

Honvédségi Szemle

146. ÉVFOLYAM
2018/3. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Kiadja a Honvéd Vezérkar

A kiadásért felel: Szabó István vezérőrnagy

Szerkesztőbizottság

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Orosz Zoltán altábornagy (PhD)

Tagok:

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Besenyő János ezredes (PhD)

Dr. Földesi Ferenc ny. ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter ezredes (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Ruszin Romulusz dandártábornok (PhD)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Rudolf Urban (CSc) (Védelmi Egyetem, Brno)

Dr. Wagner Péter (PhD)

Tanácsadó testület:

Dr. Fóris Ágota (PhD)

Horváth Gábor dandártábornok

Dr. Kalmár Zoltán (PhD)

Korom Ferenc vezérőrnagy

Lamos Imre dandártábornok

Dr. Pogácsás Imre dandártábornok (PhD)

Dr. Szilágyi István (DSc)

Szpisják József dandártábornok

Takács Attila dandártábornok

Dr. Tarrósy István (PhD)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Felelős vezető: Benkóczy Zoltán ügyvezető

Ágazati igazgató: Vigh Mihály

Szerkesztőségvezető:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán

Telefon: +36 30-343-4801

Nyelvi lektor: Eszes Boldizsár

Tervezőszerkesztő: Dancs Katalin

Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia

Korrektor: Török Judit

Szerkesztőségi titkár: Szabó Anita

Telefon: 272-02 (HM); 459-5355

e-mail: hsz@hm.gov.hu; kisszoltan@armedia.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és

Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Sokszorosítóüzem

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható

a parbeszed.hm.gov.hu és a honvedelem.hu portálon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság

„A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődei: Ludovica Academia

Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars,

Magyar Katonai Szemle, Honvéd, Katonai Szemle,

Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja az Európai Katonai

Sajtószövetségnek (EMPA)

Szerzőinkhez

Tájékoztatjuk a Honvédségi Szemle szerzőit,
hogy a folyóiratunkban való publikálás feltételei és szabályai a
www.honvedelem.hu portál Kiadványok rovatában
(http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/40386/szemle_kozlesi_feltetelek.pdf),
valamint a Honvédségi Szemle számaiban olvashatók.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

146. ÉVFOLYAM
2018/3. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Tartalom

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Paráda István hadnagy:

A NATO kibervédelmi irányelveinek fejlődése 3

Pék Tibor alezredes:

Rendszerváltás a NATO és a Magyar Honvédség légi vezetési
és irányítási rendszerében. 14

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

Honvédségünk a rendszerváltástól napjainkig (1.). 27

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Spitzer Jenő:

Az Iszlám Állam elleni önvédelem lehetőségei 48

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Szegedi Péter alezredes:

A magyar katonák felkészítése a hadviselés generációváltásai
és a szövetségek elvárásai tükrében (2.) 60

Czeglédi Mihály őrnagy:

Gondolatok a vezetés-irányítás jelenéről, jövőjéről 74

Simon Zsolt alezredes:

Harcászati szimulátorok alkalmazása a helikoptervezetők
műveleti kiképzésében 92

Harangi-Tóth Zoltán százados:

A francia 100. Gépesített Csoport (GM 100) utolsó alkalmazásai Indokínában 104

LOGISZTIKA

Kolonics Attila ezredes:

Konvojtámogató központ kialakítása befogadó nemzeti támogatás keretében 117

HADTÖRTÉNELEM

Balla Tibor alezredes:

Az önálló magyar hadsereg kérdése a kiegyezéstől az első világháború végéig (1867–1918) 129

M. Szabó Miklós ny. altábornagy:

A „prágai tavasz” és a katonai megszállás magyar diplomáciai iratok tükrében (1968. május–október) (1.) 141

FÓRUM

Szakály Sándor:

A Ludovika Akadémia 154

SZEMLE

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

Nemzetközi katonai és haditechnikai szemle 157

Forgács Márton:

„Nu ßom sotrischijä! Ähne nimsauin!” – avagy alapfokon „csádiul”, katonáknak 164

ABSTRACT 170

Szerzőink figyelmébe 173

E SZÁMUNK SZERZŐI

Paráda István hadnagy,
tanársegéd (NKI HHK Katonai Üzemeltető Intézet,
Híradó Tanszék)
Pék Tibor alezredes,
az MH LVIIK Légi Irányító Központjának megbízott
parancsnoka,
az NKE Katonai Felsővezetői Szakirányú Továbbképzési
Szak hallgatója
Dr. Végh Ferenc ny. vezérezredes (PhD),
az MH egykori parancsnoka, vezérkari főnöke
Dr. Spitzer Jenő kormánytisztviselő
(Honvédelmi Minisztérium Jogi Főosztály)
Dr. Szegedi Péter alezredes (PhD),
kutató (MH HFKP HVK Tudományos Kutatóhely)
Czeglédi Mihály őrnagy,
az MH Összhaderőnemi Parancsnokság Hadművelési
Főnökség főtisztje
Simon Zsolt alezredes,
repülő-felkészítési főnök (MH 86. Szolnok Helikopter
Bázis)

Harangi-Tóth Zoltán százados,
tanársegéd (NKE HHK Hadtörténelem, Filozófia és
Kultúrtörténet Tanszék), az NKE HDI doktorandusza
Kolonics Attila mk. ezredes,
az MH Anyagellátó Raktár bázis parancsnoka
Dr. Balla Tibor alezredes (DSc), hadtörténész,
a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum osztályvezetője
Dr. Szabó Miklós ny. altábornagy (az MTA rendes tagja),
hadtörténész
Dr. Szakály Sándor (DSc) történész,
egyetemi tanár, a VERITAS Történetkutató Intézet
főigazgatója
Gál Csaba ny. mk. ezredes
Forgács Márton történész,
gyűjteménykezelő (HM Hadtörténeti Intézet és
Múzeum)

Paráda István hadnagy:

A NATO KIBERVÉDELMI IRÁNYELVEINEK FEJLŐDÉSE

ÖSSZEFOGLALÓ: A folyamatos technológiai fejlődésnek köszönhetően, valamint az újabb biztonsági kihívások és fenyegetések megjelenésével a kiberműveletek a katonai tevékenységek mindennapi részévé váltak. E képességek létjogosultságát és folyamatosan növekvő tendenciáit a NATO, az Európai Unió, az Amerikai Egyesült Államok és Magyarország is felismerte. Hazánk, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (mint felsőoktatási szereplő) és a Magyar Honvédség is jelentős kihívásokkal áll szemben a kiberhadviselésen és a kiberműveleteken belüli képességek fejlesztése, létrehozatala és alkalmazása terén.

Bár a NATO mindig is védte kommunikációs és információs rendszereit, a 2002-es prágai csúcstalálkozó vette először napirendre a kibervédelmet. A szövetséges vezetők 2006-ban a rigai csúcstalálkozón felismerték, hogy további védelmet kell biztosítani ezeknek az információs rendszereknek. Az Észtország állami és magánintézményei ellen 2007-ben végrehajtott kibertámadások nyomán a szövetséges védelmi miniszterek ugyanennek az évnek júniusában megállapodtak abban, hogy e területen jelentős munkára van szükség. Ennek eredményeként a NATO 2008 januárjában első alkalommal jóváhagyta a Szövetség kibervédelmi irányelveit. Jelen írás a NATO kibervédelemmel kapcsolatos irányelveit és törekvéseit mutatja be.

KULCSSZAVAK: kibervédelem, kiberbiztonság, kiberműveletek, NATO, irányelv

BEVEZETÉS

Napjainkban természetes dolog az információs és az infokommunikációs technológia használata. Mindennapi életünk szinte valamennyi szegmensére kihat a pénzügyi tranzakcióktól kezdődően a munkahelyi kötelezettségeinken keresztül az egyszerű szórakozási és pihenési tevékenységeinkkel bezárólag. Természetesen sorolni lehetne a különböző felhasználási lehetőségeket, viszont ha a katonai szegmensre koncentrálunk, akkor világossá válik, hogy az informatikai, távközlési és elektronikai technológia rohamos fejlődése kikerülhetetlenül elérte a hadtudomány területét is. E fejlődés és ennek nyomán a kiberműveletek megjelenése kihatással van a politikai és a gazdasági szektorra, valamint a fegyveres erőkre is.¹ Magyarország NATO-tagállamként betartja és teljesíti a Szövetség alapokmányában foglaltakat.

A kiberirányelvekkel kapcsolatos folyamatok bemutatása előtt fontos rögzíteni a kiberbiztonság definícióját. A kiberbiztonság meghatározása – hivatkozva a Nemzetközi Távközlési Egyesület ITU-T X.1205 jelzésű dokumentumára – a következő.

„A kiberbiztonság az eszközök, a politikák, a biztonsági koncepciók, a biztonsági garanciák, az iránymutatások, a kockázatkezelési megközelítések, a cselekvések, a képzés,

¹ Jobbágy Szabolcs: Az információs társadalom, az informatika és a távközlés konvergenciája. Múlt, jelen, jövő. Hadmérnök IV. évfolyam 1. szám, 2009. március, 185–188. http://www.hadmernok.hu/2009_1_jobbagy.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 12. 09.)

a legjobb gyakorlatok, a biztosítékok és a technológiák gyűjteményét jelenti, amelyek a kiberkörnyezet, a szervezet és a felhasználói eszközök védelmére használhatók. A szervezet és a felhasználói eszközök közé tartoznak a számítástechnikai eszközök, a személyzet, az infrastruktúra, az alkalmazások, a szolgáltatások, a telekommunikációs rendszerek, valamint a továbbított és/vagy tárolt információk összessége a kiberkörnyezetben. A kiberbiztonság célja a szervezet és a felhasználók eszközei biztonsági tulajdonságainak elérése és fenntartása a kiberkörnyezetben meglévő biztonsági kockázatokkal szemben.”²

A KIBERVÉDELEM MEGJELENÉSE A NATO-BAN

A NATO 2007 óta kiemelten kezeli a kibervédelem és kiberhadviselés kérdéskörét. Számos adat van a 2007-ben Észtország ellen indított kibernüveletekről, amikor meghatározó jelentőségű szolgáltatásmegtagadást (Denial of Service – DOS) kiváltó támadássorozat történt.

2007 áprilisában Tallinnban egy második világháborús szovjet emlékmű eltávolítását az észtországi orosz lakosság nagy felháborodással fogadta. Ezzel egy időben internetes támadások érték az észt informatikai és távközlési infrastruktúrát, főként az országon kívülről. A valószínűsíthető orosz támadások az Észtország és Oroszország közötti nézeteltéréseknek tulajdoníthatók. Az incidens a hadviselés teljesen új formáira irányította a figyelmet.

Az orosz fél kereskedelmi bojkott bevezetésével fenyegetett, mérsékelte a diplomáciai kapcsolatokat, valamint kibertámadásokat is végrehajtott. Ez utóbbiak célpontjai bankok, közintézmények voltak; a támadások az ország pénzügyi és infokommunikációs hálózatának megbénítását eredményezték: az online pénzügyi tranzakciókban fennakadások keletkeztek, a közigazgatás weblapjai, valamint az adatforgalmat irányító és kezelő közigazgatáshoz tartozó hálózati és kiszolgáló szervereszközök elérhetetlenné, működésképtelenné váltak. Voltak olyan állami intézmények, amelyeket el kellett szigetelni a hálózattól. A támadássorozat – javarészt órás vagy akár többórás DOS jellegű támadások formájában³ – mintegy két hétig tartott. Az esemény jelzésértékű példa arra, hogy az infokommunikáció milyen fontos szerepet játszik a társadalomban.^{4, 5}

A NATO KIBERVÉDELMI IRÁNYELVEINEK KRONOLÓGIÁJA

Az eseménysorozat egyértelművé tette, hogy a NATO-nak az új kihívásokra reagálnia kell, és fel kell ismernie a megfelelő képességek fejlesztésének szükségességét. Különösképpen

² ITU-T X.1205 telecommunication standardization sector of ITU (04/2008) series x: data networks, open system communications and security telecommunication security overview of cybersecurity. 8. <https://www.itu.int/rec/T-REC-X.1205-200804-I> (Letöltés időpontja: 2017. 12. 09.)

³ Kovács László: Az e-köszolgáltatásfejlesztés nemzetbiztonsági és hadtudományi kérdései. Nemeslaki András (szerk.): E-köszolgáltatás fejlesztés: Elméleti alapok és tudományos kutatási módszerek. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 235–236. http://real.mtak.hu/33733/1/E_kozszolgfejlesztes-nemeslaki.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 12. 09.)

⁴ Bányász Péter – Orbók Ákos: A NATO kibervédelmi politikája és kritikus infrastruktúra védelme a közönségi média tükrében. Hadtudomány XXIII. évfolyam I. elektronikus szám, 2013. június, 191. http://mhht.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus/2013_e_Banyasz_Peter_Orbok_Akos.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 12. 09.)

⁵ Gyányi Sándor: Túlterheléses informatikai támadási módszerek és a velük szemben alkalmazható védelem. Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Kar Katonai Műszaki Doktori Iskola, Budapest, 2011, 30–31. http://archiv.uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/gyanyi_sandor.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 12. 09.)

azért is, mert – az Észak-atlanti Szerződés Szervezete megalakulásakor Washingtonban 1949. április 4-én aláírt Alapokmány 5. cikke, azaz a kollektív védelem értelmében – egy NATO-tagországot ért támadás a szervezet elleni támadásnak tekintendő.

A NATO Alapokmány 5. cikkelye így szól: „*A Felek megegyeznek abban, hogy egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek; és ennél fogva megegyeznek abban, hogy ha ilyen támadás bekövetkezik, mindegyikük az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert jogos egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva támogatni fogja az ekként megtámadott Felet vagy Feleket azzal, hogy egyénileg és a többi Féllel egyetértésben azonnal megteszi azokat az intézkedéseket – ideértve a fegyveres erő alkalmazását is – amelyek a békének és biztonságnak az észak-atlanti térségben való helyreállítása és fenntartása érdekében szükségesnek tart.*”⁶

Az észtt informatikai és távközlési infrastruktúra megbénítását eredményező támadást felismerve a NATO szükségszerűnek látta kiberbiztonsággal és kiberműveletekkel kapcsolatos intézkedések bevezetését.

A Szövetség 2008-ban megalapította a Kooperatív Kibervédelmi Kiválósági Központot (Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence – CCDCOE). Az intézmény a kiberműveletek és a kiberbiztonság oktatásával, kutatásával és fejlesztésével foglalkozik, és a műszaki-technológiai aspektusokon kívül vizsgálja az etikai és a jogi kérdésköröket is. Ezenfelül nagyban közreműködik a kibervédelmi stratégiák létrehozásában és fejlesztésében. A CCDCOE alapításának koncepcióját a szövetséges erők transzformációs főparancsnoka 2006-ban hagyta jóvá. A szponzornemzetek tárgyalásai 2007-ben kezdődtek, az egyetértési megállapodást 2008-ban írták alá. Az alapító tagokon kívül folyamatosan csatlakoznak a NATO-tagállamok közül a szponzornemzetek, köztük Magyarország 2010-ben.⁷

A 2007-es események következményeként a nyilatkozatokban is egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a kiberbiztonságról, kiberműveletekről alkotott elképzelések. A 2008-as bukaresti csúcstalálkozó nyilatkozata alapján:

„(47) *A NATO továbbra is elkötelezett a kulcsfontosságú szövetségi információs rendszerek kibertámadásokkal szembeni megerősítésében. Elfogadásra került egy Kibervédelmi Irányelv, valamint a struktúra és a hatóság fejlesztése annak végrehajtása érdekében. A kibervédelmi politika hangsúlyozza, hogy a NATO-nak és a nemzeteknek meg kell védeniük a kulcsfontosságú információs rendszereiket a saját felelősségüknek megfelelően. Megosztani a legjobb gyakorlatokat és a segítségnyújtás képességét a szövetséges nemzetekkel a kibertámadások elleni küzdelemben. Bizunk benne, hogy folytatjuk a NATO kibervédelmi képességeinek fejlesztését és megerősítjük a NATO és a nemzeti hatóságok közötti kapcsolatokat.*”⁸

⁶ Az Észak-atlanti Szerződés, Washington DC, 1949. április 4., 1. 5. Cikk https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_17120.htm?Selectedlocale=hu (Letöltés időpontja: 2017. 12. 09.)

⁷ Kovács László – Szentgáli Gergely: National Cyber Security Organization: Hungary. 11. Tallinn, 2015. https://ccdcOE.org/sites/default/files/multimedia/pdf/CS_organisation_HUNGARY_2015-10-12.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 12. 09.)

⁸ Bucharest Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008. https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Letöltés időpontja: 2018. 02. 21.)

A 2009-es strasbourgi nyilatkozatban már látható a szervezet infokommunikációs rendszerektől való komoly függése, ami természetesen globális szinten minden nagyobb szervezetet érint. Megjelentek az utalások a támadások forrásai beazonosításának nehézségeire. Ezenfelül kitértek a képességek javítására és aktiválására az adott területen.^{9, 10}

A lisszaboni csúcstalálkozón 2010-ben elfogadtak egy új stratégiai koncepciót, amelyben az Észak-atlanti Tanácsnak (North Atlantic Council – NAC) feladata volt egy alapos, új NATO kibervédelmi politika kidolgozása és egy végrehajtási terv elkészítése. Az *Aktív szerepvállalás, modern védelem. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének stratégiai koncepciója tagállamainak védelméről és biztonságáról* című dokumentumból 2010-ben jelentős horderejű intézkedések kerültek napvilágra. Az Alapokmány 5. cikke értelmében a fegyveres támadások kibővítésre kerülnek a kollektív védelem vonatkozásában.¹¹

„4. a. Kollektív védelem. A NATO-tagállamok mindig segítséget nyújtanak egymásnak egy esetleges támadással szemben a Washingtoni Szerződés V. cikkelyével összhangban. Ez az elkötelezettség szilárd és kötelező erejű marad. A NATO elrettent és megvéd minden agresszióval való fenyegetéssel és felmerülő biztonsági kihívással szemben, amelyek az egyes szövetségesek vagy a Szövetség egészének alapvető biztonságát fenyegetik.”¹²

A lisszaboni csúcstalálkozó nyilatkozata az előzőekhez képest részletesebb információkat tartalmazott a kiberbiztonság kérdéskörével kapcsolatban. Megjelent a kibertér fogalma és fontossá vált a kibervédelem a konfliktusok kezelésében. Jelentős szerepet kapott a képességek elérésének felgyorsítása, valamint a tervezési folyamatok szükségessége a szövetségesek segítésére. Továbbá kihangsúlyozottan ügyeltek az információmegosztás, illetve a más szervezetekkel való együttműködés lehetőségére.¹³

A NATO-tagállamok védelmi miniszterei 2011 júniusában jóváhagyták a kibervédelemről szóló újabb, immár második politikai állásfoglalást, valamint az ehhez kapcsolódó cselekvési tervet, amely a gyorsan változó fenyegetésekkel és technológiai környezetekkel kapcsolatos összehangolt erőfeszítéseket rögzítette. A lisszaboni csúcson meghatározott irányelvek és a stratégiai koncepció betartását, megvalósítását és továbbfejlesztését tartalmazta a 2012-ben kiadott nyilatkozat, melyet a chicagói találkozón erősítettek meg. 2012 áprilisában elkezdődött a kibervédelem integrálása a NATO védelmi tervezési folyamatába. A védelmi tervezési folyamat során azonosították a releváns kibertérvédelmi követelményeket.

A 2012. májusi chicagói csúcstalálkozón a szövetségesek vezetői megerősítették elkötelezettségüket, hogy javítsák a Szövetség kibervédelmét oly módon, hogy valamennyi NATO-hálózatot központi védelem alá helyezték, és jelentős fejlesztéseket hajtottak végre a

⁹ Tóth András: A prágai NATO-csúcstalálkozót követő határozatok, megállapodások a parancsnoki rendszer és a vezetési rendszer korszerűsítésére, valamint az együttes tevékenység képesség fejlesztésére. Hadmérnök XI. évfolyam 3. szám, 2016. szeptember, 216–217. http://hadmernok.hu/163_17_tothandras.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 12. 09.)

¹⁰ Strasbourg / Kehl Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Strasbourg / Kehl, 4 April 2009. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm?mode=pressrelease (Letöltés időpontja: 2018. 02. 21.)

¹¹ Szentgáli Gergely: A NATO kibervédelmi politikájának fejlődése. Bolyai Szemle XXI. évf. 2. szám, 2012, 80–85. <http://archiv.uni-nke.hu/downloads/bsz/bszemle2012/2/05.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 12. 09.)

¹² Aktív szerepvállalás, modern védelem – a NATO új stratégiai koncepciója magyar nyelven. 2010. december 08. <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=965&title=aktiv-szerepvallalas-modern-vedelem-a-nato-uj-strategiai-koncepcioja-magyar-nyelven> (Letöltés időpontja: 2017. 12. 09.)

¹³ Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19–20. November 2010. https://www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_68580.htm (Letöltés időpontja: 2018. 02. 21.)

számítógépes incidenskezelő képesség (Computer Incident Response Capability – NCIRC) területén. A Lisszabon utáni kibervédelmi koncepció, politika és cselekvési terv elfogadásával elkezdődött annak megvalósítása is. Integrálták az újabb kibervédelmi intézkedéseket a Szövetség struktúráiba és eljárásaiba, és az egyes nemzetekre vonatkozóan továbbra is elkötelezettek maradtak a nemzeti szintű kibervédelmi képességek azonosításában és megvalósításában, amelyek erősítették a Szövetség együttműködését és interoperabilitását, beleértve a NATO védelmi tervezési folyamatait is. Elkötelezettek maradtak a kiberbiztonsági fenyegetések kezelésére a tekintetben, hogy eseti alapon a nemzetközi szervezetekkel, többek között az EU-val, az Európa Tanáccsal, az ENSZ-szel és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezettel (EBESZ) konkrét együttműködés valósuljon meg.¹⁴

2014 februárjában a védelmi miniszterek feladatul szabták, hogy a Szövetség dolgozzon ki egy új, fokozott kiberbiztonsági politikát a kollektív védelem, a szövetségesek támogatása, az irányítás, a jogi megfontolások és az iparral való kapcsolatok tekintetében.¹⁵

2014 áprilisában a NAC megváltoztatta a Védelmi Politikai és Tervezési Bizottság/Kibervédelem elnevezését, és annak új neve Kibervédelmi Bizottság lett. 2014 májusában a NCIRC elérte teljes működőképességét, ami fokozott védelmet biztosított a NATO-hálózatok és -felhasználók számára. A szeptemberi walesi csúcstalálkozón a szövetségesek támogatták az új kibervédelmi politikát, és jóváhagytak egy új cselekvési tervet, amely a politikával együtt hozzájárul a Szövetség alapvető feladatainak teljesítéséhez. A politikát és végrehajtását a Szövetségen belül mind politikai, mind technikai szinten szoros felülvizsgálat alatt tartották, és a kibernetikus fenyegetésnek megfelelően frissítették. 2014. szeptember 17-én a NATO ajánlást kezdeményezett a magánszektorral folytatott együttműködésre a kibernetikus fenyegetésekkel és -kihívásokkal szemben. A walesi csúcstalálkozón elfogadott NATO Ipari Kiber-együttműködés (Industry Cyber Partnership – NICP) című dokumentumot egy kétnapos kibernetikus konferencián mutatták be a belgiumi Monsban a szövetségi vezetők, ahol 1500 ipari vezető és politikai döntéshozó gyűlt össze a kibernetikus együttműködés megvitatására. Az NICP felismerte az iparági partnerekkel való összefogás fontosságát annak érdekében, hogy a Szövetség elérhesse a kibervédelmi politika által kitűzött célokat.

A NATO és az EU 2016. február 10-én megkötötte a kibervédelemről szóló technikai megállapodást, miszerint mindkét szervezet megfelelő segítséget nyújt a kibertámadások megelőzéséhez és a reagáláshoz. Ez a technikai megállapodás az NCIRC és az EU számítógépes vészhelyzeti reagáló csoport (Computer Emergency Response Team – CERT-EU) között keretet biztosít az információcseréhez és a legjobb gyakorlatok megosztásához a válságkezelő csoportok között.

2016. június 14-én a védelmi miniszterek megállapodtak abban, hogy a varsói csúcstalálkozón dimenzióként ismerik el a kibernetikus teret. Ez a Szövetség jelenlegi működési területeinek – levegő, víz, szárazföld és világűr – a kiegészítése egy újabbal. A kibernetikus teret illetően számos meghatározással találkozhatunk, a sok közül egyet emelnék ki. Az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériumának hivatalos szótára alapján a kibertér *„az információs környezetben az egymással kölcsönös függőségben lévő információs infrastruktúrák hálózata és a bennük lévő adatok által létrehozott globális tartomány, amely magában foglalja az*

¹⁴ Chicago Summit Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm (Letöltés időpontja: 2018. 02. 21.)

¹⁵ Szenes Zoltán: Új bor a régi palackban? A walesi NATO-csúcs. Hadtudomány 2014/3–4. szám, 3–6. http://mht.eu/hadtudomany/2014/3_4/2014_3_4_1.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 12. 09.)

internetet, a távközlési hálózatokat, a számítógépes rendszereket, valamint a beépített fel-
dolgozó és vezérlő elemeket”.¹⁶

Ez a felismerés nem változtatja meg a NATO küldetését vagy mandátumát, amely védekező. Akárcsak a cselekvés minden területén, a NATO a nemzetközi joggal összhang-
ban jár el. A Szövetség elismerte az egyéb nemzetközi fórumokon tett erőfeszítéseket is,
melyek arra irányultak, hogy kidolgozzák a felelősségteljes állami magatartás normáit és a
bizalomépítő intézkedéseket, és elősegítsék a nemzetközi közösség átláthatóbb és stabilabb
kiberterének a létrehozását.

A 2016. júliusban rendezett varsói csúcstalálkozón a szövetséges állam- és kormány-
fők ismét megerősítették a NATO védekező megbízatását és a már elismert kiberteret a
műveletek egyik területeként, amelyben a NATO-nak hatékonyan meg kell védenie magát,
mint ahogyan azt teszi a többi négy dimenzióban. A szövetségesek is kötelezettséget vál-
laltak arra, hogy nemzeti hálózataik és infrastruktúráik kibervédelmét előtérbe helyezték.
Minden tagállam tiszteletben fogja tartani azt a felelősségét, hogy javítsa rugalmasságát,
illetve gyors és hatékony reagálását a kibertámadásokra, beleértve a hibrid környezetet is.
A NATO és az EU 2016. december 6-án több mint 40 olyan intézkedést fogadott el, amelyek
elősegítik a két szervezet együttműködését, beleértve a hibrid fenyegetések elleni küzdel-
met, a kibervédekezést és a közös szomszédságuk stabilabbá és biztonságosabbá tételét.
A kibervédelem területén a NATO és az EU közös gyakorlatokat tart, elősegítik a kutatást,
a képzést és az információk megosztását.

„(70.) A kibertámadások egyértelműen kihívást jelentenek a Szövetség biztonsága szem-
pontjából, és ugyanolyan károsak lehetnek a modern társadalmak számára, mint a hagyomá-
nyos támadások. Walesben megállapodtunk abban, hogy a kibervédelem része a NATO
kollektív védelmi feladatainak. Most Varsóban megerősítjük a NATO védelmi mandátumát, és
elismerjük a kiberteret olyan műveleti területnek, amelyben a NATO-nak olyan hatékonyan
kell megvédenie magát, mint a levegőben, a szárazföldön és a tengeren. Ez javítani fogja a
NATO azon képességét, hogy ezeken a területeken védje és végezze műveleteit, és minden
körülmények között megőrizze cselekvési és döntéshozatali szabadságát. Továbbá támogat-
ja a NATO szélesebb körű elrettentését és védelmét: a kibervédelem továbbra is beépül a
működési tervezésbe és a Szövetség műveleteibe és küldetéseibe, és együtt fogunk dolgozni,
hogy hozzájáruljanak a sikerhez. Ezenkívül biztosítja a NATO-kibervédelem hatékonyabb
megszervezését és az erőforrások, készségek és képességek jobb kezelését. Ez a NATO hosszú
távú alkalmazkodásának része. Továbbra is végrehajtjuk a NATO-nak a kibervédelemre
vonatkozó továbbfejlesztett politikáját, és megerősítjük a NATO kibervédelmi képességeit,
kihasználva a legújabb élvonalbeli technológiákat. (71.) Biztosítjuk, hogy a szövetségesek
megfeleljenek a 21. századra szabott követelményeknek. Napjainkban a Kibervédelmi
Vállaláson (Cyber Defence Pledge) keresztül elköteleztük magunkat nemzeti hálózataink és
infrastruktúráink kibervédelmének növelése mellett. Támogatjuk a NATO kibervédelmi gya-
korlat (Cyber Range) képességét és hatókörét, ahol a szövetségesek készségeket építhetnek,
növelhetik a szakértelmet és megismerhetik a legjobb gyakorlatokat.”¹⁷

A védelmi miniszterek egy frissített kibervédelmi és egy cselekvési tervet fogadtak el
2017. február 16-án a kibertér műveleti területként történő végrehajtására. Ez növeli a szövet-

¹⁶ Joint Publication 3-12 (R) Cyberspace Operations. 5. Feb 2013, 69. http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp3_12R.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 12. 09.)

¹⁷ NATO Summit Guide Warsaw, 8–9. July 2016, 124–128. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160715_1607-Warsaw-Summit-Guide_2016_ENG.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 12. 09.)

segések együttműködési képességét, képességeinek fejlesztését és az információk megosztását. Ugyanezen a napon a NATO és Finnország fokozták az elkötelezettségüket a kiberbiztonsági együttműködésről szóló politikai keretmegállapodás aláírásával. A megállapodás lehetővé teszi a NATO és Finnország számára, hogy jobban védjék hálózatukat és javítsák annak rugalmasságát. A védelmi miniszterek 2017. november 8-án elvben egyetértésüket fejezték ki egy új Kiberműveleti Központ (Cyber Operations Center) létrehozásáról az adaptált NATO parancsnoki struktúra körvonalazásának részeként. Ez erősíti a NATO kibervédelmét, és segít a kibereintegrációs tervezésben és működésben. A miniszterek megállapodtak abban is, hogy integrálják a szövetségesek nemzeti kiberképességeit a NATO-missziókba és -műveletekbe. A szövetségesek fenntartják a hozzájárulások teljes tulajdonjogát, ahogyan a szövetségesek a NATO-missziókban a tankok, a hajók és a repülőgépek tulajdonjogait.

Komoly eredmény a Cambridge University Press által kiadott Tallinn Manual 2.0, amely egy átfogó elemzés arról, hogyan vonatkozik a jelenlegi nemzetközi jog a kiberműveletekre. A Tallinn Manual 2.0 kidolgozását irányította és megkönnyítette a NATO CCDCOE.

Az eredeti Tallinn Kézikönyv középpontjában a legsúlyosabb kiberműveletek álltak, amelyek elutasítják az erő alkalmazását a nemzetközi kapcsolatokban, valamint feljogosítják az államokat arra, hogy fegyveres konfliktus esetén gyakorolják az önvédelem jogát. A Tallinn Manual 2.0 jogi elemzést ad a leggyakoribb kiberincidensekről, amelyek napi szinten megjelennek, és az erőszak vagy fegyveres konfliktus küszöbértékeinek határán helyezkednek el. Mint ilyen, a 2017-es kiadás kiterjed a nemzetközi jog teljes spektrumára, amely a kiberműveletekre alkalmazandó a fegyveres konfliktusok jogára vonatkozó békeidő-jogi intervallumokban. A nemzetközi jogi elvek széles körének elemzése és a kibertérben zajló eseményeket szabályozó rendszerek magukban foglalják az általános nemzetközi jog alapelveit, mint például a szuverenitás és a joghatóság gyakorlásának különböző alapjait. Ezenkívül számos speciális nemzetközi terület működik, beleértve az emberi jogokat, a légi és a térjogot, a tengerjogot, a diplomáciai és a konzuli jogot a kiberműveletek összefüggésében.

Michael Schmitt professzor, a CCDCOE vezető munkatársa és az Amerikai Egyesült Államok haditengerészeti háborús kollégiumának professzora irányította a Tallinn Manual 2.0 kezdeményezést. A NATO CCDCOE vezérigazgatója, Liis Vihul volt a mű szerkesztője, emellett a szervezet jogi és informatikai szakemberei is támogatták az erőfeszítéseket. A kézikönyv kibővített kiadása is – az elődjéhez hasonlóan – csak a szerzők véleményét képviseli, nem pedig a NATO, a CCDCOE, a szponzoráló nemzetek vagy bármely más állam vagy szervezet nézeteit.¹⁸

A NATO KIBERVÉDELMI IRÁNYELVE (CYBER DEFENCE POLICY)¹⁹

A NATO jelenleg érvényben lévő kibervédelmi irányelvét (Cyber Defence Policy – CDP) a tagállamok képviselői a walesi csúcstalálkozón, 2014 szeptemberében hagyták jóvá. A CDP megállapítja, hogy a kibervédelem része a Szövetség fő erőfeszítésének, azaz a kollektív védelemnek, és megerősíti, hogy a nemzetközi jog a kibertérben is érvényesül, valamint fokozni kell az együttműködést az iparral. A fő prioritás a Szövetség tulajdonában lévő és általa üzemeltetett kommunikációs rendszerek védelme.

¹⁸ Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations. https://ccdcoe.org/sites/default/files/documents/CCDCOE_Tallinn_Manual_Onepager_web.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 12. 09.)

¹⁹ NATO Summit Guide Warsaw.

A CDP tükrözi a szövetséges döntéseket olyan kérdésekben is, mint az egyszerűsített kibervédelem irányítása, a szövetséges országoknak nyújtott segítség, valamint a kibervédelem művelési tervezésbe történő integrálása (beleértve a polgári vészhelyzeti tervezést is). A szakpolitika meghatározza a figyelemfelkeltő, az oktatási, képzési és gyakorlati tevékenységek előrehaladásának módjait, és ösztönzi a további előrehaladást a különféle együttműködési kezdeményezésekben, beleértve a partnerországokat és a nemzetközi szervezeteket érintőket is.

A szövetségesek ismételten elkötelezték magukat az információmegosztás és a kölcsönös segítségnyújtás hatékonyságának növelésében, a kibertámadások megelőzésében, mérséklésében és a válaszlépésekben. A NATO kibervédelmi politikáját kiegészíti egy konkrét célokat megfogalmazó cselekvési terv, amely számos témát foglal magában a képességfejlesztés, az oktatás, a képzés és a gyakorlatok, valamint a partnerségek területén.

A szövetségesek 2016-ban a varsói csúcstalálkozón ígéretet tettek a nemzeti hálózatok és infrastruktúrák kibervédelmének megerősítésére. A NATO katasztrófavédelmi képességeinek folyamatos hozzáigazítása mellett a NATO hosszú távú alkalmazkodásának részeként ez javítani fogja a Szövetség kibervédelmét és annak rugalmasságát. Varsóban a szövetségesek ismét megerősítették a NATO védelmi jellegét és kibertert mint a műveletek egyik dimenzióját, ahol a NATO-nak szintén hatékonyan meg kell védenie magát. Mivel a legtöbb válság és konfliktus ma már a kibertérben is zajlik, ezért a kibertér dimenzióként történő kezelése lehetővé teszi a NATO számára, hogy jobban védje és vezesse le küldetéseit és műveleteit.

A NATO KIBERVÉDELMI VÁLLALÁSA (CYBER DEFENCE PLEDGE)²⁰

A NATO biztonsági fenyegetéseinek új realitása elismeréseként a szövetséges állam- és kormányfők vállalást tesznek annak biztosítására, hogy a Szövetség lépést tartson a gyorsan fejlődő kiberfenyegetésekkel, és hogy a tagállamok képesek lesznek megvédeni magukat a kibertérben is. Megerősítik nemzeti felelősségüket a washingtoni szerződés 3. cikkével összhangban a nemzeti infrastruktúrák és hálózatok kibervédelme és a szövetséges államok biztonsága és kollektív védelme kapcsán, összhangban a Walesben elfogadott megerősített CDP-vel. Biztosítják, hogy az erős és rugalmas kibervédelem lehetővé teszi a Szövetség számára, hogy teljesítse alapvető feladatait. Összekapcsolódásuk azt jelenti, hogy csak annyira erősek, mint a leggyengébb elemük. Együtt fognak dolgozni, hogy jobban védjék hálózataikat, és ezzel hozzájáruljanak a szövetséges műveletek sikeréhez. Támogatják a szövetségesek és az EU munkáját a kiberbiztonság fokozásában, ami hozzájárul az ellenálló képesség erősítéséhez az euroatlanti térségben, és támogatják a további NATO–EU kiberbiztonsági együttműködést. Megerősítik a nemzetközi jog alkalmazhatóságát a kibertérben, és elismerik a releváns nemzetközi szervezetekben végzett munkát, beleértve a felelősségteljes állami magatartás önkéntes normáit és a bizalomépítő intézkedéseket a kibertérben. Elismerik a NATO együttműködésének értékét a partnerországokkal, az iparral és az egyetemekkel, többek között az NICP révén. Hangsúlyozzák a NATO szerepét a kibervédelem terén, többek között multinacionális projektek, oktatás, képzés, gyakorlatok és információcsere megvalósítása alapján a nemzeti kibervédelmi erőfeszítések támogatása érdekében. Biztosítják szövetségeseiknek a kibertudatosság, kiberképzettség, kiberbiztonság elérhetőségét.

²⁰ NATO Cyber Defence Pledge. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133177.htm?selectedLocale=en
(Letöltés időpontja: 2017. 12. 09.)

A szövetséges állam- és kormányfők kötelezettséget vállalnak a nemzeti hálózatok és infrastruktúrák kibevédelmének további erősítésére. A NATO katasztrófavédelmi képességeinek – a NATO hosszú távú alkalmazkodása részeként történő – folyamatos adaptálásával együtt ez megerősíti a Szövetség kibevédelmét és általános ellenálló képességét. Vállalásaik között szerepel többek között a nemzeti infrastruktúrák és hálózatok védelmi lehetőségeinek teljes körű kifejlesztése. Ez magában foglalja a védelmi szervezeteken belül a kibevédelem megoldását a legmagasabb stratégiai szinten, a kibevédelem további integrálását a műveletekbe és a lefedettség kiterjesztését a bevethető hálózatokra.

A vállalat része a források kiosztása nemzeti szinten a kibevédelmi képességek megerősítése érdekében, továbbá a nemzeti kibertérben érdekelt felek közötti kölcsönhatás, az együttműködés elmélyítése és a tapasztalatok cseréje érdekében történő megerősítése. Ezen túlmenően magában foglalja még a kiberfenyegetésekkel kapcsolatos ismeretek, beleértve az információk és értékelések megosztása hatékonyságának növelését. Tartalmazza az alapvető kiberhigiéniai készségeket és tudatosságot, azok legkifinomultabb és legbiztonságosabb kibevédekezésen keresztül történő fokozását. A kiberoktatás támogatását, az oktatási intézmények számának és minőségének növelését, a bizalom és a tudás kiépítését a Szövetségen keresztül. A vállalat tartalmazza a kibevédelmi kötelezettségvállalások végrehajtásának felgyorsítását, beleértve azokat a nemzeti rendszereket is, amelyekről a NATO függ. A követelések teljesítésének nyomon követése érdekében az elfogadott mutatók alapján éves értékelést készítenek, és a következő csúcson áttekintik a haladást.

EREDMÉNYEK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Jelen publikáció a kibevédelmi irányelv fejlődésének folyamatát, a legmeghatározóbb kiváltó eseményeket foglalta össze. Az előzőekben leírtakból egyértelműen látszik, hogy a NATO felismerte az új biztonsági kihívásokat, és lépéseivel reagálni kíván a bekövetkezett eseményekre és a folyamatosan változó helyzetre. Ezen túlmenően fejleszteni akarja az eddig elért és alkalmazott képességeit a kérdéskörrel kapcsolatban, illetve támogatni kívánja az oktatási, a tudományos és a kutatási irányvonalait. Ezenfelül szakmai támogatást kíván nyújtani tagállamainak és saját szervezetének megfelelő képességek biztosításával, valamint elismeri a civil, illetve a magánszféra szakértelmét, és együttműködést valósít meg velük és más nemzetközi szervezetekkel.

Fontos eredmény, hogy a kibevédelem része a NATO kollektív védelmi feladatainak. Továbbra is alapvető a NATO védelmi jellege, és elismerték a kibertérrel a műveletek egyik dimenziójaként, amelyben a NATO-nak olyan hatékonyan kell megvédenie magát, mint a levegőben, a szárazföldön és a tengeren. A szövetségesek kibevédelmi vállalatot tettek, hogy hangsúlyozzák a kibevédelem fontosságát. A NATO megerősíti a kiberoktatásra, -képzésre és -gyakorlatokra vonatkozó képességeit. A szövetségesek elkötelezték az információmegosztás és a kölcsönös segítségnyújtás fokozásában, a kibertámadások megelőzésében, mérséklésében és az általuk okozott károk helyreállításában. A közös kihívások fényében a NATO és az EU erősítik a kibevédelem terén folytatott együttműködésüket, különösen az információcserét, a képzést, a kutatást és a tapasztalatátadás területén. A NATO fokozza együttműködését az iparral.²¹

²¹ NATO Summit Guide Warsaw.

Véleményem szerint a NATO időben felismerte a kibervédelem és a kiberműveletek fontosságát. Jelentős erőfeszítéseket tett és fog tenni az ehhez kapcsolódó képességek kialakítására és fejlesztésére, így Magyarországnak és a Magyar Honvédségnek is hasonlóképpen kell eljárnia. Fontos megjegyezni: a Magyar Honvédségen belül a kiberbiztonsági képességek megteremtése létfontosságú lehet a jövőben elvégzendő feladatok szempontjából.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aktív Szerepvállalás, Modern Védelem – a NATO új stratégiai koncepciója magyar nyelven. 2010. december 08. <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=965&title=aktiv-szerepvallalas-modern-vedelem-a-nato-uj-strategiai-koncepcioja-magyar-nyelven>
- Az Észak-atlanti Szerződés, Washington DC, 1949. április 4. https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_17120.htm?Selectedlocale=hu
- Bányász Péter – Orbók Ákos: *A NATO kibervédelmi politikája és kritikus infrastruktúra védelme a közösségi média tükrében*. Hadtudomány XXIII. évfolyam 1. elektronikus szám, 2013. június. http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/2013_elektronikus/2013_e_Banyasz_Peter_Orbok_Akos.pdf
- Bucharest Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008. https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm
- Chicago Summit Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm
- Gyányi Sándor: *Túlterheléses informatikai támadási módszerek és a velük szemben alkalmazható védelem*. Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Kar Katonai Műszaki Doktori Iskola, Budapest, 2011. http://archiv.uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/gyanyi_sandor.pdf
- ITU-T X.1205 telecommunication standardization sector of ITU (04/2008) series x: data networks, open system communications and security telecommunication security overview of cybersecurity. <https://www.itu.int/rec/T-REC-X.1205-200804-1>
- Jobbágy Szabolcs: *Az információs társadalom, az informatika és a távközlés konvergenciája. Múlt, jelen, jövő*. Hadmérnök IV. évfolyam 1. szám, 2009. március. http://www.hadmernok.hu/2009_1_jobbagy.pdf
- Joint Publication 3-12 (R) Cyberspace Operations. 5. Feb 2013. http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp3_12R.pdf
- Kovács László: *Az e-közzszolgáltatásfejlesztés nemzetbiztonsági és hadtudományi kérdései*. In: Nemeslaki András (szerk.): *E-közzszolgáltatás fejlesztés: Elméleti alapok és tudományos kutatási módszerek*. Nemzeti Közzszolgálati Egyetem, Budapest, 2014. http://real.mtak.hu/33733/1/E_kozszolgfejleszt-es-nemeslaki.pdf
- Kovács László – Szentgáli Gergely: *National Cyber Security Organization: Hungary*. Tallinn, 2015. https://ccdcoe.org/sites/default/files/multimedia/pdf/CS_organisation_HUNGARY_2015-10-12.pdf
- LISBON SUMMIT DECLARATION, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon on 20. November 2010. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68828.htm
- NATO Cyber Defence Pledge. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133177.htm?selectedLocale=en

- NATO Cyber Defence, Public Diplomacy Division (PDD) – Press & Media Section July 2016. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-cyber-defence-eng.pdf
- NATO Summit Guide Warsaw, 8–9 July 2016. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160715_1607-Warsaw-Summit-Guide_2016_ENG.pdf
- Strasbourg / Kehl Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Strasbourg / Kehl, 4 April 2009. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52837.htm?mode=pressrelease
- Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19–20 November 2010. https://www.nato.int/cps/ua/natohq/official_texts_68580.htm
- Szenes Zoltán: Új bor a régi palackban? A walesi NATO-csúcs. *Hadtudomány*, 2014/3–4. http://mhtt.eu/hadtudomany/2014/3_4/2014_3_4_1.pdf
- Szentgáli Gergely: *A NATO kibervédelmi politikájának fejlődése*. *Bólyai Szemle* XXI. évf. 2. szám, 2012. <http://archiv.uni-nke.hu/downloads/bsz/bszemle2012/2/05.pdf>
- Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations. https://ccdcoe.org/sites/default/files/documents/CCDCOE_Tallinn_Manual_Onepager_web.pdf
- Tóth András: *A prágai NATO-csúcstalálkozót követő határozatok, megállapodások a parancsnoki rendszer és a vezetési rendszer korszerűsítésére, valamint az együttes tevékenység képesség fejlesztésére*. *Hadmérnök* XI. évfolyam 3. szám, 2016. szeptember. http://hadmernok.hu/163_17_tothandras.pdf
- Wales Summit Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales 05. Sep. 2014. https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_112964.htm

Pék Tibor alezredes:

RENDSZERVÁLTÁS A NATO ÉS A MAGYAR HONVÉDSÉG LÉGI VEZETÉSI ÉS IRÁNYÍTÁSI RENDSZERÉBEN

Az új légi vezetési és irányítási rendszer megvalósításának időszerű kérdései

ÖSSZEFOGLALÓ: A NATO Integrált Légvédelmi Rendszerének (NATINADS¹) korszerűsítését célzó légi vezetési és irányítási rendszer (ACCS²) program az 1977-es indulásától a napjainkban is tartó folyamatával a Szövetség leghosszabb projektjévé vált. A kezdetekben a NATINADS eszközrendszerének – a radaroktól és szenzoroktól kezdve a kommunikációs és automatizált vezetési és irányítási rendszereken át a vezetési pontokig és struktúráig – átfogó megújítását célul kitűző program az 1989-es megtorpanását követően új lendületet vett, és jelenleg számos NATO-országban, így hazánkban is a megvalósítás fázisába lépett. A program azonban továbbra sem mentes a zökkenőktől, számos technikai kihívást jelent a rendszert fejlesztők, valamint az azt rendszeresíteni szándékozók számára egyaránt. A hazánkban folyó fejlesztés is több megoldandó feladatot jelent maga a telepítő számára, de a rendszerhez szükséges beszerzéseket biztosítók, valamint a majdani üzemeltetést végző és alkalmazó alakulatok állománya és vezetése számára is. Ezért szükséges azoknak a kérdéseknek a vizsgálata, amelyek segítenek a rendszer telepítése során, majd a rendszeresítést követően felmerülő problémák megértésében, kezelésében.

KULCSSZAVAK: légi vezetési és irányítási rendszer, integrált légvédelem, fejlesztés, légi vezetés-irányítás

BEVEZETŐ

A NATO integrált légvédelmi rendszere 1961-es létrehozása óta a Szövetség védelmének sarokköve. A tagországok légvédelmi rendszereinek összekapcsolásával, hatékony vezetési struktúra kialakításával és annak a mindenkori kihívások által megkívánt módosításával, modernizációjával hozzájárul a NATO legfontosabb feladataihoz a kollektív védelem, a válságkezelés és a közös biztonság területén.

¹ NATO Integrated Air Defence System.

² Air Command and Control System.

A NATINADS volt a Szövetség egyetlen bizonyított, ellenőrzött és hatékony, folyamatos 24 órás rendszerben működő hadműveleti képessége, ahol a szövetségesek felajánlott nemzeti erői alkalmazásának jogköre állandó jelleggel a NATO-hoz tartozott, és ahol a NATO vezetési és irányítási (C2³) struktúrája keretében nemzeti erőforrásokat alkalmaztak.⁴

A rendszer kialakításához elengedhetetlenül szükséges volt az egységes elveken alapuló eljárásrendszer kidolgozása mellett szintén egységes, vagy egymással legalábbis interoperábilis automatizált vezetési és irányítási rendszerek kifejlesztése. Ezek a rendszerek lehetővé tették az azonos és a különböző szintű nemzeti és NATO vezetési pontok közötti információ áramlását, a valós idejű azonosított légihelyzet-kép (RAP⁵) továbbítását, parancsok, jelentések küldését, műveletek tervezését, vezetését és irányítását.

A NATO 1977-es londoni csúcstalálkozóján született először döntés egy olyan védelmi felülvizsgálatról,⁶ amely a NATO európai légvédelmének modernizációját tűzte ki célul. Meghatározták azokat a követelményeket és szabványokat,⁷ melyeknek az integrált légvédelmi rendszernek meg kellett felelnie, és ennek eredményeként később megkezdődhetett egy olyan komplex automatizált vezetési és irányítási rendszer kifejlesztése, mely alkalmas a légtérelőzést, fegyverzetirányítást és harcvezetési feladatok tervezésére, végrehajtására békeidőben, válságreagálás időszakában és háborús környezetben egyaránt.

Az első, hosszú távú terv része volt az ACCS kifejlesztése és az ahhoz csatlakozó radarok és vezetési pontok, adatkapcsolatok előkészítése, modernizációja, új radarok és kommunikációs rendszerek kifejlesztése is. A program az információs technológia ugrásszerű fejlődése és a követelmények folyamatos változása következtében lassan haladt, majd 1989-ben a megvalósításra pályázó konzorciumok által kiszámolt várható költség – 40–43 Mrd USD – miatt le is állították.⁸ A programot egy 1991-ben végrehajtott felülvizsgálat után – csak a vezetés és az irányítás területére koncentrálván – ismét elindították.⁹

A jelenlegi nemzetközi biztonsági helyzetből fakadó követelmények változása miatt a rendszert újabb képességgel kellett erősíteni: lehetővé kell tenni a ballisztikus rakéták által jelentett fenyegetés kezelését is. A NATO 2010-es lisszaboni csúcstalálkozóján a tagországok vezetői megállapodtak abban, hogy kidolgozzák a ballisztikus rakéták elleni védelem (BMD¹⁰) képességet a kollektív védelem alapvető feladatának ellátására. A 2012-es chicagói csúcstalálkozón bejelentették a NATO ideiglenes BMD-képességének elérését, ami műveleti szempontból jelentős első lépés volt. Ezzel a korábbi NATINADS a NATO Integrált Lég- és Rakétavédelmi Rendszerévé (NATINAMDS¹¹) vált, amely már magában foglalja a megfelelő BMD-elemeket is. Ez a döntés az ACCS fejlesztésében is új feladatot jelentett.

³ Command and Control – vezetés és irányítás.

⁴ NATO Integrated Air and Missile Defence System. https://www.nato.int/cps/ua/natohq/topics_8206.htm (Letöltés időpontja: 2017. 12. 17.)

⁵ Recognized Air Picture.

⁶ Ted Hooton: NADGE Enhancement Lay Ground Work for ACCS. *International Defence Review*, 1, 1988, 781–783.

⁷ ACCS Criteria and Standards.

⁸ Douglas Barrie: NATO Disbands ACCS Team. *Jane's Defence Weekly*, 19 August 1989, 287.

⁹ Douglas Barrie: NATO Rethinks Future of ACCS. *Jane's Defence Weekly*, 16 June 1990, 167.

¹⁰ Ballistic Missile Defence – ballisztikus rakéták elleni védelem.

¹¹ NATO Integrated Air and Missile Defence System.

A vezetési struktúrát is átalakították. Az eredeti ACCS LOC1¹² szerződést ki kellett egészíteni az abban korábban nem szereplő helyszínekkel, így az Addendum¹³ 3-ban rögzítettek alapján 2021-ig meg fog történni a NATO Szövetséges Légierő Parancsnokság (HQ AIRCOM) és a torrejoni Egyesített Légi Műveleti Központ (CAOC¹⁴) integrálása az ACCS hálózatába, egyúttal a rendszer BMD-képessé tétele is megvalósul. Teljes kiépülésével az ACCS az európai légtér 10 millió négyzetkilométerét fogja lefedni, több mint 20 katonai légvédelmi központot és 300 (40 különböző típusú) felderítőradart fog összekapcsolni Norvégia legészakabbi pontjától Törökország legdélebbi területéig.¹⁵

Hazánkban jelenleg a NATO 5A0109 képességsomagja (CP5A0109¹⁶) keretében zajlik az ARS¹⁷ vezetési elem kialakítása, a telepített rendszer tesztelése, az üzemeltető és az alkalmazó állomány kiképzése. Az ACCS-program azonban nem fejeződik be a rendszer telepítésével, átvételével vagy annak rendszeresítésével, mivel számos fejlesztésre van még szükség ahhoz, hogy az ACCS alkalmassá váljon a jelenleg használt légi vezetési rendszer (MASE¹⁸) felváltására. Ezek mellett az üzemben tartásához szükséges a logisztikai támogatás felépítése, a pótalkatrész-ellátás, valamint a licenccdíjak, fejlesztések költségeinek előretervezése. Mindezek teljesülésével az ARS képességei jelentősen meg fogják haladni a jelenlegi irányító és jelentő központ (CRC¹⁹) képességeit.

AZ ACCS KÉPESSÉGEI, FŐBB JELLEMZŐI

A NATINAMDS elemei alapvető vezetési és irányítási eszközének szánt ACCS kifejlesztése előtt annak célul kitűzött képességei – mint az erővel történő gazdálkodás, a légi bevetések irányítása, a légtérgazdálkodás, a légiforgalmi irányítás, a légtérmegfigyelés és a légi vezetés és irányítás erőforrás-menedzsmentje – léteznek és szükségessé is. Ezekon kívül olyan további fontos képességekkel rendelkezik, mint a telepíthetőség, az információcsera, az interoperabilitás, valamint az átfogó kommunikációs, földi és tengeri interfészek.

A korszerű hadviselés megköveteli, hogy az erőforrásokat azok előnyeinek maximális kihasználásával kell alkalmazni, így ki kell használni a többfeladatú harcászati repülőgépek által biztosított összes lehetőséget. Ezek a tényezők megerősítik annak szükségességét, hogy az ACCS integrálja a légi bevetések valamennyi fajtájának vezetését és irányítását annak érdekében, hogy a szűkös erőforrásokat a lehető legegényesebben használhassák fel. Az ACCS-nek képesnek kell lennie a RAP előállítására, valamint hatékony eszközt kell biztosítania a légi műveletek integrálásához, vezetéséhez és irányításához. Mindez hatékony légtérelőnézést és információcserét követel meg békeidőben, válság idején és háborúban egyaránt. Ez a rendszer – amelyet a NATO által Európában korábban használt légvédelmi rendszer földfelszíni elemeire (NADGE²⁰) épülve fejlesztettek – alkalmas arra, hogy kezelje

¹² Level Of Capability – képességszint.

¹³ Az ACCS-szerződés függelékeként sorolják fel a szükséges fejlesztési csomagokat.

¹⁴ Combined Air Operations Centre.

¹⁵ NATO Air Command and Control System (ACCS). https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8203.htm# (Letöltés időpontja: 2017. 12. 17.)

¹⁶ Capability Package.

¹⁷ Air Control Centre+RAP Production Centre+Sensor Fusion Post. Légi irányítási központ + azonosított légi helyzet-képet előállító központ + szenzoregyesítő állás.

¹⁸ Multi-Aegis Site Emulator.

¹⁹ Control and Reporting Centre.

²⁰ NATO Air Defence Ground Environment.

a békeidős tevékenységhez tartozó feladatokat, az előforduló kockázatokat, fenyegetéseket, ugyanakkor rendelkeznie kell azzal a képességgel is, hogy békétől eltérő helyzetben telepíthető elemekkel bővíthető, megerősíthető legyen. Az ACCS képes növelni a légierő, valamint a tengeri és a szárazföldi erők interoperabilitását harcászati szinten is.

Az ACCS-programnak nem célja az összes létező légi vezetési és irányítási rendszer teljes, egyszeri cseréje, hanem az egy evolúciós program. Az átmeneti fázisokban a végső rendszer kialakításához az ACCS megtartja azokat a jelenleg létező elemeket, amelyek hosszú távon életképesek és hatékonyan hozzájárulnak az általános rendszertervezhez. Így megtart sok meglévő rendszerinterfészt, a NATO által alkalmazottakat és a nemzetieket is. Ezeket átmeneti megoldásként vagy akár hosszú távú eszközként integrálják az ACCS-be. A meglévő eszközök közé tartozó földi telepítésű légvédelmi aktív radarokat és a NATO által Európában alkalmazott aktív vagy passzív szenzorokat integrálják az ACCS-be, ugyanakkor az alkalmazóknak számolniuk kell azzal, hogy közép- vagy hosszú távon további radarokra lehet szükség, melyeknek az ACCS-hez történő integrálását szintén biztosítani kell.²¹

A NATO légi C2-rendszere – melynek részei a személyzettel működő és a pilóta nélküli repülőgépektől a rakétákon át a vezetési és irányítási központok, a kommunikációs rendszerek és a szenzorok is – egy hadműveleti központok által alkotott hierarchikus rendszer. Ennek csúcsán a stratégiai parancsnokság hadműveleti központja van, alján pedig végrehajtó egységek vezetési pontjai. Ez a hierarchikus struktúra három szintből áll, melyben a legfelső – HQ AIRCOM – egy olyan tervezési szint, amelyben a parancsnokok elsősorban a célokat, a feladatokat, az erőforrásokat és a felelősségi területeket határozzák meg az alárendelt parancsnokok számára. A középső a feladatszabó szint (CAOC-ok szintje), amelyben a parancsnokok elsősorban a feladatoknak a végrehajtásra szánt erőforrásokhoz történő hozzárendelését végzik. A végrehajtási szinten (ARS-ok, CARS-ok,²² CRC-k) lévő parancsnokok foglalkoznak a kiadott feladatok végrehajtásának vezetésével és irányításával.

Az ACCS az összes szintet átfogó légi C2-rendszer következő tevékenységeinek támogatására képes:

- erők, harcászati kapacitások elosztása légi műveletekhez;
- erők feladatainak meghatározása;
- a C2 és a légtérellenőrző eszközök, rendszerek konfigurálása;
- a légiforgalmi irányítás tervezése és kezelése;
- a légtér struktúrájának a légtérfelhasználók igényei alapján történő kialakítása;
- felderítési, meteorológiai és ABV-adatok feldolgozása;
- szimulációs környezet létrehozása;
- a légi tevékenységek koordinálása a szárazföldi és a tengeri erőkkel;
- feladat-meghatározás a légierő végrehajtó egységei számára;
- harcvezetés;
- a légierő készenlétének menedzselése;
- a tagországok légierőinek irányítása és segítségnyújtás a feladataik végrehajtásakor;
- a RAP előállítása és folyamatos fenntartása;
- a RAP, valamint szárazföldi és tengeri helyzetképek megosztása és megjelenítése;
- az ACCS-hez kapcsolt radarok, szenzorok kezelése;
- a légi műveletek, bevetések tervezésének, elosztásának menedzselése.

²¹ NCIA: System specification for the ACCS 2014. 4.

²² CAOC+ARS, vagyis a két szervezet együtt települ.

AZ ACCS FEJLESZTÉSÉNEK FOLYAMATA

A megalkotott rendszer telepítését a NATO légi C2-rendszerének középső és alsó szintjén több fázisban tervezték megvalósítani. A NATO Programming Centre (NPC) belgiumi bázisán létrehozott teszthelyszínen telepített és tesztelt rendszer után első körben az ún. hitelesítő nemzetek (Validation Nations) különböző szintű hadműveleti központjait jelölték ki, ahol a rendszert kifejlesztő és gyártó Thales-Raytheon Systems (TRS) a NATO Biztonsági Beruházási Programjának (NSIP²³) keretében a Szövetség által a folyamat irányítására kijelölt NATO Kommunikációs és Információs Ügynökség (NCIA²⁴) felügyeletével megkezdte az ACCS telepítését. Az eredeti terv szerint az öt országból álló csoport tagjai Franciaország, Németország, Olaszország, Belgium és Hollandia voltak, de a hollandiai Nieuw Milligen végül kikerült ebből a körből. Lyonban egy CARS, míg a belgiumi Glons-ban az addigi CRC-t felváltó ARS-képesség kialakítása kezdődött meg, a németországi Uedemben az ottani CAOC-ban történt meg a rendszer telepítése, míg az olaszországi Poggio Renatico-ban az ACCS mobil elemeinek, egy DARS-nak²⁵ és egy DACCC-nak²⁶ a kialakítása kezdődhetett meg.

A rendszeresítés második körét a másoló országok (Replication Nations) alkotják. Ebbe a csoportba jelenleg 11 kialakítás alatt álló ARS-helyszín tartozik. E helyszínek telepítését három ütemben tervezik végrehajtani. A rendszerek telepítése számos helyen megtörtént, azokon elsőként a helyszíni tesztek (ST2²⁷) zajlanak le. Ennek során a rendszereket az egyes nemzetek sajátos követelményeinek megfelelően szabályozzák be. A telepítésekkel egy időben a TRS a szerződés alapján végrehajtotta a majdani alkalmazó és üzemeltető állomány kiképzéséhez szükséges nemzeti instruktorok felkészítését.

A másoló országok közé az alábbi országok és telepítési helyszínek tartoznak:

- 1. ütem: Hollandia (Nieuw Milligen), Dánia (Karup), Spanyolország (Torrejon), Görögország (Larissa), Törökország (Eskişehir);
- 2. ütem: Lengyelország (Krakkó), Csehország (Stara Boleslav), Magyarország (Veszprém), Franciaország (Cinq-Mars-la-Pile);
- 3. ütem: Norvégia (Sørreisa), Portugália (Monsanto).

A 2006-ban a NATO-hoz csatlakozott újabb országok kérése alapján a Szövetség a program bővítése mellett döntött. 2012-ben az Észak-atlanti Tanács (NAC²⁸) jóváhagyta az Addendum 2-t, melyben meghatározta a részt vevő országokat és a szükséges fejlesztéseket.²⁹ Az NPC kapta feladatul az ACCS szoftverbázisú elemeinek (ASBE³⁰) a fejlesztését, mely a meglévő rendszer szoftverén alapuló, de várhatóan más platformon futó, azonos képességekkel rendelkező rendszer lesz, a hitelesítő és a másoló országok által rendszeresítve. A SHAPE által tervezett további bővítés során az ASBE rendszeresítése Izlandon, a három balti államban, Szlovákiában, Szlovéniában, Bulgáriában, Romániában, Horvátországban és Albániában történhet meg.

²³ NATO Security Investment Programme.

²⁴ NATO Communications and Information Agency.

²⁵ Deployable ARS.

²⁶ Deployable Air Command and Control Centre – telepíthető légi vezetési és irányítási központ.

²⁷ Site Test 2.

²⁸ North-Atlantic Council.

²⁹ Dr. Papp Tibor ppt-előadása az ACCS szeminárium, Glons, 2013. 11. 13–14.

³⁰ ACCS Software Based Elements.

A hitelesítő és a másoló helyszíneken zajló telepítési folyamat a fogadó helyszín kialakításával, a hardver és a szoftver telepítésével kezdődik (Core Software Site Adaptation), az adatkapcsolatok létrehozásával folytatódik, majd a tesztelés céljára szolgáló adatbázis feltöltése után a TRS szakemberei a helyi alakulatnak a rendszerre kiképzést kapott tagjainak jelenlétét is biztosítva végzik el az első helyszíni teszteket. A rendszer futtatása során észlelt problémákat feljegyzik (PTR³¹), és intézkednek azok kijavítására. A programban előforduló hibák javítása után ismét tesztelik a rendszert, különös figyelmet fordítva a korábban feltárt problémákra.

A rendszer hibátlan működése esetén kerülhet sor a tesztelési folyamat második szakaszának (ST2) lezárására. E folyamatok végzése alatt rendszeres az egyeztetés a további menetrend meghatározására a TRS, az NCIA és a nemzet képviselői között. Az egyeztetéseken történik meg azoknak az időpontoknak a kijelölése, melyek a rendszer átadásának mérföldköveit jelentik. Az ST2 lezárása után kerül sor a rendszer működésének és képességeinek bemutatására (OPS DEMO³²) az alakulat, illetve a nemzet képviselői számára. Az OPS DEMO célja, hogy az összes munkaállomáson egy időben folyó tevékenység során mutassa be a rendszer hibátlan működését.

Az információvédelmi követelmények teljesülése esetén az előre meghatározott időpontban megtörténik a helyszín és a rendszer akkreditálása, minősítésének „NATO SECRET” szintre emelése, majd a minősített adatbázis feltöltése. Az egyeztetések során szintén rögzített feltételek teljesülése esetén megtörténik az előzetes helyszínatvétel (PSA³³). A PSA-nak az OPS DEMO sikeres előzetes végrehajtása nem előfeltétele, azt a telepítő és az alkalmazó megállapodása alapján a PSA után is végrehajthatják. Az ezt követő egy év a garancia időszaka, mely a rendszer végleges átvételéig (FSA³⁴) tart. Ez az időszak áll a majdani alkalmazók és üzemeltetők rendelkezésére ahhoz, hogy a rendszer kezelésére az alakulat állományát felkészítsék, valamint a rendszer működését teszteljék, ugyanis a PSA-t megelőző időszakban az alakulat állománya a rendszerhez nem fér hozzá. Erre csak a TRS által végrehajtott képzéseken részt vett instruktori állománynak van korlátozott lehetősége. Ebben az intervallumban a gyártó a szerződésben rögzítettek szerinti támogatást biztosít. A PSA és az FSA közötti időszakban a nemzetnek nincs lehetősége a rendszeren technikai módosításokat végrehajtani, vagy ahhoz önállóan egyéb más rendszert csatlakoztatni.

Az FSA előtt a SHAPE egy békeidős szimulációs forgatókönyv szerint felépített hadműveleti teszt és értékelő (OT&E³⁵) ellenőrzés keretében győződik meg arról, hogy a letelepített rendszer és az annak üzemeltetésére felkészített állomány alkalmas-e a vele szemben meghatározott követelmények teljesítésére. Az FSA végrehajtásával a rendszer a szerződés alapján biztosított tartalék alkatrészekkel együtt az alkalmazó nemzet kezelésébe kerül. Ettől az időponttól a nemzet felelőssége a szükséges tartalékalkatrész-készlet folyamatos fenntartása, a felhasznált készletek pótlása, a helyben, a kiképzett üzemeltető állomány által elvégezhető beavatkozások végrehajtása, továbbá az alkalmazó és üzemeltető állomány további képzése. A technikai problémák, meghibásodások javításának támogatására az NCIA *help-desket* tart fenn.

³¹ Program Trouble Report.

³² Operational Demonstration.

³³ Provisional Site Acceptance.

³⁴ Final Site Acceptance.

³⁵ Operational Test and Evaluation.

A rendszer végleges átvétele után, annak hibátlan működése, valamint a kezelő és az üzemeltető állomány kiképzésének befejezése után kezdődhet meg a rendszer hadrendbe illesztésének folyamata. Ez a folyamat alapvetően két lépcsőből áll, de már a hitelesítő nemzetek tapasztalataiból kiindulva és őket követve több, a másoló országok csoportjába tartozó nemzet is egy harmadik lépcsőfok beiktatása mellett döntött. A kezdeti hadműveleti képesség (IOC³⁶) és a végleges hadműveleti képesség (FOC³⁷) előtt egy korai hadműveleti képesség (EOC³⁸) elérését tűzték ki célul. E hadműveleti képességek előzetes követelményeit a NATO és nemzeti előírások alapján az alkalmazó nemzetnek kell meghatározni annak figyelembevételével is, hogy ezeknek a képességeknek az eléréséhez az alakulatnak minősítő ellenőrzésen kell bizonyítania az üzemeltetői és az alkalmazói képességeit. Ezek a hadműveleti és technikai követelmények országonként változók lehetnek, de meg kell felelniük az érvényben lévő NATO-előírásoknak.

Az EOC elérésével válik az alakulat alkalmassá arra, hogy korlátozott időtartamban (8–12 óra) ellássa békeidős feladatait – RAP előállítás és továbbítása, a gyors reagálású készenléti (elfogó) szolgálat³⁹ irányítása –, valamint biztosítsa a NATO és a nemzeti légtér integritását és szuverenitását. Az EOC szintje lehetővé teszi az ACCS-en a kiképzések folytatását és más egységek kiképzésének, gyakorlatainak támogatását. Ehhez olyan követelmények teljesítése szükséges, mint:

- a korábban használt rendszerhez csatlakoztatott összes katonai és polgári légiforgalmi irányító (ATC⁴⁰) radar adatainak integrálása az ACCS-be;
- a békeidőbeli azonosítási eljárások végrehajtásához szükséges repülési terv információinak rendelkezésre állása és biztonságos integrációja;
- a rendszer képessége a RAP folyamatos és stabil előállítására a kijelölt felelősségi körzetben;
- megszakítás nélküli és stabil adatcsere-kapcsolat van legalább egy szomszédos ACCS-entitással;
- a feladatok elvégzéséhez szükséges összes adatátviteli csatlakozás megfelelően integrálva van;
- az adatkapcsolatokat biztosító interfészek azonnal átkapcsolhatók a helyszíni tartalék rendszerre (a használatban lévő légi vezetési és irányítási rendszerre);
- a rendszer működéséhez szükséges minősített adatbázist feltöltötték;
- van kapcsolat egy offline/teszt ICC-vel, amely a két rendszer szinkronizált adatbázisát igényli;
- a rendszer képes a békeidős műveletekhez szükséges összes adat és üzenet fogadására (ideértve az adatok feldolgozását és megjelenítését is);
- a rendszer minimálisan lehetővé teszi egy kiképzési repülés irányítását egy légi irányítási központ pozíciójából;
- az üzemeltető és alkalmazó oktatószemélyzet megfelelően képzett, és a kiképzett állomány képes napi 8 órában az EOC követelményeiben meghatározott feladatok végrehajtására;

³⁶ Initial Operational Capability .

³⁷ Final Operational Capability.

³⁸ Early Operational Capability.

³⁹ Quick Reaction Alert (Interceptor) – QRA (I).

⁴⁰ Air Traffic Control.

- a rendszer működtetéséhez/támogatásához szükséges valamennyi dokumentum elérhető a végfelhasználó/karbantartó személyzet számára;
- minden tartalék alkatrész leszállítása megtörtént a helyszínen, a rendszer működtetéséhez és karbantartásához szükséges összes anyagi és műszaki feltétel teljesül, a szoftver licencei rendben vannak, a hibafeltáráshoz és -elhárításhoz szükséges összes berendezés (hardver és szoftver) az üzemeltető személyzet számára elérhető, a rendszer működtetéséhez szükséges valamennyi üzem közben rendelkezésre álló támogatási rendszer (in-service support) működik;
- a rendszer fenntartásához szükséges nemzeti logisztikai támogatási rendszert kialakították;
- OT&E keretében a követelmények teljesülését felmérték, ellenőrizték.

A rendszeresítés következő fázisában elérendő kezdeti működési képességét (IOC) akkor éri el az egység, ha az EOC előfeltételei mellett az alábbi feltételek is teljesülnek:

- az üzemeltető és az alkalmazó állomány kiképztségének szintje lehetővé teszi a rendszer folyamatos (24 órás) üzemeltetését, továbbá a végfelhasználóknak alkalmazkodniuk kell az új rendszer képességei miatti új munkamodellhez;
- a rendszer biztosítja a békeidős műveletekhez szükséges valamennyi hang- és adatátviteli képességet;
- a Szövetség által meghatározott, azonosításra⁴¹ szolgáló eszközök beállítása és konfigurálása (MODE 5) megtörtént;
- a rendszerre feltöltötték a végső „NATO SECRET” hadművelleti adatbázist, és az ACCS teljes spektrumán az egységes adatbázis-kezelési eljárások működnek;
- az ACCS-t csatlakoztatták az ICC-hez, az ACCS–ICC-adatbázisok szinkronizáltak, a rendszerek közötti adatcsere folyamatos és mentes az adatvesztéstől és az eltérésektől.⁴²

Az IOC-ot elérve válik az egység alkalmassá arra, hogy békeidős tevékenységének teljes spektrumát képes ellátni folyamatos 24 órás rendszerben. Ennek alapvető feltétele a teljes alkalmazó és üzemeltető állomány megfelelő szintű kiképztségének elérése is.

Az alakulat akkor éri el a végleges művelési képességet (FOC), amikor minden személyi, anyagi és eljárási előfeltétel teljesül ahhoz, hogy az egység hadművelleti és harcászati (NATO- és nemzeti) feladatait békeidőben, válságban vagy háborúban egyaránt képes legyen végrehajtani. Az egység készenléti állapotát művelési ellenőrzés (OPEVAL⁴³) keretében ellenőrzik, a FOC deklarálásának feltétele az ellenőrzés sikeres végrehajtása.

A RENDSZER KIÉPÍTÉSÉNEK JELENLEGI HELYZETE

A 2012-ben több helyszínen megkezdett telepítések, tesztelések után a rendszer kiépítése napjainkban a végéhez közeledik. Az ACCS számos gyermekbetegsége és a változó követelmények miatt jelenleg a harmadik és a negyedik fejlesztési csomag (Amendum 3 és 4) vár megvalósításra. A négy hitelesítő helyszín közül az olaszországi tart legelőrébb,

⁴¹ Identification Friend or Foe – IFF.

⁴² Roadmap to site EOC/IOC/FOC declaration for ARS Veszprém 2017, 2–3. Tájékoztató anyag az ACCS telepítését végző TRS és az azt felügyelő NCIA részére.

⁴³ Operational Evaluation.

deklarálták az IOC elérését, és egy, 2018 első félévében végrehajtott hadműveleti ellenőrzés (STARTASSESS⁴⁴) során tervezik bizonyítani a FOC elérését.

A francia helyszínen jelenleg is tart a rendszer tesztje, a hibák feltárása és javítása. A rendszer alkalmazásba vételéhez a nemzeti szabályzók alapján szükséges a nemzeti repülésbiztonsággal foglalkozó szervezet (ONERA⁴⁵) jóváhagyása, mellyel egyelőre nem rendelkeznek, így az ottani CARS addig nem tudja tervezni az IOC-ot sem. A jelenleg tervezett következő fontosabb állomás számukra a 2018-ban végrehajtandó, hat hónapig tartó technikai ellenőrzés az ONERA közreműködésével.⁴⁶

A németországi CAOC Uedemben telepített ACCS számos kihívással küzd jelenleg az elsődleges rendszerük, az ICC az ACCS hibás adatbázis- és szoftververziója miatt. Nehézes, nem megbízható az alegységektől érkező RAP megjelenítése, a parancsok cseréjére és jelentések fogadására csak nagy hibaszázalékkal képes az alárendeltek irányában, továbbá a jelenlegi adatbázisban egyelőre konfliktusok vannak, abból adatok hiányoznak.

A belga ARS 2017 nyarára tervezte az IOC elérését, de a 2016 végén végrehajtott szoftvercseréje utáni tesztek során az egyes munkaállomásoknál rendszeresek voltak a lefagyások, sőt teljes rendszerlefagyás is előfordult. Ezek mellett nehézkes volt az ARS és a CAOC Uedem közötti kapcsolat is. A belga helyszín a problémák és az ARS tervezett áttelepítése miatt az IOC elérését a költözés végrehajtása utánra halasztotta.⁴⁷ A belga fél elvárja, hogy a magas költségekből fejlesztett és fenntartható újkori hadműveleti rendszer – a NATO- és a nemzeti követelményeknek megfelelően – szélesebb körű képességekkel rendelkezzen, mint a szerényebb költségből üzemeltetett MASE.⁴⁸

A másoló nemzetek ACCS-helyszínein jelenleg zajlanak, néhány helyen már be is fejeződtek azok az instruktorok ismereteit frissítő képzések, melyek az előzetesen a TRS által tartott tanfolyamok és a mostani időpont között eltelt hosszú időszak miatt váltak újból szükségessé. Ezeket a képzéseket az eredetileg is a helyszínekre tervezett, már bővebb létszám kiképzését lehetővé tevő helyszíni (on-site) képzések követik.

A cseh helyszínen, Stara Boleslavban a 2017-re tervezett OT&E elhalasztásra került, mivel a telepítő TRS cég a vállalt technikai feltételek megvalósítását illetően több hetes késésbe került a hiányzó szoftvertelepítésekkel, hibajavításokkal. Az OT&E előtt végrehajtott, az arra történő felkészülést célzó gyakorlat az ATM⁴⁹ Gateway korlátozott működése és egyéb technikai hiányosságok miatt végül technikai tesztre lett átminősítve.⁵⁰

A dán ARS Karupban az alkalmazó és az üzemeltető állomány kiképzése és az OPS DEMO-ra történő felkészülés során tett megfigyeléseik alapján számos PTR és felhasználói igény (SOUR⁵¹) lett továbbítva, ezért az előzetes tervek módosítása mellett döntve megvárják a szoftver 7.0.0 verziójának 2018. decemberben várható érkezését. A 2019-ben

⁴⁴ A TACEVAL (Tactical Evaluation – harcászati ellenőrzés) keretében végrehajtott, még nem értékelt ellenőrzés, mely során az ellenőrzés tapasztalatai alapján ajánlásokat, javaslatokat fogalmaznak meg az ellenőrzött alakulat számára.

⁴⁵ Office national d'études et recherches aérospatiales.

⁴⁶ Kovács István: Úti jelentés a CARS Lyonban végrehajtott szakmai látogatásról, 2018, 2–3.

⁴⁷ Szalay János: Úti jelentés az NCIA székhelyén, Glons-ban tartott AOUG-meetingről, 2017. november, 4–5.

⁴⁸ Szalay János: Úti jelentés az ARS Glons-ban végrehajtott Dry Runon történő részvételről, 2017. április, 4.

⁴⁹ Air Traffic Management.

⁵⁰ Kovács István: Úti jelentés a CRC Stara Boleslavban végrehajtott EX STAL gyakorlaton történő részvételről, 2017, 3.

⁵¹ Statement Of User Requirement.

végrehajtásra tervezett OPS DEMO és az OT&E után az IOC elérésének várható időpontja 2020. március lesz.⁵²

A többi másoló országban, így hazánkban is képzések, tesztek, szoftverfrissítések, rendszerillesztések folynak, és az átvételi folyamat további lépéseinek tervezése zajlik. A jelenlegi státusukról általánosan elmondható, hogy minden helyszínen az előzetesen kialakított menetrendekhez képest folyamatos és jelentős csúszások tapasztalhatók. A 2018-ban tervezett PSA-k a jellemző sarokpontok az itt fel nem sorolt helyszínek (így hazánk) esetében, a további lépések (OT&E, IOC, FOC) csak a PSA megtörténte után tervezhetők.

A RENDSZERESÍTÉST LASSÍTÓ TÉNYEZŐK

A kifejlesztett ACCS egy hálózatalapú rendszer, mely akkor működik megfelelően, ha annak elemei is megfelelően működnek. Hibátlan, a fejlesztők által ígért működést akkor képes produkálni, ha az egymással összeköttetésben álló elemei információkat tudnak cserélni, és biztosítják a másik elem működéséhez szükséges adatokat. Az ARS-ok, CARS-ok akkor képesek a valós idejű azonosított légihelyzet-képet előállítani, ha a repülési tervadatok folyamatosan és hibátlanul érkeznek a rendszerbe. Ezek az adatok nemcsak a polgári légi irányítástól érkező információkat jelentik, hanem ezek közé tartoznak a CAOC által küldött, katonai repüléseket elrendelő harcparancsok (ATO⁵³) is.

Ezen adatok hiányában vagy azok pontatlansága miatt az automatikus azonosítási funkció nem fog megfelelően működni, manuális azonosítást kell végezni. A rendszert automatikus azonosításra tervezték, a manuális azonosítás végrehajtásához bonyolultabb kezelői fogások szükségesek, mint a jelenleg használt rendszerekhez. Ez adott esetben nagyobb humán erőforrást igényel, mint a mai rendszerek. Ezért fontos, hogy a CAOC-ok is ACCS-képesek legyenek, valamint hibáktól mentes összeköttetést lehessen létrehozni az ACCS és a polgári repülési tervadatokat szolgáltató különböző minősítési szintű rendszerekkel. Utóbbi megoldására a Törökország által fejlesztett adatdióda (ATM Gateway) jelenthet megoldást, az eszköz azonban még nem kiforrott. Az ACCS információbiztonsági szintje magasabb a jelenleg üzemelő rendszerek, adatforrások és interfészek többségének szintjénél, ezért ezek integrálásához határvédelmi eszközök (BPD⁵⁴) beiktatása is szükséges, melyek fejlesztése és integrálása szintén lassítja a folyamatokat és az információbiztonság (INFOSEC⁵⁵) területén jelent kihívásokat.

A különböző helyszíneken feltárt problémák és helyi igények miatti szoftvermódosítások eredményeként a szoftvernek számos módosított verziója létezik, melyek egymással történő összekapcsolása szintén rejt kockázatokat a rendszer elemeinek együttműködésében. Erre megoldást az azonos szoftververziók futtatása jelent, mint ahogy a különböző telepítési helyszínekre installált adatbázisok különbözőségéből adódó interoperabilitási problémákat is egy egységes és pontos adatbázis fogja kiküszöbölni.

Az alkalmazó és az üzemeltető állomány kiképzését több tényező is nehezíti. Egyrészt egy teljesen új filozófián alapuló bonyolult rendszert kell megismerniük, annak kezelését elsajátítaniuk, másrészt a kezelői felületen alkalmazandó műveletek bonyolultak, sok esetben nehezkesebbek, mint a ma használt rendszereken. Észrevehető, hogy a program fejlesztésekor

⁵² Szalay János: Úti jelentés az NCIA székhelyén Glons-ban tartott AOUG meetingről, 2017. november, 6.

⁵³ Air Tasking Order.

⁵⁴ Boundary Protection Device.

⁵⁵ Information Security.

a szoftver különböző részeit más-más fejlesztők készítették, nem egységes koncepció alapján. Ezért vannak műveletek, melyeket legördülő menü segítségével lehet végrehajtani, míg más műveleteket a felugró ablakok használatával kell elvégezni, megint másoknál pedig az egér billentyűzetével tud a kezelő műveleteket végrehajtani. A rendszeresítési folyamat elhúzódása és a rendszerhez való korlátozott hozzáférés miatt a korábban megszerzett tudás elévül, újabb képzetekre van szükség ahhoz, hogy a kijelölt és felkészített, az alakulatok állományába tartozó instruktorok az állomány részére megfelelő szintű felkészítést tudjanak biztosítani.

A TRS, az NCIA és a nemzetek közötti megállapodás alapján a nemzeti instruktorok ismét megkapják a rendszerhez szükséges kiegészítő képzést (additional training), majd a letelepített rendszeren kerül sor az eredeti terv szerinti helyszíni képzésre (on-site training). Az instruktoroknak az ezeken a képzéseken kapott ismeretek alapján kell az alakulat üzemeltető és felhasználó állománya számára a kiképzéseket megtervezniük és végrehajtaniuk. A képzések tervezésénél figyelembe kell venni azt is, hogy az instruktorok és a felkészítendő állomány a jelenleg használt rendszeren végzi a feladatát, ami az összes ACCS-t rendszeresítő egységnél fennálló létszámproblémák miatt önmagában is nagy leterheltséget jelent.

Kevésbé komoly nehézségek azoknál az országoknál jelentkeznek, melyek legalább két CRC-t üzemeltetnek, mivel ebben az esetben van lehetőség arra, hogy az ACCS-t alkalmazó ARS feladatait időlegesen egy másik CRC vegye át, időt és lehetőséget biztosítva az állomány kiképzésére. A napi légtér-felügyeleti tevékenység ellátása mellett a jelenlegi nemzetközi biztonsági helyzet miatt megnövekedett számú nemzeti és nemzetközi gyakorlat és gyakorlás is növeli az alakulatok terheit, ezzel is nehezítve a képzések tervezését, végrehajtását.

Az összes rendszeresítő nemzetet érintő probléma továbbá, hogy a különböző nemzeti eszközök ACCS-hez történő integrálásához szükséges módosítások, kifejlesztendő új eszközök szintén a program lassú haladását, némely esetben annak megakadását okozhatják, mint ahogy a szoftverben felbukkanó újabb és újabb hibák is a folyamat elhúzódásához vezetnek. Figyelembe kell azt is venni, hogy a legtöbb helyen a letelepített eszközök – a számítógépek elavulási idejét alapul véve – az átvétel időpontjára megérnek a cserére.

A RENDSZER FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

A rendszeresítő országok érintett alakulatainak lehetőségük van a tesztek során vagy az alkalmazásbavétel után kérni az észlelt hibák javítását, illetve az időközben változó követelmények miatt szükségessé váló szoftvermódosítást. Ezeknek az igényeknek az összegyűjtésére és megvizsgálására az alkalmazók delegált képviselőiből egy műveleti alkalmazói munkacsoportot (AOUG⁵⁶) hoztak létre.

A csoport az NCIA székhelyén megtartott rendszeres találkozókon összesíti az észlelt hibákat, és vitatja meg a szoftver módosítását igénylő felhasználói igényeket. Az ülésen jóváhagyott hadműveleti felhasználói igényeket (SOUR) fontosságuk és sürgősségük alapján kategorizálják. A fejlesztési igények jelentős részét alapvető hadműveleti követelményként (MMR⁵⁷), egy kisebb részét mérnöki változtatást igénylő javaslatként (ECP⁵⁸) sorolják be.⁵⁹ A már jóváhagyott fejlesztési igények „jóváhagyott” (APPROVED) besorolást kapnak. A munkacsoport a SOUR-okat továbbítja az NCIA és a SHAPE felé, majd jóváhagyásuk után

⁵⁶ ACCS Operational User Group.

⁵⁷ Minimum Military Requirement.

⁵⁸ Engineering Change Proposal.

⁵⁹ Szalay János: Úti jelentés az NCIA székhelyén Glons-ban tartott AOUG meetingről, 2017. november, 2.

azokat fejlesztési csomagokba (Addendum) sorolják. Az igények ezek után kerülnek a szoftver fejlesztői elé, akik végrehajtják az igény szerinti módosítást. A NATO csak a jóváhagyott igények alapján végrehajtott módosításokat finanszírozza. Az AOUG ülései biztosítanak fórumot a nemzetek felhasználói számára arra is, hogy alkalmazói tapasztalataikat kicseréljék, és hogy az országokban zajló ACCS-telepítések helyzetét, az ott tapasztalt, illetve megoldásra váró problémákat megosszák, ezzel is segítve más nemzeteket az előrehaladásban.

Az ACCS egységes adatbázisának kialakítására és karbantartására szintén rendszeresen ülésező munkacsoportot hoztak létre, melybe minden ACCS-t alkalmazó ország delegál tagot. A munkacsoport (ODMWG⁶⁰) feladata, hogy a rendszer működéséhez elengedhetetlenül szükséges, mindenhol azonos és pontos adatbázist hozzon létre, azt karbantartsa.

ÖSSZEGRÉS

Az ACCS teljes kiépítésével és tökéletes működésével a NATINAMDS jelentős képességbővülést fog elérni. Olyan automatizált légi vezetési és irányítási rendszer üzemeltetését végezheti, melynek automata funkciói a jelenleginél kisebb erőforrásigény mellett több feladat ellátását is lehetővé teszik. Ehhez azonban ACCS-képes CAOC-ok és ARS-ok, CARS-ok kiépített hálózatára van szükség, melyek azonos, a gyermekbetegségeit kinőtt szoftvert és azonos, pontos adatbázist használva, egymással folyamatosan kommunikálva képesek működni.

Ha ez nem jönne így létre, akkor a rendszer szigetként üzemelő ACCS-helyszínével nem lesz képes hatékonyan működni. Ezért a teljes hálózat mielőbbi kiépülése érdekében a NATO kijelölt szervezeteinek, a gyártó TRS-nek és a nemzeteknek szorosan együttműködve kell a még hátralévő munkát elvégezni. Minden országnak érdeke, hogy az ACCS-t érintő munkacsoportokban felkészült szakemberekkel képviselje magát, támogatva a program haladását, ugyanakkor segítve a nemzeti és a szövetségi érdekek érvényre juttatását.

A rendszerek átvételének tervezésekor figyelembe kell venni azt is, hogy a jelenleg alkalmazásban lévő rendszerek kiforrottak, az azokat üzemeltető és felhasználó állomány kiképzett, feladatát képes ellátni. EOC deklarációja után komoly kihívást jelent két hadműveleti rendszer párhuzamos üzemeltetése, míg elérik az IOC szintjét. Mindemellett a rendszer átfogó ismeretének és a tapasztalatok hiánya miatt még nincs és nem is lehet kialakult harci munkamodell, mely alapján a szervezet állománytábláját tervezni lehet.

Jelenleg az ATM Gateway nem kellően stabil működése miatt bizonytalan az, hogy hány azonosító beosztást kell rendszeresíteni, mint ahogy a rendszer automatikus track-előállító funkciójának instabilitása miatt a manuális track-előállítás is további beosztások betervezését teheti szükségessé. Az elhamarkodott átállással tehát a nemzetek azt kockáztatják, hogy az eddigi hadrafoghatóságuk szintje csökken, képességeket veszíthetnek. A rendszerek cseréjével az ACCS logisztikai támogatását is meg kell tervezni, melyre a NATO támogató és beszerzést végző szervezete (NSPO⁶¹) által kezdeményezett együttműködés (SPA⁶²) keretében az ACCS-t rendszeresítő több országgal együttműködve is lehetőség van, de egyes nemzetek dönthetnek úgy, hogy a fenntartást önállóan oldják meg. Figyelembe kell venni azonban azt a tényt, hogy a rendszer fenntartásának logisztikai biztosítása jelentős költségekkel jár, ezért egy a rendszert üzemeltetőkkel közösen fenntartott logisztikai rendszer ezeknek a költségeknek a jelentős csökkentését eredményezheti.

⁶⁰ Operational Data-Management Working Group.

⁶¹ NATO Support and Procurement Organisation.

⁶² Support Partnership Agreement.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Barrie, Douglas: *NATO Disbands ACCS Team*. Jane's Defence Weekly, 19 August 1989.

Barrie, Douglas: *NATO Rethinks Future of ACCS*. Jane's Defence Weekly, 16 June 1990.

Hooton, Ted: *NADGE Enhancement Lay Ground Work for ACCS*. International Defence Review, 1, 1988.

Kovács István: *Úti jelentés a CARS Lyonban végrehajtott szakmai látogatásról*. 2018.

Kovács István: *Úti jelentés a CRC Stara Boleslavban végrehajtott EX STAL gyakorlaton történő részvételről*. 2017.

NATO Air Command and Control System (ACCS). https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8203.htm

NATO Integrated Air and Missile Defence. https://www.nato.int/cps/ua/natohq/topics_8206.htm

NCIA: System Specification for the implementation of the First Level of Operational Capability (LOC1) of the Air Command and Control System (ACCS). (CO-6568-ACCS)

Dr. Papp Tibor: *ACCS Extension*. Ppt-előadás, ACCS-szeminárium, Glons, 2013. 11.

Roadmap to site EOC/IOC/FOC declaration for ARS. Veszprém, 2017.

Szalay János: *Úti jelentés az ARS Glonsban végrehajtott Dry Run-on történő részvételről*. 2017. április.

Szalay János: *Úti jelentés az NCIA székhelyén, Glons-ban tartott AOUG-meetingről*. 2017. november.

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

HONVÉDSÉGÜNK A RENDSZERVÁLTÁSTÓL NAPJAINKIG (1.)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az 1848-as forradalom és szabadságharc idején alakult meg a magyar véderő, melynek ez évben ünnepeljük 170. születésnapját. A tanulmány szerzője – a Magyar Honvédség egykori parancsnoka, vezérkari főnöke – a honvédség történetének utolsó három évtizedét veszi górcső alá kétrészes tanulmányában.¹ Az első részben részletesen bemutatja a társadalmi környezet haderőre gyakorolt hatását, a honvédelmi vezetés irányítási rendszerének átalakulását, az új biztonságpolitikai kihívásokra adott válaszokat, az euroatlanti integráció állomásait és a szövetségi követelményekhez való alkalmazkodás folyamatát.

KULCSSZAVAK: vezetési-irányítási rendszer átalakítása, válaszok az új kihívásokra, euroatlanti integráció, NATO-csatlakozás, szövetségi kötelezettségek

A TÁRSADALMI FELTÉTELRENDSZER ÁTALAKULÁSÁNAK HADERŐRE GYAKOROLT HATÁSAI

Az 1980-as évek végén a magyar társadalomban végbement változások hatást gyakoroltak a hadsereg életére. A néphadsereg azonban mindvégig intakt maradt, magatartása stabilizálta a belpolitikai küzdelmektől hangos hazai közéletet.

1988-ban sorra alakultak Magyarországon az ellenzéki pártok (Fiatal Demokraták Szövetsége, Szabad Demokraták Szövetsége, Magyar Demokrata Fórum stb.). 1989 elején, az egyesülési és a gyülekezési jogról szóló törvények kapcsán felerősödtek a viták a pártalakításról és a többpártrendszerrel. A külső társadalmi és belső, a párton belüli reformerek nyomása elől az „egypárt” vezetése, az MSZMP Központi Bizottsága sem tudott kitérni. A KB 1989. február 10–11-i ülésén kimondta, hogy a többpárti demokrácia valós alternatíva: „Az MSZMP álláspontja az, hogy a demokratikus hatalomgyakorlás a társadalom által ellenőrzött, a közvetlen és képvisleti demokrácia révén, a többpártrendszer keretei között érvényesüljön.”² A felgyorsuló belpolitikai folyamatok, az egyre nagyobb számban megjelenő, változást sürgető pártok és saját reformerői hatására az MSZMP vezetése lépéskényszerbe került.

A változás folyamatában a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások során dolgozták ki a békés rendszerváltás törvényi feltételeit (politikai átmenet). A kerekasztal résztvevői az ellenzéki pártokat tömörítő úgynevezett Ellenzéki Kerekasztal (EKA), az MSZMP és harmadik oldalként a nagyobbrészt az állampárthoz kötődő szervezetek, szakszervezetek voltak. A tárgyalópartnerek (a Szabad Demokraták Szövetsége, a Fiatal Demokraták Szövetsége és a Liga Szakszervezetek kivételével) szeptember 18-án írták alá a záró megállapodást. Ebben „a felek megállapítják, hogy a megbeszélés eredményeként a békés átmenet lényegi,

¹ A tanulmány bővített változata képezi a Zrínyi Kiadó gondozásában megjelenő, Magyarország hadtörténete IV. című kötet (szerk.: Horváth Miklós) 7. fejezetét.

² Romsics Ignác: Volt egyszer egy rendszerváltás. Rubikon Ház Bt., Budapest, 2003, 130.

sarkalatos kérdéseiben kialakult a résztvevők politikai egyetértése, amely a következő hat törvényjavaslatban ölt testet: – törvényjavaslat az Alkotmány módosításáról, – törvényjavaslat az Alkotmánybíróságról – törvényjavaslat a pártok működéséről és gazdálkodásáról, – törvényjavaslat az országgyűlési képviselők választásáról – törvényjavaslat a Büntető törvénykönyv módosításáról – törvényjavaslat a büntetőeljárás törvény módosításáról”.³ Ezeket a döntéseket az elkövetkező hónapokban, a kormány előterjesztéseit követően, a parlament törvényerőre emelte, így biztosítva a békés átmenet – a rendszerváltás – kereteit.

Korabeli dokumentumok alapján felelősen megállapítható: a néphadsereg (honvédség) személyi állományát nem lehetett volna a belpolitikai küzdelmekben felhasználni a békés rendszerváltás megállítása érdekében.

A szárazföldi csapatok 1987-ben történő szervezeti átalakítása megmozgatta a szervezetek teljes tiszti és tiszthelyettesi állományát. Az átalakítás nyomán az 5. hadsereg tiszti létszáma 5793 fő, míg a tiszthelyettesek létszáma 5478 fő lett.⁴ A szervezeti és diszlokációs (elhelyezési) változások miatt szinte mindenkit újjólag kellett kinevezni. Ekkor kerültek meghatározó beosztásba azok a tisztek, akik az 1940-es évek végén, az 1950-es évek elején születtek, és akik már nem az „egypárt” (az MSZMP) „hívó szavára”, hanem hivatás- (szakma-) szeretetből léptek katonai pályára. Ez a generáció már érettségivel, főiskolai és egyetemi végzettséggel rendelkezett. Tény, hogy a rendszerváltás időszakában a tisztek 79%-a, a tiszthelyettesek 37%-a volt párttag.⁵ Ugyanakkor az is tény, hogy a „RUBIN” átszervezés során a haderő irányítását átvevő tiszti generáció képzettsége és felkészültsége miatt sem volt már a párt feltétel nélküli kiszolgálója. Ismerte a fegyveres erők működésére vonatkozó törvényi követelményeket, képes volt a politikai folyamatok között eligazodni, továbbá szuverén módon gondolkodni és dönteni.

A rendszerváltást megelőző évek történetéhez hozzátartozik egy sor előremutató döntés meghozatala. A nemzeti tradíciók ápolása a haderőben egyre fontosabb helyet kapott. Feldolgozták Magyarország hadtörténetét. Nagyobb odafigyeléssel folytatódott a hadi- és katonasírok, emlékművek gondozása, a harcokban elesett magyar katonák sírjainak feltárása. Bemutatták és kiállították a történelmi zászlósort. A nemzeti jelleg hangsúlyozása a szimbólumokban és a hagyományok ápolásában is kifejezésre jutott. A csapatzászló visszanyerte korábbi, az 1848–49-es szabadságharcot idéző kivitelét (piros-fehér-zöld nemzeti színekkel keretezve), a csapataink történelmi személyek neveit vették fel, karjelzést kaptak, és ápolták hagyományait. Megtörtént a civil társadalom felé való nyitás.

Németh Miklós miniszterelnök 1989-ben két ízben is megfordult a néphadsereg vezető beosztású katonái között, májusban és decemberben, ahol világosan megfogalmazta kormánya elvárásait.⁶

A néphadsereg állományának a békés rendszerváltás iránti elkötelezettségét tükrözi a Magyar Néphadsereg Politikai Főcsoportfőnöksége által készített augusztus havi politikai információs jelentés is: „Az állomány egyértelműen elítéli azt, hogy a politikailag vitás kérdéseket egyes politikai csoportosulások fegyveres úton, vagy annak lehetőségével

³ Romsics Ignác: A 20. század rövid története. Rubikon Ház Bt., Budapest, 2007, 379.

⁴ Jelentés a RUBIN feladat végrehajtásáról. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. HM T KT 115. d.

⁵ Az MSZMP PB 1967. március 7-i határozata néphadseregben történő végrehajtása tapasztalatainak összegzése, javaslat a hadsereg politikai intézményrendszerének átalakítására. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. HM T KT 119. d.

⁶ Az 1989. május 19-i MN vezetői értekezlet – Németh Miklós miniszterelnök hozzászólása. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. HM T KT 33. d. 88. ö. e.

fegyveresen kívánják megoldani. Úgy vélik, hogy ilyen, a hadsereggel szembeni provokatív megnyilvánulások csak a társadalom ellenszenvét válthatják ki.⁷

A rendszerváltás 1989. évi eseményeinek fontos lépése volt a „párt hadseregének”, a munkásőrségnek a megszüntetése. 1989 májusában, saját fegyveres testülete, a Munkásőrség irányítását átadta a miniszterelnöknek. A Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások alapvető ellenzéki követelménye volt a testület felszámolása. Végül a kormány döntése nyomán megszülető 1989. évi XXX. törvény 1989. október 20-án jogutód nélkül feloszlatta a testületet. A Magyar Néphadsereg (MN) kapta a feladatot a szervezet fegyvereinek begyűjtésére, ami eseménymentesen megtörtént.⁸

A Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások eredményeként 1989 júliusában megszűnt a néphadsereg egypárti (MSZMP) irányítása, a honvédelmi miniszter parancsot adott a személyzeti és káderpolitikában addig érvényes párthatáskörök megszüntetésére.⁹

A Magyar Köztársaság 1989. október 23-i kikiáltását követően, november 8-án honvédelmi miniszteri utasítás intézkedett arról, hogy a minisztertanács 1135/1989. számú határozata alapján a néphadsereg szerveinél a hivatásos állományú katonák új esküt és fogadalmat tegyenek¹⁰ a megváltozott Alkotmányra. Az erre kötelezett állomány 98,8%-a ennek eleget tett, míg 600 fő megtagadta az eskü letételét, így ők távoztak a testületből.

Az MN számára nem zajlottak esemény nélkül az 1989 végi ünnepek. A romániai forradalmi megmozdulás során a magyar hadsereg logisztikai segítséget nyújtott a forradalmi erőknek.

Az Országgyűlés az 1990. évi XVI. törvénnyel döntött a haderő új elnevezéséről, amely 1990. március 15-től ismét Magyar Honvédség (MH) lett. A névváltozás nemcsak külső, hanem belső tartalomváltozást is jelentett a hadsereg életében: többek között a haderő depolitizálását. A katonák napi szabadidős életének szervezésére, nevelésükre megalakult a Nevelési és Szociálpolitikai Főnökség. Ez utóbbi testület azonban a korábbi politikai munkásokból szerveződött, így létrejött az ő átmentésüknek tekintették. A hivatalban lévő, Antall József vezette kormány a szervezetet törvénymódosítással 1991-ben megszüntette.

A kutatók egy része a honvédelmi rendszerváltás kezdő időpontjának 1990. március 15-ét, záró időpontjának pedig a Varsói Szerződés megszűnését (1991. július 1.) tekinti, mivel ezzel a lépéssel lett Magyarország szuverén állam.

⁷ Politikai információs jelentés 1989. augusztus. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. MN Politikai Főcsoportfőnökség 1746. d. 2601. ö. e.

⁸ Helgert Imre: A Magyar Néphadsereg közreműködése a Munkásőrség megszüntetésében és felszámolásában. In: Dr. Helgert Imre – Dr. Mészáros Gyula: A Magyar Honvédség a rendszerváltás sodrában, Néphadseregből – Magyar Honvédség. I–II. kötet. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archivum – Antológia Kiadó, Lakitelek, 2017, I. 347–384.

⁹ A Magyar Köztársaság honvédelmi miniszterének 55/1989. számú utasítása a káder- és személyügyi munkában érvényesített párthatáskörök megszüntetéséről. Hadtörténeti Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) 1948–1989 közötti parancsok gyűjteménye 21. d.

¹⁰ Az MH vezérkar főnök referátuma az 1990. évi vezetői értekezleten. Hadtörténeti Levéltár Központi Irattár (HL KI) 5/21 449/4 ö. e.

A HONVÉDELMI VEZETÉSI IRÁNYÍTÁSI RENDSZERÉNEK ÁTALAKÍTÁSA, A MAGYAR HONVÉDSÉG PARANCSNOKSÁGÁNAK MEGALAKÍTÁSA

A hazai belpolitikai küzdelmek időszakában a néphadsereg (honvédség) meghatározó szervezeteit (erőit) felkészült, önállóan gondolkodó parancsnoki „gárda” vezette. Megalapozott Lőrincz Kálmán vezérezredes későbbi értékelése miszerint: „A magyar haderő az 1980-as évek második felére – a térség államainak haderőihez viszonyítva – jól felszerelt, felkészített és vezetett katonai erő volt.”¹¹

A Magyar Néphadsereg katonalétszáma a béke-állománytábla szerint 1988 végén 126 777 fő volt. A fegyverzet és a harci technika jelentős része az elkövetkező években cserére szorult. Az ország gazdasági helyzete ugyanakkor nem tette lehetővé a kialakult haderőstruktúra korszerű szinten való biztosítását.

Még a pártállami időkben egy hosszabb távú fejlesztési koncepció született,¹² amely szerint a szárazföldi erők békelétszáma 40-45 000 fő lett volna (3 hadtest, 12 lövész- és harcokocsidandár, harcbiztosító és kiszolgálócsapatok). A szükséges légi támogatás érdekében harci- és szállítóhelikopter-ezred, felderítőrepülő-század működött volna. A honi légvédelmi csapatoknál egy hadtestre lett volna szükség, 17 honi légvédelmi rakétaosztállyal, 60-80 darab elfogó-vadászrepülőgéppel, az egész ország területére kiterjedő rádiólokációs mezővel, modern vezetési eszközökkel, amelynek békelétszáma 16-18 000 főt tett volna ki. Az elgondolás szerint a hátszágai rendeltetésű csapatok és intézetek létszáma 30%-kal csökkent volna. Ez a koncepció sok változáson ment keresztül, de nyomai fellelhetők a későbbi haderő-átalakítás menetében.

A Bécsben folyó haderő- és fegyverzetcsökkentési tárgyalásokkal összefüggésben egyoldalú, 9%-os haderőcsökkentésre szánta el magát a Németh Miklós vezette magyar kormány is, hogy ezzel a kibontakozó enyhülési folyamatot elősegítse.¹³ Ennek megfelelően 1989 augusztusában felszámoltak egy teljes harcokocsidandárt (145. önálló harcokocsidandár, Szabadszállás – 125 harcokocsival, 18 önjáró löveggel, 4 Silka légvédelmi gépágyúval és más fontos fegyverzettel). A harcokocsidandárral együtt megszüntették a 31. honi vadászrepülő-ezred egy MiG–21PF vadászrepülő-századát és az 1. számú katonai főépítés-vezetőséget (KAFÉV). A 31. harcokocsidandárt (Rétság) gépesített lövészdandárrá szervezték át.

Németh Miklós miniszterelnök az egyoldalú fegyverzet- és csapatcsökkentés kapcsán kifejtette véleményét a jövőbeni hadseregekről is: „Magyarországnak mint szuverén országnak, a körülményeknek megfelelő, az ország védelmét ellátni képes, a jelenleginél kisebb, de szervezetében, fegyverzetében, felkészítettségében korszerűbb hadseregre van szüksége.”¹⁴ Ennek a biztonságpolitikára pozitívan ható lépésnek a folytatásaként a magyar kormány 1989 végén újabb, a néphadsereg két év alatti, összességében 30–35%-os haderőcsökkentését jelentette be.

¹¹ Földesi Ferenc – Kiss Zoltán – Isaszegi János: A Magyar Honvédség negyedszázada – a rendszerváltástól napjainkig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 266.

¹² Kárpáti Ferenc: Puskalövés nélkül. Duna International Könyvkiadó Kft., 2011, 208–209.

¹³ A Magyar Népköztársaság honvédelmi miniszterének 0044/1989. sz. parancsa az MN-ben végrehajtásra kerülő egyoldalú haderőcsökkentésről. HL MN 1948–1989 közötti parancsok gyűjteménye, 21. d.

¹⁴ Németh Miklós miniszterelnök beszédéből az MN vezetői értekezletén. Néphadsereg (hetilap), 1989. május 26.

Ezzel egyidejűleg döntés született a polgári védelmi szervezeteknek a honvédelmi tárcától a Belügyminisztérium állományába történő átadásáról, valamint a sorkatonai szolgálat 18-ról 12 hónapos időtartamra történő csökkentéséről is. A 2×6 hónapos (a légierőnél 3×4 hónapos) váltási rend a hadrafoghatóság biztosításának folyamatosságát veszélyeztette, miközben a kiképzés jellegét alapvetően nem változtatta meg.

A haderőcsökkentés során megszüntetni terveztek hat gépesített lövészdandárt, két harcoksidandárt (közülük az egyik gépesített dandárrá átalakult), három hadtestközvetlen rakétaosztályt, egy honi légvédelmi rakétaezredet és egy honi légvédelmi rakétaezred-parancsnokságot, egy honi légvédelmi rakétaosztályt, egy honi rádiótechnikai zászlóalj-parancsnokságot és két honi rádiótechnikai századot, valamint számos biztosító és kiszolgáló alegységet. A fentiekén túl három honi vadászrepülő-ezred osztályszervezetre, valamint a harcihelikopter-dandár ezredszervezetre tért át, amely a létszám és az eszközök számának csökkenését jelentette. Ez a „reform” a katonai nyelvben a „GERECSE” feladat fedőnevet kapta.

A „reform”, valójában azonban haderőcsökkentés eredményeként a csapásmérő rakéták 50%-a, a tüzérségi eszközök 40%-a, a harcokcsik 40%-a, a páncélozott szállító járművek 14%-a, a helikopterek 19%-a, a vadászrepülőgépek 40%-a, a honi légvédelmi rakétaosztály-komplexumok 20%-a kikerült a honvédség hadrendjéből.¹⁵

Ugyanakkor hazánk gazdasági helyzete sem tette lehetővé a korábbi méretű haderő fenntartását. A pénzügyi lehetőségekről a Németh Miklós miniszterelnöknek 1989 tavaszán írt előterjesztés a következőt tartalmazta: „február 28-i ülésére készített HM-konceptió forrásigénye 180 milliárd Ft és az OT-PM [Országos Tervhivatal – Pénzügyminisztérium] lehetségesnek tartott kiadási színvonal 126 milliárd Ft között lényeges különbség van.”¹⁶ Ez azt jelentette, hogy az 1990–1995 közötti években a néphadsereg részére szükséges források egyharmada hiányzott.

1989. december 1-jén – összhangban a hatályba lépett Alkotmánnyal – a honvédelmi vezetés-irányítás új rendszere alakult ki, létrejött a Magyar Néphadsereg (névváltozást követően Honvédség) Parancsnoksága, egyidejűleg felszámolták a párt és politikai szervezetet a haderőben. A Honvédelmi Minisztériumtól különvált a katonai vezetés, és önálló szervezatként kezdte meg működését a Magyar Néphadsereg (Honvédség) Parancsnoksága, amely szervezetén belül volt a Honvéd Vezérkar.

A Magyar Honvédség Parancsnoksága megalakításától kezdve a haderőt a honvédség parancsnoka vezette, helyettese a vezérkari főnök volt. A honvédelmi miniszter irányítási jogkört gyakorolt. A fegyveres erők főparancsnoka a köztársasági elnök lett.

Magyarországon e szervezeti átalakításig a Honvédelmi Minisztérium hatalmas apparátusával nemcsak az államigazgatási feladatokat látta el, hanem közvetlenül irányította a hadsereg magasabbegységeit, a felkészítést, a gyakorlatokat és az ellenőrzéseket. A honvédelmi miniszter a hadsereg első számú irányítójaként a néphadsereg vezetésével összefüggő parancsnoki funkciót gyakorolt. A jogállamiság kialakulása, a köztársasági elnök mint főparancsnoki méltóság kinevezése és az új elvekre épülő kormányzati munka indokoltta tette a változásokat. Ezek leglényegesebb sajátossága volt, hogy a Honvédelmi Minisztériumban szétválasszák a kormányzati államigazgatási munkát, valamint a közvetlen katonai irányítási és vezetési tevékenységet. Az új rendszerben a Honvédelmi Minisztérium elvi

¹⁵ Az MN Vezetői értekezlet anyagai, 1989. december 1. – Borsits László altábornagy MH vezérkari főnök tájékoztatója. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. HM KT 31. d.

¹⁶ Az Országos Tervhivatal Elnökének tájékoztatója. HL MN 1980–1989 f. HM T 22. d. 64. ö. e.

irányítást gyakorolt a katonai szervezetek felett. Az MN, majd MH Parancsnokságának alapvető feladatává a katonai-szakmai vezetés és a harckészültség magas szintű biztosítása vált. A honvédelmi miniszter civil lett. Ezt az irányítási-vezetési rendet a honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény megerősítette.

1989. december 1-jén még két szervezeti változás történt: az anyagi, technikai integráció révén létrejött az MN Anyagi-Technikai Főcsoportfőnökség, és megalakultak a katonai szervezetek anyagi-technikai szolgálatai.

1990. március 14-i hatállyal a „GERECSE-II” feladat részeként a Magyar Honvédségen belül megalakult a Katonai Biztonsági Hivatal (KBH) és a Katonai Felderítő Hivatal (KFH).

ÚTKERESÉS – VÁLASZOK AZ ÚJ BIZTONSÁGPOLITIKAI KIHÍVÁSOKRA

A hidegháború után az útkeresés évei következtek. A közvetlen környezetünkben és térségünkben új nemzetállamok alakultak, forradalmak, etnikai konfliktusok és polgárháborúk dúltak. Ez a történelmi körülmény és ez a biztonsági, gazdasági helyzet akkor még nem tette lehetővé, hogy az egyre inkább amortizálódó haditechnika és a katonai szervezetek helyét azonnal és teljes mértékben átvegye egy merőben más, az új biztonságpolitikai kihívásoknak és a leendő integrációs törekvéseknek megfelelő haderő. Az országnak magának kellett gondoskodnia a katonai biztonságról.

A nemzetközi helyzetben bekövetkezett változások, a társadalom teherbíró képessége és más körülmények egyre sürgették a haderő lényeges átalakítását. Az Antall József vezette kormánynek és a Honvédelmi Minisztérium vezetésének a haderő átalakítása során szembe kellett néznie a változó biztonságpolitikai helyzettel, a súlyosbodó gazdasági nehézségekkel és a kirobbanó délszláv válság fenyegetéseivel. A pozitív és negatív események kapcsán illúzióktól sem mentes gondolkodás kezdődött. A magyar társadalomban megjelent a semlegesség, valamint a Nyugathoz való azonnali integrálódás igénye is.

A választások után megszülető fiatal demokráciának, a néhány hónapja hivatalba lépett Antall-kormánynek súlyos gazdasági problémákkal kellett szembenéznie, ami 1990 őszén tömeges elégedetlenségbe torkollott. Az október végi taxisblokádnégy napja alatt a hadsereg távolságtartó volt, az Alkotmány előírásai alapján cselekedett. A kormány részéről felvetődött a honvédség eszközeinek és katonáinak bevonása az útakadályok felszámolására, amit a hatályos alkotmány nem tett lehetővé.¹⁷ A vezetési-irányítási rendszerrel kapcsolatban kérdések fogalmazódtak meg. A későbbiekben egy alkotmánybírói döntés tisztázta a köztársasági elnök, illetve a kormány jog- és hatásköreit.

A védelmi doktrína megvalósítása az MN-ben nevet viselő, 1989. november 30-i kormányzati elképzelést – amely alapján döntés született a fegyveres erők szervezeti felépítéséről, valamint feladat- és létszámviszonyairól – vitte tovább az 1990 tavaszán megalakult koalíciós kormány a Nemzeti Megújulás Programjában. Követelményként egy nemzeti jellegű, a nemzetközi és hazai igényekkel, feltételekkel összhangban álló, az ország védelmét ellátni képes, a társadalom és a parlament által irányított és ellenőrzött védelmi fegyveres erő kialakítását határozta meg.

¹⁷ Lásd Helgert Imre: A Magyar Honvédség és a Taxisblokádnégy napja. In: Helgert–Mészáros: i. m. II. 115–183.

A Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről és a Magyar Honvédség teendőiről még 1991 folyamán két titkos kormányhatározat intézkedett (3065/1991. számú – 1991. február 4. és 3327/1991. számú – 1991. augusztus 15.).¹⁸

A kibontakozó és elmélyülő délszláv válság (benne az 1991. októberi barcsi incidens, amikor egy jugoszláv vadászgép tévedésből Barcsra dobott le két bombát – a jelentős anyagi károk mellett személyi sérülés nem történt) miatt szükség volt a válságkezelésre, a határbiztosításra, a védelem elméletének és gyakorlatának kialakítására. Az MH a válság intenzív szakaszában, 1991 júniusától 1992 februárjáig megelőző és készenléti intézkedéseket fogantatosított. A strukturális támadóképtelenség (hadműveleti-harcászati rakéták kivonása, harckocsik, tüzéreszközök, páncélozott szállító harcjárművek számának csökkentése) létrejöttével a haza védelme, a humanitárius békeműveletekben és a katasztrófaelhárításban való részvétel került előtérbe. Az MH válságkezelő szervei másokkal együttműködve eredményesen oldották meg az ország déli határa mentén kialakult helyzetet, annak ellenére, hogy még a parlament nem alkotta meg az Alkotmány 19/E, az ország légterének és határainak védelméről szóló paragrafusát.

Jelentős és szimbolikus lépés volt, hogy 1991. január 14-én – az első öbölháború idején – 37 fős egészségügyi kontingens kezdte meg működését Szaúd-Arábiában.

A kormány koncepciója alapján folytatódott a haderő csökkentése. A honvédség költségvetési létszáma az 1989. év végi 155 700 főről 1992 végére megközelítőleg 100 000 főre csökkent.

A fenti kormányhatározatokkal összhangban a katonai felső vezetés a nemzeti haderő megteremtését, a haderő átalakítását – „GAMMA” fedőnéven – öt ütemre bontva tervezte. A döntésnek megfelelően az első ütemet 1991 végéig, míg az ötödik ütemet 1994. január 31-ig kellett befejezni.¹⁹

A honvédség parancsnokának intézkedése alapján kezdődött meg az első ütem feladatainak végrehajtása, amelynek során átszervezték az MH Parancsnokságot, azon belül pedig kialakították a Honvéd Vezérkar új struktúráját. Létrejött a Szárazföldi és Kiképzési, valamint a Légvédelmi és Repülő Főszemlélőség, megszűnt a Honi Légvédelmi Hadtest és megalakult a Légvédelmi Parancsnokság.

Megszűntek a gépesített hadtestparancsnokságok. 1991 tavaszán megkezdődött a korábbi három hadtest katonai kerületté (KK) alakítása, amely alakulatok mozgásával, átszervezésével, megszüntetésével és helyőrségváltással járt együtt. A katonai kerület békeszervezet volt, az egy bizonyos közigazgatási területen állomásozó csapatokat, területvédelmi szervezeteket vezetett, háború idején hadtestté alakult volna át. Négy katonai kerületparancsnokságot hoztak létre. Az 1. KK Parancsnokság Tatán, a 2. KK Parancsnokság Kaposváron, a 3. KK Parancsnokság Cegléden jött létre. Irányításukat az 5. hadsereg bázisán (Székesfehérvár) megalakult Szárazföldi Parancsnokság végezte. Az MH Budapesti Katonai Kerületparancsnokságot az MH Hátországi és Polgári Védelmi Parancsnokságból szervezték meg, 1995. december 15-től MH Központi Rendeltetésű Szervezetek Parancsnoksága néven működött tovább.

A kormány döntése szerint megkezdődött az új típusú területvédelmi, tartalék alakulatok, honvédelmi dandárok felállításának megtervezése. A hátországvédelmi alakulatok megszü-

¹⁸ Makk László: A haderő átalakítása a hidegháború utáni korszak biztonsági kihívásainak tükrében. A Magyar Honvédség haderő-átalakításai a rendszerváltástól a NATO-tagságig (1989–1999). PhD-értekezés, Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008, 58.

¹⁹ Lásd Mészáros Gyula: A Magyar Honvédség a megváltozott biztonsági környezetben, 1990–1994. In: Helgert-Mészáros: i. m. II. 293–375.

nésével kezdetét vette az első honvédelmi dandárok felállítása (Nyiregyháza, Békéscsaba), amelyeket ténylegesen csak mozgósításkor töltöttek volna fel a tartalékos állományból. Főleg a „GAMMA-II/1” szervezés tért ki a veszteségpótló területvédelmi szervezetek, a tervezett létszám- és állományarányok kialakítására és a hadrenden kívüli szervezetek hadrendbe építésére. A „GAMMA-III/2” szervezési intézkedés a katonai szervezetek stabilizálódását, a hazai repülőhajózó-képzést, az MH békefenntartó erők felállítását, a haditechnikai korszerűsítést, a honvédelmi dandárok kialakításának folytatását, valamint a sorkatonai beosztások továbbszolgálókkal való feltöltését tűzte ki célul. A fenti szervezetek zöme nem volt hosszú életű, mivel az 1994–1995-ben kidolgozott hadseregreform értelmében újabb átszervezésekre került sor.

A katonák vallási nevelésével és vallásérzelmi ápolásával valamennyi hadsereg törődött. A kormány 2052/1993. (XII. 22.) számú határozata megalkotta a felállítandó tábori lelkesítői szolgálat jogi alapjait, majd ennek felhatalmazása alapján a honvédelmi miniszter tárgyalásokat kezdett a három történelmi egyházzal és a zsidó felekezettel.²⁰ Így – a történelmi tapasztalatokat és a külföldi példákat is felhasználva – megvalósult a hivatásos és sorállományi lelkiigondozása, továbbá mód nyílt a polgári szolgálat vállalására is. A tábori lelkesítők azóta is mindennapi együttműködésben tevékenykednek a haderő tagjaival.

A haderő periodikus átalakítása és várható feladatai felgyorsították a törvénykezési eljárást is. Az Országgyűlés 11/1993. (III. 12.) számú határozatában fogadta el a Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelveit, amely leszögezte: országunk biztonságát az Európai Közösséghez való teljes jogú csatlakozás fogja alapvetően garantálni. Az 1993. április 23-án – szintén országgyűlési határozatként – elfogadott Honvédelmi Alapelvek ismételten megerősítette, hogy a Magyar Köztársaság célja a már létező nemzetközi biztonsági szervezetekhez, így a NATO-hoz és a Nyugat-európai Unióhoz (*Western European Union – WEU*) történő teljes jogú csatlakozás. A biztonságunk a nemzetállam keretein belüli – azaz koalíción kívüli – megvalósítása ezzel túlhaladottá vált.

A honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény 58. § (1) rendelkezett többek között a dandártábornoki rendfokozat bevezetéséről és a katonai eskü új szövegéről, továbbá arról, hogy a hadkötelezettség alapján fegyveres katonai szolgálatot teljesítők és a fegyveres erők hivatásos, továbbszolgáló (szerződéses) állományú tagjai esküt, míg a fegyver nélküli katonai szolgálatot teljesítők fogadalmat tesznek.

A szervezet- és létszámcsökkentések mellett már kirajzolódtak a modernizációra való törekvés jelei. Az új koncepciónak megfelelő, első modern szervezetként 1993. szeptember 1-jén megalakult a 88. légi mozgékonyaságú zászlóalj, bár technikai ellátottsága még elmaradt a követelményektől. A békmissziókra való felkészülés érdekében létrejött a Békefenntartó Erők Kiképző Központja (BEKK).

1993. október 15-én az orosz államadósság terhére 28 darab modern MiG–29 típusú elfogó-vadászrepülőgép érkezett a légierő számára, amely jelenösen növelte a haderőnem hatékonyságát.

A rendszerváltást követő időszak rendkívül nehéz volt a Magyar Honvédségben szolgáló katonáknak. A haderőcsökkentés, leszervezés, az alakulatok megszüntetése, továbbá a laktanyák bezárása lehangoló volt mindenki számára. A hadsereg képességei folyamatosan apadtak.

²⁰ Lásd Mészáros Gyula: A Táborigyelmeztető Szolgálat újjászervezése. In: Helgert–Mészáros: i. m. II. 255–293.

A Magyar Honvédség létszáma 1993 végére jelentősen csökkent: 13 700 tiszt, 8500 tiszthelyettes és 52 340 sorkatonára kepezte a katonai állományt, ezt egészítette ki a 26 600 polgári alkalmazott. A katonai kiadások is jelentősen visszaestek 1989-hez képest. Amíg akkor a GDP 2,9%-át fordította Magyarország a haderőre, addig 1993-ban már csak az 1,9%-át. Emellett a fejlesztések részaránya drámaian csökkent az összes katonai kiadáson belül: a fenntartási ráfordítások 92%-a mellett alig 8% jutott fejlesztésre.²¹ A hadsereg elkezdte tartalékainak felélését.

Az 1990 és 1995 közötti időszakban a minisztériumban, a vezérkarban és a parancsnokságokon, valamint a csapatoknál történő átszervezések mellett a fő hangsúly a csapat- és fegyverzetcsökkentésen volt. A CFE-szerződés szerint a honvédség összesen 835 harcokcsit, 840 tüzérségi eszközt, 1700 gyalogsági harcjárművet, 180 harci repülő és 108 harci helikoptert tarthatott rendszerben, aminek eleget is tett, sőt a keretszámok alá ment. Az időszak elsődleges célkitűzése a megelőző évek eredményeinek stabilizálása, valamint a további reformokhoz szükséges törvényi, jogi, személyi és technikai alapok megteremtése lett.

A hadseregnek az 1990-es évek elején sikerült a békés átmenetet biztosítani, és jól reagált a váratlanul jelentkező feladatokra, miközben szervezete erőteljes átalakulásnak indult, azonban nem volt képes a felgyülemlett feszültségek oldására. Mindeközben a hadsereggel és a vezetőivel szemben politikai türelmetlenség, olykor bizalmatlanság volt tapasztalható. Ráadásul a hadsereg fenntartási nehézségei is fokozódtak, a szükségletek csökkenő volta pedig működési elégtelenséghez vezetett.

KÖZELEDÉS AZ EUROATLANTI INTEGRÁCIÓHOZ

A Varsói Szerződés megszűnése után keletkezett biztonsági vákuum és a kelet-közép-európai országok biztonsági dilemmáinak feloldását szolgálták a NATO által útjára indított együttműködési programok.

A NATO állam- és kormányfői 1991 novemberében Rómában a párbeszéd fórumaként létrehozták az Észak-atlanti Együttműködési Tanácsot (*North Atlantic Cooperation Council – NACC*), amely a NATO-tagállamok mellett lényegében valamennyi európai országnak helyet biztosított. A NACC 1991. decemberi első ülésén 16 NATO-tagország, 6 közép-európai és 3 balti ország vett részt. A NATO védelmi miniszterei 1993. október 20–21-i tanácskozásukon megtárgyalták a békepartnerségi együttműködésről szóló előterjesztést, majd a NATO 1994. januári brüsszeli csúcstalálkozóján elfogadták és a szervezet hivatalos programjává tették a Partnerség a békéért (*Partnership for Peace – PfP*) programot.

A NATO meghívta a NACC és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet résztvevő államait, hogy csatlakozzanak a PfP-hez.

Hazánk az elsők között 1994. február 8-án tette meg ezt a lépést, és részvételünk a NATO-tagság eléréséig tartott. Az elindított program célja az európai biztonság megszilárdítása, a NATO-tagságra aspiráló országokkal való érdemi katonai együttműködés kialakítása, a közös békeműveletekbe és válságkezelésbe történő bevonásuk, valamint a résztvevő országok haderejének átalakítása volt. A PfP a konkrét NATO-tagság helyett egy együttműködési keretet mint a csatlakozást előkészítő eszközt biztosított a partnerországok számára. A békepartnerségi program együttműködési folyamata országokra szabottan segítette a NATO-hoz

²¹ Endresz Ernő: A Magyar Köztársaság megújuló védelempolitikája a rendszerváltás után. In: Deák Péter (szerk.): Biztonságpolitikai kézikönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2007, 250–251.

való közeledést: egy tanulási időszak kezdete is volt a felkészülés hosszú folyamatában a NATO-tagságot célként megjelölő országok számára. Korszakalkotó volt, mert ténylegesen magáévá tette a NATO bővítésének gondolatát. Új biztonsági és védelmi filozófiát jelentett. Célul tűzte ki a fegyveres erő demokratikus ellenőrzésének megteremtését, a jogharmonizációt, valamint a védelmi koncepció és a haderő teljes átalakítását.

Az MH megkezdte a felkészülést a békeműveletekben való aktív részvételre, a humanitárius, katasztrófaelhárítási, illetve kutató-mentő feladatok ellátására. Ebben az időszakban jelentek meg a katonai terminológiában az olyan új kulcsszavak, mint a szemléletváltás, a különböző rendszerek együttműködésre való képessége (interoperabilitás) és az összeegyeztethetőség (kompatibilitás). A várhatóan növekvő mértékű külföldi szerepvállalás és az együttműködési feladatok miatt növekedett a szerződéses katonák száma.

A program lehetőséget kínált a NATO működésének, szervezeti felépítésének, eljárásainak, védelmi tervezési rendszerének, felülvizsgálati folyamatai rendjének és a béketámogató műveletek lefolyása szabályainak megismerésére, továbbá a költségvetési tervezés logikai rendjének és tartalmi elemeinek tanulmányozására.

A kezdeti nehézségek után egyre magasabb szinten valósult meg a gyakorlatban a partneri együttműködés. Az MH katonái, törzsei és alegységei a Szövetség és a partnerországok haderőivel itthon és külföldön is számos közös gyakorlaton vettek részt. Elsők között 1994-ben a brit *Coldstream Gárda* 7. százada látogatott Hódmezővásárhelyre. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem jogelődje és egy brit logisztikai tanintézet között pedig kétoldalú logisztikai gyakorlatra („*Maglite*”) került sor.

1995-ben először vettek részt magyar katonák az Amerikai Egyesült Államokban gyakorlaton („*Cooperative Nugget-95*”), amit további kiemelkedő PfP-gyakorlatok követtek. 1995. október 16–20. között rendezték meg Magyarországon a „*Cooperative Light-95*” NATO PfP-gyakorlatot, majd a későbbiekben a „*Combat Rescue*”, a „*Trimgrant*”, a „*Cooperative Chance-96*”, illetve a „*Cooperative Osprey-96*” gyakorlatokat. Az MH 1995-ben már hat NATO PfP-gyakorlaton és mintegy 300 rendezvényen vett részt. 1996-ban Szolnokon a légierő részvételével, a NATO-főtitkár jelenlétében folytatódott a sor a „*Cooperative Lantern-96*” gyakorlattal.

Az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Németország, Franciaország és Kanada anyagi, képzési és oktatási támogatást nyújtott, amely lehetőséget biztosított a hivatásos állomány külföldi képzésére.

Ebben az időszakban – az Országgyűlés 88/1995. számú határozata alapján – folyt a honvédség átalakítása, amely során a csökkenő létszám- és szervezeti keretek, a takarékos gazdálkodás és a szűkös költségvetés jelentették a kihívást. A tendenciát jól szemlélteti, hogy a korábbi 5. Hadsereg-parancsnokság bázisán létrejött Szárazföldi Csapatok Parancsnoksága is tovább zsugorodott: 1991 és 1995 között a katonai kerületekkel párhuzamosan megszűntek, és jogutódként 1995. december 15-én létrejött a 4. Gépesített Hadtestparancsnokság (Székesfehérvár), a 2. és 3. gépesített lövészadosztályokkal (Kaposvár, Cegléd). A Légvédelmi Parancsnokság bázisán megalakult a Repülő- és Légvédelmi Hadtestparancsnokság (Veszprém) és a Budapesti Katonai Kerületparancsnokság bázisán a Központi Rendeltetésű Szervezetek Parancsnoksága (Budapest). Új szervezatként jött létre a Központi Logisztikai Parancsnokság. Megkezdődött a tatai 25. Klapka György Harckocsidandár átalakítása NATO-kompatibilis gépesített lövészdandárrá.

ÚT A NATO-BA – FELKÉSZÜLÉS A CSATLAKOZÁSRA

Az Országgyűlés 1995. július 30-án döntött a Magyar Honvédség hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról is. A haderő átalakítását a Magyar Köztársaság veszélyeztetettségével, az ország gazdasági teherbíró képességével, valamint a NATO-hoz való csatlakozás szándékával összhangban kívánták végrehajtani. Még ezt megelőzően, a 85/1995. számú határozatában az Országgyűlés 89 175 főben állapította meg az MH állománytábla szerinti, rendszeresített békelétszámát. A gazdasági nehézségek és a külkereskedelemben meglévő egyensúlyi problémák miatt azonban később gyorsabb leépítést tartottak szükségesnek: 1995 októberében a 99/1995. (X. 13.) számú határozatában az év végére már csak 81 266 főt engedélyezett az Országgyűlés. A létszámcsökkenés maga után vonta a szervezetek számának további fogyatkozását is.

A Horn Gyula vezette kormány a 2383/1995. (XII. 7.) számú határozatában döntött a honvédség átalakításának 2005-ig tartó tízéves programjáról, amely már egy teljesen új haderő kialakítását vizionálta.

A honvédség engedélyezett létszámát azonban két ízben is csökkentették 1996-ban: az Országgyűlés november 29-én a 106/1996. számú határozatában 66 800 főben, majd december 20-án a 115/1996. számú határozatában 60 000 főben maximálta. Egy kormányhatározat pedig megfogalmazta a Magyar Honvédség felső szintű vezetésének rendjét: a Magyar Honvédség Parancsnoksága alakuljon át Honvéd Vezérkarrá.

A kormányhatározat alapján létrejött és 1997 őszén megkezdte működését az új, immár a NATO főparancsnokságaival, regionális parancsnokságaival és a tagországok vezérkaraival együttműködni képes Honvéd Vezérkar, vele párhuzamosan pedig a haderőnemi vezérkarok (Szárzföldi Vezérkar – Székesfehérvár, Légierő Vezérkar – Veszprém) és az MH Logisztikai Főigazgatóság. A szervezet elemei ezáltal megfeleltek a NATO „J” (*joint*, azaz egységes) követelményeinek. Megtörtént a reagáló és a főerők kategorizálása. A békefenntartó erők vezetésére a vezérkarnál megalakult a műveletirányító központ. A szervezeti változás megszüntette a Magyar Honvédség Parancsnokságát, de a Honvéd Vezérkar még nem integrálódott a HM állományába. Az 1989-ben különválasztott HM és a vezérkar integrációja a miniszteri jogkör, a minisztériumi funkciók kimunkálatlansága, az irányítás-vezetés kérdéseinek dilemmái és a politikai döntés hiánya miatt még váratott magára. A későbbi döntésig a honvédség parancsnoki és a Honvéd Vezérkar főnöki beosztásokat egy személy töltötte be. De facto nem volt már szükség a honvédség parancsnoki beosztásra, de jure viszont 1999. októberig még érvényben volt a jog- és feladatköreit taglaló honvédelmi törvény, vagyis az új szabályzók kihirdetéséig a régieknek kellett funkcionálniuk. Az MHPK beosztást 1989. december 01. és 1999. október 20. közötti időszakban töltötték be. 1996. március 31. és 1999. október 20. között az MHPK, VKF beosztásokat egy személy is betölthette.

Megfogalmazódott a sorozáson alapuló haderőrendszerrel a vegyes rendszerre való áttérés, amely a nagy létszámú tömeghadserg helyett a hivatásos haderő bevezetésének első lépése volt.

A sorkatonák szolgálati ideje 1997. február 1-től 12 hónapra csökkent. 1997-ben megalakultak a kiképző központok. Ezek biztosították a sorkatonák 3 hónapos alapképzését, de alkalmasak voltak a leendő szerződéses katonák kiképzésére, a tartalékos katonák át- és továbbképzésére, valamint a hadrendből kivont nehezen értékesíthető eszközök tárolására is.

A Magyar Köztársaság NATO-tagsághoz vezető útjának fontos állomása volt, hogy hazánk 1995 tavaszán bekapcsolódott az úgynevezett Tervezési és felülvizsgálati folyamatba (*Planning and Review Process – PARP*), amelynek célja az volt, hogy a partnerek megte-

remtsék a katonai együttműködés feltételeit a NATO-val a közös békefenntartó és egyéb, nem a kollektív védelem kategóriájába tartozó műveleteinek végrehajtására.

Magyarország felvette a NATO-központtal a diplomáciai kapcsolatokat, és NATO-nagykövetet küldött Brüsszelbe. Ezzel párhuzamosan Magyarországon megalakult a diplomáciai kapcsolatokért felelős Atlanti Összekötő Hivatal, illetve az integrációért felelős kormányzati kabinet, az Integrációs Stratégiai Munkacsoport.

1995 őszén a vezérkar állományában is létrejött az euroatlanti integrációs munkacsoport. Feladata volt az integráció előkészítése, a NATO legfontosabb eljárásainak, szabályzatainak, standardjainak, haderő-alkalmazási elveinek átvétele és honosítása, valamint a PpP-vel kapcsolatos tevékenység. A Szövetséges Csapatok Európai Főparancsnokságán, a belgiumi Monsban a PpP-feladatok koordinálására katonai összekötő hivatal létesült, amely szoros együttműködést alakított ki az euroatlanti integrációs munkacsoporttal.

A másik sürgető feladat az angol nyelvoktatás kiterjesztése volt. Ez az amerikai segítséggel létrejött Békepartnerségi Katonai Nyelvképzési Központban (BKNYK) és a regionális nyelvi képzésben valósult meg. Ezenkívül pedig bevezették a kétnormás, majd fokozatosan a NATO-normák szerinti oktatást, illetve NATO-orientációs és céltovábbképzések is folytak.

A NATO bővítésének valós folyamata az 1995 őszén kiadott *NATO-bővítési tanulmánynyal* vette kezdetét. Ebben célként fogalmazódott meg az egész euroatlanti térség stabilitásának megteremtése, miközben nem csökken a Szövetség hatékonysága. A tanulmány felvázolta a leendő új tagok kötelezettségeit és a bővítés legmegfelelőbb módszereit: az új NATO-tagországoknak hozzá kell járulni a Szövetség kollektív védelmi képességeihez, és fel kell készülniük a Szövetség más feladataiban való részvételre is. Ez azt jelentette, hogy az MH ettől kezdve nemcsak PpP-, hanem a NATO-gyakorlatokon is részt vehetett, ezáltal beilleszkedett annak parancsnoki struktúrájába.

Erőfeszítések történtek annak érdekében, hogy az MH elérje az interoperabilitás szükséges szintjét, és ennek eredményeként integrálódhasson a Szövetség katonai struktúrájába. Ennek érdekében a NATO azt javasolta, hogy Magyarország egyes katonai alakulatait az átlagnál jobban készítse fel a szervezettel való együttműködésre és szerelje fel azokat. Ezen, már NATO-kompatibilissá váló alakulatok köré felépíthető a haderő további része. Ez a javaslat azonban csak részben valósult meg.

Az együttműködés, tapasztalatszerzés és a békeműveletekben való közös részvétel céljából több országgal karöltve közös alegységek jöttek létre. Hazánk részese lett a visegrádi országok haderői közötti és az osztrákok által szervezett „Hexagrant” együttműködésnek. Szakasról századerőre bővült a ciprusi békefenntartó kontingens létszáma. Az MH katonái részt vettek a Többnemzeti Erők és Megfigyelők (*Multinational Force and Observers – MFO*) missziójában a Sínai-félszigeten. Ezenkívül magyar–olasz és magyar–román közös békefenntartó alegységek szerveződtek.

A NATO egységesítési egyezményei (*Standardization Agreement – STANAG*) teljesítése érdekében megkezdődtek a legfontosabb technikai jellegű beruházások: többek között az idegen–barát felismerési rendszer, vagy Veszprémben a NATO-kompatibilis integrált légtérelőjárás rendszer központjának (*Air Sovereignty Operation Center – ASOC*) amerikai segítséggel és támogatással történő kiépítése. Továbbá elindult a kecskeméti repülőter korszerűsítése is.

A technikai modernizálást az anyagi lehetőségekkel kellett összehangolni. Komolyabb beszerzésekre, korszerűsítésekre nem volt lehetőség, ezért a haditechnikai eszközök egységesítése érdekében olcsón vásárolt T–72 és BTR–80, illetve BTR–80A eszközök kerültek a hadrendbe. Mistral légvédelmi rakétákat, Parabellum-pisztolyokat, Metisz páncéltörő

eszközöket és használt német gépjárműveket szereztek be, amivel párhuzamosan kivonták a hadrendből a T-55 harckocsikat és a BMP-1 gyalogsági harcjárműveket. Továbbá új, 3D radarállomások telepítése kezdődött. Mindezek szervezetbe állításával a technikaeszköz-ellátottságban minimálisan érzékelhető javulás ment végbe.

A NATO-hoz csatlakozni kívánó államok közül Magyarország 1996. január 29-én – a volt VSZ-tagországok közül elsőként – jelentette be hivatalosan csatlakozási szándékát. Így a továbbfejlesztett Békepartnerségi program már a NATO-tagságra való felkészülés katonai kérdéseire helyezte a főhangsúlyt: többek között a fegyveres erők fölötti demokratikus kontroll erősítésére, a védelmi tervezésre és a költségvetési eljárások átláthatóságára, a biztonsági környezetnek megfelelő haderőstruktúra és képességek kialakítására, a békefenntartó, humanitárius és kutató-mentő tevékenységek tervezésére, valamint az együttműködés erősítésére. Ezzel a NATO célja az volt, hogy megfelelő szervezeti lehetőségeket adva elvezesse az adott országot a csatlakozásig. Az erre való felkészülést szolgálták a „Kemény Dió–97” és a „Delta–97” hadgyakorlatok.

Időközben a daytoni és párizsi békemegállapodás aláírásával a délszláv válság első szakasza nyugvópontra került. A Bosnyák–Horvát Föderációból és a Boszniai Szerb Köztársaságból (*Republika Srpska*) álló – dupla föderatív felépítésű – államként Bosznia-Hercegovina az eredeti határainak megtartásával nemzetközi jogilag fennmaradt, de a Párizsban 1995. december 14-én aláírt békeszerződés nem döntötte el véglegesen Bosznia-Hercegovina sorsát. Továbbá nyitott maradt a volt Jugoszlávia területén kialakult több más konfliktus is, amelyek közül az albán kérdés lett a legsúlyosabb. A létrehozott nemzetközi haderő (*Implementation Forces – IFOR*) feladata a béketerv megvalósításának katonai eszközökkel történő elősegítése volt. A 60 000 főnyi békekontingensnek a magyarok is részesei lettek.

A honvédség bekapcsolódása a délszláv válság békés rendezésének végrehajtását biztosító erők bosznia-hercegovinai békefenntartó tevékenységébe komoly kihívást jelentett. A NATO-tól érkezett felkérés alapján 1995 decemberében az Országgyűlés egyfelől hozzájárult az IFOR-erők Magyarországon történő átvonulásához és átmeneti állomásoztatásához (112/1995. [XII. 2.] OGY határozat), másfelől egy korlátozott létszámú (500 fős) műszaki alegységet ajánlott fel a művelethez, a Magyar Műszaki Kontingens (114/1995. [XII. 12.] OGY-határozat).²² Az IFOR-erők mandátumának lejáratá után a műszaki kontingens a stabilizációs erők (*Stabilisation Forces – SFOR*) kötelékében folytatta szolgálatát. Magyarország az IFOR/SFOR-műveletek lezárását követően is részt vett a NATO szarajevói parancsnokságának munkájában.

1995 decembere óta – ugyan más politikai körülmények között – ismét idegen csapatok állomásoztak Magyarországon. A NATO boszniai béketeremtő akciójában részt vevő Amerikai Egyesült Államok haderőinek légi- és utánpótlási bázisa Taszáron és Kaposváron, a dán, norvég, svéd, finn és lengyel alakulatokat magában foglaló úgynevezett Északi Dandár logisztikai központja pedig Pécsen működött.

A taszári repülőtér átadása, a légtér átengedése, a befogadó nemzeti támogatás biztosítása, az Északi Dandár logisztikai szervezeteinek pécsi állomásoztatása, a magyar műszaki kontingens IFOR-ba való felajánlása mind-mind az együttműködés és a későbbi NATO-csatlakozás szempontjából fontos katonai tényezők voltak.

²² Lásd Görög István – Padányi József: *Az IFOR–SFOR Magyar Műszaki kontingens 1996–2002*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 2005, 192.

A NATO-CSATLAKOZÁS ÉS KÖZVETLEN KÖVETKEZMÉNYEI

A délszláv válság kezelésében való sokoldalú részvételünk jelentős szerepet játszott abban, hogy a NATO 1997. július 8-i madridi csúcserkeztetén – Lengyelországgal és Csehországgal együtt – meghívta Magyarországot a szervezet teljes jogú tagjai közé, 1999 első félévét tűzve ki csatlakozási dátumként.

Az Országgyűlés saját hatáskörében ügydöntő népszavazás kiírásáról határozott, amelynek eredményét a törvényhozásra nézve kötelezőnek ismerte el. Az 1997. november 16-i népszavazáson megjelent 3 968 668 választópolgár 85,3%-a igennel szavazott Magyarország NATO-csatlakozására.²³ Ezt követően az Országgyűlés a 124/1997. (XII. 18.) számú ismételt határozatában intézkedett a fegyveres erők létszámáról: eszerint az MH létszámát 1998. április 30-ig 58 820 főre kellett csökkenteni.

1997-ben a madridi csúcstalálkozó után felgyorsultak az események. A katonadiplomácia magas intenzitással működött. A vezérkari főnök megfigyelőként részt vett a NATO Katonai Bizottság munkájában. Összekötő tisztek kezdték el munkájukat a NATO főparancsnokságain és regionális parancsnokságain, továbbá konferenciák és országjáró rendezvénysorozatok követték egymást. Megtettük katonai felajánlásainkat a NATO kötelékébe, és elkezdődött a kijelölt erők szisztematikus felkészítése. Újabb szerződéses katonák felvételével erősödött a hadsereg önkéntes jellege, miközben 1998 végére 52 000 főre csökkent az MH költségvetési létszáma.

A NATO-tagságra történő katonai felkészülés feladatai mellett az MH bizonyította sokoldalúságát, amikor 1997-ben és 1998-ban is nagy erővel vett részt a tiszai árvíz elleni védekezésben.

A teljes jogú tagságra való felkészülés időszakában az MH hatékony nemzetközi segítséget kapott. Az amerikaiak felsőszintű tapasztalattal rendelkező katonatisztekkel álló szakértőcsoportot hoztak létre „CUBIC” néven, illetve megkezdődött a közös munka az Ohioi Nemzeti Gárdával. Német szakértők segítettek a NATO légi vezetési és irányítási rendszerébe történő integrálódást. Britek, franciák, olaszok, törökök, hollandok és más országbeliek is hatékony támogatást nyújtottak.

Időközben megfogalmazódtak a csatlakozás minimális katonai követelményei, amelyeket a NATO-csatlakozás kezdetéig az MH sikeresen teljesített. Részt vettünk a védelmi tervezésben és haderőfejlesztésben, kapcsolatot teremtettünk a NATO-parancsnokságok és nemzeti parancsnokságok között, létrejött az integrált légvédelem, kialakultak a felderítés és híradás legfontosabb feltételei. További eredmények voltak a befogadó nemzeti képesség létrehozása, a legfontosabb veszélyforrások kezelésére alkalmas összhaderőnemi képességek fenntartása, az együttműködő békefenntartó alakulatok közötti interoperabilitás megteremtése, a legfontosabb NATO-standardok honosítása és alkalmazása, az ügyviteli szabályok összehangolása, a biztonsági követelmények teljesítése, valamint a személyi állomány átvilágítása. Mindezen követelmények teljesítésével Magyarország alkalmassá vált a teljes jogú tagságra.

A „Vértes–98” fedőnevű parancsnoki és törzszvezetési gyakorlaton – a NATO Katonai Bizottsága elnökének jelenlétében – került sor először a NATO-hadseregekben alkalmazott törzsmunka módszereinek és a jelrendszernek a feldolgozására.

²³ Országos Választási Iroda. Az 1997. november 16-i népszavazás eredménye, országos összesítés. <http://www.valasztas.hu/nep97/index.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 03. 20.)

A tiszai árvizek tapasztalatai alapján elkezdődött a Tisza Többnemzeti Műszaki Zászlóalj felállításának megtervezése. A magyar–román–ukrán–szlovák összetételű műszaki zászlóalj megalakításának célja a tiszai árvizek elleni együttes, hatékony védekezés, illetve egy esetleges katasztrófa hatásainak a felszámolása volt. A létrehozásáról szóló szándéknyilatkozatot Magyarország, Románia, Szlovákia és Ukrajna védelmi miniszterei 1999. január 15-én írták alá.

A csatlakozási tárgyalások előrehaladtával született meg az új biztonság- és védelempolitikai alapelveket rögzítő, 94/1998. (XII. 29.) számú országgyűlési határozat. Az alapelveket az új biztonsági környezethez és szövetségi rendszerhez igazították, a parlament ebben a jogszabályban deklarálta, hogy a „transzatlanti együttműködést hosszú távon is az európai biztonság alapvető fontosságú tényezőjének tekinti”. A tagországokban és Magyarországon lebonyolított ratifikációs folyamat eredményesen zárult.

Az Országgyűlés 1999. február 9-én fogadta el a Magyar Köztársaságnak az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez történő csatlakozásáról és a szerződés szövegének kihirdetéséről szóló 1999. évi I. törvényt. Ebből kitűnik, hogy Magyarország a NATO integráns részeként vállalja a közös védelemből rá háruló feladatokat, az MH pedig a biztonságpolitikai intézményrendszer része. A NATO-csatlakozás kitűzött dátuma a szervezet létrehozásának 50. évfordulója, április 4. volt, ám a kiobbant koszovói válság miatt végül 1999. március 12-re előrehozták: ekkor vált Magyarország Lengyelországgal és Csehországgal együtt a szervezet teljes jogú tagjává.

Az 1989 és 1999 közötti tíz év korábban nehezen elképzelhető változásokat hozott a Magyar Néphadsereg, majd Honvédség történetében. A rendszerváltás és NATO-csatlakozás közötti évtized döntően befolyásolta a honvédség irány- és stratégiaváltoztatását, valamint jövőjét is. Ez idő alatt Magyarország a Varsói Szerződésből indulva a NATO-ba jutott.

Azt az elvárást, hogy Magyarország ne csak fogyasztója, hanem hozzájárulója is legyen a közös biztonságban, a csatlakozás után 12 nappal a gyakorlatban is bizonyíthatta. Hazánk egy új tag számára legnagyobb kihívással nézett szembe: 1999. március 24-én megkezdődtek a NATO-nak a koszovói válság rendezése érdekében indított légi hadműveletei. Mind a légierő, a légvédelem, mind a kijelölt szárazföldi erők, a felderítők, a katonai biztonsági szolgálat, a speciális feladatok ellátására létrehozott mobil harccsoportok és más közreműködők (határőrség, rendőrség, katasztrófaelhárítás, önkormányzatok, védelmi hivatalok) egyaránt megállták a helyüket. Az Amerikai Egyesült Államok légierője ismét igénybe vette a taszári és ferihegyi repülőtereket.

A biztonsági környezet változásával egy időben a NATO is kereste saját identitását. A régi NATO-tagállamok katonai képességeit a fenntartható expedíciós képességek irányába mozdították el. Kiseb, hatékonyabb, szélesebb körben alkalmazható, technológiailag fejlett haderők kiépítését szorgalmazták. A Stratégiai Koncepcióban meghatározták, hogy a kollektív védelemre és a „területen kívüli” feladatok végrehajtására egyaránt alkalmas katonai képességeket és elemeket kell létrehozni. Az 1999. áprilisi – a NATO megalakulásának 50. évfordulója alkalmából tartott – washingtoni csúcstalálkozón elfogadták a Szövetség új stratégiai koncepcióját. Ezen a találkozón hagyták jóvá a tagállamok a Védelmi képességek kezdeményezés (*Defence Capabilities Initiative – DCI*) nevű programot, amely öt nagy katonai képességcsoportra fókuszálta a fejlesztéseket: a mozgékonyásra és telepíthetőségre, a fenntarthatóságra, a hatékony harci alkalmazásra, a túlélőképességre és a hatékony kommunikációra. A követelmények teljesítése érdekében az MH is a szükséges „képességsomagok” teljesítését határozta el.

A 78 napos koszovói légi hadművelet megszűnte után, 1999. június 10-én az MH 350 fős békefenntartó őr- és biztosító zászlóaljat küldött Pristinába a KFOR (*Kosovo Forces*)

kötélékébe. A válságkezelésben való részvétel ráirányította a figyelmet a gyors és hatékony eljárások hiányosságaira, amelyeket mihamarabb orvosolni kellett.

IGAZODÁS A SZÖVETSÉGI KÖVETELMÉNYEKHEZ

A NATO javaslatokat dolgozott ki a haderő fejlesztésére, amelyeket a tagországok a saját célkitűzések között fogadtak el. Sajnos a korábbi ambiciózus tervek, felajánlások a biztosított költségvetésből nehezen vagy egyáltalán nem voltak finanszírozhatók, így több területen is visszalépés következett.

1999. október 29-én az Orbán Viktor vezette kormány ülése nyomán született meg a Magyar Köztársaság honvédelmének egészét érintő stratégiai felülvizsgálat koncepciójáról szóló 2322/1999. (XII. 7.) kormányhatározat, amely felgyorsította a jogalkotói tevékenységet is.

A stratégiai felülvizsgálat fontos eleme volt a hosszú ideje megoldatlan irányítási-vezetési rendszernek, a Honvéd Vezérkarnak a Honvédelmi Minisztériumba történő integrálása, ami nagy viták árán 2001 júniusában megtörtént. Ennek eredményeként a honvédelmi miniszter irányítja és vezeti a Magyar Honvédséget. A Honvéd Vezérkar a minisztérium részeként az ország katonai védelemre való felkészítésének stratégiai szintű tervező, szervező, illetve az MH tevékenységének vezető szerve. A vezérkari főnök az első számú katona. A politikai felelősség lekerült a honvédséget vezető katonák válláról, egyértelművé vált az alá-főle rendeltségi viszony. A Szárazföldi és Légierő Vezérkar megszűnésével, azok bázisán megalkult a két haderőnemet vezető hadtestparancsnoksági szintű szervezet, ezzel egyidejűleg megszűntek a hadosztály-parancsnokságok.

A továbbiakban, az Országgyűlés 61/2000. (VI. 21.) számú határozatában rögzítve, a honvédelmi tárca békelétszámát 45 000 főre tervezték csökkenteni. Döntés született arról is, hogy a háborús létszám a korábbiaknál nagyobb mértékben közelítsen a békelétszámhoz. A kormány a szervezeti változásoktól azt várta, hogy a jelenleginél kisebb, tartósan finanszírozható, feladatainak ellátására alkalmas haderő jöjjön létre.

2001-ben elfogadták a Magyar Köztársaság nemzeti biztonsági stratégiáját. A dokumentumban nagy hangsúlyt kapott – az amerikai egyesült államokbeli 2001. szeptember 11-i terrortámadás kapcsán – a terrorizmus elleni küzdelem. A nemzeti katonai stratégia kidolgozása is megkezdődött, de elfogadására csak később került sor. (2001. szeptember 11-én volt a NATO Katonai Bizottságának Budapestre kihelyezett ülése, amely azonban az Egyesült Államokat ért terrortámadás miatt félbeszakadt.)

A stratégiai felülvizsgálat mellett az Állami Számvevőszék (ÁSZ) 1997–1999 között lefolytatott vizsgálata alapján készített jelentésében rámutatott, hogy a haderő-átalakításoknál többszöri koncepcióváltás történt, a csökkenő ráfordítások mellett folyamatos válságkezelés zajlott, aminek következtében az MH nem tudott előírt feladatainak maradéktalanul eleget tenni. A hadsereg technikai fejlesztésre fordítható kerete nominálértéken 60%-kal csökkent.

Az 1999 és 2002 közötti éveket a későbbiekben úgy értékelte az ÁSZ, hogy „a fejlesztési célok nem alkottak egymással összefüggő, a költségvetési lehetőségeket is figyelembe vevő tervrendszert”, vagyis az ambíciók meghaladták a költségvetési forrásokkal realizálható feladatok összességét.

Így a felülvizsgálat célkitűzései is csak részben valósultak meg. A védelmi kiadások 2%-os GDP-arányának elérését 2001-re a kormány nem valósította meg. A haderő átalakításával párhuzamosan az MH folytatta a Szövetségbe történő integrálódás feladatainak végrehajtását.

2000. augusztus 24-én kivonták a hadrendből az 1961 óta szolgálatban álló, legnagyobb darabszámban gyártott gázturbinás, sugárhajtóműves MiG–21 típusú vadászpilótákat.

Ezzel az MH 47. Pápai Harcászati Repülőezred is megszűnt. Ez a lépés a későbbi technikai korszerűsítést volt hivatott megalapozni.

Az MH már a Horn-kormány idején pályázatot írt ki kétszázadnyi korszerű vadászrepülőgépek beszerzésére, amelyen a JAS 39 Gripen mellett az F-16, az F/A-18 és a Mirage-2000 is indult. A biztos befutónak számító, török, amerikai és belga forrásból is felajánlott F-16-os helyett a 14 darab JAS 39A/B Gripen lízingeléséről szóló, nagy meglepetést keltő döntést 2001. szeptember 10-én jelentették be.

A honvédség tevékenységének elismerése jeléül 2000-ben a miniszterelnök millenniumi zászlót adományozott az MH-nak. A katonai szervezetek is megkapták a jubileumi jelképet.

Az év folyamán természeti katasztrófák nehezítették az ország helyzetét. A honvédség újfent bizonyította a katasztrófák elhárítására való készségét. A Tisza mentén 4000 katona és mintegy 500 haditechnikai eszköz segített a sikeres árvízi védekezésben. A legtöbb katona Tiszaszülő, Kőtelek és Nagyköri térségében dolgozott a gátak megerősítésén.

2000 nyarán több egymást követő héten kigyulladt az ősbörökás és a fenyves erdő a Kiskunsági Nemzeti Park területén. A Magyar Honvédség erőit és eszközeit is bevetették Ágasegyháza térségében, köztük a helikopteres tűzoltó képességet ugyanúgy, mint az ol-tócsoportokat.

A 2002. tavaszi kormányváltást (a miniszterelnök Medgyessy Péter lett) követően újabb védelmi felülvizsgálat következett. Újrafogalmazták a politikai célokat, és azokhoz igazították a katonai képességeket. Ambíciószinteket határoztak meg a honvédség számára. Belföldön az ország katonai védelme, a határbiztosítás, a légtérelőőrzés, a befogadó nemzeti támogatás biztosítása, a polgári hatóságok támogatása, valamint a protokolláris feladatok ellátása volt a fő feladat. Külföldön egy telepíthető dandár és békeműveletekre két zászlóaljnyi erő, maximum 1600 fő, különleges rendeltetésű erő alkalmazása²⁴ jelentette az ambíciószintet. A lényeges különbséget a korábbi elképzelésekkel szemben a modernizáció sürgős megkezdése és az önkéntes haderőre való áttérés jelentette.

2002. január 1-jétől a sorkatonák szolgálati ideje ismét csökkent. A törvény szerint a szolgálati idő 9 hónapról 6 hónapra, a polgári szolgálat időtartama 13 hónapról 9 hónapra, a tartalékos katonai szolgálat ideje pedig 4-ről 3 hónapra csökkent. A módosítás szükségességét a kormány azzal indokolta, hogy a kilenc hónapos sorkatonai szolgálat mellett a sorkötelesek egy részét nem tudták behívni. A hat hónapos kötelező sorkatonai szolgálatból 3 hónap a kiképzés, 3 pedig a szolgálat volt.

Miniszteri rendelet (2/2002. [IV. 10.]) született az önkéntes tartalékos jogviszony létesítéséről. A tartalékos szolgálat a tényleges katonai szolgálatból és a rendelkezésre állási időszakból tevődött össze. Az önkéntes tartalékos állományt a tartalékos állományból toborzás útján biztosították. Az önkéntes tartalékos szolgálat bevezetésével öt évre biztosították megélhetést az érintetteknek. Ez az időszak újabb öt évvel volt meghosszabbítható.

Az ismétlődő természeti katasztrófa elhárításában, a 2002. augusztus 12–22. között zajlott dunai és tiszai sikeres árvízi védekezésben egyidejűleg több mint 5000 katona, 12 lánctalpas kételtű, 175 gépjármű és három helikopter vett részt.

A 2002. november 21–22-i prágai csúcsertekezlet a modern hadviselés új katonai képességeinek fejlesztése érdekében jóváhagyta az úgynevezett Prágai Képességcsomagot (*Prague Capabilities Commitment – PCC*). Ennek keretében a tagországok kötelezettséget vállaltak, hogy négy képességterületen fejlesztik a haderejüket a Szövetség katonai erősítése érdekében:

²⁴ Endresz: i. m. 258–259.

a vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris támadás elleni védelem terén, a vezetésirányítási, kommunikációs és információs fölény biztosításában, a telepített erők interoperabilitásának és harci hatékonyságának fejlesztésében, valamint a csapatok gyors telepíthetőségében és működőképességük fenntartásában. Prágában jelentették be a NATO Reagáló Erő (*NATO Response Force – NRF*) megalakítását, valamint a Szövetség parancsnoki struktúrájának átalakítását, a két stratégiai főparancsnokság – Szövetséges Transzformációs Parancsnokság, Norfolk (*Allied Command Transformation – ACT*) és Szövetséges Műveleti Parancsnokság, Mons (*Allied Command Operations – ACO*) – létrehozását, továbbá a terrorizmus elleni védelem katonai koncepcióját. Véglegesítették a NATO-bővítés második körének listáját.

2003-ban újabb, 10%-os létszámcsökkenés következett be a Magyar Honvédségnél. Az átalakítás során csak a legjobb állapotú technikai eszközöket akarták rendszerben tartani. A célul tűzött fejlesztésnél elsőbbséget kívántak biztosítani a katonák egyéni felszerelésének, a csapatok tűztámogatása javításának új eszközök beszerzésével: hordozható páncéltörő rakétakomplexumok, háromdimenziós, nagy hatótávolságú radarok, rádiórelé és vezetékes híradó eszközök, JAS 39 Gripen vadászrepülőgépek vásárlásával, a felújított és modernizált Mi-24 harci helikopterek üzemidejének meghosszabbításával.

A legújabb honvédségi reformnak három célkitűzése volt. Az eddigieknél aktívabban hozzájárulni a szövetségi feladatokhoz, emellett elérni azt a prágai csúcsértekezleten megkövetelt együttműködési képességet, amely lehetővé teszi az aktív szerepvállalást. A harmadik elemet pedig az önkéntes haderőre való áttérés jelentette.

Takarékossági szempontok miatt született döntés a nehéztechnika (harckocsik, tüzérségi lánctalpas eszközök) csökkentéséről, illetve egyes típusok rendszerből való kivonásáról. A vita eldöntésében a NATO-nak is szerepe volt, mivel a Szövetség abban a hitben élt, hogy az új háborúban nem lesz szükség nehéz harci technikai eszközökre, hanem könnyű, kerek harcjárművek kellenek, amelyekkel meg lehet vívni a konvencionális harcot is és a békemissziókban is megfelelnek.²⁵ Ennek szellemében a továbbiakban a harckocsiknak és tüzérségnek csak marginális szerep jutott az MH-ban. Könnyű lövészdandárok alakultak, és megkezdődött a képességalapú haderőfejlesztés időszaka.

Új szervezetként jött létre az MH 34. Bercsényi László Különleges Műveleti Zászlóalj, amelynek feladata a fegyveres küzdelemben részt vevő összefegyvernemi, valamint szövetséges védelmi erők harctevékenységének különleges műveleti támogatása. Folyamatban volt a részképességek (műszaki, víztisztító, egészségügyi) kialakítása, amihez a NATO Reagáló Erő (NRF) rotációs felajánlási rendszere nyújtott segítséget. A HM-ben már működött a kísérleti tervezési rendszer, amelynek szolgáltatásai alapján elkészült a költségvetés is.

A teoretikusok azt a véleményt alakították ki, hogy az országok sokasága képtelen fenntartani a teljes védelmi erőt és az ehhez tartozó képességeket. A fegyveres erők az összetartozás szellemében integráltak, szakosodottak, moduláris felépítésűek lesznek. Ezt nevezték képességorientált haderőnek. A közös erőfeszítésekhez egyes képességek erősítésével lehet hozzájárulni – más képességek rovására.

A gépjárműpark korszerűsítése érdekében használt, de jó állapotú német terepjáró gépjárművek (522 darab) beszerzésére került sor. (A felajánlott tatai 25. dandár átfegyverzése, felszerelése azonban ennek ellenére sikertelen maradt.) Ezzel a megoldással forrásokat lehetett megtakarítani és ugyanakkor a meglévő felajánlásokat teljesíteni.

²⁵ Földesi–Kiss–Isaszegi (szerk.): i. m. 326.

A békeműveletek, a nemzetközi szervezetek (ENSZ, EU, EBESZ, NATO) felkérésére végrehajtott missziók (Ciprus, MFO – Sínai-félsziget, Szudán, Hegyi-Karabah, Grúzia Bosznia-Hercegovina stb.) tapasztalatai mutattak rá a civil-katonai együttműködés (*Civil-Military Co-operation – CIMIC*) fontosságára.

A NATO 2003. évi védelmi miniszteri értekezlete (Colorado Springs, USA) után fontos változás történt, amikor az Országgyűlés az MH külföldi bevetésének döntési jogáról határozott. Azóta a Magyar Honvédség külföldi bevetésének döntési jogköre megoszlik a kormány és az Országgyűlés között: a NATO és az Európai Unió műveleteiben történő szerepvállalásról a kormány, más nemzetközi katonai fellépésről pedig az Országgyűlés határoz. A megváltozott jogi keretek lehetővé tették a gyors döntéshozatalt, egyben igazodtak a NATO-országok rendszeréhez ezen a területen.

A jogharmonizáció már érezte hatását a soron következő válságkezelő misszió döntéseinek meghozatalakor. A Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő (*International Security Assistance Force – ISAF*), NATO-vezetésű nemzetközi stabilizációs haderő kezdte meg működését Afganisztánban. A misszió létrehozását az ENSZ Biztonsági Tanácsa a 2001. szeptember 11-i terrortámadás hatására és az Egyesült Államok afganisztáni hadműveleteinek megkezdése után, 2001. december 20-án döntötte el. A NATO 2003. augusztus 11-én vette át az ISAF felett a parancsnokságot.

Az MH – a kormány határozatainak nyomán – már 2003 februárjában csatlakozott a különböző afganisztáni műveletekhez. Ez kezdetben legfeljebb 50 főt tett ki, és elsősorban egyéni beosztásokat és nem kontingensjellegű hozzájárulást jelentett. A 2191/2004. számú kormányhatározat értelmében aztán bővült a létszám. 2003-ban az MH Magyar Katonai Egységügyi Kontingenst telepített Afganisztánba. Később, 2004 és 2006 között könnyű gyalogszázad működött az ISAF-ban norvég parancsnokság alatt. Az afganisztáni missziókban mind mentálisan, mind fizikálisan jóval nagyobb volt a katonák terhelésének mértéke, mint a korábbi missziókban.

Magyarország a 2003-as iraki amerikai intervenciót követően több más NATO- és nem NATO-országgal együtt, az ENSZ BT 1483. számú határozatának felhatalmazása alapján, amerikai felkérésre részt vett az Iraki Szabadság (*Operation Iraqi Freedom*) nevű misszióban. Az MH egy 290 fős szállítózászlóalj kiküldésével, a Nemzetközi („Lengyel”) Közép-dél Hadosztály csapatai között folytatta közel másfél esztendő tevékenységét. A zászlóaljon kívül a Többnemzeti Összhaderőnemi Alkalmi Harci Kötelék (*Combined Joint Task Force 7 – CJTF7*) és jogutódja parancsnokságán végzett értékes tevékenységet három váltáson keresztül hat-nyolc magyar törzstiszt.

Az iraki és afganisztáni szerepvállalás új fejezetet jelentett a magyar békefenntartás történetében. Ekkor kezdték a magyar katonák megtanulni az aszimmetrikus – egymástól jelentősen eltérő hadikultúrájú erők közötti – hadviselés szabályait. Két év alatt megduplázódott a békeműveletekben részt vevő magyar katonák száma, amely elérte a tervezett 1000 fős szintet (ambíciószint). 2004-ben az isztambuli NATO-csúcsértekezleten elhatározták, hogy a szárazföldi csapatok 8%-át nemzetközi missziókban és műveletekben kell tartani – ezt a szintet az MH teljesítette is.

Magyarország a katonákon kívül rendszeresen küldött nemzetközi békemissziókba rendőröket, határőröket is.²⁶

²⁶ Lásd Boda József: A rendészeti békefenntartásról. PhD-értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2006.

A külföldi missziók sikere – amely teljesen átalakította a honvédség életét – mellett nehézkesen folyt a haderő átalakítása. A krónikus alulfinanszírozást nem lehetett meg nem történné tenni, a védelmi felülvizsgálat koncepciója újra megroppant, noha voltak használható eredményei. Nyugati mintára új elemek is kerültek az állománytáblába: bevezették a vezénylőzászlósi rendszert. A katonanők haderőn belüli érdekeinek védelmére létrejött a katonanői bizottság.

A csapatstruktúra alig változott. A kiképző központok 2004. évi bezárása után a különböző állománykategóriába tartozó szerződéses katonák alapkiképzése, át- és továbbképzése Szentendrére került. A 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj Egerből áttelepült Debrecenbe.

A 14/2004. (III. 24.) számú határozatában az Országgyűlés intézkedett a haderő-átalakítás folytatásáról. Ebben leszögezte: a haderőt úgy kell kialakítani, hogy az a nemzeti és a nemzetközi keretek közötti alkalmazásra egyaránt megfelelő képességekkel rendelkezzen, és egy önkéntes alapú, professzionális, sokoldalúan, rugalmasan és hatékonyan alkalmazható hadsereg jöjjön létre – mindösszesen 40 000 fővel. Az állománykategóriák szerinti pontos létszámról a 15/2004. (III. 24.) számú országgyűlési határozat külön intézkedett.

(A tanulmány 2., befejező részét folyóiratunk 2018/4. számában közöljük.)

FORRÁSOK, IRODALOM

Levéltári források

A Magyar Köztársaság honvédelmi miniszterének 55/1989. számú utasítása a káder- és személyügyi munkában érvényesített párthatáskörök megszüntetéséről. Hadtörténeti Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) 1948–1989 közötti parancsok gyűjteménye 21. d.

A Magyar Népköztársaság honvédelmi miniszterének 0044/1989. sz. parancsa az MN-ben végrehajtásra kerülő egyoldalú haderőcsökkentéséről. HL MN 1948–1989 közötti parancsok gyűjteménye, 21. d.

Az 1989. május 19-i MN vezetői értekezlet – Németh Miklós miniszterelnök hozzászólása. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. HM T KT 33. d. 88. ö. e.

Az MH vezérkar főnök referátuma az 1990. évi vezetői értekezleten. Hadtörténeti Levéltár Központi Irattár (HL KI) 5/21 449/4 ö. e.

Az MN Vezetői értekezlet anyagai, 1989. december 1. – Borsits László altábornagy MH vezérkari főnök tájékoztatója. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. HM KT 31. d.

Az MSZMP PB 1967. március 7-i határozata néphadseregben történő végrehajtása tapasztalatainak összegzése, javaslat a hadsereg politikai intézményrendszerének átalakítására. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. HM T KT 119. d.

Az Országos Tervhivatal Elnökének tájékoztatója. HL MN 1980–1989 f. HM T 22. d. 64. ö. e.

Jelentés a RUBIN feladat végrehajtásáról. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. HM T KT 115. d.

Kárpáti Ferenc jelentése a szovjet csapatok részleges kivonásáról. HL KI 00808/1989 – 79/0919.

Németh Miklós miniszterelnök beszédéből az MN vezetői értekezletén. Néphadsereg (hetilap), 1989. május 26.

Politikai információs jelentés 1989. augusztus. HL MN VIII. 2 1948–1989 f. MN Politikai Főcsoportfőnökség 1746. d. 2601. ö. e.

Felhasznált irodalom

- Állami Számvevőszék: 0905 – Jelentés a Honvédelmi Minisztérium fejezet működésének ellenőrzéséről. 2009. április. www.asz.hu/jelentes/0905/jelentes-a-honvedelmi.../0905j000.pdf
- Boda József: *A rendészeti békefenntartásról*. PhD-értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2006.
- Endresz Ernő: *A Magyar Köztársaság megújuló védelempolitikája a rendszerváltás után*. In: Deák Péter (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2007.
- Földesi Ferenc – Kiss Zoltán – Isaszegi János: *A Magyar Honvédség negyedszázada – a rendszerváltástól napjainkig*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- Görög István – Padányi József: *Az IFOR–SFOR Magyar Műszaki kontingens 1996–2002*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 2005.
- Helgert Imre: *A Magyar Honvédség és a taxisbloká*d. In: Dr. Helgert Imre – Dr. Mészáros Gyula: *A Magyar Honvédség a rendszerváltás sodrában, Néphadseregből – Magyar Honvédség*. I–II. kötet. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum – Antológia Kiadó, Lakitelek, 2017.
- Helgert Imre: *A Magyar Néphadsereg közreműködése a Munkásőrség megszüntetésében és felszámolásában*. In: Dr. Helgert Imre – Dr. Mészáros Gyula: *A Magyar Honvédség a rendszerváltás sodrában, Néphadseregből – Magyar Honvédség*. I–II. kötet. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum – Antológia Kiadó, Lakitelek, 2017.
- Kárpáti Ferenc: *Puskalövés nélkül*. Duna International Könyvkiadó Kft., 2011.
- Makk László: *A haderő átalakítása a hidegháború utáni korszak biztonsági kihívásainak tükrében. A Magyar Honvédség haderő-átalakításai a rendszerváltástól a NATO-tagságig (1989–1999)*. PhD-értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2008.
- Mészáros Gyula: *A Magyar Honvédség a megváltozott biztonsági környezetben, 1990–1994*. In: Dr. Helgert Imre – Dr. Mészáros Gyula: *A Magyar Honvédség a rendszerváltás sodrában, Néphadseregből – Magyar Honvédség*. I–II. kötet. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum – Antológia Kiadó, Lakitelek, 2017.
- Mészáros Gyula: *A Táborig Lelkészi Szolgálat újjászervezése*. In: Dr. Helgert Imre – Dr. Mészáros Gyula: *A Magyar Honvédség a rendszerváltás sodrában, Néphadseregből – Magyar Honvédség*. I–II. kötet. Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Archívum – Antológia Kiadó, Lakitelek, 2017.
- Országos Választási Iroda. Az 1997. november 16-i népszavazás eredménye, országos összesítés. <http://www.valasztas.hu/nep97/index.htm>
- Romsics Ignác: *A 20. század rövid története*. Rubikon Ház Bt., Budapest, 2007.
- Romsics Ignác: *Volt egyszer egy rendszerváltás*. Rubikon Ház Bt., Budapest, 2003.

Spitzer Jenő:

AZ ISZLÁM ÁLLAM ELLENI ÖNVÉDELEM LEHETŐSÉGEI¹

ÖSSZEFOGLALÓ: Az Iszlám Állam (IÁ) nevű terrorszervezet államként való megjelenése nyíltan deklarált volt a koalíciós fellépés előtt, ami akár egy új trend is lehet a válságövezetek terrorszervezetei számára. Miként értékelhető ez a kirajzolódó tendencia a gyakorlatban? Hogyan ítéltethető meg az Iszlám Állam nemzetközi jogban betöltött szerepe? Jogszerű-e az Iszlám Állammal vagy más hasonló terrorszervezettel szembeni fellépés jogalapjaként az ENSZ Alapokmány 51. cikkében foglalt önvédelmi mechanizmust megjelölni? Képes-e a nemzetközi jog megfelelően reagálni és tartósan berendezkedni a nemzetközi terrorizmus több mint 15 éve formát öltött, de változó viszonyrendszerre? A szerző írásában a meglevő szakmai álláspontokat tekinti át és gondolja tovább.

KULCSSZAVAK: Iszlám Állam, nemzetközi jog, önvédelem, ENSZ Alapokmánya

BEVEZETÉS

A nem állami szereplők nemzetközi szintéren történő megjelenésükkel új és nem várt kérdések elé állították a nemzetközi közösség csaknem egészét. Mind a nemzetközi jog által kimunkált keretek megfelelő értelmezése és adott esetben újraértelmezésének esetleges adaptációja, mind pedig a szokásjogi úton eldönthetőség kérdése komoly dogmatikai vitákat képez az egyébként már bekövetkezett állami gyakorlat lekövetésében. Emellett a nem állami szereplők jelentette biztonsági kihívások egyértelműen fejlődésre, megújulásra sarkallják a nemzetállami szintű fegyveres védelmet² is, hiszen a nemzetközi szintésre ható tényleges fellépés továbbra is nemzeti képességeken nyugszik. Ezek a kihívások azonban komoly kérdések sorát nyitják meg úgy a terrorizmus, mint a hibrid hadviselés és a kibertámadások jelentette kihívások kapcsán, hiszen ezek legtöbbször nem állami szereplők által ölt testet.

Habár ezek az entitások és a velük szemben történő fellépés jogi megítélésének problémája évtizedek óta fennáll, a nemzetközi terrorizmusnak az ezredfordulón történt felerősödése és a nyugati világban már-már mindennaposá váló merényletek tartós, hathatós és előrelátó

¹ Jelen írás a XXXIII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Állam- és Jogtudományi Szekciójában Nemzetközi Jog Tagozatban III. helyezést ért el, valamint a Honvédelmi Minisztérium Különdíját elnyerő dolgozat egyes részeinek átdolgozott, bővített változata. A kézirat lezárva: 2018. március.

² A fegyveres védelem rendszerszemléletű megközelítése kapcsán lásd például: Sulyok Gábor: 5. § [Védelmi kötelezettség]. In: Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja I. Századvég, Budapest, 2009, 306–321. Lakatos László: Honvédelmi igazgatás. In: Lapsánszky András (szerk.): Közigazgatási Jog. Fejezetek szakigazgatásaink köréből I. Complex Wolters Kluwer, Budapest, 2013. Farkas Ádám: Adalékok az állam fegyveres védelmének rendszertani megközelítéséhez. Honvédségi Szemle, 2017/1. szám, 44–58. Farkas Ádám: Az állam fegyveres védelmének szabályozása a magyar jogrendszerben. Seregszemle, 2017/2. szám, 146–161. Farkas Ádám: Tévelygések fogságában? Tanulmányok az állam fegyveres védelmének egyes jogtani és államtani kérdéseiről, különös tekintettel Magyarországon katonai védelmére. Magyar Katonai és Hadijogi Társaság, Budapest, 2016. Farkas Ádám: A terrorizmus elleni harc, mint kiemelt ágazatközi fegyveres védelmi feladat. Szakmai Szemle, 2017/3. szám, 5–20.

döntéseket igényelnek. A terrorizmus elleni harcban szerepet vállaló államok gyakorlata számos jogalapra hivatkozva kívánja legitimálni tevékenységét: a humanitárius intervenció,³ az ahhoz szorosan kapcsolódó Responsibility to Protect⁴ doktrína, valamint az önvédelem jogát terjedelmében és tartalmában is sokszor sajátosan értelmező elvek sorozata is megoldásként kínálkozik. A jelenség egyidejűleg veti fel a nemzetközi jog megfelelő rugalmasságában való hiányosságának kérdését és az egyébként rendelkezésre álló normatív feltételeknek az állami érdekek okán történő megkerülésének miértjeit. Nyugodtan kijelenthetjük: az Iszlám Állam – javarészt az al-Kaida hamvaiból és a közel-keleti konfliktus összetettsége okán jelentkező védelmi és társadalmi bizonytalanságból táplálkozva – új szintre emelte a nemzetközi terrorizmus jelentette kihívásokat. Állami törekvése, felkészültsége és aktivitása pedig igényeiben túlereszkedett egy kis csoportnyi milicista rövid távú eredményein, így sajnálatos modellje is lehet a jövőbeni terrorszervezeteknek. Az Iszlám Állam jelenségének elemzése tehát a koalíciós műveletek eddigi sikerei ellenére sem hiábavaló, hiszen az általa képviselt jelenség vagy trend értelmezésében még számos kérdést kell átgondolnunk.

Ilyen kérdések lehetnek: Állam-e az ISIS? Hogyan értékelhető az ISIS elleni fellépés állami gyakorlatban kirajzolódó tendenciája? Hogyan ítéltető meg az Iszlám Állam nemzetközi jogban betöltött szerepe? Jogszerű-e az Iszlám Állammal szembeni fellépés jogalapjaként az ENSZ Alapokmány 51. cikkében foglalt önvédelmi mechanizmust megjelölni? Képes-e a nemzetközi jog megfelelően reagálni és tartósan berendezkedni a nemzetközi terrorizmus több mint 15 éve formát öltött, ugyanakkor változó viszonyrendszerre?

ÁLLAM VAGY TERRORSZERVEZET AZ ISIS?

Az erőszak általános és átfogó tilalmának egyértelmű államközisége indokoltta teszi az Iszlám Állam (IÁ) nemzetközi jogi alanyiségének tisztázását. Államként tekinthetünk-e az IÁ-ra? Vajon több-e az IÁ által képviselt modell egy precízen működtetett terrorszervezetenél?

Az IÁ eredeti formáját tekintve különböző szunnita felkelőcsoportokból állt, elődszervezetének 2003–2006 között az Iraki Al-Kaida, 2006-ban a Mudzsáhid Súra Tanács, majd 2006–2014 között az Iraki Iszlám Állam tekinthető. Az egyoldalú proklamáción túlmenően az IÁ számos állami törekvést tudhat magáénak. Egy közel 200 ezer fős, jelentős részben külföldiekből álló fegyveres erővel rendelkezik, valamint számos erőfeszítést tesz alapvető

³ Ennek hazai irodalmából példaként lásd Törő Csaba: *Humanitárius intervenció: dilemmák a nemzetközi jog és politika határvidékéről*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007. Sulyok Gábor: *A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2004. Kulcsár Attila: *A humanitárius intervenció fogalma, jogi háttere, a líbiai beavatkozás körülményei és következménye*. Nemzetbiztonsági Szemle, 2014/2. különszám, 38–65. Valki László: *A koszovói válság és a humanitárius intervenció*. Acta Humana, 2002/46–47. szám, 136–165. Bruhács János: *A humanitárius intervenció nemzetközi jogi aspektusaihoz*. Acta Humana, 2002/46–47. szám, 7–14.

⁴ Magyarul a védelmi felelősség elve. A téma problematikussága kapcsán példaként lásd State Sovereignty (ICISS): *The Responsibility to Protect*. International Development Research Centre, Ottawa, 2001. Ramesh Thakur: *The United Nations, Peace and Security. From Collective Security to the Responsibility to Protect*. Cambridge University Press, Cambridge, 2006. Julia Hoffmann – Andrés Nollkaemper (eds.): *Responsibility to Protect. From Principle to Practice*. Pallas Publications – Amsterdam University Press, Amsterdam, 2012. Lamm Vanda: *Az emberi jogok nemzetközi védelme és az államok szuverenitása*. Magyar Tudomány, 2013/4. szám, 401–410. Sulyok Gábor: *Szövegezési zavarok és értelmezési nehézségek a védelmi felelősség leírásában*. Külügyi Szemle, 2014/3. szám, 127–142. Biedermann Zsuzsanna: *A védelem felelőssége*. Nemzet és Biztonság, 2012/1. szám, 52–63. Szalai Anikó: *A védelmi felelősség koncepciója, avagy van-e új a nap alatt?* Pro Futuro, 2013/1. szám, 67–78.

állami feladatok ellátására. Olyan szolgáltatásokat nyújt az ellenőrzése alatt álló területeken, mint pl. az egészségügy biztosítása, az oktatás, az elektromosenergia-szolgáltatás.⁵

Az Iszlám Állam államiségének tekintetében felmerülő kételyek a montevideói egyezmény segítségével hívásával oszthatóak el. Az 1933-ban aláírt egyezmény az állam fogalmának meghatározásakor négy alapvető, konjunktív kritériumot állított fel: állandó népesség, meghatározott terület, kormány, illetőleg a más államokkal való kapcsolatfelvétel képessége. Miként értékelhető az Iszlám Állam léte e feltételrendszer keretében?

Álláspontom, hogy – habár vitathatóan, de – az állandó népesség kritériumának az Iszlám Állam viszonylag huzamos időn át eleget tett. Egyfelől beszélhettünk az ellenőrzése alatt tartott területeken az esetek többségében szabad akaratok ellenére élő iraki és szír lakosságról, de kétségtelen, hogy jelenlétük állandó népességként való értékelése vita tárgyát képezheti. Fontos azonban kiemelni, hogy al-Bagdadi 2014. június 29-i beszéde óta számos nemzetből közel 25 ezer ember költözött Szíriába és Irakba az IÁ által ellenőrzött területekre a csatlakozás feltehető szándékával.⁶ E személyek identitástudata és közös célja alátámasztja az állandó népesség kritériumának való megfelelést, ahhoz ugyanis nincs szükség közigazgatási vagy alkotmányjogi értelemben vett közös állampolgárság meglétére.⁷ A meghatározott terület vonatkozásában – ha csak az Iszlám Állam uralma alá tartozó országrészeket tekintjük – nem merülhetne fel kérdés a kritérium teljesítésével kapcsolatban, e ponton azonban elengedhetetlen említést tenni az 1932-es *Stimson-doktrínáról*, melynek értelmében az erővel végrehajtott nemzetközi területmódosítások nem nyerhetnek elismerést.⁸ A kormány és a más államokkal való kapcsolattartás kritériumai szintén nem álltak fent, hiszen egy vallási-katonai szervezetről beszélünk, amely vélhetően nem rendelkezik önálló jogrendszerre épülő hatalomgyakorlással,⁹ a más államokkal történő kapcsolatfelvétel képességének pedig egyáltalán nem volt realitása az egyes feltételezett állami támogatásokon túl a térségen belül. Az Iszlám Állam nemzetközi jogi megítélésében messzemenően támaszkodhatunk a tényre: az Egyesült Nemzetek Szervezete a muszlim vezetők véleménye mellé állva titulálta az IÁ tevékenységét iszlámellenesnek, emellett határozottan elutasította a terrorszervezet államként történő elismerését.¹⁰

Megállapítható tehát, hogy az IÁ önmagának vindikált államiséga nem elegendő ahhoz, hogy az államközi erőszak tilalma és az ahhoz kapcsolódó szankciómechanizmus az IÁ-ra mint nem állami szereplőre az ENSZ Alapokmány jelenlegi formájában kiterjedhessen.

⁵ Bővebben lásd Charles C. Caris – Samuel Reynolds: Middle East Report 22. ISIS Governance in Syria. Institute for the Study of War, 2014. július 14–23.

⁶ Lásd Jason Burke: Islamist fighters drawn from half the world's countries, says UN. The Guardian, 2015. május 26. <https://www.theguardian.com/world/2015/may/26/islamist-fighters-drawn-from-half-the-worlds-countries-says-un> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 04.)

⁷ Adele Belanger-McMurdo: A Fight for Statehood? ISIS and Its Quest for Political Domination. E-International Relations Students, 2015. október 5.

⁸ Kovács Péter: Nemzetközi köjog. II. kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2011, 177.

⁹ Az Iszlám Államtól visszafoglalt területeken előkerült dokumentumok alapján al-Bagdadi kalifa alatt egy háromfős katonai kabinet és egy hétfős kormány működik, külön képviselője van Iraknak és Szíriának, egy-egy terület irányításával pedig helyi vezetők vannak megbízva. Lásd <http://www.nytimes.com/interactive/2014/09/16/world/middleeast/how-isis-works.html> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 04.) Mindazonáltal a feltételezhető rendszer nem minősülhet önálló jogrendszerre épülő hatalomgyakorlásnak.

¹⁰ <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2014-09-24/secretary-generals-remarks-security-council-high-level-summit> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 04.)

A BUKOTT ÁLLAMISÁG KÉRDÉSKÖRE

Az előző fejezet egyértelműen tisztázta az Iszlám Állam néven túlmenő államiságának kérdését, így a továbbiakban nem tekinthetünk rá másként, mint terrorszervezetre. Ahogyan a 2001. szeptember 11-i események új irányvonalat nyitottak az önvédelmi jogról való állásfoglalásokban, véleményem szerint ugyanúgy tud az al-Kaida analógiaként szolgálni az IÁ és bármely azt később másolni törekvő terrorszervezet megítélésében.

Az al-Kaida által a World Trade Center és a Pentagon ellen intézett támadások kapcsán hallgatólagosan elismert önvédelmi helyzet során – a terroristák bázisának helyet adó – Afganisztán esetében a betudhatóság kétségkívül bizonyítást nyert. Az al-Kaida–IÁ-analógiát fenntartva felmerül a kérdés: betudható volt-e Iraknak vagy Szíriának a területükön effektíven szerveződő Iszlám Állam tevékenysége? Alkalmazhattak-e velük szemben jogszerűen erőszakot az önvédelmi jog alapján az IÁ fegyveres támadásait elszenvedő államok?

A terroristák tevékenységeinek helyet adó államok magatartása alapvetően négy esetre bontható, amelyek lényegében a betudhatóság mértékének árnyalatait rajzolják ki. Az adott állam irányíthatja, támogathatja vagy tolerálhatja a terrorszervezet helyi működését és annak helyi, illetve a határon túlmenő akcióit, valamint előfordul, hogy képtelen azok ellen fellépni.¹¹ Míg az állami irányítás és támogatás kétségkívül betudhatóvá teszi az adott nem állami szereplő tetteit, addig a fellépni nem tudás vagy nem akarás esetében nem áll fent ahhoz a kellő kapcsolat a terrorszervezet és az állam között. A bukott államiság lényege a legitim kormány megfelelő eszköz hiányában történő fellépni nem tudása vagy nem akarása valamely nem állami szereplő ellen, amely így az állam szuverén területén lényegében jelentősebb akadályok nélkül végezheti tevékenységét, ami sok esetben – ahogyan az al-Kaidánál és az Iszlám Államnál is egyértelműen látszik – túlmutat a közvetlen környezetén és valós nemzetközi fenyegetést jelent, mindazonáltal a területi államnak nem tudható be. A bukott államiság jelen formájában nem rendelkezik normatív kritériumokkal, azt nagyban az állami gyakorlat formálja.

Bukott állam-e Irak vagy Szíria?

Vajon bukott államokról van szó? Mennyiben beszélhetünk a fellépésre való képesség, illetve az arra irányuló akarat hiányáról?

Irak – mind a kormányzatban, mind pedig a társadalomban felszínre törő síita–szunnita ellentétek miatt – 2014-ben a területének közel egyharmada felett veszítette el az uralmat, amikor az IÁ rövid harcokat követően és helyi szunnita támogatást élvezve könnyedén vonult be oda. Az iraki kormány gyengesége és a területe feletti átfogó kontroll hiánya nem ekkor mutatkozott meg először. Elegendő ezt a Nap hadművelet példájával alátámasztani, ahol már a Kurd Munkáspárt megléte, de legfőképpen a több ezer fős török csapatok akadálytalan behatolása is igazolni látszik a rezsim gyengeségét. Mindazonáltal nem beszélhetünk teljes tehetetlenségről, ugyanis Irak más területein a kormány relatíve stabilan képes a hatalmát fenntartani, valamint rendszeresen tett kísérletet az Iszlám Állam bázisainak visszafoglalására.¹² Habár Irak önállóan nem képes fellépni, e szándékát nem kérdőjelezhetjük meg.

¹¹ Theresa Reinold: State Weakness, Irregular Warfare, and the Right to Self-Defense Post-9/11. *American Journal of International Law*, 2011/2, 249.

¹² Mitchell Prothero: Islamic State overwhelms Iraqi forces at Tikrit in major defeat. *Miami Herald*, 2014. július 18. <http://www.miamiherald.com/incoming/article1976074.html> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 04.)

Ezt vitathatatlanul igazolja az iraki külügyminiszter, Ibrahim al-Dzsafari 2014. szeptember 20-án a Biztonsági Tanács elnökéhez intézett levele is, amelyben Irak az Amerikai Egyesült Államok eddigi légi támogatásaiért mond köszönetet, illetőleg azokra továbbra is igényt tart.¹³ Összességében megállapítható: Irak a fellépni képtelenség ellenére sem tekinthető bukott államnak, hiszen legitim kormányzati ereje az ország nagyobb részén hatékonyan tudja ellátni feladatait, fellépni akarása pedig nyíltan deklarált. Az Iszlám Állam iraki területi tevékenysége így semmi esetre sem tudható be az iraki kormánynak.

Szíriában szintén a kormányerő meggyengülése nyitott kaput az IÁ terjeszkedésének. A Bassár el-Aszad diktatórikus rendszere elleni tüntetések 2011-ben polgárháborúba sodorták az országot, emiatt a kormány szinte képtelen annak teljes területét hatékony ellenőrzés alatt tartani. Habár az ellenzéki erők és a kormány többször kötött kisebb fegyverszüneteket, amiért az Arab Liga¹⁴ és az ENSZ¹⁵ is szervesen küzdött, a parttalan harcok láthatatlan távolságba tolták az ország stabilizációjának lehetőségét. A polgárháború pólusainak meghatározása meglehetősen nehézkes. Az egyébként nem egységes felkelőcsoportokat összességében Szaúd-Arábia, Katar, az Öböl menti államok, Törökország, az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Franciaország is támogatja, valamint iraki szunniták, csecsenek, afgánok, nyugat-európai dzsihadisták is a soraik között harcolnak. Aszad megdöntése – mint rövid távú cél – tekintetében e csoportok álláspontja közös, az azt követő helyzetrendezés azonban nem mutat egységes elképzelést, ugyanis a szunnita harcosok egy része az Iszlám Állammal is kapcsolatban állhat. Az Aszad-adminisztrációt Irán és a libanoni Hezbollah, valamint iraki síita milicisták is támogatják, de a legjelentősebb támogatás Oroszország 2015-ben kezdődött fellépése. Habár számos vád érte Aszadot az IÁ-val való együttműködéssel kapcsolatban (olajkereskedelem, valamint felhatalmazást adott a terroristáknak a felkelők elleni harcra), ezek nem nyertek egyértelmű bizonyítást, és a jelen kormányzati törekvéseket sem tükrözik. Szíria esetében sem érvényesül a bukott államiság feltételrendszere, hiszen egyszerre működik (eltérő vonzásterületen) a damaszkuszi kormány és a Szíriai Demokratikus Erők, amelyek összességében az ország érdemi hányadát tartják ellenőrzésük alatt.

Szíria – függetlenül a kormánnyal szemben álló csoportok bonyolult kapcsolatától, a Szíriai Demokratikus Erők és az Aszad-rezsim szembenállásától, a nemzetközi közösség helyzetére kiható konfliktus maradéktalan megoldásának távoli perspektívájától és a nem állami szereplők elleni fellépési képességének Irakhoz viszonyított nagyfokú korlátozottságától – nem tekinthető bukott államnak. Az Iszlám Állam általi fegyveres erőszak alkalmazása nem válhat számára betudhatónak, és így a jelen keretek szerint nem nyitja meg az államok számára a vele szemben történő önvédelmi jog gyakorlását sem.

A két állam bukott államiságával kapcsolatos kérdések tisztázásán túlmenően a nemzetközi közösség kollektív önvédelmi jogának tekintetében véleményem szerint fontos különbséget jelent az IÁ ellen való fellépni akarásuk mértéke. Irak nyílt segítségkérése, a szíriaihoz viszonyított stabil kormánzata és az Iszlám Állammal való kapcsolatainak

¹³ S/2014/691. (Letter dated 20 September 2014 from the Permanent Representative of Iraq to the United Nations addressed to the President of the Security Council.)

¹⁴ Bővebben lásd Ayman Samir – Erika Solomon: Arab League suspends Syria mission as violence rages. Reuters. 2012. január 28. <http://www.reuters.com/article/us-syria-idUSTRE8041A820120128> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 04.)

¹⁵ Bővebben lásd Annan quits as Syria peace envoy; says Assad will have to leave sooner or later. Al Arabiya News. 2012. augusztus 2. <http://english.alarabiya.net/articles/2012/08/02/230034.html> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 04.)

átláthatóbb jellege könnyebben nyithat utat az Alapokmány 51. cikkének alkalmazásához, az egyéni vagy kollektív önvédelem jogos gyakorlásához. Habár a Szíriában zajló események számos aspektusból nyújtanak lehetőséget a nemzetközi közösségnek a fegyveres erő alkalmazására, annak az önvédelmi jog keretében történő elfogadhatóságáért a kritériumok tágulásához kell szükségszerűen folyamodnunk. E tágulás szinte az önvédelem teljes keretét érinti, ami – a bukott államiság és következményeinek tisztázásával is láthatóan – az eddig elengedhetetlennek tartott betudhatóság elhagyásának tendenciáját villantja fel. Maga a szíriai beavatkozás ténye, illetőleg annak az államok által önvédelmi jogra alapozása e „kritériumtágulás” megkérdőjelezhetetlenségét és nemzetközi jogi létjogosultságát igazolja.

A „vonakodik vagy képtelen” koncepció

A bukott államiság vizsgálata során a megítélés alapját legnagyobb mértékben a fellépni tudás, illetve annak az akarata jelentette. A fellépni vonakodás vagy képtelenség mint kvázi nemzetközi jogi terminus nem csupán egy állam státusának a megítélésében használatos, hanem számos – ahhoz egyébként az esetek többségében részben vagy egészben kapcsolódó – elmélethez szorosan fűződik.¹⁶ A „vonakodik vagy képtelen” („*unwilling or unable*”) koncepció beszívárgott a 21. század önvédelmi jogot tágító felfogásába is.

Az elmélet értelmében a területi állam nem hajlandó, vagy egyszerűen csak nem képes fellépni egy olyan fegyveres entitással szemben, amely a támadásait az ő területén, valamint területéről más államok területe ellen intézi. Philip Alston az önvédelem jogának két vagylagos feltételét nevezi meg: a fegyveres támadást, illetőleg a területi állam vonakodását vagy képtelenségét a támadás megakadályozására.¹⁷ Alston szerint e koncepcióra alapozott beavatkozás az Alapokmány erőszaktilalmának rendszerébe illeszkedik, mindamellett nem támasztja ehhez a fegyveres támadás meglétének elengedhetetlenségét. Ashley Deeks a semlegesség jogintézményéből eredezteti a „vonakodik vagy képtelen” koncepció alapjait, ugyanis háborús helyzetben a semleges országnak mindent meg kell tennie azért, hogy a hadban álló felek valamelyike nehegy felhasználhassa a területét a másikkal szemben.

Deeks a koncepciót a Caroline-incidens oldaláról is megközelíti, az abból felálló kritériumokat a „vonakodik vagy képtelen” mérce első hullámaként értelmezi. A szerző a koncepcióra alapozott önvédelmi jog gyakorlatban történő alkalmazásának esetére nélkülözhetetlen feltételeket javasol. A beavatkozó államnak törekednie kell a területi állammal való konszenzusra, fel kell mérnie a nem állami szereplő általi fenyegetést, valamint érdemben fel kell mérnie a területi állam ellenőrzésének és fellépési képességének mértékét. Nem tekinthet el a területi állam által javasolt intézkedések megvizsgálásától, illetőleg a területi állammal a korábbiakban folytatott együttműködés minőségétől sem. Az ezt követő

¹⁶ A részben a közel-keleti konfliktus hatására kialakult Responsibility to Protect – mint a genocídium, az etnikai tisztogatások és a háborús bűncselekmények elleni globális politikai elköteleződés – szintén a „vonakodik vagy képtelen” koncepcióra támaszkodva lép fel számos állam helyett és azok érdekében. Ennek részletesebb tárgyalása e cikk keretei között nem releváns. Bővebben lásd <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 04.)

¹⁷ Philip Alston: Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, A/HRC/14/24/Add. 6, 34. és 35. bekezdés. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/14session/A.HRC.14.24.Add6.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 04.)

intézkedéseit át kell hogy hassa ez a körütekintés, és nem utolsósorban a megfelelő türelmi idő biztosítása a területi állam általi intézkedések fogyanatosítására.¹⁸

E tanulmány keretei nem teszik lehetővé a Deeks általi állami gyakorlatból hozott példák felülbíráását, sem alapvetően azok átfogó tanulmányozását és további példák keresését. A témához való relevanciát tekintve azonban – a magam részéről így állást foglalva – a „vonakodik vagy képtelen” koncepciónak az Iszlám Állam elleni nemzetközi fellépés állami gyakorlatának vonatkozásában mindenképpen helye van. Az IÁ elleni fellépés és Szíria tekintetében az Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália és Törökország is levéllel fordult a Biztonsági Tanácshoz, melyekben mind a négy ország kijelentette: Szíria vonakodik vagy képtelen megakadályozni a területéről kiinduló IÁ-támadásokat.¹⁹ David Cameron brit miniszterelnök az ország Szíria elleni légitámadásait szintén az Aszad-rezsim fellépéssel kapcsolatos vonakodásával és képtelenségével indokolta.²⁰ Tehát mindezek alapján nemcsak Irak került önvédelmi helyzetbe a szomszédos szír területekről eredeztethető (olykor már már *debellatio*²¹ szándékával azonos) fegyveres támadásokkal szemben, hanem az IÁ által világszerte végrehajtott erőszak és az azzal való rendszeres fenyegetés kiváltja a nemzetközi közösség kollektív önvédelmi jogát.

A koncepcióra való támaszkodást igazolja az Amerikai Egyesült Államok Szíria területe ellen 2014 szeptemberében intézett bombázása. Samantha Power amerikai ENSZ-nagykövet 2014. szeptember 23-án levelében arról tájékoztatta a Biztonsági Tanácsot, hogy az Amerikai Egyesült Államok és Irak a saját biztonságuk és a jövőbeli támadások megelőzése végett légitámadást mért az Iszlám Állam szíriai területen lévő bázisaira, amit az Alapokmány 51. cikkébe helyezkedőnek ítélt meg, tekintettel arra, hogy Szíria vonakodott vagy képtelen volt a fegyveres entitás önálló felszámolására. A kérdésben Pan Gimun (Ban Ki Mun) akkori ENSZ-főtitkár így foglalt állást: „...a támadások habár nem a szír kormány felkérésére történtek, mindazonáltal arról előzetesen tájékoztatást kapott. Továbbá fontosnak tartom megjegyezni, hogy a légitámadások olyan területeken következtek be, amelyek már nem álltak a kormány hatékony ellenőrzése alatt. Úgy gondolom, megkérdőjelezhetetlen – valamint teljes körű nemzetközi konszenzus alapját képezi –, hogy a szélsőséges csoportok közvetlen veszélyt jelentenek a nemzetközi békére és biztonságra.”²² Pan Gimun ezzel a kijelentésével a területi kormány szuverenitását a támadásba való beleegyezés elégségességével és a hatékony ellenőrzés hiányának alapjával jelentősen új perspektívába helyezte. A légitámadásokat az Egyesült Királyság humanitárius okokból támogatta, ellenben Szíria és Oroszország hevesen tiltakozott ellene, Franciaország pedig elhatárolódott a kérdés jogi megítélésétől. Irak jelentősen érintett államként Törökország Nap hadműveleteinek analógiájával tekintette

¹⁸ Ashley S. Deeks: „Unwilling or Unable”: Toward a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense. *Virginia Journal of International Law*, 52., 2012, 483–550.

¹⁹ S/2014/695, S/2015/221, S/2015/693, S/2015/593.

²⁰ „...the Assad regime is unwilling and/or unable to take action necessary to prevent ISIL’s continuing attack on Iraq – or indeed attacks on us.” Cameron ezzel részben megkérdőjelezte Aszad fellépni akarását a terrorizmus-szal szemben. David Cameron’s full statement calling for UK involvement in Syria air strikes. *The Telegraph*. 2015. november 26. <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/david-cameron/12018841/David-Camerons-full-statement-calling-for-UK-involvement-in-Syria-air-strikes.html> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 04.)

²¹ Fegyveres megsemmisítés.

²² Denis Fitzgerald: US invokes Article 51: Does the UN Charter cover attacks by non-state actors? *UN Tribune*, 2014. szeptember 23. <http://untribune.com/us-invokes-article-51-un-charter-cover-attacks-non-state-actors/> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 04.)

a légitámadásokat jogszerűnek. A nemzetközi közösség – a fent említett országok kivételével – hallgatólagosan fogadta el a légicsapások ilyen magyarázatát.

Fontosnak tartom leszögezni, hogy a „vonakodik vagy képtelen” koncepció politikai elfogadása nem eredményezi annak legitimitását és nem tölti ki a dogmatikailag szükséges alapokat, annak szokásjogi úton való eldönthetőségét. A fellépéstől vonakodás vagy arra való képtelenség – túl e jellemzők objektív értékének hiányán – legfőbb kérdését az átengedésből adódó szuverenitási problémák jelentik, amit az ENSZ-főtitkár kijelentése és az eddigi korszak állami gyakorlat sem oszthat el. Mindezekkel együtt – mint az államok kezében lévő fegyver – a koncepció már jelen van az önvédelmi jogban, a nemzetközi jogászok egy része szerint pedig kézzelfogható valósággá vált.²³

A TERRORIZMUS ELLENI ÖNVÉDELEM LEHETSÉGES ALAPJA: AZ ÁLLAMISÁG FELTÉTELÉNEK LEBONTÁSA A BIZTONSÁGI TANÁCS SZANKCIÓRENDSZERÉBEN

A nemzetközi jogtudósok jelentős hányada szerint jelent komoly veszélyt a nemzetközi jog rendszerére mind a dogmatikai, mind pedig az államok gyakorlatában megjelenő, újabb és újabb kivételek teremtése. Stahn szerint ezek az általános erőszaktilalom alapjait teszik lehetetlenné, ugyanakkor a 2. cikk (4) bekezdését e tekintetben erősen elhatárolja az 51. cikktől. Utóbbi szövegére és az államok gyakorlatára tekintettel jogszerűnek tartja az önvédelmi jog tágítását mindaddig, amíg az a rendszer jelenkori kihívásokkal szembeni alkalmasságát szolgálja. E tágulási maximum korlátai pedig a szükségességen és az arányosságon túlmenően a Biztonsági Tanács felügyeleti jogában állnak meg. A BT két alapvető korlátozó szerepet tölt be, amelyek az önvédelmi jogot gyakorló államok felé való jelentéstételi kötelezettségében, illetőleg abban a jogában testesülnek meg, amely lehetőséget biztosít az önvédelmi jog gyakorlásának határozatokkal történő befejeztetésére. A szerző nézetei szerint e korlátozó szerep két további elemmel szükségszerűen bővítendő, amelyeket az Alapokmány szövegezői habár nem láthattak előre, a jelen körülmények és az 51. cikk kollektív biztonság rendszerébe való ágyazódása miatt indokoltak.

Az 51. (1/2) cikk elmélete a következőkből indul ki. Egyfelől a BT az Alapokmány VII. fejezete alapján felhatalmazást adhat az önvédelemre, ami által az önvédelmi kereten olykor erősen túllépő fegyveres fellépéseket jogszerűvé tehetné, másfelől pedig az ilyen kétes megítélésű akciók körüli vitát az önvédelem gyakorlásának *ex post* vagy *ex ante*²⁴ jóváhagyásával oldhatja meg. Ez vonta maga után az 51. cikkre alapított akciókat, az önvédelmi jog ellenőrzött kitégítését, amely által a jogszerű önvédelmi fellépésre a fegyveres támadás feltételeinek hiányos megléte mellett is sor kerülhet. A szerző egyfajta kollektív, a nemzetközi közösség egységes önvédelmének a lehetőségét kívánja mindezzel nyitva láttatni, ami egyszerre ad

²³ A koncepció létjogosultsága mellett állásfoglalást lásd még Jens David Ohlin: *The Unwilling or Unable Doctrine Comes to Life*. <http://opiniojuris.org/2014/09/23/unwilling-unable-doctrine-comes-life/> (Letöltés időpontja: 2017. 10. 04.)

²⁴ Utólagos vagy előzetes.

lehetőséget a terrorizmus váratlan veszélyei elleni, az 51. cikkhez illeszthető fellépésre és annak a BT általi hatékony ellenőrzésére, illetve a vele való együttműködésre.²⁵

Kajtár Gábor a Stahn-koncepcióval kapcsolatban fontos megállapításokat tesz. Alapokmány-ellenes és értelmetlen elméletként titulálja, ugyanis feleslegesnek tartja egy hatékonyan működő BT hatáskörének a bővítését. Az *ex post facto*²⁶ Biztonsági Tanács általi jóváhagyás nem tehet jogszerűvé egy egyébként jogszerűtlen, önvédelmi jogra alapozott támadást, hiszen az a fegyveres támadás feltételét nem helyettesítheti alternatívaként, amiből adódóan a testület ilyen jellegű döntése *ultra vires*²⁷ lenne. A BT valójában csak a fennálló önvédelmi helyzetet ismerheti el, de nem határozhat annak feltételeiről, csak a nemzetközi béke és biztonság veszélyeztetettségét állapíthatja meg. Véleménye szerint Stahn helytelenül kezeli a kollektív önvédelem és a kollektív biztonság viszonyát, ugyanis habár mindkettő erőszak jogszerű alkalmazására adhat okot, azok egyidejű megléte nem lehetséges, egymást kizáró és nem konjunktív feltételek. Mindezt Kajtár az 51. cikk második fordulatával támasztja alá, miszerint az önvédelmi jog megszűnik, ha a BT a helyzet rendezéséhez szükséges intézkedéseket meghozza; ezek az intézkedések pedig gyakorta tartoznak a 42. cikk keretében történő erőszak alkalmazásának keretébe.²⁸

A Biztonsági Tanács terrorizmussal szembeni állásfoglalását és alkalmazott szankcióit a nem állami szereplőkkel szemben a jogos önvédelem alapjának tekinteni véleményem szerint nem megalapozott. A kollektív biztonság és az önvédelem véletlen vagy tudatos összemosása nemcsak veszélyes az ENSZ által az Alapokmányban kimunkált keretekre, hanem egyúttal képtelenség is. A két intézmény számos ponton mutat szándékos eltérést. A VII. fejezet struktúrája és nyelvtani értelmezése egyértelműen mutatja a kollektív biztonság időbeli elsőbbségét, valamint annak sokkalta tágabb intervallumát, ami nincs kötve sem fegyveres támadáshoz, sem pedig kifejezetten államok közötti erőszakhoz. A BT célzott szankciók felé történő elmozdulása mindazonáltal előrevetítheti a VII. fejezet egészének új irányát, aminek normatív vagy szokásjogi úton történő megszilárdulása még messzi távlatokban van.

KÖVETKEZTETÉSEK

A jelenlegi nemzetközi jogi helyzet vonatkozásában szomorúan konstatálható: az erőszak tilalmával és a jogos önvédelemmel kapcsolatban nem tudunk olyan kijelentéseket tenni, amelyek a jog talaján teljes stabilitással állnak.

A fegyveres konfliktusok és fellépések óhatatlanul ki vannak szolgáltatva az államok politikai céljainak, amit kiválóan igazol már az is, hogy egy cselekedet agresszióknak minősítését a BT szabad belátására bízták, valamint az önvédelmi jogra való hivatkozással indított fegyveres támadások következetlen elítélése vagy (leginkább hallgatólagos) elfogadása. Az Iszlám Állam elleni nemzetközi fellépés jogos önvédelemként való értékelését megkérdőjelezi az a tény is, hogy arra csupán államok hivatkoztak. Maga a BT egyetlen alkalommal sem

²⁵ Carsten Stahn: Terrorist Acts as „Armed Attack”: The Right to Self-Defense, Article 51(1/2) of the UN-Charter and International Terrorism. Fletcher Forum on the WTC Attacks, 12. 5. szám. 2001, 35–51. Lásd még Stahn: Collective Security and Self-Defence after September 11 Attacks. Tilburg Foreign Law Review, 10. 2002, 10–42.

²⁶ A tény megtörténte után.

²⁷ Erőn túl.

²⁸ Kajtár Gábor: A nem állami szereplők elleni önvédelem a nemzetközi jogban. ELTE Jogi Kari Tudomány 29. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015, 402.

jelentette ki az önvédelmi helyzetet, határozataiból az 1368. számú határozat feltételezhető hallgatólagossága sem köszön vissza. A 2249. (2015) számú határozata újfent használja az „összes szükséges intézkedés” (*all necessary measures*) homályos terminusát. A nem egyértelmű felhatalmazás véleményem szerint nem elegendő az 51. cikkre történő hivatkozáshoz, már maga a BT határozati fellépése megelőzi azt és nyitja meg a 42. cikket, elmozdítva az Iszlám Állam elleni fellépést a kollektív biztonság keretrendszerének megoldásai felé. Egyértelmű a kollektív biztonság mechanizmusának elsőbbsége és az önvédelemhez viszonyított tágabb feltételrendszere, ami egyúttal bizonyítja annak a terrorizmus elleni intézkedések legitimitásaként való értelmezhetőségét.

Miért hivatkoznak mégis az államok önvédelmi jogra úgy, hogy annak kereteit minden elemében nagymértékű túlgúlnak teszik ki? Véleményem szerint ennek megválaszolása az államok és a Biztonsági Tanács közötti együttműködés szabályaiban keresendő. Az 51. cikk értelmében az államok önvédelmi jogukkal az erőszak tilalma alóli kivételként élhetnek, ami a BT határozathozataláig terjedhet. Amíg tehát a kollektív biztonság mechanizmusa és az annak keretében hozott BT általi határozatok elsőbbséget élveznek az önvédelmi joggal szemben, ez utóbbinak a megindítása értelemszerűen megelőzi a Biztonsági Tanácsnak a már így teremtődött helyzetre való lépéseit. Az államok önvédelemre hivatkozása mögött álláspontom szerint tehát az a vélt vagy valós szándék áll, hogy a BT Iszlám Állam elleni, a 42. cikk alapján történő fellépését megelőzhessék egy a saját igényeiknek megfelelő, az önvédelmi klauzulát kikapuként kihasználó fegyveres erőszakkal. Ennek a mibenléte egyfelől a terrortámadások tragikus és hirtelen csapásaiból következő megrendülésben és preventív szándékokban, másfelől a BT hatékony működésének megkérdőjelezésében, a vétőjogtól sokszor megbénult testülettel való konszenzuseresés szélmalomharcában nyugszik.

Szilárd álláspontom, hogy semmiképpen sem beszélhetünk a Biztonsági Tanács teljes tehetetlenségéről. Eddigi intézkedései a szankcionálás jellegéből és a politikai akarat hiányából következően nem voltak és nem is lehetnek hatékonyak, ellenben a célzott szankciók és a feketelistás eljárás új és figyelemre méltó dimenziókat nyit a nem állami szereplők erőszak tilalmába ütköző cselekményei ellen. A fent taglalt államok általi „megkerülés” viszont a fellépés szűk szeptét osztja a Biztonsági Tanácsra: a megteremtett önvédelmi jog utólagos elfogadását vagy az arra való egyéb reakciót. Az egyéb reakciók potenciálja – a helyzet egészét tekintve – erősen megkérdőjelezhető, hiszen az a BT egységes és hatékony állásfoglalását igényli, aminek a megléte vélhetően már elejét vette volna az 51. cikk alkalmazásának, azaz érvényt szerzett volna a kollektív biztonság mechanizmusának. E tények viszont, akár honnan is közelítjük meg, a nem állami szereplőkkel szembeni önvédelmi jog létjogosultságát betonozzák be.

Írásomban bizonyítást nyert: a *desuetudo*²⁹ jelenléte megkérdőjelezhetetlen. Az önvédelem tekintetében a fegyveres támadás mértéke és betudhatósága egészében halványult el, az időbeliség kérdése pedig majdhogynem elveszik az állami gyakorlatban. A szükségesség és az arányosság kritériumaiba ellenben kivétel nélkül belekapaszkodik minden állam és nemzetközi jogász az önvédelem alkalmazhatóságának megtartása érdekében, ami a már említett összemosást eredményezi az intézmények között. Míg ezek az intézmények konsekvens elhatárolása kérdésében a nemzetközi jogtudósok évtizedeken át egységes állásponton voltak, időről időre mutatkozott meg az, hogy az állami gyakorlat ezt nem mindig tudta és nem is mindig volt hajlandó alátámasztani. A gyakorlat, a precedens 9/11 után pontosan ezt

²⁹ Törvényrontó szokás.

a dogmatikai megalapozottságot akarja felszámolni, ezért belekapaszkodnak egy szóba, egy elvbe, egy momentumba a saját gyakorlati lehetőségeik bővítéséért. A jelen állami attitűd egy gondosan kimunkált nemzetközi jogi rendszer leépítését helyezheti kilátásba, amelynek kereteit egyébként maguk az államok építették fel. A saját érdekek prioritása és az államok gyakori „unilaterális” gondolkodásának azonban komoly ára van: könnyedén vezethet a nemzetközi jog pragmatikus gondolkodásának lebontásához.

Fel kell tennünk a kérdést: valóban a dogmatikai alapok állandó hatású eróziójáról beszélhetünk? Vagy csupán *ad hoc* lerontásról, ami a helyzet észszerű és szükséges megoldását követően megszűnve élni hagyja a jelen keretrendszert? A nem állami szereplők – különös tekintettel a terrorszervezetek – elleni fellépés közel 15 éve állítja valós kihívások elé a nemzetközi közösséget, ami lényegében kizárólag az al-Kaida és az IÁ elleni fellépésben manifesztálódott. Elegendő idő ez a szokásjog kikristályosodásához? Erre – tekintettel, hogy a szokásjoggá válás mindig az adott tartalomtól és a helyzet körülményeitől függ – nem könnyű választ adnunk. Az Iszlám Állam elleni, önvédelemre alapozott támadások esetén felmerült „vonakodik vagy képtelen” koncepcióra támaszkodó álláspontok ellen érdemi, nagy volumenű tiltakozás nem érkezett sem az államoktól, sem pedig a Biztonsági Tanácstól. Az egyoldalú kötelezettségvállalás jogforrásként értelmezéséhez jelen helyzetben vajon elég lehet az államok általi tudomásul vétel és a tiltakozás hiánya? Az univerzális szokásjogi szabályoktól való kimaradáshoz mindenképpen szükséges a kifejezett tiltakozás és ennek igazolása az állam részéről, amiből adódóan ennek hiánya belenyugvást, beletörődést jelent. Mennyire tud mégis mindez kikényszeríthetővé válni a meglevő vagy jövőbeli dogmatikai rendszerben?

A dogmatikai káosz kijelentése kevesebb túlzást tartalmaz, mint az elsőre tűnik. Habár a BT a szankcióival maga is hajlik a terrorizmus kérdésének megoldására, és az államok önvédelmi jogának kinyilvánítása sem történt meg, a gyakorlat messzemenően mást igazol. A kritériumok vég nélküli tágítása az önvédelmi jogot a politikai szintre sodorhatja, amely bár a jelen helyzet észszerű megoldásait megszülni, de e rövid távú megfjtések hosszú távú következményei a jelen problémáknál sokkal súlyosabb hatást gyakorolhatnak a nemzetközi jog kereteire és céljaira. A keretek megszilárdítása vagy rugalmas burokká alakítása, valamint a politikai célok nemzetközi jogi mederben tartása minden bizonnyal a jogtudomány egyik évszázados feladata.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ENSZ-dokumentumok:

Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya, San Francisco, 1945. június 26. [Fordítás forrása: 1956. évi I. tv.] https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=95600001.TV

UN Doc. S/2014/695; <http://undocs.org/en/S/2014/695>

UN Doc. S/2014/691; <http://undocs.org/en/S/2014/691>

Szakirodalom:

Alston, Philip: *Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions*. A/HRC/14/24/Add. 6. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/14session/A.HRC.14.24.Add6.pdf>

Annan quits as Syria peace envoy; says Assad will have to leave sooner or later. Al Arabiya News. 2012. augusztus 2. <http://english.alarabiya.net/articles/2012/08/02/230034.html>

- Belanger-McMurdo, Adele: *A Fight for Statehood? ISIS and Its Quest for Political Domination*. E-International Relations Students, 2015. október 5.
- Burke, Jason: *Islamist fighters drawn from half the world's countries, says UN*. The Guardian, 2015. május 26. <https://www.theguardian.com/world/2015/may/26/islamist-fighters-drawn-from-half-the-worlds-countries-says-un>
- Caris, Charles C. – Reynolds, Samuel: *Middle East Report 22*. ISIS Governance in Syria, Institute for the Study of War, 2014. július.
- David Cameron's full statement calling for UK involvement in Syria air strikes. The Telegraph. 2015. november 26. <http://www.telegraph.co.uk/news/politics/david-cameron/12018841/David-Camersons-full-statement-calling-for-UK-involvement-in-Syria-air-strikes.html>
- Deeks, Ashley S.: „Unwilling or Unable”: *Toward a Normative Framework for Extraterritorial Self-Defense*. Virginia Journal of International Law, 52., 2012.
- Fitzgerald, Denis: *US invokes Article 51: Does the UN Charter cover attacks by non-state actors?* UN Tribune, 2014. szeptember 23. <http://untribune.com/us-invokes-article-51-un-charter-cover-attacks-non-state-actors/>
- Kajtár Gábor: *A nem állami szereplők elleni önvédelem a nemzetközi jogban*. ELTE Jogi Kari Tudomány 29. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2015.
- Kovács Péter: *Nemzetközi közjog*. II. kiadás, Osiris Kiadó, Budapest, 2011.
- Ohlin, Jens David: *The Unwilling or Unable Doctrine Comes to Life*. <http://opiniojuris.org/2014/09/23/unwilling-unable-doctrine-comes-life/>
- Prothero, Mitchell: *Islamic State overwhelms Iraqi forces at Tikrit in major defeat*. Miami Herald, 2014. július 18. <http://www.miamiherald.com/incoming/article1976074.html>
- Reinold, Theresa: *State Weakness, Irregular Warfare, and the Right to Self-Defense Post-9/11*. American Journal of International Law, 2011/2.
- Samir, Ayman – Solomon, Erika: *Arab League suspends Syria mission as violence rages*. Reuters, 2012. január 28. <http://www.reuters.com/article/us-syria-idUSTRE8041A820120128>
- Stahn, Carsten: *Collective Security and Self-Defence after September 11 Attacks*. Tilburg Foreign Law Review, 10, 2002.
- Stahn, Carsten: *Terrorist Acts as „Armed Attack”: The Right to Self-Defense, Article 51(1/2) of the UN-Charter and International Terrorism*. Fletcher Forum on the WTC Attacks, 12. 5. szám, 2001.
- <http://www.nytimes.com/interactive/2014/09/16/world/middleeast/how-isis-works.html>
- <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml>
- <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2014-09-24/secretary-generals-remarks-security-council-high-level-summit>

Szegedi Péter alezredes:

A MAGYAR KATONÁK FELKÉSZÍTÉSE A HADVISELÉS GENERÁCIÓVÁLTOZÁSAI ÉS A SZÖVETSÉGEK ELVÁRÁSAI TÜKRÉBEN (2.)

*„Fogadd el a kihívásokat, hogy érezhesd a győzelem örömét.”¹
George S. Patton Jr.*

ÖSSZEFOGLALÓ: A magyar katonai hagyományok számos példával szolgálnak arra, hogy értékeink megtartása mellett hogyan voltunk képesek lépést tartani a fejlődéssel. Egy katonai szervezetben a fejlődés egyik kulcsa a felkészítés és a kiképzés stratégiai fejlesztése. A sikeresség mértéke attól is függ, hogy a szakemberek (katonai és civil szakértők) mennyire, milyen pontossággal képesek az elkövetkező háború jellegét, jellemzőit megjósolni, illetve ebből a saját haderő erőforrásrendszerének ismeretében a politikai vezetés számára a célok kijelöléséhez és az ország háborús felkészítéséhez megfelelő javaslatokat megfogalmazni. A napjainkban meghozott, a Magyar Honvédség felkészítésére irányuló döntések meghatározók lesznek a honvédség – a 21. század második felében elvárható – képességeire, eredményeire. A szerző tanulmányában nyílt forrásokból elérhető dokumentumok feldolgozásával elemzi a problémakört.

KULCSSZAVAK: hadviselés generációi, hadviselés fejlődése, kiképzési rendszerek, felkészítési rendszerek

A NATO ALAPFELADATAI VÁLTOZÁSÁNAK ÉS ÁLLANDÓSÁGÁNAK PARADOXONJA

A NATO legfontosabb célja 1949. áprilisi megszületésekor a tagállamai területének védelme volt. Az 1956-os koncepció felhívta a figyelmet a védelem összetettségére: a politikai, gazdasági, tudományos és technológiai együttműködések, konzultációk erősítésére. A stratégiában a védelem egyik legfontosabb eszközeként az elrettentés szerepelt, illetve 1967-től a hitelesség növelése vált fontos feladattá. A hidegháború után a NATO megkezdte doktrínája felülvizsgálatát, valamint vezetési és haderőstruktúrája átalakítását. 1990 után a Szövetség kinyilatkozta elköteleződését az európai biztonság védelmével kapcsolatban, és 1991-től a nemzetiségi-etnikai konfliktusokat potenciális veszélyforrásoknak nyilvánította. Megjelent a korábbi ellenségek felé történő közelítés politikája. Az 1994. évi brüsszeli csúcstalálkozón nyilvánosságra hozott békepartnerségi programhoz Magyarország is csatlakozott, majd 1999. március 12-én teljes jogú NATO-tagállammá vált. Az 1999-es csúcstalálkozón elfogadott stratégiát az érdekközpontú közös védelmi megközelítés jellemezte. A koncepció új fenye-

¹ „Accept the challenges so that you can feel the exhilaration of victory.”

getésként határozta meg az etnikai konfliktusokat, a tömegpusztító fegyverek elterjedését, az új fegyvertechnológiákat és a terrorizmust. Kiemelt figyelmet kapott a biztonság, a konzultáció, az elrettentés és védelem, a válságkezelés és a partnerség.²

A 2001. szeptember 11-i események megmutatták, hogy a terrorizmus valós fenyegetés. Az újfajta támadások ellen a Szövetségnek szüksége van haramiaállamok, terrorista csoportok által használt fegyverek ellen is hatékonyan alkalmazható képességekre. A 2002-es prágai csúcson megszületett a döntés a NATO Reagáló Erő (NRF³) felállításáról. A 2004. évi isztambuli csúcson a kormányfők a lakosság és a haderők terrortámadások elleni védelmére alkalmas képességek kialakítására intézkedési csomagot fogadtak el.

A 2006-os rigai csúcson deklarálták az NRF működőképességének elérését. Elvárt képességként jelölték meg az információs biztonság szavatolását, a tömegpusztító fegyverek elleni védelmet, a szélsőséges időjárási és környezeti körülményekre való felkészülést, a városi harcot és a különböző szervezetekkel való együttműködési készséget. A 2008-as csúcstalálkozón elfogadott döntések jellemezték a NATO koncepcionális irányváltását, a kollektív válaszok és az együttes cselekvés igényét, valamint az átfogó megközelítés alkalmazását. A 2010-es lisszaboni csúcstalálkozón kinyilvánították, hogy a kollektív védelem alapja a Szövetség hiteles katonai képessége, és az elrettentés továbbra is a nukleáris és a konvencionális képességek meglétén alapul. Újdonság a kibervédelem hangsúlyos megjelenítése, és az ilyen irányú megelőző-, elhárító- és támadóképességekre való igény erősödése. A lisszaboni csúcsertekezleten elfogadták a kritikus katonai képességek (Critical Military Capabilities) csomagot, amely a NATO számára a tíz legfontosabb képességet határozta meg.

A 2012-es csúcstalálkozón a Lisszabonban elfogadott stratégiai koncepció alapján elvégzett felülvizsgálat megerősítette a Szövetség alapfeladatait, és a nukleáris elrettentőképesség megtartása mellett foglalt állást. A Szövetség célja továbbra is az okos védelem (smart defence) és az összekapcsolt erők kezdeményezés (Connected Forces Initiative) koncepciója köré épülő, stratégiai távolságban is modern, együttműködni képes, megfelelően felszerelt és kiképzett, hatékonyan bevethető, magas készenlétű interoperábilis katonai képesség kialakítása. A képességfejlesztés részét képezte a rakétavédelem és az integrált légtér ellenőrző rendszere. Kiemelt figyelmet kapott az aszimmetrikus hadviseléshez szükséges képességek Szövetség szintű koordinálása. A 2014-es walesi csúcstalálkozón kiemelten kezelték a kollektív védelem megerősítését, a rendelkezésre álló katonai képességek cselekvési potenciáljának, készenlétének a fokozását. Megállapították, hogy továbbra is foglalkozni kell a jövő kihívásaival,

² Varga Gergely: Stratégiai koncepciók a kezdetektől Lisszabonig. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/varga_gergely-strategiai_koncepcio_k_a_kezdetekt_1_lisszabonig.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 02. 23.); Az Észak-atlanti Szerződés. Washington DC, 1949. április 4. https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu (Letöltés időpontja: 2018. 02. 15.); Szenes Zoltán: Meglepetések nélkül. A varsói NATO-csúcs értékelése. <http://biztonsagpolitika.hu/wp-content/uploads/2016/08/szenes-zoltan-meglepetesek-nelkul.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 02. 23.); Csiki Tamás – Tálás Péter – Varga Gergely: A NATO walesi csúcstalálkozásának napirendje és értékelése. http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2014-15-a-nato-walesi-csucstalalkozojanak-napirendje-csiki-t-talas-p-varga-g.original.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 15.); Külügyminisztérium: Magyarország a NATO-ban. A magyar–NATO kapcsolatok története. http://2010-2014.kormany.hu/download/0/7b/20000/magyarorszag_a_NATO-ban.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 15.); A Partnerség a Békéért program története és jelentősége – I. rész. <http://www.policity.eu/kulpolitika/2013/05/23/a-partnersag-a-bekeert-program-tortenete-es-jelentosege-i-resz/> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 15.); Anthony Cragg: Új Stratégiai Koncepció egy új korszak számára. <https://www.nato.int/docu/rev-pdf/hu/9902-hu.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 15.); Marc Grossman: Új képességek, új tagok, új kapcsolatok. <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue2/hungarian/art2.html> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 15.)

³ NATO Response Force.

valamint tovább kell fejleszteni a válságkezelés alkalmazott módszereit. Megkezdődött a NATO új biztonsági körülményekhez való igazítása.

A 2016. évi varsói csúcstalálkozón a kollektív védelem erősítése kiemelt feladatként szerepelt. A kollektív védelmi feladatok közé sorolták a kibervédelmet. Döntés született a magas készenléti összhaderőnemi haderőcsoport (VJTF⁴) növeléséről és képességének bővítéséről, az „elrettentés és párbeszéd” elv alkalmazásáról.⁵

A VÉDELMI TERVEZÉS ÉS A KIKÉPZÉS KAPCSOLATA

A háború sikeres megvívása a katonai erőtlől valós speciális képességek meglétét és azok tervszerű alkalmazását igényli. A NATO Védelmi Tervezési Eljárásrend egy olyan tervezési módszer, melynek segítségével a tervben szereplő feladatokat ciklikusan a körülmények előre látható és/vagy vizionált változásaihoz, irányaihoz alakítják úgy, hogy a döntési-cselekvési szabadságot lehetőség szerint igyekeznek a tagországok által politikailag és gazdaságilag vállalható szinten tartani, biztosítva ezzel a szövetséges érdekérvényesítő képességeinek megfelelő irányú módosítását. A NATO haderőtervezési folyamatának (NDPP⁶) alapelemei a politikai iránymutatás, a tervezési célok meghatározása és a védelmi áttekintés. Az NDPP határozza meg a teljesítéshez szükséges biztonsági célok rendszerét, azok teljesítésének katonai kritériumait. A képességfejlesztés alapja a tagállamok állam- és kormányfői által jóváhagyott Átfogó politikai irányelvek című dokumentum. A Szövetség védelmi tervezéséhez rendelkezésre álló Miniszteri irányelvek egy olyan tervezési útmutató, amely szakpolitikai szintű elvárásokat és iránymutatást fogalmaz meg a tervezési területek számára. A védelemtervezés során képességhiányokra megoldási tervzeteket dolgoznak ki, amelyeket a tagországok véleményeznek. A döntési folyamat végén a fejlesztési javaslatok a nemzetek által elfogadott és végrehajtandó haderőfejlesztési célokká válnak, melyeket szövetségi

⁴ Very High Readiness Joint Task Force.

⁵ Tálás Péter – Molnár Ferenc: NATO-csúcstalálkozók Washingtontól Rigáig. http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2006-6-nato-csucstalalkozok-washingtontol-rigaig-talas-molnar.original.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 02. 23.); Jaap de Hoop Scheffer: Bukarest: mérföldkő a NATO átalakulásában. <http://www.nato.int/docu/review/2008/03/ART3/HU/index.htm> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 23.); Szenes Zoltán: Előre a múltba? A NATO Wales után. <http://kki.hu/assets/upload/Szenes.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 15.); Szenes Zoltán: Új bor a régi palackban? A walesi NATO-csúcs. http://mht.eu/hadtudomany/2014/3_4/2014_3_4_1.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 23.); Tálás Péter: A varsói NATO-csúcs legfontosabb döntéseiről. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_2_09_talas_peter_-_a_varsoi_nato-csucs_legfontosabb_donteseirol.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 15.); Szenes Zoltán: Meglepetések nélkül.; Tálás Péter – Póti László – Takács Judit: Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének isztambuli csúcstalálkozójáról. http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-e-2004-4-isztambuli-nato-csucs-talas-poti-takacs.original.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 15.); Csiki Tamás: A NATO chicagói csúcstalálkozásának értékelése. http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/SVKK_Elemzesek_2012_12.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 15.); Csiki–Tálás–Varga: i. m.; Martinusz Zoltán: Kehl felé félúton – a NATO bukaresti csúcstalálkozója. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/martinusz_zoltan-kehl_fele_feluton___a_nato_bukaresti_csucstalalkozoja.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 15.); Iklódy Gábor: Új kihívások – új NATO. <http://www.nato.int/docu/review/2010/Lisbon-Summit/New-Nato/HU/index.htm> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 20.); Wágner Péter: A NATO jövője a lisszaboni csúcs után és a NATO–Oroszország kapcsolatok. Magyar Külügyi Intézet, 2010.; Varga Gergely: A NATO új, lisszaboni stratégiai koncepciója. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/varga_gergely-a_nato_uj_lisszaboni_strategiai_koncepcioja.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 15.); Prof. Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes: A stratégia újragondolása. <http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2016-3.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 15.)

⁶ NATO Defence Planning Process.

szinten a Védelmi Tervező Bizottság hagy jóvá. A jóváhagyott haderőfejlesztési programok bekerülnek a nemzetek védelmi stratégiáiba.⁷

Magyarországon is a legmagasabb szintű, a nemzetbiztonságot közvetlenül meghatározó dokumentumok (szabályozó környezet) rögzítik az országot jellemző érték- és érdekrendszereket. A biztonsággal foglalkozó különböző szintű szabályzók leírják a potenciális és a valós fenyegetéseket, ellenségképet, és iránymutatást adnak azon képességekre, amelyek kialakítása, megléte az ország túlélését jelentik a jövőben. A tervezés alapja és kiindulópontja Magyarország Alaptörvénye.

A magyar védelmi tervezés egy olyan intézményi igazgatási folyamat, amely a politikai vezetés elvárásaihoz illeszti a szükséges katonai képességeket, és az elvárt képességeket összeköti a rendelkezésre álló erőforrásokkal. „Hazánkban a védelmi tervezés a honvédelmi szakpolitika teljes egészét figyelembe veszi és menedzseli, aminek legjelentősebb, de nem egyedüli része a katonai képességek kialakítása.”⁸ A tervezés során figyelembe veszik a műveleti környezetet, a kormányzat politikai iránymutatását és az NDPP-ben meghatározott képességcélokot is. Az MH jövőképét alapvetően befolyásoló folyamat irányadó dokumentumai a Nemzeti Biztonsági Stratégia és a Nemzeti Katonai Stratégia (NKS) és az előzőekből levezethető törvények, utasítások, irányelvek, stratégiák, egyéb belső rendelkezések és doktrínák. Az NKS az a dokumentum, amely kijelöli azokat az ország biztonságával és érdekérvényesítésével kapcsolatos katonai feladatokat, irányokat, eszközöket és forrásokat, amelyek révén a Magyar Honvédség teljesítheti küldetését.⁹

2009-ben a honvédelmi tárca védelmi tervező rendszere felső szintű tervezési szabályainak alkalmazásáról szóló 98/2009. (XII. 11.) HM utasítás alapján bevezették az integrált védelmi tervezési menedzsment folyamatot. „A Tárca Védelmi Tervezési Rendszer (TVTR) olyan képesség- és feladatorientált tervezési rendszer, mely biztosítja a nemzeti és a nemzetközi követelményeknek megfelelő haderőfejlesztési, kiképzési, működésfenntartási és alkalmazási feladatok teljesítését,

⁷ Németh Gergely: A NATO képességfejlesztési igényeinek megjelenése a Magyar Honvédség fejlesztési terveiben. Honvédségi Szemle, 2009/4.; Ronkovic József: A védelmi tervezés napjainkban. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/ronkovic_jozsef-a_vedelmi_tervezes_napjainkban.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 04. 01.); Németh Gergely: A NATO védelmi tervezési rendszere a stratégiai tervezés kontextusában. <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1225&title=a-nato-vedelmi-tervezesi-rendszere-a-strategiai-tervezes-kontextusaban> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 17.); Gáspár Tamás: Strategia Sapiens – Egy stratégiai fejlesztési modell gondolati váza. Akadémiai Kiadó, Budapest 2012.

⁸ HM Védelmi Tervezési Főosztály: Tananyag tisztíti fokozati vizsgához 2017 – Védelmi tervezés. 1.

⁹ Magyarország Alaptörvénye. 34. (2011. április 25.); 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról, 1. melléklet az 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozathoz Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája; 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai stratégiájának elfogadásáról, 1. melléklet az 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozathoz Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája; 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről; 290/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról. 39.; 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.; Tálás Péter: A nemzeti katonai stratégia és a magyar stratégia kultúra. http://mht.eu/hadtudomany/2013/3_4/Hadtudomany_2013_3-4_3.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 17.); Szenes: A stratégia újragondolása.; Csiki Tamás: A stratégiai dokumentumok rendszere. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/csiki_tamas-a_strategiai_dokumentumok_rendszere.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 17.); Ronkovic: i. m.; Németh Gergely: A NATO védelmi tervezési rendszere a stratégiai tervezés kontextusában.; Balogh István: A 2012-es magyar nemzeti katonai stratégia értékelése. http://magyarprogram.kormany.hu/download/4/45/90000/MKI_tanulmányok_Balogh_Istvan_A_2012-es_magyar_NKS_ertekelese.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 04. 01.); HM Védelmi Tervezési Főosztály: i. m.

illetve a végrehajtásukhoz szükséges erőforrásoknak a számbavételét, a képességekhez, illetve a feladatokhoz történő rendelését, célszerű és gazdaságos felhasználását.”¹⁰ A kormányzati stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III. 12.) kormányrendelet megteremtette a jogi alapját a Kormányzati Stratégiai Irányítási Rendszer (KSIR) bevezetésének. Az új rendszer elvárásainak megfelelően a védelmi tervezéshez kapcsolódó stratégiai dokumentumok a honvédelmi szakpolitika teljes spektrumára vonatkozóan iránymutatást adnak. A Honvédelmi Minisztérium védelmi tervezéshez kapcsolódó stratégiai tervdokumentumairól szóló 106/2016. (HK 11.) HM KÁT–HVKF együttes intézkedés alapján három tervdokumentum biztosítja a teljességet: (1) a Honvédelmi Miniszteri Program (HMP); (2) a Honvédelmi Szakpolitikai Stratégia (HSZS); (3) és a Honvédelmi Szakpolitikai Program (HSZP).¹¹

A Nemzeti Haderő 2015–2018 Honvédelmi Miniszteri Program¹² szerint: „A stratégiai helyzet értékelése során a kijelölt szervezetek elvégezték a honvédelem külső környezetének értékelését, valamint a honvédelem belső helyzetének vizsgálatát is, amelynek segítségével beazonosították a honvédelem szempontjából releváns stratégiai kihívásokat.”¹³ A stratégiai kihívások kezelésére közepes és hosszú távú átfogó stratégiai célokat jelöl ki. A honvédelmi szakpolitikai terület az átfogó stratégiai célokat komplex fejlesztési lépések – beavatkozási irányok – megvalósításán keresztül éri el. A HSZS a beavatkozási irányokat 10 évre előre megtervezett programokra bontja. A feladatok megvalósítását a kapcsolódó szakpolitikai programtervek tartalmazzák. A Honvédelmi Szakpolitikai Program a honvédelmi ágazat évente felülvizsgálatra és kidolgozásra kerülő négyéves cselekvési terve. A HSZP rendelkezése a HMP és a HSZS tervidőszakára vonatkozó meghatározott célok megvalósítása a prognosztizált tervidőszaki források és az ismert kötelezettségek figyelembevételével és a felelősök, határidők rögzítésével.¹⁴

A honvédelmi szervezetek 2017. évi feladatainak, valamint a 2018–2019. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról szóló 64/2016. (XII. 22.) HM utasítás rendelkezik a honvédelmi szervezetek 2017. évi kiemelt feladatairól, amelyek között szerepel a NATO- és az EU-csúcstalálkozókhoz hozott döntések végrehajtása, valamint a kétoldalú és a regionális együttműködésekben való aktív részvétel. Az utasítás a honvédelmi szervezetek 2017. évi feladatairól szóló 3. §-ban intézkedik többek között:

- az NKS és a hozzá kapcsolódó doktrínák, tervek átdolgozásáról, továbbá a szövetségi tagságból eredő feladatok és vállalások megvalósításának folytatásáról; a katonai képességek megőrzéséről;
- a 2017–2026 időszakra vonatkozó Honvédelmi Szakpolitikai Stratégia és a 2018–2021 időszakra vonatkozó Honvédelmi Szakpolitikai Program kidolgozásáról stb.

A 3. § (24.) bekezdése külön rendelkezik az állomány részére előírt végzettségek és szakképzettségek megszerzésének biztosításáról, az integrált katonai felkészítési, oktatás-

¹⁰ Ronkovichs: i. m. 54.

¹¹ HM Védelmi Tervezési Főosztály: i. m. 4.

¹² A miniszteri program az összkormányzati célkitűzések érvényesítését szolgáló, például a honvédelmi miniszter vezetése alatt álló minisztérium által megvalósítandó középtávú feladatokat meghatározó stratégiai tervdokumentum.

¹³ Nemzeti Haderő 2015–2018 Honvédelmi Miniszteri Program. 6.

¹⁴ Nemzeti Haderő 2015–2018 HMP; Ronkovichs: i. m. 63.; 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet a kormányzati stratégiai irányításról; 106/2016. (HK 11.) HM KÁT–HVKF együttes intézkedés a Honvédelmi Minisztérium védelmi tervezéshez kapcsolódó stratégiai tervdokumentumairól; HM Védelmi Tervezési Főosztály: i. m.; 98/2009. (XII. 11.) HM utasítás a honvédelmi tárca védelmi tervező rendszere felső szintű tervezési szabályainak alkalmazásáról.

képzési rendszer kialakításáról, az át- és továbbképzési rendszer korszerűsítéséről és hatékonyságának növeléséről. Az utasítás 4. §-a a honvédelmi szervezetek 2018–2019. évi tevékenységének fő irányait határozza meg.

A Honvédelmi Szakpolitikai Stratégia (2017–2026) előkészítésével összefüggő feladatról szóló 1233/2016 (V. 13.) kormányhatározat értelmében elkészült a stratégia kidolgozását indító Stratégiai Tervezési Iránymutatás tervezete, amely többek között figyelembe veszi a NATO képességsomagjaiban szereplő, a nemzet által elfogadott elvárásokat is. A miniszteri irányelvek a védelmi tervezéshez dokumentum pedig meghatározza az elérendő ambíciószinteket, a fejlesztési prioritásokat, követelményeket és a vizionált haderőképet is. A költségvetés évente kerül kialakításra, figyelembe véve a kormány gazdaságpolitikáját és a HSZP-t.¹⁵

Az MH doktrínahierarchiájának első szintjén elhelyezkedő Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína három kiképzésről szóló alfejezete célul tűzi ki az egyén és a kötelek számára a gyakorlatban felhasználható ismeretek megszerzését, fenntartását és fejlesztését, valamint irányelveket fogalmaz meg a kiképzési rendszerre. A kiképzés rendszere részletes leírását és elveit a Magyar Honvédség Kiképzési Doktrína tartalmazza. A 38/2010. (III. 31.) HM utasítás értelmében a Honvéd Vezérkar főnöke a Magyar Honvédség kiképzési feladataival kapcsolatos feladat szabását évente intézkedéseiben határozta meg. A HVKF 78/2002. (HK 20.) intézkedése tartalmazza a felkészítési rendezvények, gyakorlások és gyakorlatok tervezésének követelményeit és a gyakorlatok tervezésének rendjére vonatkozó elvárásokat. A HVKF 63/2009. (HK 6.) intézkedése meghatározza a felkészítéssel szemben támasztott általános követelményeket, a 12/2004. (HK 4.) HM utasítás pedig rendelkezik a külföldi szolgálat ellátására tervezett személyi szakmai állomány felkészítéséről. A 31/2013. (V. 17.) HM utasítás értelmében a nemzetközi felkészítési rendezvényeket, gyakorlásokat és gyakorlatokat a NATO keretében, valamint két- és többoldalú megállapodások alapján szervezik és hajtják végre. A Magyar Honvédségnél folytatott kiképzés felső és középszintű irányításának, valamint a kiképzés tervezésének, szervezésének, végrehajtásának és ellenőrzésének rendjéről szóló 335/2013. (HK 12.) HVKF intézkedés magában foglalja: (1) a kiképzés végrehajtásának irányítását, tervezését, szervezését, ellenőrzését és értékelését; (2) a gyakorlatok és kiképzési rendezvények során szerzett tapasztalatok összegzését, felhasználását; (3) a kiképzési erőforrás szükségletének meghatározását, biztosítását; (4) a tapasztalatok kiképzésbe történő integrálásának feladatait.

Az MH kiképzésének felső szintű irányító szerve a HVK KIKCSF (a 2016. évi átszervezés után HVK Kiképzési és Oktatási Csoportfőnökség – KIKOCSF), illetve az MH egészségügyi kiképzésének felső szintű irányítását a HVKF az MH egészségügyi főnöke útján gyakorolja. A kiképzés középszintű irányító szervezetei az MH Összhaderőnemi

¹⁵ Nemzeti Haderő 2015–2018 HMP. 62.; 64/2016. (XII. 22.) HM utasítás a honvédelmi szervezetek 2017. évi feladatainak, valamint a 2018–2019. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról; 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet; 1233/2016. (V. 13.) Korm. határozat a Honvédelmi Szakpolitikai Stratégia (2017–2026) előkészítésével összefüggő feladatokról; Stratégiai Tervezési Iránymutatás tárgyú 129-15/2016 nyt. számú dokumentum, Honvédelmi Minisztérium, 2016.; HM Védelmi Tervezési Főosztály: i. m.

Parancsnokság, a logisztikai szakterület vonatkozásában – a közlekedési ágazat kivételével – az MH Logisztikai Központ.¹⁶

A 4. GENERÁCIÓS HADVISELÉS MINT A MAGYAR HONVÉDSÉG KIKÉPZÉSI FELADATA

A háborúk megvívásában az állam szuverenitása meghatározó volt, nemzetállamok és/vagy szövetségek vívják egymással, a clausewitz-i hármasság, irányultsága meghatározta a háborúk jellegét. Az első három hadviselési modellben közös, hogy a haditechnika és az alkalmazási elvek, módszerek, doktrínák, harcszabályzatok alapja a múltban szerzett tapasztalat. A generációs modellek a harc megvívásának jellemző eszközeit, azok fejlődéséből, hatékonyságából eredő képességek maximalizálására törekvő eljárásrendeket tekintve egymásra épülnek, illetve egészítik ki egymást. A győzelem a saját (politikai, gazdasági) érdek feltétel nélküli érvényesítésének képessége a másik féllel szemben.

Az érdekérvényesítéshez szükséges erőforrások elosztásának államok közötti egyenlőtlensége kijelöli az államok helyét és szuverenitását a rendszerben. Egy ilyen rendszerben a túlélés egyik lehetősége az ellenhatalmat biztosító szövetségépítés. A nagyhatalmi erőegyensúly közel fél évszázados fennállásának vetett véget a Szovjetunió összeomlása. A nemzetközi rendszerben változásokat eredményezett, és a nem állami szereplők is képessé váltak arra, hogy befolyásolják a szuverén államok külpolitikáját.¹⁷

A globális szintű bizonytalanság, amiben élünk, a technológiai innováció minden határon túli fejlődése, az elképesztő sebességgel megjelenő újfajta infokommunikációs eszközök, kialakuló hálózatok „velejáró” következményei az egyre nagyobb gyakorisággal kialakuló globális szintű vészhelyzetek.¹⁸

A nem feltétlenül ismert célokra létrejött érdekcsoportok a politizálás, a fegyveres harc és a bűnözés határterületein mozogva követelik a politikai aktivistáknak, a katonáknak, a bűnözőknek járó jogi védelmet, de elutasítják az e kategóriákhoz kapcsolódó felelősséget. A béke és a háború közötti határ elmosódik. A harc nemlineáris, nincs felismerhető harc-tér, front és hátszög. A „civil” és a „katona” közötti különbség eltűnik, egyre nehezebb

¹⁶ 38/2010. (III. 31.) HM utasítás a hivatásos és szerződéses állományú katonák általános katonai és egyes szakmai ismereteinek bővítéséhez szükséges továbbképzésekről. 40.; 12/2004. (HK 4.) HM utasítás a külföldi szolgálat ellátására tervezett személyi állomány felkészítéséről; 63/2009. (HK 6.) HVK vezérkari főnöki intézkedés a Magyar Honvédség katonai szervezetei parancsnokainak és törzseinek hadművelési, harcászati felkészítésének, kiképzésének rendjéről; A Honvéd Vezérkar Főnökének 335/2013 (HK 12.) HVKF intézkedése a Magyar Honvédségnél folytatott kiképzés felső és középszintű irányításának, valamint a kiképzés tervezésének, szervezésének, végrehajtásának és ellenőrzésének rendjéről; 78/2002. (HK 20.) HVKF intézkedés a Magyar Honvédség nemzetközi és hazai gyakorlatai tervezésének, szervezésének, valamint költségvetési keretei felhasználásának követelményeiről és rendjéről; Ált/43. A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína 3. kiadás, 2012.; Ált/42. Magyar Honvédség Kiképzési Doktrína 1. kiadás, a Magyar Honvédség kiadványa, 2012.; Nemzeti Haderő 2015–2018 HMP; 64/2016. (XII. 22.)

¹⁷ Egresi Katalin: Nemzetállami külpolitika és szuverenitás a XX. század második felében. <http://dfk-otka.sze.hu/images/Szuv-k%C3%B6tet%20T%20-%2006%20Egresi.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 20.); Kiss Álmos Péter: Generációk a hadviselésben – a negyedik generáció. http://archiv.uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2009/2009_2/2009_2_hm_kiss_almos_10_18.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 17.); Kiss Álmos Péter: Háború a nép között. Esettanulmányok a negyedik generációs hadviselés történetéből. Zrínyi Kiadó, 2016.

¹⁸ Kiss Álmos Péter (2016): i. m.; Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2013.

megkülönböztetni barátot az ellenségtől. Nem mi döntjük el, hogy az ellenfél milyen eszközökkel, milyen stratégiával, milyen felkészültséggel, kiképzettséggel rendelkezik, de a saját rendszerünk működtetése, katonáink felkészítése a hadviselésre – erre vagy a még nem is ismert formájára – a saját felelősségünk.¹⁹

Vajon a haderők átalakítása, a megjelenő kihívásoknak történő megfeleltetése – a 20. századi tevékenységeket kiértékelve – kialakítja a 21. század katonai konfliktusai megoldásához szükséges erőforrások képességeit és alkalmazási módszereit? Ne felejtjük el, hogy jelenleg számos olyan kérdés létezik, amelyeknél nemcsak a válaszokat, de magukat a kérdéseket sem ismerjük. Egyre inkább olyan aszimmetrikus konfliktusokra kell készülni, amelyekben a technológiákhoz való hozzáférésben eltérő lehetőségeik lesznek a szemben álló feleknek. A műveleti környezet megfigyelt (globális média), kontrollált (valós idejű adatok a döntéshozók kezében), a kialakuló helyzetek meg fogják követelni a gyors és pontos döntéseket, illetve a precíz és hatékony végrehajtást.

Napjaink konfliktusai végállapotának jellemzően nem az egyik fél megsemmisítése, területének katonai megszállása tekinthető. Az elfoglalt vagy megvédett területek nagysága nem a sikeresség kizárólagos mértéke. Nem eszközöket, objektumokat vagy személyeket kell megsemmisíteni, hanem kultúrákat kell befolyásolni. A hadviselés alapszintjén, a harcászati szinten („a fegyveres erők tevékenységének végrehajtói szintje”) a korábbi generációk és a negyedik generációs konfliktusok között a legfeltűnőbb különbség az, hogy a fegyveres erők eljárásai módosítás nélkül nem alkalmasak a konfliktus megvívására. Új eljárások, modellek szükségesek, amelyek a megváltozott biztonsági környezetben is alkalmazhatók. Olyan gondolkodásmód (a „Miért csinálja?” helyett a „Hogyan cselekszik?” értelmezése), amely átfogja a katonai és nem katonai erők, eszközök integrált alkalmazásának lehetőségeit a tervezett hatás megvalósítása érdekében. A fizikai és a pszichés hatások – amelyek a műveleteket végrehajtók és elszenvedők aktivitásából, az egyének viselkedéséből, tevékenységeik eredőjéből keletkeznek – a lehető legkülönbözőbb területekre és mértékben terjedhetnek ki. A tevékenységek és a következmények egy olyan hatáshálózatot alkotnak, amely a valóságban komplex és nehezen előre jelezhető.

Megjelentek a precíziós fegyverekkel, robothadviseléssel, elektronikai harccal és információs hadviseléssel, továbbá a különleges műveleti erők, illetve a légideszantok fokozott alkalmazásával jellemezhető fegyveres tevékenységek sorozatai. A negyedik generációs hadviselésbe beleértendő a precíziós csapásmérő képesség, a hálózatcentrikus hadviselés, az aszimmetrikus és a gerilla-hadviselés, illetve a terrorizmus is. Az ilyen típusú hadviselés meghatározó jellegzetessége, hogy szinte teljes mértékben indirekt. Látszólagos jellemzője a káosz, amely néhány alapváltozótól függ, és ha pontosan ismerjük környezetünket, olyan lehetőséghez juthatunk, amely biztosítja érdekeink érvényre jutását. Ezek a változók a rendszer kezdeti formája és mögöttes struktúrája, a cselekvők között létrejövő kohézió és az egyéni cselekvők „konfliktus-erőtartaléka”. A kaotikus alapelvek nemlineáris természetüknél fogva indirekt jellegűek és kiszámíthatatlanok.

A műveletek egy időben folynak a megtámadott társadalom teljes mélységében, a katonai mellett a gazdasági, politikai, társadalmi dimenziókban és a nemzetközi életben is. A harcjelzések részben korábbi generációk modern körülményekhez igazított eljárásai.

¹⁹ Kiss Álmos Péter (2009): i. m.; Kiss Álmos Péter (2016): i. m.; Forgács Balázs: Napjaink hadikultúrái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban). PhD-értékezés, ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2009. http://archiv.uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/forgacs_balazs.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 17.)

A cél ellen több irányból egyszerre indított váratlan, gyors, rövid és impulzusszerűen ismétlődő támadások és visszavonulások sorozata, amelyek túlterhelik a védelmet, megbénítva cselekvőképességét. Az ilyen típusú háború kizárólag katonai eszközökkel nem megnyerhető: ezeknek az összecsapásoknak a sikeressége éppen ezért nem lelt, lebombázott ellenséges harcosokban (akik jelentős része ráadásul biztosan „járulékos veszteség”), hanem a lakosság támogatottságában mérendő. Nem haditechnika-centrikus: a felkelőnek (és a véletlen szomszédoknak) mindegy, hogy egy „buta” szabadesésű bomba, vagy egy precíziós, nagy távolságról indított szárnyas bomba oltotta ki életüket. Alacsony intenzitású, azaz térben és időben korlátozott: a 4GW (fourth-generation warfare, 4. generációs hadviselés) háború kisebb területre összpontosul és sokkal totalitáriusabb. A védekezés módszere a kockázatelemzés, a veszély és a sebezhetőség felbecsülése, analízise és a lehetséges hatásokra való ellenstratégiák kidolgozása, tesztelése, begyakorlása. A biztonsági kockázatok beazonosítása egy véget nem érő feladatot jelent, amely során a parancsnoki és a (szak)állomány felkészítése, folyamatos továbbképzése, a szervezeti tudás, intelligencia növelése kell, hogy a cél legyen.²⁰

Főszereplővé, a katonai szolgálat szerves részévé kell válnia a jövő katonai műveleteit tervező és azokat végrehajtó – függetlenül a harctér mely dimenziójáról is beszélünk (valós, vagy virtuális, legyen az rakétavédelmi rendszer vagy kibervédelmi képesség stb.) – szakembereinek felkészítése, oktatása. A kiképzés, a katona-szakmai képzések fejlesztésének célja, hogy olyan lehetőségeket és képességeket kapjanak a katonák, amely segítségével jól átgondolt, felelősségteljes és időben végrehajtott feladatmegoldás várható el tőlük. Legyen egyértelmű, hogy a jövő nemcsak egy jelenlegi probléma kezelésének a helye, hanem a tudásuk fejlesztésének lehetőségét is magában foglaló felelősség.²¹

JÖVŐBENI LEHETŐSÉGEK

A jelenleg folyamatban lévő technológiai fejlődés sejtetni engedi, hogy a gépek, a mesterséges intelligenciák a hadviselés területén is „versenyeznek” velünk. „A katonai potenciált meghatározó összetevők egy része (a fegyverzet mennyisége, a személyi állomány létszáma stb.) számszerűen kifejezhető, más összetevők csak a minőségre utaló jelzőkkel írhatók le

²⁰ Somkuti Bálint: A 4. generációs hadviselés jellemzői. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2009/2009_2/2009_2_hm_somkuti_balint_42_51.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 17.); Kiss Álmos Péter (2009): i. m.; Kiss Álmos Péter: A negyedik generációs konfliktusok jellemzői és tapasztalatai. Doktori (PhD-) értekezés, ZMNE, Budapest, 2011. http://archiv.uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/kiss_almos_peter.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 03. 17.); Andrej Koribko: Hibrid háborúk: a rezsiváltás indirekt adaptív megközelítése. <http://www.hidfo.ru/wp-content/uploads/2016/11/Koribko-Hibrid-h%C3%A1bor%C3%BAK.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 17.); Dr. Turcsányi Károly – Hegedűs Ernő: A gyalogság szerepe az elöltöltő fegyverek korszakában (1648–1866), I. rész. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00024/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2014_03_070-111.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 07. 02.); Resperger István: Az aszimmetrikus hadviselésre adható válaszok. https://honvedelem.hu/files/files/61193/az_aszimmetrikus_hadviselesre_adhato_valaszok.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 06. 17.); Forgács: i. m.; Resperger–Kiss–Somkuti: i. m.; Szegedi Péter – Tirsi Hajnal: Nanotechnológia a katonai vezetés új kihívása? http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2017/2017_1/17_1_vez_szegedi_tirsi.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 04. 22.); Resperger: i. m.

²¹ Szegedi Péter: „Ötlet! ... Roham!” Egy „csináld és tanítsd” folyamat elindításához, a katonai felsővezető képzés lehetséges fejlesztési iránya. http://hadmernok.hu/142_35_szegedip.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 01. 10.)

(kiképzettség, a vezetés színvonala stb.).”²² Nem felejtkezhetünk el arról, hogy a minőségi elemeknek is van mennyiségi vonatkozása és a paraméterek komplex módon értelmezendők, valamely elem önkényes kiemelése nem eredményezhet megbízható végeredményt. „A tudományal foglalkozó szakemberek jól tudják és értik, hogy technikai eszközt adott esetben be lehet szerezni, de a tudást nem lehet megvásárolni. Magyarország védelmi képességét alapvetően meghatározza az ország védelmét ellátó katonák felkészítettsége, tudása, képességei, hogy adott esetben képesek-e kezelni a rendelkezésre álló korszerű technikai eszközöket”,²³ és „...nem általában a (minden fajtájú) háborúra felkészített, hanem a reálisan bekövetkező veszélyek elhárítására s az ebből származó feladatok megoldására alkalmas, a reális feladatokra célszerűen szervezett fegyveres erővel kell rendelkezni”.²⁴

Már egyre inkább napjaink, de bizonyosan jövőnk alapjellemzői a változékonyság, a kiszámíthatatlanság, a komplexitás és a többértelműség (a félreértelmezhetőség valószínűsége nő). Egyre nehezebb időben felismerni már magát a támadás tényét is. Jellemző, hogy nincsenek kész válaszok, előre elkészített scenáriók. Egyre egyszerűbb nagy károkat okozni és egyben egyre összetettebb feladatot jelent jövőnk védelmét biztosítani, valamint egyre fontosabb olyan alapvetéseket megalkotni, amelyek biztosíthatják a haza védelmét garantáló emberek számára azt a képességet, amelyre támaszkodva maximalizálhatjuk annak az esélyét, hogy személyes meggyőződésünkől és törvényi kötelezettségünkől eredő feladatunkat teljesíthessük. A kiképzési rendszerünk fejlesztésének javasolt alapkérdései:

– Mire kell figyelni, hogy a Magyar Honvédség a kiképzését meghatározó, megváltoztató jelenségeket észlelje, értelmezze? Kivel működjön együtt, honnan kaphat alapvetéseket? Ahhoz, hogy ezeket a kérdéseket megválaszolhassuk, olyan tudatosságra és kommunikációra, együttműködésre van szükség, amely képes környezetünket megvizsgálva a legjobb minőségű információkat biztosítani az irányok meghatározásához (kész válaszok hiánya, közös gondolkodás, megalapozott jövőkép);

– Milyen személyes és szervezeti ismeretekre, kapcsolódásokra és változásokra van szükség, hogy a hirtelen és váratlanul bekövetkező helyzeteket felismerhessük és kezelhessük? Azért, hogy a stratégiákban meghatározottak adaptálása megtörténhessen az új szituációkban a kívánt állapot minél gyorsabb, költséghatékonyabb elérése érdekében (gyors és pontos detektálás, kreativitás, innováció, önszabályozás);

– Hogyan lehet felismerni, hogy változásra van vagy nincs szükség a kívánt hatások kiváltása érdekében? Vagyis az új kihívások kezeléséhez, a feladatok megoldásához ismerni kell az alkalmazott módszerek, modellek alkalmazhatóságának határait, illetve képessé kell válni új modellek, módszerek gyors adaptálására, alkalmazására (alkalmazkodóképesség, kezdeményezőképesség, produktivitás).

„A stratégiaalkotás során mindig figyelembe kell vennünk az ország valós helyzetét, gazdasági-pénzügyi lehetőségeit, haderőnk állapotát – a potenciális kihívásokat, a szövetségi, de a nem baráti környezetet is. Napjainkban egyik legfontosabb alapja a stratégiai gondolkodásnak maga a katonai felkészültség, a korszerű háborús katonai műveletek jel-

²² Dunay Pál: A magyar biztonságpolitika 1990–1997. In: Császár Tibor – Fischer Ferenc – Gazdag Ferenc – Koós Anna – Szabolcs Ottó (szerk.): Biztonságpolitika. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, ELTE BTK, Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1997, 87.

²³ Dr. Benkő Tibor vezérezredes: A Magyar Honvédség felkészítése az országvédelmi feladatokra. 13. https://honvedelem.hu/files/files/109159/hsz_2018_2_beliv_062_076.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 04. 01.)

²⁴ Horváth István – Kiss Jenő: A biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvek (katonai doktrína) katonai-technikai vetülete. Gondolatok a haderőreform koncepciójának kialakításáról. Kézirattervezet, Budapest, 1993–1994, 89.

lemzőinek ismerete. Stratégiát alkotni csak a szövetségeseinkkel összehangoltan, a hazai politikai erőkkel egyetértésben, társadalmi elfogadottság birtokában és nem utolsósorban szakmai-tudományos megalapozottsággal lehet.”²⁵

ÖSSZEFOGLALÁS

A NATO megalakulása óta eltelt közel hetven év politikai történései soha nem kérdőjelezték meg a jól felkészült intuitív és teoretikus tudással egyaránt rendelkező haderő szükségességét. A hagyományos reguláris erők létjogosultságát a védelem, a válságkezelés és a kooperatív biztonság, a partnerség relevanciája napjainkban is állandósítja.

Magyarország méretű országok számára a túlélés, a siker záloga a közös védelmi képességek megteremtése iránti elkötelezettség. Létfontosságú, hogy minden tagország folyamatos befektetésekkel, megfelelő eszközökkel és teljes körű képzéssel, kiképzéssel (tudásátadással) tegye haderőit alkalmazhatóbbá a kijelölt jövőképek megfelelően, mivel a múlt cselekvései behatárolják jelen helyzetüket és korlátozzák jövőbeli lehetőségeit. A politikai célok változását természetes módon kell követniük a katonai célok változásának is, de ez nem kérdőjelezi meg a jól felkészített, az adott kor technikáit megfelelően kezelő, a harceljárásait kreatívan alkalmazó katonák jelenlétét. A megelőzés, kezelés eszközeit, módszereit tekintve proaktivitás és reaktivitás is jelen van.

Az alapvető kompatibilitási és interoperabilitási szint elérése az elmúlt évtizedekben magával hozta a katonai képességfejlesztés feladatait, amelyek előbb a NATO-hoz való illeszkedést, napjainkban pedig a nemzeti önerő megteremtésének céljait szolgálják.

A háború sikeres megvívása a katonai erőtlől valós speciális képességek meglétét és azok tervszerű alkalmazását igényli. A Védelmi Tervezési Eljárásrend egy olyan tervezési módszer, amelynek segítségével a tervben szereplő feladatokat ciklikusan a körülmények előre látható és/vagy vizionált változásaihoz, irányjaihoz alakítják úgy, hogy a döntési-cselekvési szabadságot lehetőség szerint igyekeznek a tagországok által politikailag és gazdaságilag vállalható szinten tartani. A védelem megvalósulásának egyik fontos területe a kiképzés, a megvalósítása a környezet változásának folyamatos értékelését és ismeretét követeli meg. A kialakított felkészítési modell képességei behatárolják a megvalósítás lehetőségeit. Alapvetéseinek, filozófiájának meghatározása és folyamatos értékelése, a környezeti változásokhoz történő igazítása javasolt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf
- 106/2016. (HK 11.) HM KÁT–HV KF együttes intézkedés a Honvédelmi Minisztérium védelmi tervezéshez kapcsolódó stratégiai tervdokumentumairól. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/index.php?m=0&p=kozltart&ev=2016&szam=11&k=13>
- 12/2004. (HK 4.) HM utasítás a külföldi szolgálat ellátására tervezett személyi állomány felkészítéséről.

²⁵ Dr. Deák János ny. vezds.: A nemzeti katonai stratégiai gondolkodás fejlődése. 4. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/35165/h_szle_2012-6_beliv_kicsi_oldalankent.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 04. 01.)

- 1233/2016. (V. 13.) Korm. határozat a Honvédelmi Szakpolitikai Stratégia (2017–2026) előkészítésével összefüggő feladatokról. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2016&szam=69>
- 1656/2012. (XII. 20.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai stratégiájának elfogadásáról. http://www.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100113.TV>
- 290/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100290.kor>
- 335/2013. (HK 12.) HVKF intézkedés a Magyar Honvédségnél folytatott kiképzés felső- és középszintű irányításának, valamint a kiképzés tervezésének, szervezésének, végrehajtásának és ellenőrzésének rendjéről. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/index.php?m=0&p=kozltart&ev=2013&szam=12&k=13>
- 38/2010. (III. 31.) HM utasítás a hivatásos és szerződéses állományú katonák általános katonai és egyes szakmai ismereteinek bővítéséhez szükséges továbbképzésekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A10U0038.HM×hift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT>
- 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet a kormányzati stratégiai irányításról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200038.kor>
- 63/2009. (HK 6.) HM HVKF intézkedés a Magyar Honvédség katonai szervezeti parancsnokainak és törzseinek hadművelleti, harcászati felkészítésének, kiképzésének rendjéről. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/index.php?m=0&p=kozltart&ev=2009&szam=6&k=13>
- 64/2016. (XII. 22.) HM utasítás a honvédelmi szervezetek 2017. évi feladatainak, valamint a 2018–2019. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A16U0064.HM&txtreferer=00000001.TXT>
- 78/2002. (HK 20.) HVKF intézkedés a Magyar Honvédség nemzetközi és hazai gyakorlatai tervezésének, szervezésének, valamint költségvetési keretei felhasználásának követelményeiről és rendjéről.
- 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=998h0094.OGY>
- 98/2009. (XII. 11.) HM utasítás a honvédelmi tárca védelmi tervező rendszere felső szintű tervezési szabályainak alkalmazásáról. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/13/PDF/2009/19.pdf>
- Ált/42. Magyar Honvédség Kiképzési Doktrína 1. kiadás, a Magyar Honvédség kiadványa, 2012.
- Ált/43. A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína 3. kiadás, 2012.
- Az Észak-atlanti Szerződés. Washington DC, 1949. április 4. https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu
- Balogh István: *A 2012-es magyar nemzeti katonai stratégia értékelése*. http://magaryprogram.kormany.hu/download/4/45/90000/MKI_tanulmányok_Balogh_Istvan_A_2012-es_magyar_NKS_ertekelese.pdf
- Dr. Benkő Tibor vezérezredes: *A Magyar Honvédség felkészítése az országvédelmi feladatokra*. https://honvedelem.hu/files/files/109159/hsz_2018_2_beliv_062_076.pdf
- Cragg, Anthony: *Új Stratégiai Koncepció egy új korszak számára*. <https://www.nato.int/docu/rev-pdf/hu/9902-hu.pdf>
- Csiki Tamás: *A NATO chicagói csúcstalálkozásának értékelése*. http://www.mat.hu/hun/downloads/docs/SVKK_Elemzesek_2012_12.pdf
- Csiki Tamás: *A stratégiai dokumentumok rendszere*. Nemzet és Biztonság, 2008. szeptember. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/csiki_tamas-a_strategiai_dokumentumok_rendszere.pdf

- Csiki Tamás – Tálás Péter – Varga Gergely: *A NATO walesi csúcstalálkozásának napirendje és értékelése*. http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2014-15-a-nato-walesi-csucstalal kozojanak-napirendje-csiki-t-talas-p-varga-g.original.pdf
- de Hoop Scheffer, Jaap: *Bukarest: mérföldkő a NATO átalakulásában*. <http://www.nato.int/docu/review/2008/03/ART3/HU/index.htm>
- Dr. Deák János ny. vezds.: *A nemzeti katonai stratégiai gondolkodás fejlődése*. 4. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/35165/h_szle_2012-6_beliv_kicsi_oldalankent.pdf
- Dunay Pál: *A magyar biztonságpolitika 1990–1997*. In: Császár Tibor – Fischer Ferenc – Gazdag Ferenc – Koós Anna – Szabolcs Ottó (szerk.): *Biztonságpolitika. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet*, ELTE BTK, Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1997.
- Egresi Katalin: *Nemzetállami külpolitika és szuverenitás a XX. század második felében*. <http://dfk-otka.sze.hu/images/Szuv-k%C3%B6tet%20T%20-%2006%20Egresi.pdf>
- Forgács Balázs: *Napjaink hadikultúrái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban)*. PhD-értekezés, ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2009. http://archiv.uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2009/forgacs_balazs.pdf
- Gáspár Tamás: *Strategia Sapiens – Egy stratégiai fejlesztési modell gondolati váza*. Akadémiai Kiadó, Budapest 2012.
- Grossman, Marc: *Új képességek, új tagok, új kapcsolatok*. <http://www.nato.int/docu/review/2002/issue2/hungarian/art2.html>
- HM Védelmi Tervezési Főosztály: *Tananyag tiszti fokozati vizsgához 2017 – Védelmi tervezés*. 1.
- Horváth István – Kiss Jenő: *A biztonságpolitikai és honvédelmi alapelvek (katonai doktrína) katonai-technikai vetülete. Gondolatok a haderőreform koncepciójának kialakításáról*. Kézirattervezet, Budapest, 1993–1994.
- Iklódy Gábor: *Új kihívások – új NATO*. <http://www.nato.int/docu/review/2010/Lisbon-Summit/New-Nato/HU/index.htm>
- Kiss Álmos Péter: *A negyedik generációs konfliktusok jellemzői és tapasztalatai*. Doktori (PhD-) értekezés, ZMNE, Budapest, 2011. http://archiv.uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/kiss_almos_peter.pdf
- Kiss Álmos Péter: *Generációk a hadviselésben – a negyedik generáció*. http://archiv.uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2009/2009_2/2009_2_hm_kiss_almos_10_18.pdf
- Kiss Álmos Péter: *Háború a nép között. Esettanulmányok a negyedik generációs hadviselés történetéből*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- Koribko, Andrej: *Hibrid háborúk: a rezsiváltás indirekt adaptív megközelítése*. <http://www.hidfo.ru/wp-content/uploads/2016/11/Koribko-Hibrid-h%C3%A1bor%C3%BAk.pdf>
- Külügyminisztérium: *Magyarország a NATO-ban. A magyar–NATO kapcsolatok története*. http://2010-2014.kormany.hu/download/0/7b/20000/magyarorszag_a_NATO-ban.pdf
- Magyarország Alaptörvénye. (2011. április 25.) <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100425.ATV>
- Martinusz Zoltán: *Kehl felé felúton – a NATO bukaresti csúcstalálkozója*. Nemzet és Biztonság, 2008. május. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/martinusz_zoltan-kehl_fele_feluton___a_nato_bukaresti_csucstalal kozoja.pdf
- Németh Gergely: *A NATO képességfejlesztési igényeinek megjelenése a Magyar Honvédség fejlesztési terveiben*. Honvédségi Szemle 63. évfolyam 4. szám, 2009.
- Németh Gergely: *A NATO védelmi tervezési rendszere a stratégiai tervezés kontextusában*. <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1225&title=a-nato-vedelmi-tervezesi-rendszere-a-strategiai-tervezes-kontextusaban>

Nemzeti Haderő 2015–2018 Honvédelmi Miniszteri Program.

Resperger István: *Az aszimmetrikus hadviselésre adható válaszok*. https://honvedelem.hu/files/files/61193/az_aszimmetrikus_hadviselesre_adhato_valaszok.pdf

Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2013.

Ronkovich József: *A védelmi tervezés napjainkban*. Nemzet és Biztonság, 2008. július. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/ronkovich_jozsef-a_vedelmi_tervezes_napjainkban.pdf

Somkuti Bálint: *A 4. generációs hadviselés jellemzői*. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2009/2009_2/2009_2_hm_somkuti_balint_42_51.pdf

Stratégiai Tervezési Iránymutatás tárgyú 129-15/2016 ny. számú dokumentum.

Szegedi Péter: „Ötle! ... Roham!” Egy „csináld és tanítsd” folyamat elindításához, a katonai felsővezető képzés lehetséges fejlesztési iránya. Hadmérnök IX. évfolyam 2. szám, 2014. június. http://hadmernok.hu/142_35_szegedip.pdf

Szegedi Péter – Tircsi Hajnal: *Nanotechnológia a katonai vezetés új kihívása?* http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2017/2017_1/17_1_vez_szege-di_tircsi.pdf

Prof. Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredes: *A stratégia újragondolása*. <http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2016-3.pdf>

Szenes Zoltán: *Előre a múltba? A NATO Wales után*. <http://kki.hu/assets/upload/Szenes.pdf>

Szenes Zoltán: *Meglepetések nélkül. A varsói NATO-csúcs értékelése*. <http://biztonsagpolitika.hu/wp-content/uploads/2016/08/szenes-zoltan-meglepetesek-nelkul.pdf>

Szenes Zoltán: *Új bor a régi palackban? A walesi NATO-csúcs*. http://mhtt.eu/hadtudomany/2014/3_4/2014_3_4_1.pdf

Tálas Péter: *A nemzeti katonai stratégia és a magyar stratégia kultúra*. http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/3_4/Hadtudomany_2013_3-4_3.pdf

Tálas Péter: *A varsói NATO-csúcs legfontosabb döntéseiről*. Nemzet és Biztonság, 2016/2. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_2_09_talas_peter_-_a_varsoi_nato-csucs_legfontosabb_donteseirol.pdf

Tálas Péter – Molnár Ferenc: *NATO-csúcstalálkozók Washingtontól Rigáig*. http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-elemzesek-2006-6-nato-csucstalalkozok-washingtontol-rigaig-talal-molnar.original.pdf

Tálas Péter – Póti László – Takács Judit: *Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének isztambuli csúcstalálkozásjáról*. http://netk.uni-nke.hu/uploads/media_items/svkk-e-2004-4-isztambuli-nato-csucs-talal-poti-takacs.original.pdf

Dr. Turcsányi Károly – Hegedűs Ernő: *A gyalogság szerepe az elöltöltő fegyverek korszakában (1648–1866), I. rész*. Hadtudományi Szemle VII. évf. 6. szám, 2014. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00024/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2014_03_070-111.pdf

Varga Gergely: *A NATO új, lisszaboni stratégiai koncepciója*. Nemzet és Biztonság, 2010. december. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/varga_gergely-a_nato_uj_lisszaboni_strategiai_koncepcioja.pdf

Varga Gergely: *Stratégiai koncepciók a kezdetektől Lisszabonig*. Nemzet és Biztonság, 2010. november. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/varga_gergely-strategiai_koncepciok_a_kezdetektol_lisszabonig.pdf

Wagner Péter: *A NATO jövője a lisszaboni csúcs után és a NATO–Oroszország kapcsolatok*. Magyar Külügyi Intézet, 2010.

Czeglédi Mihály őrnagy:

GONDOLATOK A VEZETÉS-IRÁNYÍTÁS JELENÉRŐL, JÖVŐJÉRŐL¹

ÖSSZEFOGLALÓ: A magyar hadtudomány adóssága a vezetés-irányítás helyének, szerepének korszerű megvilágítása. A szerző gondolatébresztőnek szánt tanulmányában olyan vezetés-irányítási, illetve szervezeti modelleket vonultat fel, amelyek megismerése segíthet egy-egy szervezet képességeinek beazonosításában. Útmutatót nyújt a fejlesztés irányainak meghatározásához. Bemutatja a vezetés-irányítás közeljövőben várható fejlődési irányait. Hirdeti a csapatépítés fontosságát. Utalást tesz egy minőségében más megközelítést lehetővé tevő szervezet kialakítására.

KULCSSZAVAK: vezetés-irányítás, vezetési filozófia, parancsnok, vezetés, komplexitás, küldetés-orientált vezetés, szervezeti fejlődés

BEVEZETÉS

„Ahhoz, hogy a váratlannal vívott örökös harcban a hadvezér helytállhasson, két tulajdonságra van nélkülözhetetlen szüksége: először is olyan elmére, amely ebben a fokozott sötétségben sincs híján a belső világosság némi fényének, amely fény az igazsághoz vezeti őt, másodsor pedig bátorságra, hogy ezt a gyenge fényt kövesse.”²

A Clausewitz tan napjainkban is olyannyira igaz, mint megalkotásának időszakában. A váratlan, kiszámíthatatlan helyzetek kezelése „szemmérték”,³ azaz ítélőképességet kíván meg mind a parancsoktól, mind a törzsétől. Jelen tanulmány e tulajdonság fokozásának igényével készült, olyan gondolatébresztő tartalommal, amely a jó állam hatékony haderejének kialakítása során hasznos útmutatóul szolgálhat az érdeklődő, különösen a döntéshozó olvasónak. A szerző célja olyan mű közreadása, amely gondolatcsírákat elvetve felhívja a figyelmet a vezetés-irányítási kérdések időszerű problémáira.

¹ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in the Ludovika Research Group.

Das Werk wurde im Rahmen des Prioritätsprogramms mit Identitätsnummer KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 mit dem Titel „Entwicklung des Öffentlichen Dienstes gerichtet auf Gute Regierungsführung“ in der Ludovika Forschungsgruppe fertiggestellt.

² Carl von Clausewitz: A háborúról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, 74.

³ Uo. Coup d'oil jelentése szemmérték.

Az ország biztonsági kihívásainak tükrében Magyarország Kormánya – felülírva az elmúlt 30 év gyakorlatát⁴ – a haderő minőségi mutatóinak javítását tűzte zászlajára, meghirdetve a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Programot. Térségünket illetően jelenleg a tömeges illegális migráció kezelése élvezi a prioritást, de ezzel párhuzamosan újabb veszélyt jelentő kihívások aktivizálódnak. Utóbbiak hatására ismételten felértékelődik a haderő hagyományos harci képessége, mely a többi európai fegyveres erőhöz hasonlóan, az elmúlt majd két évtized válságreakgáló műveletei során veszített jelentőségéből. Magyarország számára különös jelentőségű a haderő erősítése, arculatának formálása. Fontos, hogy hazánk egyenrangú partnerként ülhessen asztalhoz mind a régió, mind a kontinens biztonsága érdekében folytatott tárgyalásoknál. Az „okos” haderő kialakítása lehet a cél, ahol a korszerű eszközök korszerű megoldásokkal, azaz korszerű gondolkodással párosulnak annak érdekében, hogy a hatékony és a gazdaságos működés egyaránt biztosított legyen. A tanulmány alapvetésként kezeli, hogy az ország fegyveres védelme térben és időben korlátozott módon oldható meg önerőből, így a szövetséges formációkhoz való csatlakozás képessége prioritást élvező tényező a vezetési rendszerek kialakítása során.⁵

Nem vitás, hogy a minőségi változás kivitelezéséhez szükséges a vezetés, az irányító közeg jellemzőinek átalakítása, formálása, ami nem merülhet ki a korszerű technikai eszközök, szoftverrendszerek beszerzésében. A vezetés-irányítás rendszerének komplex módon – beleértve a humán oldalt és a kiszolgáló eszközparkot – történő megújítására, egyfajta átfogó rendszerfrissítésére van szükség.⁶

A szerző, érdemi vitát, vagy inkább párbeszédet indítandó, a vezetés-irányítás emberi oldalával foglalkozik. Bemutatja a kortárs kutatások eredményeit. Doktrinális értelmezések áttekintése útján újradefiniálja a vezetés-irányítás fogalmát. Értekezik a változó vezetési funkciókról. A vezetés-irányítás kortárs megközelítését szemléltető modelleket ismertet. A fejlesztés lehetőségeire tesz kísérletet, igyekezve figyelembe venni a hazai sajátosságokat.

VEZETÉS ÉS/VAGY IRÁNYÍTÁS?

A vezetés-irányítás jelenét a nemzetközi viszonylatban és hazánkban rendelkezésre álló elvi rendező dokumentumokon, a különböző doktrínákon keresztül célszerű bemutatni. Papírszagú eljárásnak tűnik mindez, de fontos látni, hogy a nyugati doktrínákban megfogalmazott elvek, elvi ajánlások mennyiben térnek el a magyar szabályzatközpontú, előíró gondolkodásmódtól. Érdemes-e egyáltalán alapjaiban újragondolni a hazai katonai vezetés-irányítási rendszert, vagy meglévő elveink csak újrahangolásra szorulnak? Kitekintve a nemzetközi trendekre, szükség-e újrafogalmazni a vezetés-irányítás fogalmát?

A „C2”⁷ rövidítés egyaránt jelenti a vezetés-irányítás koncepcionális oldalát, a vezetési, együttműködési, koordinációs rendet, de alkalmazható az összeköttetést biztosító fizikai összetevőkre is. Sajnos a hazai gyakorlatban az utóbbi használata gyakori, így inkább a fizikai megvalósulását, a különböző híradó-informatikai eszközöket, rendszerelemeket érti alatta a közgondolkodás.

⁴ Vö. Jobbágy Zoltán: Biztonságpolitika, haderőreformok, a humánerőforrás-gazdálkodás katonai életpályával összefüggő kérdései. Hadtudomány, 2015, e-különszám, 30–40.

⁵ Mező András: A Magyar Honvédség doktrínafejlesztése – 1. rész. Hadtudomány, 2017/3–4. szám, 25–27.

⁶ Vö. Porkoláb Imre: Leadership Challenges in the 21st Century: The Future of Integrated Leadership Approaches. Defence Review, 2017/1., 58–79.

⁷ Command and control.

Az sem szerencsés, hogy a két fogalom eltérő jelentéssel szerepel a Szövetség és hazánk legalapvetőbb doktrínájában. A NATO Összhaderőnemi Doktrínája kiemeli, hogy a vezetés (command) és az irányítás (control) egymáshoz közeli fogalmak, általában együtt használhatók, de nem szinonimák.⁸ A katonai vezető, a parancsnok minden szinten a döntéshozatal művésze, motivál és utasít annak érdekében, hogy az adott feladatot teljesítse. Fő feladata a személyes vezetés (leadership) és a döntéshozatal, miközben elszámoltatható és irányító-szabályzó tevékenységében osztozik törzsével.⁹

Az Amerikai Egyesült Államok Szárazföldi Hadseregének doktrínája érthetőbbé teszi a különbséget a vezetés és az irányítás fogalmi között: a parancsnok a vezetés művészetét (art of command) és az irányítás tudományát (science of control) ötvözi tevékenysége során. A vezetés művészete a parancsnok felhatalmazása, mely felelősségtudattal párosul. Érvényre jut mindez magatartásában, valamint a beosztottakról való gondoskodásában. Az irányítás tudománya a szabályzó, koordináló rendszabályok összessége, mely a kapcsolódó modern vezetéstechnikai rendszerek szakértő alkalmazását is jelenti.¹⁰

A vezetéstudomány *kontrolling* kifejezésének értelmezése újabb adalékokkal szolgál az irányítás, mint a nyugati katonai irodalom „control” definíciójának megismeréséhez: „*A kontroll mint vezetési funkció szervezeti célok elérését segítő, visszacsatoláson alapuló folyamat, amely során a vezetők a kontrollált egység jellemzőire előzetesen standardokat állapítanak meg, amelynek aktuális értékeit mérik és összehasonlítják a standardokkal, eltérés esetén pedig beavatkoznak.*”¹¹ A jelen kor katonai műveleteiben nem más ez, mint a hatásértékelés, amikor az adott műveleti tervben (mérhető módon) rögzített sikerkritériumok megvalósulását bizonyos módszerekkel mérik, értékelik. A parancsnok számára javaslatokat fogalmaznak meg. Komplex végrehajtása a dedikált törzsszervezeten kívül a teljes összhaderőnemi törzs, valamint a műveletben együttműködő más szervezetek bevonását igénylő feladatrendszer.¹²

A magyar Összhaderőnemi Doktrína a fentiekkel ellentétben egy alkotmánybíróági határozatra hivatkozva az irányítás felsőbbrendűségét emeli ki: „A vezetés mindig az irányítás keretei között marad.”¹³ Igazgatástudományi alapon definiálva úgy fogalmaz, hogy az irányító egy adott szervezeten kívül, míg a vezető a szervezet élén áll. A szövetséghez képest felcserélve alkalmazza a két fogalmat.

Árnyalja a képet, hogy a Szövetség fogalmai szerint a műveletvezetési jogkör (operational command – OPCOM) teszi lehetővé az erők telepítését és kijelölését egy küldetés teljesítésére, míg a műveletirányítási jogkör (operational control – OPCON) a már kijelölt erők tevékenységének szervezésére, azok igazgatására, koordinációjára vonatkozó hatás és jogkör. Egyszerű példával a Szövetséges Európai Erők főparancsnoka (SACEUR¹⁴) (illetve a Szövetséges Műveleti Parancsnokság – ACO¹⁵) a műveletvezetési jogkörében (operational command – OPCOM) rendeli el a felajánlott erők telepítését egy adott műveletre, feladat-specifikusan

⁸ AJP-01 (E) Allied Joint Doctrine, 2017. 5-2. <https://www.gov.uk/government/publications/ajp-01-d-allied-joint-doctrine> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 28.)

⁹ Uo. 5-1.

¹⁰ Czeglédi Mihály: A küldetésorientált vezetés szövetségeseink doktrínáiban. Honvédségi Szemle, 2016/5., 6.

¹¹ Dobák Miklós – Antal Zsuzsanna: Vezetés és szervezés – Szervezetek kialakítása és működtetése. Aula, Budapest, 2010, 422.

¹² Vö. Dóra László: A hatásalapú műveletek főnökség működése egy EU műveleti parancsnokságon. Seregszemle, 2017/1., 69–81.

¹³ Ált/43. Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína (3. kiadás) 4–27. MH-kiadvány, 2012.

¹⁴ Supreme Allied Commander Europe.

¹⁵ Allied Command Operations.

válogat a nemzetek által felajánlott erőkből. Az adott feladatra kijelölt összhaderőnemi parancsnok pedig a ráruházott műveletirányítási jogkörében (OPCON) tervezi, szervezi és vezeti a kijelölt csapatcsoportosításokat. Egy NATO-műveletre kiküldött magyar kontingens az előjáró többnemzeti kötelék műveletirányítási jogkörével felhatalmazott parancsnokának alárendeltségében látja el feladatát.¹⁶

A probléma a vezetés és/vagy irányítás definiálása körül általánosságban nem tekinthető fajsúlyosnak. Két szorosan összefüggő, egymást kiegészítő tevékenységről van szó. A szerző véleménye szerint élesen elkülöníteni csak akkor szükséges, amikor valóban jogkörök, hatáskörök elosztásáról esik szó. Egyébként a két fogalom „és” nélküli, kötőjellel összekötött formában testesíti meg valódi jelentését.

A vezetés-irányítás újradefiniálása napirenden van a vezetéstudományban. Az érvényben levő fogalmak a *vezető* (parancsnok), a *beosztott*, a *motiváció*, az *utasítás* kifejezések körül fogalmazódtak meg. A jelen kor kihívásai viszont az alkalmazkodás, az együttműködés képességét teszik szükségessé, ami azt az igényt támasztja, hogy a definíciókat is frissíteni szükséges. Brit mintára így a vezetés-irányítás mint képesség: „Összhaderőnemi tevékenységek tervezésére és végrehajtására létrehozott dinamikus és alkalmazkodó szociotechnikai rendszer.”¹⁷ A meghatározás e formája a képesség-összetevőként megjelenő humán és technikai oldal együttműködését is kifejezi, miközben hangsúlyozza a folyamatos megújulás képességének szükségességét, a tapasztalatokból való tanulás fontosságát.

A vezetés-irányítás fogalma: egyének és szervezetek erőforrásait és cselekedeteit a kívánt végállapot elérése érdekében összpontosító tevékenység-halmaz.¹⁸

A vezetés-irányítás korszerű megközelítéséhez átalakult vezetési funkciók párosulnak. A szemléletváltáshoz, a vezetés-irányítás újrahangeléséhez az alábbiak nélkülözhetetlenek:

- közös, egységes és megosztott helyzettudat kialakításának igénye;
- hatásalapú gondolkodásra való törekvés;
- az erőforrások (és kapcsolódó döntések) szétosztása;
- a folyamatok értékelése;
- végül, de nem utolsósorban, felismerés, hogy a vezetés-irányítás megközelítésében szükséges a változás.¹⁹

VEZETÉSI FUNKCIÓK ÁTALAKULÁSA

A hagyományos vezetési funkciók (tervezés, szervezés, utasítás, koordinálás, ellenőrzés)²⁰ csaknem másfél évszázad alatt jelentős változáson estek át, és már látható, hogy ez az átalakulás korántsem ért véget. Dr. Móricz Péter modelljében (1. ábra) az öt funkció négyre redukálódik. Az elnevezések változása pedig hangsúlyeltolódást jelent.

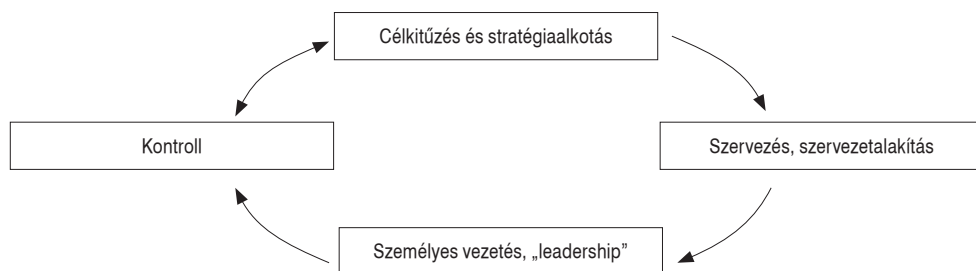
¹⁶ AJP-3 (B) Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations. NATO Standardization Agency, 2011, 1-27. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/623172/doctrine_nato_conduct_op_ajp_3.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 11. 02.); Ált/38. Magyar Honvédség Összhaderőnemi Műveleti Doktrína (1. kiadás). MH-kiadvány, 2013, 1-57.

¹⁷ JCN 2/17 Joint Concept Note 2/17, Future of Command and Control. 11. <https://www.gov.uk/government/publications/future-of-command-and-control-jcn-217> (Letöltés időpontja: 2017. 11. 02.)

¹⁸ Uo.

¹⁹ Uo.; Vö. Jobbágy Zoltán – Czeglédi Mihály: Mission Command, Auftragstaktik és a szövetségi összhaderőnemi műveletek. Seregszemle, 2016/2., 86–94.

²⁰ Fayol hagyományosnak tekinthető felosztása. Henri Fayol (1841–1925) francia bányamérnök, humánérőforráskutató volt.

1. ábra A vezetési funkciók²¹

A tervezés célkitűzés és stratégiaalkotásként szerepel, a szervezés kiegészül a szervezetalakítás funkcióval, az utasítás személyes vezetésre vált, míg az ellenőrzés az előzőekben már részben ismertetett *kontroll* kifejezéssel került váltásra. Utóbbi – visszacsatolva a katonai műveletek hatásértékelő tevékenységéhez – a célkitűzésből vezeti le tevékenységét, és oda is csatol vissza. A koordináció a vezetési funkciókat összekötő szerepbe kerül, mely áthatja az összes tevékenységet.²²

A napjainkra kiforrott, J1–J9-ig számozott törzskari struktúra a maga részterületeinek feladataival azonosítható a modellel. A törzs tulajdonképpen a 20. század eleji vezetéstudomány által megfogalmazott vezetési funkciók leképezése a katonai közegre, a katonai műveletek végrehajtására. A célkitűzés és stratégiaalkotás funkció (had)művelési és harcászati szinten még mindig tervezést jelent. E tevékenység ellenben értelmezhető az elérendő célok helyes megfogalmazásaként, amely majd a felelősök és a források hozzárendelésével, azaz a szervezéssel kap végrehajtható tartalmat. E megközelítés viszont feltételezi az alacsonyabb szinteken (is) meglévő decentralizált döntéshozatalt és a cselekvési szabadságot.

Nem célja jelen tanulmánynak az összes vezetési funkció bemutatása. A hangsúly a változáson, az átalakuláson van, melyet – szintén dr. Móricz nyomán – egy áttekintő táblázatban célszerű bemutatni.

1. táblázat Átalakuló vezetési funkciók²³

Vezetési funkciók	Múlt	Jelen	Jövő
Célkitűzések és stratégiaalkotás	Tervezés, „inputok”– „outputok”	Stratégiai előrelátás	Mozgósító erő
Szervezés	Funkcionális munkaszervezés, specializáció, taylori módszerek	Horizontális struktúrák, folyamatorientáció, munkacsoportmódszerek	Rugalmas formák, tömegek bevonása
Személyes vezetés, „leadership”	Utasítások, parancsok	Participáció, elfogadtatás	Delegálás, biztatás, bizalomépítés
Kontroll	Szabályszerűség	Teljesítményorientáltság, mérhetőség, „számszerűsíthetőség”	„Klánkontroll”

²¹ Móricz Péter: Vezetésemélet. Hatékony szervezeti felépítések és vezetői módszerek. Nemzeti Közszerzői Egység, Budapest, 2014, 49. http://eiv.uni-nke.hu/uploads/media_items/vezetesemlelet.original.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 11. 02.)

²² Uo.

²³ Szerkesztette, kiegészítette a szerző, forrás: Móricz: i. m. 63.

A „klánkontroll” kifejezés rövid magyarázatra szorul, mivel katonai közegben releváns tartalommal bír. Az Ouchi-féle kontrollmodell három eleme a bürokratikus kontroll, a piaci kontroll és a klánkontroll. Az első esetben a vezető a beosztottat tevékenységének tartalma és nem eredménye alapján ítéli meg. Esete, amikor a teljesítmény nehezen mérhető (pl. kiképzési foglalkozás eredménye), de a tevékenységet leíró szabályok ellenőrizhetőek (foglalkozási jegy, napirend, kiképzési terv). Magyarán a szabályok betartását ellenőrzik (alegység értékelése a dokumentáltság alapján).

A piaci kontroll napjaink legelterjedtebb ellenőrzési, illetve kontrollmechanizmusa. A teljesítmény mérhető, egyénekhez, szervezeti egységekhez rendelhető. Egyértelműek a felelősségi viszonyok, melyek jól szabályozottak, viszonylagos autonómia jellemzi a részegységeket, megvalósul a decentralizált működés. Az ellenőrzés fókuszja ez esetben matematikai jellegű. Előre tervezett mutatók jellemzik. Eltérés esetén rögzített automatizmusok indulnak be a javító folyamat megkezdésére (pl. művelet-hatásértékelés, célkezelés).²⁴

A klánkontroll alatt azok a szituációk értendőek, ahol a tevékenység részletei mellett a kimenet sem ismert. Ilyenkor a hangsúly a kultúrán és a személyes elköteleződésen van. A vezető tulajdonképpen felméri a beosztott kulturális illeszkedését, azaz azt, hogy az általa követett értékek összhangban vannak-e a szervezet célkitűzéseivel. Tekinthető ez egyfajta szubjektív vezetői magatartásnak, de tudatosan építkezve, kialakítva a célokkal való azonosulás körülményét, a megfelelő munkatársakat alkalmazva, azonos szocializáció esetén jól működő kontrollmechanizmus lehet. A bürokratikus és a piaci kontroll kiegészítője lehet, de katonai értelemben, főleg harcászati szinten élet és halál múlhat azon, hogy a megfelelő alárendeltre, legyen az egy személy vagy kötelék, bízták-e az adott feladatot. Továbbgondolva: e kontrollmechanizmus jelentheti a valós és őszinte visszacsatolás forrását is parancsnok és beosztott között olyan esetben, ahol a bizalmas (nem bizalmi) emberi kapcsolatnak fontos szerepe van egy szituáció tisztázásában, értékelésében.²⁵

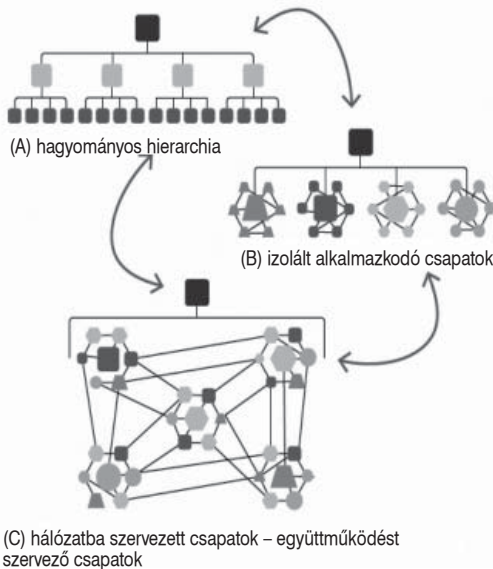
SZERVEZETI MODELLEK ÁTALAKULÁSA

Az emberi természet változásával (Y-elmélet)²⁶ összefüggésben nemcsak a vezetési funkciók, hanem a szervezeti modellek is változtak. Az új típusú komplex, többértelmű, bizonytalan és változékony helyzetek gyorsan alkalmazkodó szervezetek létrehozását indokolták. Az utasítás, végrehajtás, jelentés (visszacsatolás) körforgását működtetni képes szervezeteken túlmutatóan az új megközelítés esetén rövid reakcióidővel lehet egy-egy újabb jelentkező kihívást kezelni. A változást a 2. ábra szemlélteti. Olyan modellek láthatóak, melyek a jelenlegi hierarchizált, piramis típusú szervezetekből képesek megalakulni. Nem a szervezet felépítése, hanem a működés hatékonysága kerül előtérbe.

²⁴ Móricz: i. m. 61.

²⁵ Uo.

²⁶ Douglas McGregor X- és Y-elmélete a vezetők emberi viselkedésre vonatkozó feltételezésein alapul. Az Y-elmélet tana szerint a beosztott képes azonosulni a szervezeti célokkal, és képes azok mentén irányítás és szoros ellenőrzés nélkül tevékenykedni. Bizonyos feltételek teljesülése esetén keresi, vállalja a felelősséget. A társadalmi, kulturális változások, az úgynevezett zsidó-keresztény világban egyre inkább lehetővé teszik az Y-elmélet szerinti működést.

2. ábra Szervezeti modellek alakulása²⁷

A hagyományosnak tekinthető (A), piramisszerűen építkező szervezetekben az információáramlás lassú, általában túlszabályozott. Az adott szervezeti egység a maga komfortzónájából nehezen lép ki. Napjaink legjellemzőbb esete (B), hogy egy szervezet több, önállóan ugyan alkalmazkodóképes egységből (csapatból) áll, amelyek a saját területükön professzionálisan működnek, de szervezeti célkitűzések egyöntetű megvalósításában már gond a csapatok izolált tevékenysége és az ezzel együtt kialakuló negatív ellittudat. Jellemző példa az Amerikai Egyesült Államok haderőneveinek különleges műveleti egységei közti együttműködési nehézségek az iraki műveletek kezdetén. A szervezetalakítási válasz a mcchrystali „csapatok csapata”, amely a közös helyzetkép és helyzetismeret alapján létrejövő egységes helyzet tudat mentén működött. Az önállóan már tökéletesen működő csapatokat kötötte össze (C).²⁸

A piramis típusú szervezet alapvetően fentről lefelé építkezik, azaz tervez, utasítást ad, végrehajtást ellenőriz. A csapattípusú szerveződés a kölcsönös bizalmon épül, és lentől felfelé építkezik, hisz jellemző, hogy egy adott probléma megjelenése esetén már a megoldás is adott. A kettő ötvözete a csapatok csapata, ahol érvényesül a közös látásmód nyújtotta egységes helyzetértékelés, valamint az általa biztosított közös célhoz való orientálódás lehetősége. Így a hagyományos utasítás vagy parancs nélkül is hatékony feladatmegoldásra képes szervezet jön létre.²⁹

²⁷ Stanley McChrystal et al.: *Csapatok csapata*. HVG Könyvek, Budapest, 2016, 169.

²⁸ McChrystal et al.: i. m. 152–173.

²⁹ Vö. Jobbágy Zoltán: *On the Shifting Balance of Command and Control: A Tale of the Genes and Xenophon*. *Science and Military*, 2011/1. szám, 28–34.; Jobbágy Zoltán: *On Adaptation in Military Operations: Tinkering and Bottom-Up Perspectives*. *AARMS*, 2014/3. szám, 389–396.

Ütköző *vezetés-irányítás*. Nincs kollektív cél. A vezetés-irányítás kizárólag a saját szervezetben létezik. Az információk megosztása és bármilyen egyéb szervezetek közti interakció nulla. Példája lehet a stratégiai fegyverrendszerek indítási mechanizmusában részt vevő szervezetek tevékenysége.

Egyeztetett vezetés-irányítás. A szervezet elemei a feladatrendszert földrajzi elhelyezkedésből adódóan vagy funkció szerint, esetlegesen a vezetési szintek szerint felosztják. A konfliktusmentesítéshez kapcsolódó jogokat átruházzák. Az ismétlődések vagy egyéb káros szervezeti hatások elkerülése érdekében minimális információmegosztás létezik. Az ilyen szervezetek feladják a korlátozások nélküli lét formáját, inkább egyfajta konszenzus övezi azt, hogy a korlátokat senki nem lépi át. Az állami nyilvántartás (okmányirodák), a közigazgatás jelentős része hasonlítható hozzá, ahol minden részegység a maga területén végzi a rendkívül jól szabályozott tevékenységét. Ha szükséges, az „ügyfél” adatváltozása tekintetében egyeztetnek, de a szabályozottság eleve a korlátokon belül maradást determinálja.

Koordinált vezetés-irányítás. Valamilyen szintű közös elgondolás létezik, és megegyezés vagy valamilyen szabály alapján a szervezeti elemek cselekedetei összekapcsolódnak. Jellemzi a szervezeten belüli elgondolások kölcsönös támogatása, a vezetési elemek közti kapcsolatok, a hatások megerősítésére vagy fokozására irányuló tervek, a nem szervezetszerű források kiaknázására való kezdetleges törekvés és az információk minőségi megosztása. E vezetés-irányítási szint a közös elgondolás és az összefüggő tervek miatt korlátok közé szorítja a részt vevő szereplőket. Működéséhez szükséges, hogy a döntési jogokat átruházzák arra a testületre, amely a koordinációért, majd annak eredményeként a végrehajtásért felel. Funkcionálisan szervezett közepes és nagyvállalatok igazgatósági működése, katonai értelemben pedig a vezetési törzsek (parancsnokságok) jelenlegi működése esik ebbe a kategóriába. A különböző munkacsoportok működtetése egy törzskari szervezeten belül érzékelteti a vezetés-irányítási kategória lényegét: a törzs szervezetszerű, funkcionális részlegeiből egy adott feladatra kijelölt csoportosulások egyénei összekapcsolódnak. Az interakciók száma így nő, az információmegosztás fokozódik, viszont a tevékenység periodikus és nem folytonos. Jellemzi az ilyen szervezetek működését, hogy bizonyos állandósult feladatok (pl. veszélyhelyzeti tervek naprakészen tartása) folyamatos, szinte rutinszerű koordinációt igényelnek a törzs egyes részlegei között. Mivel ezekkel általában egy szűk réteg foglalkozik, a kollektív tudás nem növekszik. Összességében – értelmezve az ábrán belüli alakzat oldalainak hosszát – a döntéshozói faktor kap nagyobb szerepet, az információk megosztottsága és az együttműködés pedig feladat-specifikus.

Együttműködő vezetés-irányítás. Az összhang megteremtésére való törekvés, mely tárgyalásos úton alakítja ki a közös elgondolást és a vele összefüggésben levő tökéletesen megosztott, de egyetlen egy tervet. Jellemzi a hagyományos szerepek átalakítása, a nem szervezetszerű erőforrások erőteljes használata, a saját erőforrások összevonása, a közösség által formált folyamatos helyzettudat. A szervezet részeinek elhatárolása az össz-szervezeti célokat támogatja. A részek egyfajta szimbiózisban, egymással kölcsönös függőségben léteznek. A „nagy” tervhez igazodó kiegészítő tervek születnek. A részek konszenzusos módon elfogadják, hogy terveik és cselekedeteik korlátok között maradnak, de a „nagy” terv részeként, az információk tökéletes birtokában és rendkívüli módon együttműködve a közös cél megvalósítása felé viszik a szervezetet. Kutatás-fejlesztéssel foglalkozó társulások, vállalatok szintjén megjelenő vezetés-irányítási módszer, ahol az úgymond rezsifeladatokat kiszervezték, a rendelkezésre álló humán erőforrás pedig többfunkciósan, egyszerre több projektre koncentrálva látja el feladatát. A célok ismeretében a tagok rugalmasan képesek alkalmazkodni a változásokhoz.

Csúcs vezetés-irányítás. Hálózatba szervezett vezetés-irányítási csomópontok jellemzik, melyek között nagyon könnyen és rendkívül gyorsan áramlik az információ, folyamatos az együttműködés, és közben az egyes részegységek a lehető legteljesebb önállóságot élvezik. A csúcs vezetés-irányítás abban különbözik az előzőekben bemutatott rendszerektől, hogy a formálisan kialakított együttműködési és koordinációs mechanizmusokat felváltja a dinamikus újraalakulás, újraszerveződés képessége, melyet az önszerveződés fejez ki legjobban. Egy-egy feladatra való szerveződés a részek megoldásra törekvése miatt jön létre, ami gyors megoldást kínál a körülmények változásából fakadó kihívások hatékony kezelésére.

Működő példája a McChrystal tábornok által 2003–2006 között végrehajtott szervezeti kultúra-váltás az Amerikai Egyesült Államok Összhaderőnemi Különleges Műveleti Parancsnokságán (JSOC),³⁴ melyet az alábbiak megvalósításával ért el:

- közös helyzetkép kialakítására törekvő vezetői magatartás és az ezt elősegítő technikai (videotelefonos összeköttetés) eszközrendszer fejlesztése;
- első osztályú összekötő tiszti rendszer kiépítése az információk minőségi és hiteles áramoltatásához;
- folyamatos együttműködés lehetőségét biztosító vezetési pont (fusion cell) kialakítása;
- döntési jogkörök delegálása;
- vezetői paradigmaváltás.³⁵

A NATO vezetés-irányítási modellje alkalmas arra, hogy a különböző szervezetek:

- azonosítsák jelenlegi vezetés-irányítási szemléletüket, beállítottságukat;
- megállapítsák a vezetés-irányítási rendszerük fejlettségét;
- a fejlődés, fejlesztés érdekében azonosítsák a tennivalókat;
- képessé váljanak a vezetés-irányítási folyamatok mérésére, értékelésére;
- megértsék az eltérő helyzetek kezelésére alkalmas hatékony módszereket;
- megalkossák saját vezetés-irányítási elgondolásukat;
- a felkészítés, kiképzés rendszerét a kívánt állapot elérése érdekében átalakítsák;
- kialakítsák a tapasztalatfeldolgozás képességfokozó rendszerét;
- tervesítsék a szükséges fejlesztéseket;
- kutatásokat folytassanak a vezetés-irányítás fejlesztése érdekében.

A vezetés-irányítás fejlettségi modellje alkotóinak munkáját felhasználva egy másik kutatócsoport 2011-re megalkotta a dinamikus vezetés-irányítás elméleti modelljét, melyet igazából egy önálló tanulmányban lenne célszerű ismertetni, de lényegét a vezetés-irányítás fogalom mögé tett agilitás (agility) szóval és az abból magyarosított dinamikus szóval lehet a legjobban jellemezni.

Fő megállapításaik:

- a parancsnokoknak tudomásul kell vennie azt a tényt, hogy nem csak egyfajta vezetés-irányítási szemlélet, módszer létezik;
- ugyanaz a módszer nem mindig működik;
- minél inkább hálózatba szervezett egy szervezet, annál inkább képes reagálni a gyorsan változó helyzetekre;
- a hálózatba szervezettség javítja a szervezet dinamizmusát;

³⁴ Joint Special Operations Command.

³⁵ Porkoláb Imre: Szervezetfejlesztés komplex műveleti környezetben. Honvédségi Szemle, 2017/2., 145–154.

- nyitottnak kell maradni a vezetés-irányítás különböző megközelítéseire;
- képesnek kell lenni váltani, amihez nélkülözhetetlen a változás szükségének felismerése.³⁶

A gyorsan és kiszámíthatatlanul változó helyzetekre dinamikus szemlélettel, a megoldásokat kereső hozzáállással lehet a megfelelő válaszokat megtalálni. A bemutatott modell tengelyein való elmozdulás képessége jelenti egy szervezet alkalmazkodóképességét, míg ennek gyors és rugalmas végrehajtása adja a dinamizmust.

PARANCSNOKSÁGOK FEJLETTSÉGI MODELLJE; TÖRZSEK ÁLLAPOTA³⁷

Az előzőekben ismertetett modell kapcsán brit kutatók megalkották a parancsnokságok jellemzésére, de legfőképp fejlesztési irányaik meghatározásához használható „parancsnokságok fejlettségi modelljét” (The Headquarters Maturity Model). A modell öt szintet különböztet meg, melyek növekvő sorrendben árulkodnak egy szervezet hatékonyságáról és kompetenciájáról (2. táblázat). Ha a szintekhez tartozó megnevezésekre vetünk egy pillantást, az egyes kifejezések jelenthetik egy parancsnokság készenléti állapotait is, annak megalakulásától kezdődően egészen a csúcspontig.

2. táblázat *Parancsnokságok fejlettségi modellje*³⁸

Szint	Megnevezés	Fő jellemző	Jellemzők
5. szint	Dinamikus parancsnokság	Alkalmazkodó és tanuló	Önszerveződésre, önmegújulásra képes szervezet, mely döntő és meghatározó műveleti előnnyel bír
4. szint	Alkalmazkodó parancsnokság	Szociotechnikai rendszer	A parancsnokság intelligens tudásmenedzsment-rendszerekkel rendelkezik (részben automatizált döntés-előkészítő rendszerek); jellemzi a döntési és információs fölény
3. szint	Egységes parancsnokság	Gondolkodó magatartás	Érvényesül az átfogó megközelítés és a hatásalapú gondolkodás elve; jellemzi az innováció és az eredményközpontúság
2. szint	Optimalizált parancsnokság	Folyamat és információ	Működő alapszintű információmenedzsment jellemzi; tagjai felismerték a gyorsaság és precizitás szükségességét
1. szint	Rendeltetésszerű parancsnokság	Funkció és kimeneti eredménytermékek	A rendeltetésszerű folyamatok működnek; utasításelvű feladatokra szervezett; a törzs érti a munkarendet

Az első szintet jelentő rendeltetésszerű jellemzők egy kezdeti műveleti képességgel bíró parancsnokságot írhatnak le. A hangsúly a kimeneti eredményeken van. A törzs tevékenységét a parancsnokság munkarendje (*battle rythm*) vezérli. Egy ilyen szervezetet nagyon könnyen megzavar a vezető személyének vagy a törzs személyi összetételének változása, vagy bármilyen változás a feladatban és/vagy az erők összetételében.

³⁶ C2 AGILITY Task Group SAS-085 Final report. http://dodccrp.org/sas-085/sas-085_report_final.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 11. 28.)

³⁷ A fejezet egészére forrás: JCN 2/17, 27–29.

³⁸ Szerkesztette a szerző. Forrás: JCN 2/17, 27.

A második szintet elérő szervezet tiszta és világos célokkal rendelkezik, érti a művelet érdekében elérendő feladatokat. A törzsmunka hatékony, a hangsúlyt képesek a fokozott műveleti tempóra és a pontos munkavégzésre helyezni. Érvényesül a hatásalapú műveletvégrehajtás elve.

Az innovációval és a kezdeményező magatartással jellemezhető a harmadik szintet jelentő egységes parancsnokság. A törzs a döntések hatékonyabb meghozatala érdekében önszerveződő módon viselkedik, segítve a parancsnok munkáját. A parancsnokság tagjai egyöntetűen ismerik helyüket, szerepüket, egységes célokkal rendelkeznek, képesek számos formációt felvenni a megfelelő hatások elérése és a küldetés teljesítése érdekében.

Az alkalmazkodó parancsnokság jelenti a kor szintjén kialakítható szociotechnikai rendszer³⁹ csúcspontját: ember és intelligens szoftverek együttműködése, ahol a döntési folyamatok bizonyos százaléka automatizált. Az információk fel-, illetve kihasználhatósága a „gépek”, a „robotprogramok” által biztosított, így az emberi oldal jobban képes a változásokra reagálni. Rendelkezésre áll egy úgynevezett tudástár, mely rugalmasan képes kezelni egyrészt a személyi, másrészt a műveletben beálló változásokat.

A dinamikus vagy agilis parancsnokság olyan futurisztikusnak tűnő tulajdonságokkal bír, ahol az ember kizárólag felügyeli az intelligens programok munkáját, melyek automatikusan képesek tanulni a tapasztalatokból. A vezetés-irányítási pontok hálózatba szervezettek, köztük az információáramlás, így a közös helyzetkép valós idejű. Ilyen ember-szoftver együttműködés leginkább az elképesztően gyors döntéseket igénylő műveleti környezetben (kibertér) képzelhető el.

Az elmúlt 20 év gyakorlata – és a szerző személyes tapasztalata is – azt mutatja, hogy a parancsnokságok, törzsek folyamatosan duzzadtak. Esetenként a végrehajtók létszámának rovasára a harcászati szint (zászlóalj, dandár) törzsei is gyarapodtak létszám tekintetében. E gyakorlat azonban egy bizonyos ponton túl káros. Azt kell mérlegre tenni, hogy egy újabb személy rendszerbe állítása a feladatok jobb szétosztása érdekében mennyivel növeli meg a több ember eligazításának, a feladatok megértetésének idejét. A törzsek felkészítése és kiképzése mind a feltöltöttség mutatói, mind a leterheltség okán kihívásokkal teli. A magas intenzitású, valódi harcselekményeket szimuláló gyakorlatok tapasztalatainak feldolgozása sokadrangú. A harcászati, de a hadműveleti szintű törzsek is túlságosan felülreprezentáltak rendfokozatok tekintetében, miközben egyfajta személyzeti megfontolásból törzsmunkára egyénileg nem felkészült, tapasztalattal alig, vagy egyáltalán nem rendelkező beosztottak jelentek meg még a zászlóaljszintű törzsekben is. Egyre több beosztásra jellemző, hogy az azt betöltő személy effektív kidolgozó munkát nem végez, csak beosztottak felügyeletét végzi. Kevés idő jut a törzsgyakorlásokra, azok tartalma is inkább vélt elvárásoknak való megfelelésben merül ki. Jó példa erre az Amerikai Egyesült Államoktól átvett, de NATO szinten is beépült katonai döntéshozatali rendszer (MDMP)⁴⁰ erőltetése, melyről már bizonyították, hogy csakis a legkiválóbb felkészültségű törzstisztek csoportja képes használni, csak és kizárólag abban az esetben, ha a folyamat lépéseire előzetesen kollektívan felkészült. A végrehajtás ideje hosszú, a folyamat produktumként létrejövő írásos parancsok, dokumentációk feleslegesen túlrészletezettek. Az úgynevezett hadijátékkal olyan

³⁹ A szociotechnikai rendszer kifejezést lásd még Móricz: i. m. 6.

⁴⁰ Military Decision Making Process.

szintű előretervezettség alakul ki, amely károsan befolyásolja a tervtől való eltérés képességét. Beszűkíti a törzs látásmódját, nehezíti a váratlan helyzetekre való reagálást.⁴¹

A VEZETÉS-IRÁNYÍTÁSI RENDSZEREK KÖZELJÖVŐJE, A FEJLESZTÉS LEHETŐSÉGEI

A vezetés-irányítási rendszer négy szorosan összefüggő alrendszer kölcsönhatásaiból építkezik. Tekinthetők ezek képesség-összetevőknek is, mivel általánosságban minden képesség személyi, technikai és koncepcionális (doktrína, kiképzettség) feltételek megléte esetén értelmezhető. A vezetés-irányítási képességre specializálva személyzeti feltételrendszer-ről, technológiai összetevőről, a kialakításra kerülő, működést befolyásoló folyamatokról és magáról a kialakított szervezetről beszélhetünk. Minden egyes rész önállóan is hatást gyakorol a másokra, a fejlesztés nem képzelhető el annak vizsgálata nélkül, hogy az egyik fejlesztése milyen kihatással bír a másokra. Egyszerű példával élve: korszerű technológia rendelkezésre állása nélkül a személyi állomány fejlesztése csak részeredményekkel kecsegtethet. Vagy: korszerű, feladathoz igazodó struktúra önmagában nem racionalizálja a működési folyamatokat.

A parancsnokságok és a törzsek fejlesztése nem képzelhető el a parancsnok személyének megfelelő kiválasztása nélkül, ami összefüggésben áll (többek közt) a komplett tiszti pályamoddellel. A szakirodalom tanulmányozása egyértelműsíti, hogy a jövő parancsnokának kiválasztásában és képességeinek fejlesztésében nagy súllyal esik számításba a bizonytalan helyzetek kezelésének képessége. A stressztűrő képesség, a feszített körülmények közötti helytállás és döntési képesség mérése, az alkalmasság megállapítása, esetleges fejlesztése a modern pszichológiatudomány bázisán már nem lehetetlen. A szervezetenkultúra-váltáshoz elengedhetetlen, hogy mind a parancsnokok, mind a kulcsbeosztású törzstisztek azonosuljanak olyan gondolatokkal, mint:

- a hamarabb bekövetkező siker helyett a hosszabb távon érvényesülő megoldás több esetben célravezetőbb;
- nem a hibákat elkerülő magatartás, hanem a szervezet számára hozadékot adó szemlélet a helyesebb (a „pohár félig tele van” gondolkodás a „pohár félig üres” helyett);
- időnként a kevesebb több, azaz a jó döntés meghozatalához nem szükséges az előkészítés során minden részletinformációt beszerezni.⁴²

A napjainkra túlságosan felduzzadt törzsek kontraproduktív jellemzőinek átalakítása mellett tekintettel kell lenni arra is, hogy korunk színvonalán is, de a jövőbe tekintve biztosan már alacsonyabb szinten is megjelennek olyan eszközök, melyek feleslegessé teszik bizonyos személyek, beosztások jelenlétét. Gondolva itt a közös helyzetképet megjelenítő képi eszközökre, a későbbiekben ezek háromdimenziós változataira, vagy eddig csak filmekben látott intelligens parancsnoki irányító felületekre, a hangvezérlésre, esetlegesen akár a gondolatátvitel lehetőségét biztosító, napjainkban valóban futurisztikusnak tűnő megoldásokra. Nem is beszélve a mesterséges intelligencia kérdéséről, mert – elképzelhető

⁴¹ Vö. Jim Storr: Ten Years Observing Command and Control. *Military Operations Journal*, 2015/1. szám, 28–31. <https://www.tjomo.com/> (regisztrációt igényel); David Banks: Making the big headquarters better. *Military Operations Journal*, 2016/2. szám. <https://www.tjomo.com> (regisztrációt igényel) (Letöltések időpontja: 2017. 11. 28.); Gacsal János: A döntés helyességét negatívan befolyásoló tényezők és kiküszöbölésük lehetőségei a Military Decision Making Process (MDMP) folyamatában. *Seregszemle*, 2017/1., 57–68.

⁴² JCN 2/17, 36–38.

változatban – eljön majd olyan időszak, amikor a döntéshozónak eleve a számítógép kínálja fel az adott műveleti helyzet megoldásának változatait, majd adja ki a szükséges intézkedéseket a végrehajtáshoz.⁴³

A harcászati szintű törzsszervezetek (zászlóalj, dandár) kialakításánál törekedni kell a törzs létszámának csökkentésére, észszerűsítésére. Elsődleges prioritásként kell kezelni a mozgékonyt, a gyors áttelepíthetőség kérdését. A vezetést biztosító technikai eszközpark modernizálásán túl a sokszor emlegetett, a valóságot legjobban megközelítő körülmények közti törzsgyakorlások jelenthetik a megoldást, melyek csapatépítő hatással is bírnak. A 21. századi technikai megoldások mellett figyelmet kell fordítani az analóg módszerek begyakorlására is, mivel a digitális kor digitális törzse sebezhetőbbé válik a számára kevésbé ismert, most már ötödik dimenzióként (hadszintértéként) megjelenő kibertérben. A kívánt állapot megvalósításához a megfelelő személyi állomány kiválasztásán és a korszerű haditechnikai eszközpark biztosításán túl a törzsek napi, békehelyőrségi feladatrendszerének átalakítása is szükséges. A műveleti törzseket függetleníteni kell a különböző helyőrségi, adminisztratív és nem műveleti logisztikai ügyektől.⁴⁴

A magyar terminológiában hadműveleti, a NATO-dokumentumokban műveleti (*operational level*) szintű törzsekkel szemben követelmény a részleges telepíthetőség. Alacsony a valószínűsége annak, hogy egy-egy hadszínterre teljes létszámmal vonulnak fel. Jellemző a parancsnokot közvetlenül támogató vezetési elem akár stratégiai szintű mozgathatósága, telepíthetősége. A telepíthető elem a visszamaradó „nagy” törzs képességeiről nem mond le, azt háttértámogatóként (*reachback*) használja. A vezetéstámogatás híradó-informatikai biztosítása korszerű hardver-szoftver megoldásokkal, „felhőszolgáltatásokon” keresztül valósul meg.⁴⁵

A működési folyamatok modernizálása összefüggésben áll a vezetési funkciók átalakulásával. A kívánt cél eléréséhez szükséges lépések, tevékenységek hatásosságát, azaz az eredményeket mérni szükséges. Adott hatás elérése, vagy annak nem teljesítése döntően befolyásolja a további tevékenységeket. A műveleti hatásosság értékelésével foglalkozó törzselemek kialakítása feladatként jelentkezik hazánkban. Fontos azonban kiemelni, hogy – szoftveresen támogatva – az értékelő folyamatok gyorsulásával kell számolni. A hatásalapú gondolkodásnak, az elvárt eredményekre történő összpontosításnak kell jellemeznie a vezetői (törzs-) gondolkodást, a minden részletet szabályozni igyekvő mikromenedzsment helyett.

CSAPATOK CSAPATA ÉS A HAGYOMÁNYOS KÖTELEK

Mind hazánkban, mind a NATO-ban a különleges műveleti erők fejlesztése – helyesen vagy helytelenül párosítva az úgynevezett könnyű képességek fejlesztésével – prioritást élvez, melyet az elmúlt 20 év műveleti tapasztalatai alapján szokás indokolni. Tény, hogy az ilyen jellegű csoportosítások feladata – hadtörténetileg is – magában hordozza az önálló tevékenységre való képességet. Az ellenség vonalai mögött, annak mélységében rejtve, fedve dolgozó, esetenként nagyszabású rajtaütéseket végrehajtó kisalegységek harca újra felértékelődött, tevékenységi körük kibővült, stratégiai szerepüket felismerték. Nem véletlen, hogy McChrystal tábornok is az elittudattal rendelkező, az új eljárásokra fogékony, nyitott

⁴³ Porkoláb Imre: Szolgálj, hogy vezethess. HVG Könyvek, Budapest, 2016.

⁴⁴ Vö. Storr: i. m.; Banks: i. m.; Szloszjár Balázs: A dandárképesség jövője – Mennyiség vagy minőség? Honvédségi Szemle, 2017/5., 26–45.

⁴⁵ JCN 2/17, 39–40.

gondolkodású csapatokkal és kapcsolódó múlttal, tapasztalattal rendelkező egyénekkel volt képes megalkotni a „csapatok csapatát”. A változások kezelésére való fogékonyság mint jellemző tulajdonság viszont fejleszthető. A kialakítására alkalmas eljárások (kiképzési módszerek, fogások) adaptálhatóak a hagyományos kötelékekre is, beépíthetőek akár az alapképzés tematikájába.

Hagyományos szárazföldi kötelékek (összefgyvernemi zászlóalj, dandárok) esetén nehéz elképzelni, hogy a mcchrystali koncepció működőképes lenne, hiszen e szervezetek rendkívül szerteágazó feladatrendszerben, rendkívül sok szakterületet átfogóan tevékenykednek. A csapatok csapatának kialakítása azonban nem lehetetlen. A kis létszámú csoportokban tevékenykedő elit osztagok részjellemeikkel talán a hagyományos erők is felruházhatóak. A tömeghadseregekre jellemző fentről lefelé vezérelt kiképzésszervezési elveket kell – többek közt – megváltoztatni olyan módon, hogy az alulról szerveződő kezdeményezések nagyobb teret kapjanak. A kiképzés tekintetében (is) egyfajta hatásalapúság felé szükséges elmozdulni, ahol a „hatás”, azaz az eredmény nem más, mint egy adott kötelék eredményes ellenőrző-felmérő foglalkozása. A kiképzési célok közös (előjáró és beosztott) megfogalmazásával valósulhatna meg az alárendelt felhatalmazása, egyben motivációjának kialakítása a teljesítésére vonatkozóan. A kultúráváltás ott mutatkozna meg, amikor a bekövetkező, de tanulságos hiba nemhogy csökkentené, hanem növelné a hatásfokot. Persze ehhez őszinte feladatáró megbeszélések levezetése is szükséges, melyek fontosságát ugyan a magyar szabályzók is hangsúlyozzák, a megvalósulás viszont katonai szervezetenként és parancsnoki időszakonként rendkívül eltérő képet mutat. A tanulni vágyó, a folyamatokat racionalizálni és állandóan javítani akaró, de leginkább az újra fogékony hozzáállással lehet e szemléletet kialakítani.

Csapatépítés! – foglalhatnánk össze egy összetett szóval a szükséges tennivalókat.⁴⁶ Könnyű azonban mindezt mondani, leírni. Kialakítása hosszas, kőkemény, de leginkább következetes parancsnoki munkával érhető el. A csapatok csapatának megvalósításához – első lépésként – az egyébként is innovatív jellemzővel bíró egyéneket kell megtalálni és tevékenységüket összekapcsolni. Legyen az bevált gyakorlatként működő folyamatok felülvizsgálata, vagy akár rövidebb, akár hosszabb távú tervezőfeladat megoldása. Második lépésként – építve az innovatív csoport javaslataira – elő kell mozdítani olyan csoportok létrehozását, ahol egyazon szint, de többféle szakterület képviselője jelen van, és felkészítésük a kölcsönös megismerés jegyében zajlik. Fontos kitétel, hogy ha sikerül a részek egészben betöltött szerepét megvilágítani, és sikerül előmozdítani egymás tevékenységének kölcsönös és tiszteletalapú elismerését, akkor az a szervezet hatékonyságára nézve pozitív hatással bír.

Fel kell ismerni, hogy a napi kihívások és a szakmaiság elvei között örlődő, beszűkült látásmód tágítására és egymás képességeinek, tudásának kölcsönös megismerésére van szükség. Amennyiben ez minden szinten párosul a vezetők közös látásmód kialakítására történő törekvéseivel, azaz a döntések háttérének megértésével, a közös célok kialakításával, akkor lassan, de biztosan elérkezhetünk a mcchrystali gondolathoz, kialakulhat a „konvencionális” csapatok csapata! Az állománygyűlések kötelező jellegű és izzadságszagúságát levetkőzni képes, a feladatáró megbeszéléseket, illetve az egyébként is előírt módszertani foglalkozásokat valódi tartalommal megtöltöni tudó parancsnokok (és törzseik) lehetnek képesek mindezt megvalósítani.

⁴⁶ A csapatépítés fontosságát hangsúlyozza Porkoláb Imre is könyvében, ahol konkrét tanácsokat ad a csapatépítés katonai modelljének az üzleti életben és a mindennapokban történő alkalmazására vonatkozóan.

A vezető feladata a működéshez szükséges légkör megteremtése, ahol a törzse „érezkel”, javaslatokkal él, és megteremti annak feltételeit, hogy a feladatok a közös helyzettudat és egyöntetű céltudat alapján legyenek végezhetőek. Amennyiben sikerül a célok teljesítése iránti elkötelezettség kialakítása, úgy lehetségessé válik az önálló, önszerveződő munkavégzés.

ÖSSZEGZÉS, JAVASLATOK

*„Csak jobbitsuk meg magunkat, szabjunk más rendet dolgainknak,
tegyük régi helyére és méltóságára a katonai fegyelmet:
egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók...
ha kevesen vagyunk is!”*

Zrínyi Miklós

Katonai berkekben sokszor emlegetett mondás: „Egyvalami biztos, a változás!” A változás okozta kihíváshalmazt viszont csak úgy lehet kezelni, ha a válaszadási mechanizmusok nem merev regulákat követnek. Gondolkodó emberek – a közeljövőben kiegészítve a gondolkodó gépekkel – alkotótevékenységére van szükség, amelyet jól átgondolt és egységesen értelmezett elveknek kell vezérelniük. Az elvek javarészt állandóak, de a szabályok nem! Utóbbiak újra- és újraalkotása – katonai környezetben – a parancsnok és törzse feladata, ami az irányítás kifejezés tartalmában ölt testet. A tanulmány segít eligazodni abban az irodalomhalmazban, amely alapján egy-egy szervezet képes beazonosítani vezetés-irányítási fejlettségét és a megfelelő következtetéseket levonva képes fejlődni.

Zrínyi Miklós „fegyelme” (máshol „diszciplína”) a valódi kiképzést és az eredményekre való koncentrációt, a katonai tudás folyamatos megújítását kell, hogy jelentse napjaink vezetői részére. A folyamatos megújulás nem jelenti a bevált módszerek elvetését. Új környezetbe illesztve kell működőképességüket tesztelni, mivel a folyamatos próba teszi csak ellenállóvá a szervezetet.

Hangsúlyos, hogy a szemléletváltás csak és kizárólag fentről lefelé értelmezett. A szélmalomharcnak tűnő helyzeteket kezelni és értelmes célokat kitűzni képes vezetőkre van szükség. Alapelvként kell kezelni, hogy minden megújítást a fejnél, a vezetés-irányítás rendszerében kell kezdeni. A szerző véleménye, hogy régi-új alapokra kell helyezni a Magyar Honvédség vezetését. A vezetés-irányítás koncepcionális oldalának újrahangolása szükséges, nem elfeledkezve a szerves részt képező vezetéstámogató rendszerekről sem.

A magyar katonai vezetésnek mindenekelőtt vissza kellene kapnia azt az önállóságot (pl. MH Parancsnoksága szerepében), mely lehetővé tenné a hazai és a nemzetközi szervezetekkel való hatékonyabb együttműködést. Így a Honvéd Vezérkar valódi katonai stratégia alkotóvá, a Honvéd Vezérkar főnöke pedig valóban a kormány első számú katonai tanácsadójává válhatna. A honvédség legfelső vezető szerve pedig betölthetné a (had)műveleti parancsnokság szerepét. Az alárendelt szervezetek kialakításánál a magyar sajátosságokra hangolt (nem teljes képességű), egyébként NATO-sztenderd komponensparancsnokságok létrehozásával és egyfajta „ezredrendszer”⁴⁷ kialakításával lehetne a vezetési szinteket laposítani. A közép-szintű parancsnokságok jelenthetnék az átmenetet a hadműveleti és a harcászati szint között.

Az „ezredrendszer” olyan önálló, abszolút decentralizált elven működő, területi szervezeteket jelentene, ahol az aktív komponens részére egy-egy fegyvernem (szakcsoport)

⁴⁷ Az „ezredrendszer” magyar megvalósításának gondolata a szerző további munkájának sarkalatos kérdése.

zászlóalj (osztály) képességének kialakítása mellett a tartalékos komponens felkészítése is megtörténhetne. Ezzel kitermelhető lenne az aktív erő pótlására, kiegészítésére képes tartalék, illetve a területvédelemre alkalmas csapatok személyi állománya is. Továbbá, amíg nem lesz jellemző szervezetszerű kötelékek küldése nemzetközi szerepvállalásra, addig az ezred lehet egy-egy missziós váltás kiadásának felelős szervezete.

Az aktív komponens harcászati csúcsszervei magyar viszonylatban az önálló műveleti dandárparancsnokságok lehetnek, amelyek a számukra dedikált vezetéstámogató alegységgel együtt települnek. Alárendelt kötelékeket (zászlóaljakat, önálló századokat) feladatspecifikusan lehetne hozzájuk rendelni, igazodva a nemzetközi felajánlásokhoz és a békefeladatokhoz. E változatban megvalósulna, hogy a harcászati törzsek elsősorban saját felkészítésükre koncentrálnak. Másodsorban az egy szinttel alacsonyabb szintű gyakorlatokat vezetik, a kettővel alacsonyabbat ellenőrzik. Az adminisztratív és a helyőrségi ügyek megvalósítása az ezredek felelőssége lenne.

Visszacsatolva a bevezető clausewitzi gondolathoz: a szerző reméli, hogy sikerült némi „fényt” vinni a vezetés-irányítás rendszerét övező „sötétségbe”, vagy legalább sikerült rávilágítani a téma fontosságára. Már csak a bátorság és a határozottság jellemzőivel bíró személyek egymást erősítő sokaságára van szükség a magyar csapatok csapatának kialakításához, illetve jelenleg éppen a 2026-os cél megvalósításához.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AJP-01 (E) Allied Joint Doctrine, 2017. <https://www.gov.uk/government/publications/ajp-01-d-allied-joint-doctrine>
- AJP-3 (B) Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations, NATO Standardization Agency, 2011. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/623172/doctrine_nato_conduct_op_ajp_3.pdf
- Ált/38. Magyar Honvédség Összhaderőnemi Műveleti Doktrína (1. kiadás) MH-kiadvány, 2013.
- Ált/43. Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína (3. kiadás) MH-kiadvány, 2012.
- Banks, David: *Making the big headquarters better*. Military Operations Journal, 2016/2. szám, <https://www.tjomo.com> (regisztrációt igényel)
- C2 AGILITY Task Group SAS-085 Final report. http://dodccrp.org/sas-085/sas-085_report_final.pdf
- Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- Czeglédi Mihály: *A küldetésorientált vezetés szövetségeseink doktrínáiban*. Honvédségi Szemle, 2016/5..
- Dobák Miklós – Antal Zsuzsanna: *Vezetés és szervezés – Szervezetek kialakítása és működtetése*. Aula, Budapest, 2010.
- Dóra László: *A hatáslapú műveletek főnökség működése egy EU műveleti parancsnokságon*. Szeregszemle, 2017/1.
- Gacsal János: *A döntés helyességét negatívan befolyásoló tényezők és kiküszöbölésük lehetőségei a Military Decision Making Process (MDMP) folyamatában*. Szeregszemle, 2017/1.
- JCN 2/17 Joint Concept Note 2/17, Future of Command and Control. <https://www.gov.uk/government/publications/future-of-command-and-control-jcn-217>
- Jobbágy Zoltán: *Biztonságpolitika, haderőreformok, a humán erőforrás-gazdálkodás katonai életművelésével összefüggő kérdései*. Hadtudomány, 2015, e-különszám.
- Jobbágy Zoltán: *From effects-based operations to effects-based force: on causality, complex adaptive system and the the biology of war*. PhD-értekezés, Leideni Egyetem, 2009.

- Jobbágy Zoltán: *On Adaptation in Military Operations: Tinkering and Bottom-Up Perspectives*. AARMS, 2014/3.
- Jobbágy Zoltán: *On the Shifting Balance of Command and Control: A Tale of the Genes and Xenophon*. Science and Military, 2011/1.
- Jobbágy Zoltán – Czeglédi Mihály: *Mission Command, Auftragstaktik és a szövetségi összhaderőnemi műveletek*. Seregszemle, 2016. 2.
- McChrystal, Stanley – Collins, Tatum – Silverman, David – Fussel, Chris: *Csapatok csapata*. (Ford. Gondos László.) HVG Könyvek, Budapest, 2016.
- Mező András: *A Magyar Honvédség doktrínafejlesztése – 1. rész*. Hadtudomány, 2017/3–4.
- Móricz Péter: *Vezetélmélet. Hatékony szervezeti felépítések és vezetői módszerek*. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest, 2014. http://eiv.uni-nke.hu/uploads/media_items/vezeteselmélet_original.pdf
- NATO NEC C2 Maturity Model (2010). http://www.dodccrp.org/files/N2C2M2_web_optimized.pdf
- Porkoláb Imre: *Leadership Challenges in the 21st Century: The Future of Integrated Leadership Approaches*. Defence Review, 2017/1.
- Porkoláb Imre: *Szervezetfejlesztés komplex műveleti környezetben*. Honvédségi Szemle, 2017/2.
- Porkoláb Imre: *Szolgálj, hogy vezethess*. HVG Könyvek, Budapest, 2016.
- Storr, Jim: *Ten Years Observing Command and Control*. Military Operations Journal, 2015/1. <https://www.tjomo.com/> (regisztrációt igényel)
- Szloszjár Balázs: *A dandárképesség jövője – Mennyiség vagy minőség?* Honvédségi Szemle, 2017/5.

Simon Zsolt alezredes:

HARCÁSZATI SZIMULÁTOROK ALKALMAZÁSA A HELIKOPTERVEZETŐK MŰVELETI KIKÉPZÉSÉBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: Akár civil, akár katonai berkeken belül beszélünk pilótakiképzésről, nem tekinthetünk el a gyakorlati repüléseket támogató, különböző földi gyakorlóberendezések és repülőszimulátorok alkalmazásától. Kiemelten fontosak ezek az eszközök a katonai repülés területén, hiszen a széles skálán mozgó feladatrendszer, valamint a változó hadműveleti környezet megköveteli olyan innovatív és költséghatékony kiképzési módszerek alkalmazását, amelyek biztosítják, hogy a légijármű-személyzetek szélsőséges körülmények között is készen álljanak az előttük álló feladatok végrehajtására. A szerző írásában a helikoptervezetők műveleti kiképzését támogató harcászati szimulátorok alkalmazási lehetőségeit mutatja be.

KULCSSZAVAK: helikopter, kiképzés, helikoptervezető-képzés, harcászati szimulátor, taktikai szimulátor

BEVEZETÉS

Ha katonai légijárművezető-képzésről beszélünk, nem tekinthetünk el a gyakorlati repüléseket támogató repülőszimulátorok alkalmazásától. Kiemelten fontosak ezek az eszközök, hiszen a széles skálán mozgó katonai feladatrendszer, valamint a változó hadműveleti környezet megköveteli olyan innovatív és költséghatékony kiképzési módszerek alkalmazását, amelyek biztosítják, hogy a légijármű-személyzetek szélsőséges körülmények között is készen álljanak az előttük álló feladatok végrehajtására.

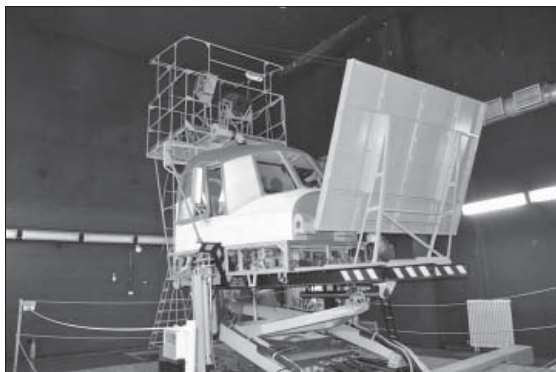
De miért is ennyire hasznosak a szimulátorok a repülő kiképzés során? Ahogy dr. Orosz Zoltán altábornagy írja doktori értekezésében, a szimulátorok segítségével a helikopterek személyzete kockázatmentesen tudja begyakorolni a különleges esetekben és vészhelyzetekben szükséges tevékenységek rendjét, valamint a műveletekben alkalmazandó harcjelzéseket. Nem szabad elfelejteni, hogy egy szimulátor a valós repülések költségének töredékéért üzemeltethető és tartható karban.¹

Dr. Koller József dandártábornok a szimulátorok használatának előnyei között említi meg, hogy egy szimulátor fenntartási költségét nem terhelik nagy költségvonzattal járó munkák, mivel a szoftveralapú meghibásodások gyorsan javíthatók, a berendezések üzemeltetési költsége pedig alapvetően az elektromosenergia-fogyasztásban és a rendszeres karbantartásában merül ki. A szimulátorok előnyei között kell megemlíteni még a jobb időkeret-kihasználhatóságot, mivel valós repülésekre alkalmatlan időjárás esetén is lehetőséget biztosítanak a személyzetek gyakoroltatására. Nem mellékes az sem, hogy a szimulátoron végrehajtott

¹ Dr. Orosz Zoltán: A Magyar Honvédség szállítórepülő- és helikopter-alegységek alkalmazási lehetőségei a NATO szövetségi rendszerében. Doktori/PhD-értekezés, Budapest, 2011, 76–77.

repülések minden paramétere a repülés kezdetétől a befejezéséig teljes egészében rögzíthető, segítve ezzel a személyzetek munkájának objektív kiértékelését.²

A szimulátorok alkalmazása természetesen nem ismeretlen a magyar katonai helikopter-vezető-képzés területén sem. Az MH 86. Szolnok Helikopter Bázison található az 1984-ben az orosz fél által felépített és mai napig működő KTV Mi-8 gyakorlóberendezés (1. kép). A szimulátor évtizedek óta fontos kiképzési eszköze a Mi-8 típusú helikopter személyzetének. A berendezés segítségével az állomány elsajátíthatja a helikopter üzemeltetését, a különleges esetekben történő ténykedések rendjét, valamint begyakorolhatja az IFR³ szerinti repülési eljárásokat. Itt kell megjegyezni, hogy a szimulátor kitűnő állapotának köszönhetően, egy kétoldalú megállapodás alapján, a litván hadsereg helikopteres személyzetei is ezt a szimulátort használják éves kötelező ellenőrzéseik végrehajtására.

1. kép KTV Mi-8 gyakorlóberendezés
(Fotó: Simon Zsolt)

2. kép Robinson R-22/44 szimulátor (Fotó: Simon Zsolt)

² Dr. Koller József: Helikopterek újszerű alkalmazási lehetőségei többnemzeti alkalmi harci kötelék szárazföldi műveleteinek támogatása érdekében. Doktori/PhD-értekezés, Budapest, 2012, 65–66.

³ Instrument Flight Rules – műszerrepülési szabályok.

Szintén az MH 86. Szolnok Helikopter Bázison található a Repülő Felkészítési Főnökség által üzemeltetett Robinson R–22/44 helikopterszimulátor, amely alapvetően a helikoptervezető-jelöltek repüléstechnikai készségeinek kialakítását támogatja (2. kép).

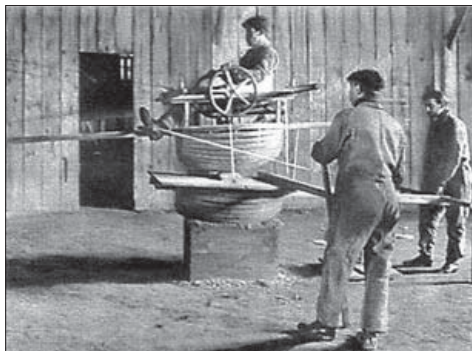
Mindkét szimulátor alkalmazásának az a célja, hogy még a valós repülések végrehajtását megelőzően a helikoptervezetők megismerjék a forgószárnyas repülés sajátosságait, begyakorolják és elsajátítsák a repülési manővereket és eljárásokat, illetve a valós repüléseket követően ismételhessék és gyakorolhassák a repülési elemek végrehajtását. A két szimulátor sajátossága, hogy csak az adott helikoptertípus berendezéseinek megismerésére, a helyes földi és légi üzemeltetés begyakorlására, az esetlegesen felmerülő különleges esetek kezelésének elsajátítására alkalmasak, harcászati feladatok begyakorlására nem.

Harcászati szimulátor hiányában az elmúlt években a helikopteres fegyvernem a harcászati kiképzéseit, továbbképzéseit csak valós repülések során, vagy külföldi szimulátoros képzéseken tudta végrehajtani, ami a kiképzés egyébként is szűkös pénzügyi keretét terhelte.

Mára már a korszerű helikoptervezető-képzés elengedhetetlen eszközeivé váltak a szimulátorok. A gyorsan változó hadviselési elvek folyamatosan magukkal hozzák a harcászati eljárások, taktikák változtatását is. Annak biztosítására, hogy ebben a változó környezetben a légijármű-személyzetek extrém körülmények között is készen álljanak az előttük álló feladatok végrehajtására, a legjobb és legköltséghatékonyabb megoldást a harcászati szimulátorok alkalmazása biztosítja.

A HARCÁSZATI SZIMULÁTOROK FEJLŐDÉSE

A repülőképzés, a pilóták megfelelő felkészítésének fontosságát gyorsan, néhány évvel a Wright fivérek⁴ sikeres motoros repüléseit követően felismerték. Már igen korán, az 1900-as évek elején a repülés megszállottjai a pilóták kiképzése érdekében építettek néhány, a mai szemmel elég furcsának tűnő földi gyakorlóberendezést, mint például az 1909-es Antoinette-trénert (3. kép).⁵ Ez, és az ehhez hasonló földi berendezések alapvetően segítők alkalmazásával, kézzel voltak mozgathatók, a gyakorló pilóta kormányozdulatainak megfelelően. A berendezés csak arra volt alkalmas, hogy segítsen a pilótának begyakorolni a valós repülések megkezdése előtt a repülőgép nem ösztönös irányítási, vezetési sajátosságait.

3. kép *Antoinette-tréner*

Forrás: <https://www.quora.com/What-were-the-first-flight-simulators-like> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 13.)

⁴ Orville Wright és Wilbur Wright 1903. december 17-én hajtottak végre sikeres repüléseket az általuk tervezett „Flyer I” elnevezésű repülőgéppel. Az első repülés során Orville 39 métert repült 12 másodperc alatt.

⁵ Kevin Moore: Early History of Flight Simulation. <https://www.simulationinformation.com/education/early-history-flight-simulation> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 13.)

Az első világháború során alkalmazott repülőgépek viszonylag egyszerű irányíthatósága és vezethetősége nem tette szükségessé komolyabb kiképzés végrehajtását a pilóták számára. A repüléseket megelőző földi gyakorlást alapvetően a már említett kezdetleges gyakorlóberendezések, valamint a repülőgépek fülkéjében végrehajtott trenázsok⁶ biztosították.

Mivel kezdetben a repülőgépeket csak felderítésre alkalmazták, a pilóták speciális harcászati felkészítésére nem volt igény. Ennek ellenére már a háború elején kezdtek megmutatkozni a repülőgépekben rejlő, a felderítésen és megfigyelésen túli lehetőségek. A katonai stratégiák hamar ráeszméltek, hogy a repülőgépekből könnyedén lehet bombázni a védtelen földi csapatokat, sőt az ellenséges repülőgépekre is lehet löni a fedélzetre vitt fegyverekkel. A felderítőpilóták kezdetben csak azért vitték magukkal kézfegyvereiket, hogyha ellenséges területen érnek földet, akkor meg tudják magukat védeni. Ennek ellenére 1914 októberében megtörtént az első eredményes légi harc, amikor egy francia gép lelőtt egy német repülőt. Ettől kezdve a fedélzeti fegyverek fejlesztése gyors fejlődésnek indult. Kezdetben magasan, a légszavár fölé rögzítették a géppuskákat, majd később a motor tengelyével párhuzamosan helyezték el, így a pilóta már magával a repülőgép orrával célozhatott. Anthony Fokker⁷ 1915 közepére fejlesztette ki a szinkrongéppuskát, ami lehetővé tette, hogy a pilóták a forgó légszavaron keresztül tüzeljenek.⁸

A légi harcok során nem volt egyszerű feladat pontosan célozni a folyamatosan manőverező ellenfélre. A pilóták felkészítésének egyik legfontosabb eleme a géppuskalövészet elsajátítása lett. A légi összecsapások tapasztalataiból adódóan egyre inkább felmerült az igény egy, a repülés közbeni célzás begyakrolására szolgáló berendezés megépítésére (4. kép).

4. kép *Légi lövészet földi gyakorlóberendezése*

Forrás: Dr. Bali Tamás: *Szimulátorok alkalmazása a légijármű-vezetők kiképzésének támogatásában. Repüléstudomány Közlemények XXIII. évfolyam 3. szám, 2011, 2–3. (Letöltés időpontja: 2018. 01. 11.)*

A kezdetleges berendezés két fő elemből állt. Az egyik a leegyszerűsített fülke a sematikus géppuskával, a másik pedig egy makett repülőgép, ami a célt szimbolizálta. A gyakorlás során a segítők a célt különböző távolságokra helyezték el, és emberi erővel mozgatták. A célzaskor a gyakorló pilótának a kormányzervekkel kellett a makett repülőgépre irányítania a kabin orrát, ezzel sajátítani el, hogy mekkora távolsággal kell az ellenséges repülőgép elé célozni a pontos lövés érdekében.⁹ Mivel ez a gyakorlóberendezés nem a repülőgép vezetéstechnikájának megismerésére szolgált, hanem egy harcászati fogás begyakrolására, így – kis túlzással – a harcászati szimulátorok őseinek is nevezhetjük.

⁶ A repülőgép fülkéjében vagy a gyakorlóberendezésben végrehajtott, eljárások begyakrolására irányuló tevékenység.

⁷ Anton Herman Gerard Fokker (1890–1939) holland repülőgép-tervező, a repülés és a repülőgépgyártás egyik úttörője.

⁸ Hadirepülés az I. világháborúban. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/technika/repules/index.html>

⁹ Dr. Bali Tamás: *Szimulátorok alkalmazása a légijármű-vezetők kiképzésének támogatásában. Repüléstudomány Közlemények XXIII. évfolyam 3. szám, 2011, 2–3.*

A földi gyakorlóberendezések, vagyis a szimulátorok fejlődésének következő lépcsőfoka az emberi kezelők helyettesítése volt mechanikai vagy elektromos működtető rendszerekkel. A legsikeresebb és legismertebb ilyen berendezés az 1920-as években Edwin Link¹⁰ által kifejlesztett „Link Trainer”, vagy másik nevén a „Blue box” volt (5. kép).

5. kép *Link trainer*

Forrás: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Activities_at_Royal_Naval_Air_Station_Lee-on-solent,_13_To_17_September_1943_A19290.jpg#/media/File:Activities_at_Royal_Naval_Air_Station_Lee-on-solent,_13_To_17_September_1943_A19290.jpg (Letöltés időpontja: 2018. 01. 24.)

Link szimulátora azzal a céllal készült, hogy segítse a pilóták műszerrepülő-kiképzését, mivel az 1920-as években a műszerek szerinti repülést csak valós repülések során tudták elsajátítani a pilóták, ami azonban a kezdő pilóták számára igen veszélyes megoldás volt. Link szimulátora segítséget nyújtott a pilótáknak a műszerrepülés sajátosságainak elsajátítására és begyakorlására a földön, még a valós repülések megkezdése előtt. A berendezés nem egy adott repülőgéptípus szimulátora volt, de fülkéjében megtalálhatók voltak a műszer- és éjszakai repüléshez szükséges alapvető műszerek, úgymint sebességmérő, magasságmérő, variométer,¹¹ irányszögrendszer, műhorizont, a műszeres repülési eljárásokat biztosító pörgettyűs iránytű, rádióiránytű, csúszásjelző, fedélzeti óra.

Link eleinte nehezen tudta értékesíteni találmányát az amerikai hadseregnek, azonban az éjszakai és rossz időjárási körülmények között végrehajtott repülések során történt sorozatos repülőbalesetek megerősítették a gyakorlóberendezés szükségességét, ezért a szimulátor megmenekült attól, hogy csak érdekes találmány és vásári látványosság legyen. A „Blue Box” kiképzési potenciálját felismerve a berendezés igen népszerűvé vált az 1930-as években, és az amerikai légierő azonnal fél tucatot vásárolt belőle. A második világháború végéig több mint 500 ezer amerikai pilóta kapott sikeres kiképzést a Link Traineren.¹² A Link Trainer alapjait felhasználva a második világháború során több újabb szimulátort építettek a navigációs és lövészeti feladatok begyakorlására, azonban ezek a berendezések továbbra is csak másodlagos kiképzési eszközként szerepeltek a valós repülések mögött.

Az 1960-as, 70-es években a szimulátorok fejlesztése alapvetően az analóg rendszerek digitálisra történő átalakítását, a repülőgépek karakterisztikájának jobb modellezését foglalta magában a fejlődő számítástechnika eredményei révén. Fejlődött a vizualizáció és a szimulátorok valósághoz közelítő mozgatása a hidraulikus rendszerek alkalmazásával.

¹⁰ Edwin Albert Link (1904–1981). A repülés és a víz alatti régészet úttörője volt.

¹¹ Függőleges emelkedés és süllyedésmérő.

¹² Ian W. Strachan: Technology Leaps All around Propel Advances in Simulators. National Defense, 2000. november, Vol. 85, No. 564. <https://www.questia.com/read/1G1-68872707/technology-leaps-all-around-propel-advances-in-simulators> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 13.)

Az 1970-es években a repülőképzés továbbra is veszélyes, kockázatos feladatnak számított. A civil és katonai repülések területén továbbra is előforduló, kiképző repülések során történt sorozatos, halálos kimenetelű balesetek miatt az Egyesült Államok Nemzeti Közlekedésbiztonsági Igazgatósága vizsgálatot indított a kiképzési repülések biztonságosabb végrehajtása érdekében. Az igazgatóság a probléma megoldását a modern szimulációs technológia szisztematikus alkalmazásában találta meg.

Az 1980-as évek közepére a számítástechnikai fejlődés lehetővé tette olyan professzionális, típuspecifikus szimulátorok kialakítását, amelyek alkalmazásával mind az egyének, mind pedig a személyzetek kiképzését végre lehetett hajtani a repülések teljes spektrumában, nappal és éjszaka, 3 dimenziós vizualizációval, bármilyen időjárási körülmény között, még a valós repüléseket megelőzően.

Az 1980-as évekig a repülőgép- és helikopterszimulátorok alapvető feladata a pilóták felkészítése volt a légi járművek üzemeltetésére. A gyakorlóberendezések alkalmazásával biztonságosan és költséghatékonyan lehetett a látás-, és műszerek szerinti repüléstechnikai készségeket kialakítani, a különleges esetekben, vészhelyzetekben szükséges eljárásokat, ténykedéseket begyakorolni. A mai, modern szimulátorok felhasználása már ennél szélesebb skálán mozog. A harcászati szimulátorok alaprendeltetése például nem egy adott repülőgép- vagy helikoptertípus üzemeltetésére történő kiképzés, hanem a gépszemélyzet, és/vagy a harcfelelő végrehajtó többgépes kötelék együttműködésének és az alkalmazott harceljárásoknak a begyakorlása a műveleti feladat során. A különböző típusú szimulátorok egyre szélesebb elterjedése miatt szükségessé vált a berendezések kategorizálása.

A SZIMULÁTOROK OSZTÁLYOZÁSA

A szimulátorok képesség alapján történő kategorizálását először az 1980-as évek végén a Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet (ICAO)¹³ határozta meg, az „ICAO 9625 Manual of criteria for the qualification of flight simulation training devices”¹⁴ kiadványban. Az első két kiadásában csak a repülőgép-szimulátorok osztályozásával foglalkozott a dokumentum. Ebben az időszakban helikopterek repülésszimulációs berendezéseinek megtervezéséhez, minősítéséhez és üzemeltetéséhez nem volt nemzetközi szinten elfogadott kritérium. A technika gyors fejlődése azonban magával hozta az új szimulátorok megjelenését, és a dokumentumban meghatározott kategóriák hamar idejétmúlttá váltak. A legtöbb nemzeti légügyi hatóság ezért változtatásokat vezetett be a szimulátorokkal kapcsolatos saját szabályozásában, hogy az új megjelenő gyakorlóberendezéseket is alkalmazni tudják a képző szervezetek a pilótaképzések során. Ennek eredményeként a nemzetek szimulátorokkal kapcsolatos besorolásai között kisebb eltérések mutatkoztak.

¹³ International Civil Aviation Organization – az ENSZ repüléssel foglalkozó szerve. 1944. december 7-én alakult meg Chicagóban, a Nemzetközi Polgári Repülésről szóló, 52 állam által aláírt egyezményrel (chicagói egyezmény).

¹⁴ ICAO 9625 Manual of criteria for the qualification of flight simulation training devices – Kézikönyv a repülésszimulációs kiképző eszközök minősítésének kritériumairól. A kiadvány határozza meg a repülésszimulátorok kategóriáit és a besorolás kritériumait.

A 2005 novemberében, a Királyi Légügyi Szövetség (RAeS)¹⁵ londoni Repülésszimulációs Konferenciáján az Egyesült Államok Szövetségi Légügyi Hivatala (FAA)¹⁶ kérte, hogy a RAeS hozzon létre egy nemzetközi munkacsoportot az ICAO 9625-ban meghatározott szimulátorkritériumok felülvizsgálatára, és hogy ezeket a meghatározásokat terjesszék ki mind a repülőgépekre, mind pedig a helikopterekre.

A 2006-ban összeállított munkacsoport célja egy olyan kézikönyv kidolgozása volt, amely az ICAO-n keresztül az összes nemzeti és nemzetközi szabvány alapját képezheti a repülő- és helikopterszimulátorok változatainak teljes körében. Így született meg 2012-ben az „ICAO 9625” harmadik kiadása, melynek első kötete a repülőgép-, második kötete pedig a helikopterszimulátorok kategorizálásával foglalkozik.¹⁷

Az új dokumentum szakít a korábbi szimulátorosztályokkal és számos szimulátorkategória elnevezésével. A szimulátorokat egységes elnevezéssel (Flight Simulation Training Devices – FSTD), 7 szintben¹⁸ határozza meg a legegyszerűbb, például egy asztali számítógépen működő eljárásgyakorló szimulátortól a legmodernebb teljes körű repülőszimulátorig. A különböző feladatra szánt szimulátorok besorolása így már a kialakítás céljától¹⁹ függetlenül, egységesen kategorizálható. A szimulátorok besorolása a felelős nemzeti légügyi hatóságok feladata, a dokumentumban megfogalmazott kritériumoknak megfelelően.

A fentiek alapján egy műveleti repüléseket támogató harcászati gyakorlóberendezés a szimulátor szerkezeti kialakításától, a szoftverek minőségétől, a használt vizuális megoldásoktól, a kabin vagy kabinok mozgathatóságától és a kommunikációs lehetőségétől függően az FSTD I. szinttől akár a VII. szintig is besorolható.

ELVÁRÁSOK A HARCÁSZATI SZIMULÁTOROKKAL SZEMBEN

A harcászati helikopterszimulátorok alkalmazásának alapvető célja az, hogy a helikopter személyzete begyakorolhassa azokat a harcászati fogásokat, melyeket műveletek során alkalmaz. Ebbe beletartoznak a különböző kötelékrepülési formák, a saját és ellenséges eszközök azonosítása, célkiválasztás, lövészet és a saját egységekkel történő összeköttetés elsajátítása is.

A helikopterszemélyzetek egyéni vagy kötelékkiképzése során a harcászati szimulátoroknak – a műveleti kiképzések támogatása érdekében – alapvetően a következő feladatok végrehajtására kell képeseknek lenniük:²⁰

¹⁵ Royal Aeronautical Society – brit multidiszciplináris professzionális intézmény, mely a globális légtérfelhasználással foglalkozik. 1866-ban alapították; ez a világ legrégebbi légiközlekedési szervezete.

¹⁶ Federal Aviation Administration – az Egyesült Államok polgári légügyi hatósága.

¹⁷ Savern Reweti: PC-based Aviation Training Devices for Pilot Training in Visual Flight Rules and Procedures. Massey University New Zealand, 2014, 22–24. https://mro.massey.ac.nz/bitstream/handle/10179/5454/02_whole.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 01. 15.)

¹⁸ Repülőszimulációs kiképzőeszközök – Flight Simulation Training Devices (FSTD), ICAO 9625, 2012, 3. kiadás.

¹⁹ A szimulátorok kialakításának célja lehet a repüléstechnikai kiképzésen túl például az adott légijármű-kabin ismeretének, indításának, berendezései üzemeltetésének oktatása, navigációs vagy műszeres repülési eljárások begyakorlása, a fedélzeten történő kommunikáció és együttműködés elsajátítása, vagy speciális, műveleti feladatokra történő kiképzés végrehajtása.

²⁰ FAAC Incorporated. <https://www.faac.com/simulation-training/military/air-combat-training/>; THALESGROUP. https://www.thalesgroup.com/sites/default/files/asset/document/thales_tts_hmt_eng_hd.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 01. 15.)

- saját erők támogatása;
- vizuális felderítés;
- csapatok/utánpótlás szállítása;
- különleges műveleti feladatok támogatása;
- evakuálási feladatok;
- földi és légi célok támadása;
- elektronikai harcászat;
- légvédelemi eszközök elleni tevékenység;
- kutató-mentő műveletek;
- rendfenntartó műveletek;
- határvédelmi feladatok;
- előretolt repülésirányítókkal történő együttműködés.

A harcászati gyakorlóberendezések egyik legfontosabb jellemzője, hogy pontosan szimulálja az alkalmazott helikopter fegyverrendszerét. A fegyverrendszerek magukban foglalják a célzóberendezések megfelelő vizuális megjelenítését, a géppuska, gépágyú, gránátvető, továbbá az irányítható és nem irányítható rakétarendszerek, levegő-föld és levegő-levegő rakéták, az önvédelmi eszközök, úgymint korai előrejelző és riasztórendszerek, infracsapdák és jelzőrakéták pontos szimulációját.

A harcászati feladatok ismeretében meghatározható, hogy egy taktikai helikopterszimulátor fülkéjének milyen elengedhetetlen berendezésekkel, rendszerekkel kell rendelkeznie, illetve mire nincs szükség. Mivel a gyakorlóberendezés alaprendelgetése nem az adott helikoptertípus üzemeltetésének elsajátítása, így nem szükséges, hogy a fülke kialakítása az eredeti helikopterrel megegyező legyen. Az alapvető repülési paramétereket mutató,²¹ illetve a rádiónavigációs műszereken túl a helikopter fegyverrendszerének és a kommunikációs fedélzeti berendezéseinek megléte a fontos.

Az egyszerűsített helikopterfülke a személyzet elhelyezésének biztosítása érdekében állhat egyszemélyes egységek egymás melletti vagy egymás mögötti konfigurációból (6. kép). Az aktuális helikoptertípusnak megfelelően ajtólovészállások is kiépíthetők egyszerűsített fegyvermodellekkel, amelyek a szimulációs környezettel képesek együttműködni (7. kép).²²

6. kép Helikopter taktikaiszimulátor-személyzetének egymás mögötti elhelyezése

Forrás: https://www.thalesgroup.com/sites/default/files/asset/document/thales_tts_hmt_eng_hd.pdf
(Letöltés időpontja: 2018. 01. 13.)

²¹ Magasságmérő, sebességmérő, variométer, műhorizont.

²² Például a szimulációs környezethez csatlakozó VR (Virtual Reality) sisak vagy VR-szemüveg használata.

7. kép *Ajtólövész szimulációs állomása*

Forrás: <https://www.army.mil/e2/c/images/2011/10/03/221744/size0.jpg> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 22.)

A harcászati gyakorlóberendezések leegyszerűsített fülkéi megfelelő szoftverek alkalmazásával különböző helikoptertípusokhoz is konfigurálhatók. Ennek érdekében a pilótafülke műszereit interaktív kijelzőkön és vezérlőpulton jelenítik meg, hogy igény szerint más helikoptertípus műszerezettségét, fegyverrendszerét is be lehessen állítani. A helikopter vezérlése szintén egyszerűsített kormányzervekkel, joystick és kollektív gázkar alkalmazásával történik. Mivel a valóságban a műveletek nagy részét éjszaka hajtják végre, ezért a szimulátornak képesnek kell lennie éjjellátó berendezésekkel történő alkalmazásra is.

A gyakorlóberendezésben a harcászati környezet megjelenítése történhet nagy méretű kijelzőkkel vagy vetítők alkalmazásával, de napjainkban egyre inkább terjed a már korábban említett virtuális valóság szemüvegek vagy sisakok felhasználása is. A virtuális taktikai környezet megjelenítésében fontos, hogy a vizualizáció az emberi szemhez hasonlóan minél nagyobb látószöveget, mintegy 180°-ot fedjen le, így a harcászati színtér a személyzet részére áttekinthetőbbé válhat. A gyakorlóberendezésnek képesnek kell lennie a saját és ellenséges szárazföldi és légi eszközök szimulációjára, azok mozgatására és irányítására is a virtuális térben.

Elengedhetetlen a harcászati kiképzés során a megfelelő rádió-összeköttetések biztosítása. Ennek érdekében a szimulátornak olyan többcsatornás kommunikációs berendezésekkel kell rendelkeznie, hogy az összeköttetés folyamatosan biztosítható legyen a szimulációban részt vevő személyzetekkel, alájátszókkal és természetesen az oktatókkal egyaránt.

A modern taktikai, harcászati szimulátorok alapvető tulajdonsága a szimulációt támogató szoftverek, térképadatbázisok frissíthetősége és bővíthetősége. Ennek segítségével a harcászati feladatokat a friss térképadatoknak megfelelő, valóságos környezetben lehet végrehajtani.

A kiképzést végrehajtó helikopterszemélyzetek objektív értékelésének biztosítása érdekében szükséges a végrehajtott feladatok paramétereinek digitális megőrzése. A repülési feladatok végrehajtásán túl szükséges továbbá a kommunikáció, valamint a személyzet ténykedésének rögzítése, lementése. A személyzet reakcióinak, fedélzeti munkájának rögzítésére kamera- és képrögzítő rendszerek alkalmazhatóak.

A feladatok végrehajtásának irányítása, valamint a bekövetkező változások, információk, saját és ellenséges tevékenységek szimulációba történő bevitele és a folyamatos értékelés biztosítása érdekében alájátszó és oktató munkahelyek kiépítése szükséges a szimulátorállomáson. A szimulátorban található egyszerűsített helikopterfülkék számának függvényében kell meghatározni az alájátszó és oktató munkahelyek számát. Minden helikopterfülkéhez egy munkahely kialakítása szükséges. A számítógépes, többképernyős munkahelyeknek biztosítani kell, hogy az alájátszó, illetve az oktató képes legyen áttekinteni az adott személyzet tevékenységét, hallgatni a személyzet kommunikációját és utasításokat adni a személyzet számára, továbbá hogy tudja kezelni a saját és ellenséges erőket, valamint legyen képes a szimuláció különböző mozzanatainak elindítására (8. kép).

8. kép *Harcászati helikopterszimulátor alájátszó és oktató munkaállomás*

Forrás: https://www.thalesgroup.com/sites/default/files/asset/document/thales_tts_hmt_eng_hd.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 01. 13.)

A szimulátorban végrehajtott műveleti feladatokat követően el kell végezni a személyzet tevékenységének mielőbbi kiértékelését. A részletes értékelés érdekében ki kell alakítani egy helyiséget, ahol biztosított egy audiovizuális kiértékelő-rendszer az egyszerűsített helikopter-pilótafülkék tevékenységének egyidejű megjelenítésére, továbbá a repülés és a harcászati feladat adatainak elemzésére.

Mivel a műveleti feladatokat általában nemcsak a légierőhöz tartozó technikával (helikopterek és repülőgépek), hanem más haderőnemek különböző eszközeinek bevonásával hajtják végre, ezért hasznos jellemzője a mai harcászati gyakorlóberendezéseknek, hogy hálózatba köthetők, így más, távoli harcászati szimulátorokkal is képesek együttműködni. A különböző haderőnemek hasonló harcászati vagy taktikai szimulátorainak hálózatban történő alkalmazásával valós repülések és mozzanatok nélkül, költséghatékonyan hajthatók végre hazai és nemzetközi szintű, összhaderőnemi gyakorlatok.

HARCÁSZATI SZIMULÁTOROK LEHETŐSÉGEI A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN

A Magyar Honvédség jelenleg nem rendelkezik harcászati helikopterszimulátorral, de 2018-ban – a helikoptervezetők harcászati kiképzésének támogatása érdekében – tervezetten kiépítésre kerül egy, a helikopterszemélyzet harcászati felkészítését segítő gyakorlóberendezés az MH 86. Szolnok Helikopter Bázison. Hasonló harcászati szimulátorral a szomszédos országok sem rendelkeznek, ezért a tervezett szimulátor regionális szinten is jelentős előrelépést jelent. A szimulátor nemzetközi szintű kihasználásának érdekében a berendezés felajánlásra került a Többnemzeti Légi Kiképző Központ (MATC)²³ kiképzési programjába is.

Korábban magyar helikoptervezetők szimulációs harcászati képzésen csak az Európai Védelmi Ügynökség (EDA)²⁴ szervezésében, a Helikopter Gyakorlatok Programjában (Helicopter Exercise Programme – HEP) szereplő taktikai, harcászati tanfolyamokon vettek részt. Az angliai Linton-on-Ouse-ban található harcászati szimulátor alapvetően a Mi-17

²³ Multinational Aviation Training Centre. Csatlakozott országok: Csehország, Magyarország, Szlovákia, Horvátország. A MATC célja, hogy széles körű képzést biztosítson a légi járművek személyzete és karbantartó szakembere számára a részt vevő országok által rendelkezésre bocsátott kiképzési kapacitások és képességek optimalizálásával.

²⁴ European Defence Agency. Az Európai Védelmi Ügynökség az Európai Unió Tanácsának kormányközi ügynöksége.

típusú helikopter személyzetének kiképzésére alkalmas, szemben az MH 86. Szolnok Helikopter Bázison kiépítésre kerülő berendezéssel, ami a terveknek megfelelően több helikoptertípust is támogatni fog.

A Szolnokon kiépítendő gyakorlóberendezés rendszerbe állításával egy új, helikopteres harcászati kiképzési képesség kialakítása valósulhat meg. A szimulátorban rejlő lehetőségek kihasználásával a Magyar Honvédség képessé válhat saját helikopteres harcászati képzések megvalósítására, vagy – együttműködve más országokkal, illetve az Európai Védelmi Ügy-nökséggel – akár regionális, akár nemzetközi képzések végrehajtására is.

ÖSSZEGZÉS

Írásomban bemutattam a harcászati gyakorlóberendezések fejlődését, a harcászati szimulátorok kategóriáit, alkalmazásuk lehetőségeit és előnyeit a helikopterszemélyzetek műveleti képzésének támogatása érdekében. Helikoptervezető-oktatóként az oktatói tapasztalatokra, valamint az afganisztáni missziók során szerzett légi mentorálási tapasztalataimra hagyatkozva foglaltam össze a harcászati szimulátorokkal kapcsolatban elvárható képességeket. Igyekeztem alátámasztani, hogy a harcászati kiképzés leginnovatívabb és legköltségkímélőbb módszere a taktikai gyakorlóberendezések alkalmazása.

A Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program egyik irányelve, hogy a Magyar Honvédség képességeinek megőrzése és fejlesztése szempontjából a személyi állomány kiképzése és továbbképzése az egyik legfontosabb feladat. A Zrínyi 2026 programban foglalt haderőfejlesztés nyomán megújuló korszerű fegyverzeti, haditechnikai eszközök csak a hozzájuk társuló korszerű ismeretekkel együtt alkotnak alkalmazható képességet.

Ezen irányelvnek megfelelően a helikoptervezetők harcászati kiképzésének egyik hiányzó láncszeme, a harcászati helikopterszimulátor várhatóan már az idei évben rendszerbe áll. A Magyar Honvédség beszerzésre tervezett repülőeszközei és kiképzést támogató eszközei biztosíthatják, hogy a pilóták hazai képzése teljessé válhasson az alapoktól a különleges műveletek végrehajtásáig.²⁵

FELHASZNÁLT IRODALOM

Dr. Bali Tamás: *Szimulátorok alkalmazása a légijármű-vezetők kiképzésének támogatásában*. Repüléstudomány Közlemények XXIII. évfolyam 3. szám, 2011.

FAAC Incorporated. <https://www.faac.com/simulation-training/military/air-combat-training/>

Flight Simulation Training Devices (FSTD), ICAO 9625, 2012, 3. kiadás

Hadirepülés az I. világháborúban. <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww1/technika/repules/index.html>

Dr. Koller József: *Helikopterek újszerű alkalmazási lehetőségei többnemzeti alkalmi harci kötelék szárazföldi műveleteinek támogatása érdekében*. Doktori/PhD-értekezés, Budapest, 2012.

Moore, Kevin: *Early History of Flight Simulation*. <https://www.simulationinformation.com/education/early-history-flight-simulation>

²⁵ Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program. http://www.honvedelem.hu/files/Zrinyi2026_190%C3%97190_7.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 01. 15.)

- Dr. Orosz Zoltán: *A Magyar Honvédség szállítórepülő- és helikopter-alegységek alkalmazási lehetőségei a NATO szövetségi rendszerében*. Doktori/PhD-értekezés, Budapest, 2011.
- Reweti, Savern: *PC-based Aviation Training Devices for Pilot Training in Visual Flight Rules and Procedures*. Massey University New Zealand, 2014. https://mro.massey.ac.nz/bitstream/handle/10179/5454/02_whole.pdf
- Strachan, Ian W.: *Technology Leaps All around Propel Advances in Simulators*. National Defense, 2000. november, Vol. 85, No. 564. <https://www.questia.com/read/1G1-68872707/technology-leaps-all-around-propel-advances-in-simulators>
- THALESGROUP. https://www.thalesgroup.com/sites/default/files/asset/document/thales_tts_hmt_eng_hd.pdf
- Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program. http://www.honvedelem.hu/files/Zrinyi2026_190%C3%97190_7.pdf

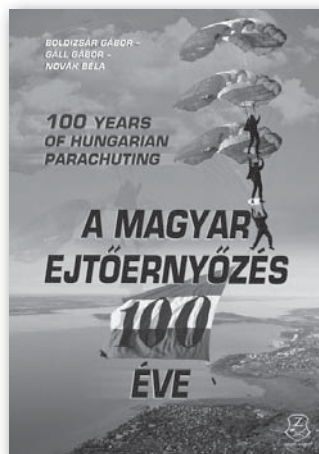
Boldizsár Gábor–Gáll Gábor–Novák Béla

A magyar ejtőernyőzés 100 éve

Hiánypótló művet tart kezében az olvasó: az idén 100 éves magyar ejtőernyőzésről már számos kiváló szakmunka született, ám ezek egy-egy részterületre fókuszáltak. Jelen könyv szerzői arra törekedtek, hogy átfogó képet adjanak a hazai ejtőernyőzés történetéről. A kezdeti lépésektől napjainkig kísérelhetjük figyelemmel a bejárt utat, mely bővelkedett kiemelkedő teljesítményekben, olykor pedig fájdalmas tragédiák árnyékolták be.

A fejlődés nem volt mindig töretlen, gyakran szakították meg a történelem nagy földmozgásai, a megtorpanásokat azonban mindig talpra állás követte. A trianoni békediktátum repülést korlátozó passzusai miatt az 1930-as évek második felétől szinte a semmiből kellett létrehozni azt az egységet, amely a katonai ejtőernyőzés magja lett. E munkában oroszlánrészt vállalt a legendás parancsnok, Bertalan Árpád, akinek elvesztése a veszprémi katasztrófában súlyos csapást jelentett, ám az ejtőernyősök továbbhaladtak az általa kitaposott úton, és a honvédség egyik legütőképesebb alakulatává váltak. A kötet ezt az évszázados folyamatot mutatja be gazdag képanyaggal, melyek közül néhányat még nem láthatott a nagyközönség. A kétnyelvű kiadás pedig lehetővé teszi, hogy a külföldi érdeklődők is megismerkedhessenek a magyar ejtőernyőzés múltjával, jelenével, és osztozzanak velünk a centenárium örömeiben.

Részlet dr. Boda József nb. vezérőrnagynak (egykori mélyégi felderítő és aranykoszorús ejtőernyős tiszt) a kötethez írt utószavából

Harangi-Tóth Zoltán százados:

A FRANCIA 100. GÉPESÍTETT CSOPORT (GM 100)¹ UTOLSÓ ALKALMAZÁSAI INDOKÍNÁBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: A francia erők 1949–1950-tól, Mao kínai forradalmának győzelme után egyre inkább hátrányba kerültek Indokínában. A folyamatos és nagy mennyiségű kínai utánpótlásnak köszönhetően a Viet Minh egyre kiterjedtebb területen és egyre szervezettebben támadta a Francia Unió katonáit. A korábban domináns irreguláris hadviselés átalakult, és a gerillacsoportokat fokozatosan ezredekbe, azokat pedig állandó hadosztályokba szervezték. A franciák – hátrányuk kompenzálása érdekében – nagy mobilitású és ütőképes, amerikai mintára szerveződő dandárejeű harccsoportokat alakítottak ki, amelyeket mozgékonyáguk miatt a legszükségesebb helyeken vethettek be. A GM 100 az egyik legtapasztaltabb, legnagyobb harcértékű csoport volt, a Francia Távol-keleti Expedíciós Erők büszkesége. A szerző írásának témája az alakulat utolsó harcainak bemutatása és elemzése. A GM 100 tragikus sorsát a *Katonák voltunk*² (2002) című film is megörökítette, ezáltal nevét a nagyközönség számára is ismertté tette.

KULCSSZAVAK: Indokína, Viet Minh, Francia Unió, GM 100

BEVEZETŐ

A franciák az 1949–1950-es kínai fordulatot követően egyre érezhetőbb hátrányba kerültek Indokínában. Az ország nagy, egymástól földrajzilag jól elkülöníthető térségeiben azonban a fenyegetettség nem volt azonos. A gyarmati erők jelenléte főleg délen, Kokinkína területén volt erős, és itt volt a leggyengébb a Viet Minh³ befolyása is.

¹ Az elnevezés a francia eredeti, a Groupement Mobile 100 véleményem szerinti legpontosabb fordítása. A legközelebb tartalmilag a gépesített csoport elnevezés áll hozzá, bár szó szerint a „mobile” inkább nagy mozgékonyágút jelentene – ez azonban félrevezető lehet, mert nem adja vissza pontosan a létrehozott egységnek a gépkocsizónál nehezebb és összefegyvernemi jellegét. A nemzetközi szakirodalomban a GM 100 rövidítés a legelterjedtebb, így én is ezt használom a továbbiakban.

² A film Harold G. Moore (1922–2017) nyugállományú altábornagy könyve (Harold G. Moore – Joseph L. Galloway: *We Were Soldiers Once... And Young*. Presidio Press, New York, 2004) alapján készült. Moore komolyan érdeklődött a hadtörténelem iránt, így amikor megtudta, hogy a vietnámi hadszíntérre került alakulatával, behatóan tanulmányozni kezdte az indokínai háború történetét. Ezrede vietnámi bázisa azonos volt a GM 100 tíz évvel korábbi települési helyével (An Khê), így az akkor alezredes Moore a korábbi harcok helyszínén, a PK 15 térségében többórás szemrevételezést tartott, amit meg is örökített művében – erre utalnak a *Katonák voltunk* c. film kezdő képsorai is. A film minden pontatlansága ellenére is alkalmas arra, hogy felkeltse az érdeklődést az arra fogékonyakban – így többek közt e dolgozat írója is ez után kezdett el komolyabban foglalkozni a GM 100 történetével.

³ Vietnám Franciaországtól történő elszakadásáért harcoló szervezet volt, Ho Si Minh alapította Kínában 1941 májusában. <https://www.britannica.com/topic/Viet-Minh> (Letöltés időpontja: 2018. 01. 15.)

Saigon a legfontosabb francia és amerikai kikötőként működött a térségben, birtoklása döntő jelentőségű volt a gyarmati uralom megtartása érdekében. Az ország középső részén lévő Annam területét annak földrajzi sajátosságaiból adódóan – keskeny, hegyek és sűrű őserdő által dominált földszáv, rossz útviszonyokkal és hosszú tengerparti szakasszal – egyik fél sem tudta egyértelműen felügyelni huzamosabb időn keresztül. Az Annam területén és az annak részét képező „Felföldön” (Hauts Plateaux) húzódó utak jelentették Saigon és az északi területek közötti legfontosabb ellátási útvonalat, ezért mindkét fél számára felértékelődött a szerepe. Ahogy a Viet Minh erői szervezettebbé váltak, a frissen szervezett reguláris ezredek és hadosztályaik főleg az északi Tonkin területére koncentráltak, azaz Hanoi és a Vörös-folyó deltájának térségében jelentettek nagy veszélyt az expedíciós erőkre. Itt a kínai határ közelsége nagy előnyt jelentett a Viet Minh számára, ellátásuk, nehézfegyverzetük utánpótlása biztosított volt.

A francia erők számára az északon kialakult helyzet nagy veszélyeket rejtett magában. Az egyik legfontosabb régió, Hanoi térségének elvesztése sem politikailag, sem pedig katonailag nem volt elfogadható. A franciák helyzetét nehezítette, hogy 1952 januárjában meghalt a dinamikus Jean de Lattre de Tassigny tábornok, az expedíciós erők főparancsnoka.⁴ Utána egy kevésbé kompetens parancsnok, Raul Salan tábornok vette át a vezetést – bár ő elődeinél sokkal jobban ismerte a hadszínteret, nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, ezért leváltották. 1953 májusában Henri Navarre tábornok lett az indokínai erők főparancsnoka. Ő elsődlegesen a kialakult helyzet helyes elemzését végezte el – felmérte az északon és a középső területeken szemben álló erők nagyságát,⁵ az ellenség által jelentett veszélyt, és a szükséges következtetések levonása után elkészítette a róla elnevezett Navarre-tervet.

A terv célja – nagy vonalakban – az volt, hogy lekössék az ellenség erőit és hadászati tartalékait északon, a laoszi határ közelében (Opération Castor – Dien Bien Phunál), míg az erők koncentrációjával és újonnan létrehozott nagy tűzerejű csoportokkal délről, Észak-Annam területéről kiindulva 1953–1954 folyamán megsemmisítsék azokat (Opération Atlante mint főerőkifejtés).⁶ Ennek érdekében több nagy mozgékonyaságú (gépesített, ejtőernyős) csoportot hoztak létre, hogy az ország középső és déli területein szétverjék az ellenség elszórtan települt zászlóalj és ezred erejű csoportosításait, valamint biztosítsák az észak–dél irányú utánpótlási útvonalakat.

Az egyik ilyen utolsó megalakított csoport a GM 100 volt. Jelen írás témája ez a kevésbé – vagy tévesen – ismert alakulat, kitérve azokra az utolsó harcokra, amelyek ennek a nagy harcértéket képviselő erőnek szinte a teljes megsemmisüléséhez vezettek. Mindezek az események több héttel a Dien Bien Phu-i csata május 8-án történő lezárulása után (a köztudatban teljesen tévesen ennek a csatának a vége jelenti egyben a háború végét is) és alig egy hónappal a fegyverszünet megkötése előtt történtek.

⁴ Katonái, beosztott parancsnokai tiszteletük jeléül egyszerűen csak „Le Roi Jean”-nak (János király) hívták. 1950–1951-ben volt az expedíciós erők parancsnoka, és a konfliktussal szembeni újszerű szemlélete több fontos győzelmet hozott a franciáknak ebben a kritikus időszakban.

⁵ Henri Navarre: *Agonie de l'Indochine* (1953–1954). Plon, Paris, 1956, 48–50.

⁶ Jean-François Mouragues: *Derniers combats. 5 jours en enfer, ou la fin du GM 100 en Indochine. 24–28 juin 1954*, 3. http://notresiteoube.free.fr/doc/gm100_1954.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 04. 21.)

A GM 100 MEGSZERVEZÉSE

A francia Groupement Mobile-okat a második világháborús amerikai „alkalmi harci kötelékek”⁷ (Combat Command – CC) mintájára szervezték meg.⁸ Ez a rendszer 1938-ban Chaffee tábornok⁹ összefegyvernemiségre törekvő javaslatai alapján jött létre, és mivel a páncélos fegyvernem még szokatlannak számított, teljesen új elvek mentén építették föl az alakulatokat.¹⁰ Az egész rendszer lényege a rugalmasság volt. Az alapját képező gyalogos- és páncéloserőket a feladat által megkövetelt arányban helyezték egy CC parancsnoksága alá, szükség szerint melléjük rendelve páncélvadász-, tüzér-, műszaki stb. erőket. A koncepció hátránya egyértelműen az összeszokottság hiánya volt, ami a szervezetszerű összefegyvernemi ezredeknel megvolt. Ennek ellenére a CC-rendszer egészen az 1960-as évekig az Amerikai Egyesült Államok hadseregében szervezési alapelv volt.

A francia GM-ek ez alapján történő megszervezése tehát a nagy rugalmasság érdekében történt. Eltérésként jelentkezett, hogy a hadszíntér földrajzi sajátosságait figyelembe véve a csoportok alapja szinte mindig valamilyen gyalogos- (gépkocsizó, ejtőernyős- stb.) ezred volt. Az erős összefegyvernemi jellegből következett, hogy ezek a kötelékek nagy tűzerővel, illetve mobilitással rendelkeztek, és míg a francia expedíciós erők nagy része helyhez kötötten harcolt, valamilyen politikailag vagy katonailag fontos terület védelmére koncentrált, addig ezek a csoportok nagy mozgási szabadsággal rendelkeztek, és azt csak a gyenge infrastruktúra korlátozta. Ezzel a franciák a többségében statikus, a De Lattre-vonalban¹¹ objektum és területvédelmi feladatot ellátó alakulatok mellé több új, támadó feladatra is alkalmazható dandárerőre tettek szert.

A GM 100 egyértelműen a francia expedíciós erők elit alakulata volt. A koreai háborúban (1950–1953) az ENSZ égisze alatt harcoló, önkéntesekből álló Korea-zászlóalj (Battalion Corée) tapasztalt veteránjai alkották a magját, akik 1953. november 3-án érkeztek meg Saigonba.¹² A zászlóaljat Franciaországból frissen érkezett katonákkal, az eredetileg – még a koreai háború alatt – a feltöltésükre szánt 16. megerősítő különítmény (Détachement de Renfort 16., röviden DR 16)¹³ állományával egészítették ki, létrehozva a Korea-ezredet (Le Regiment de Corée), melynek a koreai veteránok az I., a megerősítők pedig a II. zászlóalját

⁷ Dandár vagy ezred erejű ideiglenes kötelék, amelyet egy páncélosadosztály és annak megerősítő erőiből hoztak létre egy speciális feladatra. Pontos magyar fordítása nincs, legközelebb az alkalmi harci kötelék áll hozzá. A parancsnoksága és a törzs az egyetlen fix a szervezetében (innen a név), az alárendelt kötelékek száma, mérete folyamatosan változó.

⁸ Kirk A. Luedke: Death on the Highway: The Destruction of Groupement Mobile 100. *Armor*, 2001. január–február, 23. <http://ciar.org/ittk/mbt/armor/armor-magazine/armor-mag.2001.jf/1french01.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 21.)

⁹ Adna R. Chaffee amerikai tábornok (1884–1941) a második világháborút megelőző időszakban az egyetlen amerikai páncélosalakulat megszervezője, parancsnoka, a páncélosokkal kapcsolatos kutatások és fejlesztések úttörője.

¹⁰ John J. McGrath: *The Brigade: A History, Its Organization and Employment in the US Army*. Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, Kansas, 2004, 49. <http://usacac.army.mil/cac2/cgsc/carl/download/csipubs/Brigade-AHistory.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 04. 21.)

¹¹ A De Lattre tábornok parancsára a Vörös-folyó deltájában kiépített betonfedezékek laza rendszere, amely a fontosabb pontok védelmének megerősítésére szolgált.

¹² Jean-Pierre Bernier – Claude Joste: *G.M. 100. Combats D’Indochine après Dien Bien Phu*. Presse de la Cité, Paris, 1978, 17.

¹³ Gyakorlatilag feltöltő vagy pótzászlóalj. Mérete század és zászlóalj között változik – általában egy specifikus alakulat állományának feltöltésére hozzák létre.

alkották¹⁴ (továbbiakban: I/Corée és II/Corée). Ez az ezred lett az egyik utolsónak létrehozott GM alapja.

A Korea-ezred mellett egy törzsszázad, a 43. gyarmati gyalogezred tapasztalt kambodzsi és vietnámi katonákból álló menetzászlóalja (Bataillon de Marche du 43e Regiment d'Infanterie Coloniale – továbbiakban BM/43e RIC),¹⁵ a 10. gyarmati tüzérezred II. osztálya (IIe Groupe de 10e Régiment d'Artillerie Coloniale – továbbiakban II/10 RAC) és az 5. páncélosezred 3. százada (IIIe Escadron du 5e Régiment de Cuirassiers – továbbiakban III/5e Cuir)¹⁶ alkotta a GM 100-at, melynek parancsnoka Pierre Barrou ezredes volt.¹⁷ A gyalogoszászlóaljok egységesen négy gyalogoszázadból és egy törzsszázadból álltak, míg a tüzérosztály három négylöveges ütegből, a páncélosszázad pedig négy szakaszból.

A csoport csak kevés páncélozott szállítóeszkővel rendelkezett, csupán néhány amerikai M3 típusú könnyűpáncélatú féllánctalpas eszköze volt, a gyalogság leginkább amerikai GMC-teherautókon utazott. Közvetlen támogatóeszközként az M8 páncélozott felderítőgépkocsit alkalmazták. Harckocsiból az M5 Stuart volt rendszeresítve, mely elavultsága ellenére Indokínában gyakran a győzelmet jelentette az összecsapások során, mivel a Viet Minh erői ritkán vagy egyáltalán nem rendelkeztek páncéltörő eszközökkel. Ez a helyzet a háború második felére a modern szovjet nehézfegyverzet megjelenésével megváltozott, de a páncélosoknak továbbra is döntő szerepük volt. A II/10 RAC amerikai gyártmányú 105 mm-es, 2A1 típusú tarackokat használt.

A háború közepétől a francia expedíciós erők felszerelését meghatározóan az Amerikai Egyesült Államok biztosította,¹⁸ amely az egyenruhától kezdődve a fegyverzet- és a lőszerellátásig szinte minden szakágra kiterjedt. Összességében igaz, hogy a franciák egyéni felszerelése a kor színvonalán állt, a nehezebb haditechnikát, főleg a páncélozott szállító járműveket tekintve azonban az eszközök mennyisége nem volt elegendő. Mindezek ellenére a létrehozott GM 100 az utakon nagy mobilitással rendelkezett, tüzereje jelentős volt, kiképzettségét és harci tapasztalatait tekintve pedig kiemelkedett a hadszíntér többi francia alakulata közül. A létrehozott szervezet erőssége mellett számos hiányossággal is rendelkezett, melyek közül döntőnek minősíthető, hogy gépesített csoportként a tevékenysége a gyenge úthálózat közvetlen közelébe korlátozódott. Technikai kiszolgálásához (különösen a páncélosok esetében) központi bázisra volt szükség, ami behatárolta alkalmazhatóságának hatótávolságát. Ez 1954 áprilisában ahhoz vezetett, hogy a GM 100 szervezetébe tagozódott harckocsikat elvették,¹⁹ és ezáltal leépítették az eredetileg kialakított összefegyvernemi kötelék jellegét, amely már az alapfeladatok végrehajtását veszélyeztette.

¹⁴ Állományába olvasztották a híres Bergerol commandót (egy kommandószázadot, amely 1947-től volt aktív, és tiszteletből elesett parancsnokának a nevét tartotta meg).

¹⁵ Bernard B. Fall: *Street Without Joy*. Stackpole. New York, 1964, 186. A franciák, hogy az anyaországi veszteségeket csökkentse, a háború folyamán elkezdtek az alakulatok úgynevezett „besárgítását” („jaunissement”), azaz a gyarmati katonákat keverni a franciaországiakkal, akár alakulaton belül is.

¹⁶ Az 1945-ben újra létrehozott ezred eleinte csak három, angol típusú eszközökkel felszerelt páncélgépkocsizó századdal rendelkezett. Ezt a háború végére nyolcszázados ezredre töltötték föl, amely M5 harckocsikat és M8 páncélozott felderítő-gépkocsikat kapott.

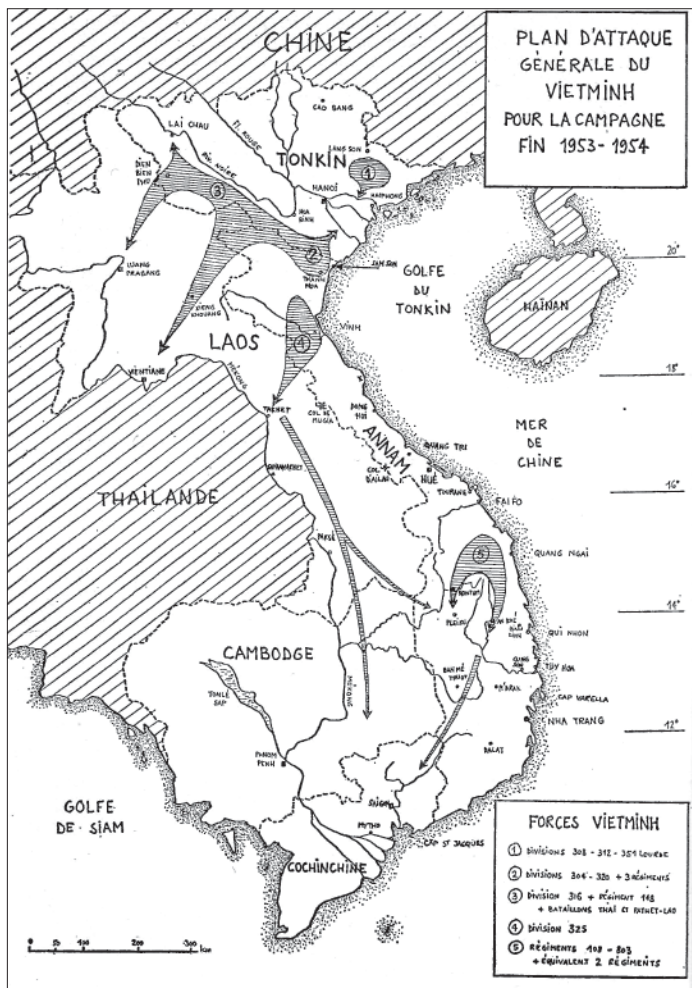
¹⁷ Fall: i. m. 186. 1953. november 15-én alakították meg a csoportot. A teljesen feltöltött létszáma 3498 fő lett – melyből a gyalogoszászlóaljok rendszeresített létszáma egyenként 834 fő volt. (Luedeke: i. m. 23.)

¹⁸ Fall: i. m. 256.

¹⁹ Bernier–Joste: i. m. 185. A Felföld legnagyobb közlekedési csomópontját jelentő és a franciák számára ezért nagy fontossággal bíró Pleiku településre vonták össze őket, hogy az Annam középső területén folyó műveletekhez tartalékot képezzenek belőlük. A GM 100 állományában ezután csak könnyű, M8 felderítőpáncélosok és M3 páncélozott szállító járművek maradtak.

AZ ATLANTE HADMŰVELET

Navarre tábornok fő célja az 1953–1954-es időszakra elsődlegesen a Viet Minh Annam területén lévő erőinek a megsemmisítése, majd onnan kiindulva az északon lekötött főerők szétzúzása volt. Ezt az ellenség is felismerte, és megszervezte a maga támadó műveleteit, hogy ezt megakadályozza. A Viet Minh ugyanebben az időszakban elsődlegesen Laosz, illetve a Vörös-folyó deltájának elfoglalását tűzte ki célul, amihez a Tonkin területén tevékenykedő összes reguláris hadosztályára szüksége volt. A tervezetten Annam déli részéről²⁰ indított művelet a francia erők megosztását szolgálta, és célja az An Khé és Pleiku közti terület elfoglalása volt – amennyiben ez váratlan sikert hoz, a további támadási irány Saigon volt.²¹

1. vázlat *A vietnámi támadás terve*²²

²⁰ A Hué ősi városától délre eső területen, amelyet vietnámi nyelven Lien Khu V., azaz 5. (katonai) Zónának (franciául: Interzone no. 5) neveztek, két reguláris észak-vietnámi ezred, a 108. és a 803., illetve a frissen szerveződött 96. ezred volt aktív. Ezeket az erőket 2-3 zászlóaljnyi irreguláris erő egészítette ki.

²¹ Bernier-Joste: i. m. 44.

²² Uo.

Az 1954 januárjában megindított Atlante hadművelet főerejét négy GM alkotta: a helyiekből álló GM 11, valamint a hegyi törzsekből föllállított GM 41, GM 42 és GM 100. A támadás már márciusra elakadt, pedig a tervezés során eredetileg azzal számoltak, hogy a műveletet júliusban fejezik majd be. A GM 100 áprilisban azt a feladatot kapta, hogy váltsa föl a harcokban súlyos veszteséget szenvedett és demoralizálódott GM 11-et, amely a 19. sz. gyarmati út (Route Colonial, továbbikban RC 19)²³ keleti felének biztonságáért felelt. Ezután a GM 100 a harcait ezen a hegyes, sűrű őserdővel borított terepszakaszon, An Khé körzetében vívta, meghatározóan a Viet Minh 803. reguláris ezrede ellen. Mire a GM 100 megérkezett a katonai repülőtér köré épített An Khé-i francia bázisra, a négy hónapja tartó harcok hatására az állománya negyedével csökkent.²⁴

AZ ÉGLANTINE HADMŰVELET

A GM 100 az Atlante hadművelet nyilvánvaló kudarca után is folyamatosan harcban állt. Páncélosait áprilisban elvették és Pleiku közelében tartalékba helyezték,²⁵ és csak egy felderítőpáncélgépkocsiból álló szakasza maradt. Ez és a nehéz, kedvezőtlen terep elvette a gépesített csoport legnagyobb előnyét, a mozgékonyságát, így 1954 áprilisától gyakorlatilag helyhez kötötten küzdött. A Dien Bien Phu-i vereség mindkét harcoló fél számára nagy jelentőséggel bírt. A franciák igyekeztek minél gyorsabban, de emelt fővel kivonulni a konfliktusból, míg a Viet Minh vezetése úgy értékelte, hogy nem volt elég ez a győzelem ahhoz, hogy egyenrangú félként kezeljék őket a genfi tárgyalásokon, ezért szükség van további veszteség okozására, immár az üzenetet az amerikaiaknak is címezve.

A francia csapatokat demoralizálta a laoszi határon történt katasztrófa, és a katonai felső vezetésen keresztül érzékelték, hogy a politika keresi a kiutat. A GM 100 soraiban szolgált helyiek közül többen dezertáltak, vagy saját maguknak okoztak sérüléseket, hogy egészségügyi okokra hivatkozva kibújjanak a szolgálat alól.²⁶ Ez egyértelműen jelezte, hogy a korábban kiváló morál csökkent. A csoport megkapta utolsó pótlását is: a frissen érkezett 19. megerősítő különítmény (DR 19) mintegy 90 fővel május közepén olvadt be az An Khénél állomásozó GM 100-ba. A GM 100 állományaához ideiglenesen csatlakozott az eredetileg is ott állomásozó, helyben frissen toborzott, gerillák elleni műveletekre kiképzett 520. TDKQ (Tieu-Doan Kinh-Quan, azaz különleges vagy kommandózászlóalj), valamint a Vitasse francia százados által vezetett, törzsi katonákból álló kis létszámú felderítő-alegység.²⁷

²³ Ez az út számított a legfontosabb utánpótlási útvonalnak a francia erők számára. Az RC 19 egy kelet–nyugati irányú poros, csak a száraz évszakban jól járható megerősített földút volt, amely a tengerparti Qui-Nhon települést kötötte össze a térség központjának számító Pleikuval. Az út a felénél 2000 m magas hegyeken vezet át, amelyeken An Khé település közelében, a Mang Yang-hágón lehet átkelni. Az út és a hágó ellenőrzése Annam középső területének, a Felföldnek a birtoklásához elengedhetetlen volt.

²⁴ Fall: i. m. 204–205.

²⁵ Mouragues: i. m. 4.

²⁶ Uo. 5.

²⁷ A franciák a harcászati szintű felderítést és a megfigyelési feladatokat gyakran a helyi törzsekből toborzott, a terepet, viszonyokat jól ismerő „kommandókkal” oldották meg – ez különösen jól jött a dzsungelben, amely a légi felderítést korlátozta. Ezeket általában egy tapasztaltabb francia altiszt vagy tiszt vezette, és állományába a helyieken kívül csak néhány francia katona tartozott. Nevüket általában a parancsnokukról kapták – például Commando Vitasse. Ahogy a franciák küszöbönálló veresége egyre nyilvánvalóbbá vált, előfordult, hogy a helyiek a korábbi bajtársaikat meggyilkolták, hogy magukat a leendő győztesek előtt tisztára mossák.

A GM 100 1954. május–június folyamán az RC 19 mentén súlyos harcokat vívott az ellenség század és zászlóalj erejű csoportosításaival, amelyek a terepet kihasználva igyekeztek lesállításokat kialakítani az út menti magas elefántfűben. Ezekben az összecsapásokban a Viet Minh részéről már gyakori volt az aknavetők és a hátrasiklás nélküli páncéltörő eszközök alkalmazása is. A francia expedíciós erők vezetése érzekelte a Felföld területére nehezedő nyomást, és igyekezett szétszórt erőit Pleiku területére koncentrálni, hogy ezzel elkerülje a Dien Bien Phuhoz hasonló ostrom kialakulásának még a lehetőségét is,²⁸ ugyanakkor felkészüljön ezzel a fegyverszünet megkötése utáni helyzetre. Ennek érdekében előkészítették az Églantine hadműveletet, amely An Khé evakuálását jelentette.

Az erők egy részét és minden fontos anyagot repülőgépekkel szállítottak el június 19-től kezdődően, míg a GM 100 kivonását az RC 19-en tervezték, ami egy ellenséges területen végrehajtott 80 km-es menetet jelentett számukra. A csoport kivonásának dátuma 1954. június 25. lett. A GM 100 vezetése az RC 19-en végrehajtható menetet mindenképpen szükségtelenül veszélyesnek ítélte, helyette inkább a helyben, megerősített táborban folytatott védelmi harc megvívását favorizálta volna, de ezt a lehetőséget a fenti indokok alapján a felső vezetés elutasította.

A franciák minden igyekezete ellenére az ellenség a felfokozott légi tevékenységből kikövetkeztette, hogy hamarosan valamilyen fontos mozgásra kerül sor az úton is, ezért a közelben tartózkodó ezredeit a CR 19-hez rendelte.

A JÚNIUS 24-I ESEMÉNYEK

A francia felderítés tudomására jutott, hogy a Viet Minh Felföldön tartózkodó ezredei mozgásban vannak, ezért Barrou ezredes kérésére a tervezett menet megkezdésének időpontját egy nappal korábbra hozták. Ezzel célja az ellenség megelőzése volt. A legveszélyesebb szakasznak az út első negyedét értékelte, mert ezt önállóan kellett megtenniük. A GM 100-nak a Mang Yang-hágó keleti felénél, a 22. kilométerkőnél (Point Kilométrique 22, továbbiakban PK 22)²⁹ kellett a GM 42-höz és a GAP 1-hez³⁰ csatlakoznia, hogy együtt folytassák az utat Pleikuig. Ennek érdekében – mivel az előzetes felderítőjelentések alapján az ellenség nem tudja június 24-ig elérni az RC 19 első, számukra legveszélyesebb szakaszát³¹ – fölállozták a menetbiztosítás egy részét, hogy a lehető leggyorsabban tudják elérni a hágó bejáratát.

A feladat tisztázása során a parancsnok számára nyilvánvalóvá vált az előjárónak az a szándéka, hogy az evakuáció során a repülőgépek korlátozott kapacitása miatt hátramaradó nagy mennyiségű hadianyagot és a lakosság egy részét (többek közt az 520. TDKQ családtagjait és a franciákat támogató helyieket is) a GM 100-nak kell majd elszállítania. Ez rendkívül lelassította és sebezhetővé tette az oszlopot – amely így 250–300, nagyrészt páncélozatlan teherautóból és terepjáró gépkocsiból álló konvojja duzzadt, illetve a harcolók és a nem harcolók arányát jelentősen az utóbbiak felé mozdította el. A parancsnok tehát ezeknek az információknak és főleg a megkötéseknek a figyelembevételével rendelte el az evakuációs művelet megtervezését.

²⁸ Mouragues: i. m. 9.

²⁹ A hágó keleti bejáratához telepített francia előretolt bázis helye, amely 22 km-re nyugatra volt An Khétől az RC 19-en.

³⁰ Le Groupement Aéroporté 1. – 1. ejtőernyőcsoport.

³¹ A számvetések alapján a francia felderítés napi 15–20 km-es menetsebességet számolt a Viet Minh alakulatokra, de a két ezred, amely végül elérte az utat, napi 50 km-t tett meg. (Mouragues: i. m. 10.)

A feladat értelmezése során a felderítők a terep értékelésekor a korábbi harcok tapasztalatai alapján a lehetséges helyszínek közül a hágótól keletre a 11. és a 15. kilométerkövek (PK 11 és PK 15) közötti terepszakaszt értékelték a legveszélyesebbnek. A CR 19 ezen a szakaszon alacsony dombok között haladt, két oldalról pedig sűrű, 2-3 m magas elefántfünek nevezett trópusi növényzet határolta. Az utat több helyen keskeny, de mély patakmedrek keresztezték – az ezeken átívelő hidakat az ellenség korábbi lesállásai során előszeretettel rombolta. Az út mellett a sűrű őserdő akadályozta a szétbontakozást, és a járművekkel (különösen a nehezebb technikával, vontatmánnyal) történő mozgást a nyári időszakban poros RC 19-re korlátozta – míg az ellenség mozgásához, esetleges hátravonásához jó fedést biztosított. Összességében a terep minden tekintetben a lesállást végrehajtó erőknek kedvezett.

Az előljárástól kapott téves felderítési adatok alapján az ellenségre vonatkozó menet- és időszámvetések a kezdetektől fogva nem voltak pontosak, így a szemben álló, tényleges harcba lépni képes erők létszámát súlyosan alábecsülték. A harcokban kivérzett 108. ezred helyett a valóságban összesen 12 zászlóaljnyi reguláris erő állt Annam középső részén – 5-5 zászlóalj (köztük 1-1 nehézfegyverzetű) a 108. és a 803. önálló ezred állományában, a maradék a 96. önálló ezredhez tartozott, és összesen hat zászlóaljnyi milícia (a 84. és a 120. regionális ezredbe és a 89. regionális zászlóaljba összevonva)³² egészítette ki őket. A felderítés jelentései alapján a súlyos veszteségeket szenvedett 803. ezred – amely április óta folyamatosan harcban állt a GM 100 erőivel – éppen felöltést hajtott végre, míg a 96. ereje nem volt elegendő ahhoz, hogy egyedül sikerrel támadjon. A Mang Yang-hágótól keletre tevékenykedő 108. ezred pedig a menetszámvetések alapján nem érthette el időben az RC 19-et, hogy segíthessen a 96. ezrednek.³³

Azokat a reguláris („Chu Luc”) ezredeket, amelyek nem egy hadosztály szervezetszerű részét képezték, önálló ezrednek („Trung ðoàn”) nevezték. Szervezetük ezredenként változott – a 96. önálló ezred a 40. és a 79. zászlóaljból („Tiểu ðoàn”), illetve egy ezred közvetlen nehézfegyveres századból állt.³⁴ A 40. zászlóalj három gyalogosszázaddal („đại ðội”), a 79. pedig két századdal rendelkezett. A Viet Minh nagyjából 15-16 ezer katonája volt a felföldi térségben, és 25 ezer kiszolgáló, úgynevezett hordár segítette őket a gyors átcsoportosításban.³⁵

A beérkező – pontatlan – felderítőjelentések és az ezek alapján elkészített téves számvetések ellenére a GM 100 felderítőrészele (Deuxième bureau, röviden B2 – Girard hadnagy) az ellenség várható legvalószínűbb (támadás a Mang Yang-hágó után) és legveszélyesebb (lesállás a Mang Yang-hágó előtt) tevékenységét helyesen mérte föl. Valószínűsítették, hogy század-, maximum zászlóaljszintű lesállásokra lehet számítani még a PK 22 elérése előtt.

A GM 100 az ellenséghez viszonyítva az utakon mozgás és manőver, valamint tüzérség szempontjából papíron előnyben volt, de a 105 mm-es lövegek nagyobb lőtávolságára végül nem volt szükség, viszont a közelbiztosításukra lekötött erő és a velük járó logisztikai feladatok a gyakorlatban inkább hátrányt jelentettek. Ugyanakkor a páncélozatlan célok pusztításában a jóval mobilabb ellenséges aknavetők is nagy határfokot tudtak elérni. Felderítés szempontjából a helyismerettel és a térségben kiterjedt besúgórendszerrel rendelkező Viet Minh nagy előnyben volt, míg a franciák légi felderítése, amely folyamatosan rendelkezésre állt, a sűrű dzsungelben kis hatékonysággal dolgozott. Egyedül a Vitasse százados által vezetett

³² Bernier-Joste: i. m. Annex: Forces Vieth-Minh du Lien Khu V – Debut juin 1954.

³³ Mouragues: i. m. 11.

³⁴ Állományába 4 db DKZ 57 mm-es és 11 db SKZ hátrasiklás nélküli löveg, 6 db 81 mm-es aknavető tartozott.

³⁵ Mouragues: i. m. 11.

kommandó fontos információi jelentettek jól használható forrásokat az RC 19-től északra mozgó ellenségről. A franciák tehát összességében zászlóaljerőnél (különösen nehézfegyverek alkalmazásakor) nagyobb ellenséges csoportosítás megjelenése esetén nehéz helyzetbe kerülhettek a Mang Yang-hágótól keletre.

Barrou ezredes az ellenség legvalószínűbb cselekvési vázlatát vette alapul, eszerint az ellenség kisebb, saját erőből leküzdhető csoportjaival számolt An Khé és a PK 22 között, és ennek alapján adta ki a saját erők tevékenységére vonatkozó utasításait. Több lehetőség, még a nehézfegyverzet, sőt a tüzérség lövegeinek indulás előtti megsemmisítése is fölmerült, hogy az se lassítsa a menetet, de ezt végül – mivel az eszközutánpótlás egyébként is nagyon nehézkes volt – elvetették.³⁶

A parancsnok a felderítőktől kapott információk alapján tehát a PK 11-ig két zászlóaljjal útvonal-felderítést tervezett, majd ott egy rövid pihenő alatt átszerezve a menetet az első nap végére tervezte elérni a PK 22-t. A rövid megálló után a GM 100 állományából a gyalogzászlóaljakra alapozva négy oszlop kialakítását határozta meg a B3 (Troisième bureau, azaz a hadműveleti részleg – Fiévet százados) részére:

- a BM/43e RIC a műszaki támogatással és a II/10e RAC 6. üteggel;
- a parancsnokság és a törzsszázad, az 520. TDKQ, a tüzérsztály törzsütege és egy páncélgépkocsi-szakasz (2 db M3 féllánctalpas és 3 db M8 páncélozott felderítő-gépkocsi);
- a II/Corée zászlóalj és a II/10e RAC 4. üteggel és a logisztikával;
- az I/Corée zászlóalj és a II/10e RAC 5. üteggel és az egészségügyi részleggel.³⁷

A menetrend ezután nem tartalmazott semmilyen felderítő erőt, és még egy eljárót sem alkalmaztak. A BM/43e RIC kezdte meg először a menetet a PK 11-től, így az ő feladatuk volt az út átvizsgálása. Alapvetően a számvetések alapján arra készültek föl, hogy a Mang Yang-hágóig csak kisebb ellenséges erővel találkozhatnak, ezért a parancsnok szükségtelennek tartotta, hogy az oszlopból, az amúgy is elégtelen létszámból további harcoló erőt különítsen ki, és még inkább gyengítve ezzel az egyes részek közelbiztosítását. Az oszlopot több mint 250, többségében teherautó és nagyjából 3000 fő alkotta (ebből csak 2000 volt a hadra fogható gyalogság, amely fölhasználható volt harcban is³⁸) – egyedül a műszaki eszközök rendelkeztek komoly terepjáró (lánctalpas) képességgel, és csak a páncélgépkocsi-szakasz eszközei voltak páncélozottak.³⁹

A tervek alapján az első és a második oszlop, azaz a BM/43e RIC és az 520. TDKQ június 24-én, hajnal 03.00-kor kezdte meg menetét, utánuk 07.00-kor indult a logisztikai elem, míg 08.00-kor az I., 08.30-kor pedig a II/Corée zászlóaljak oszlopa. A teljes menetoszlop 8 km hosszú volt.⁴⁰ Miután az utolsó jármű is elhagyta az An Khé-i táborn, a légierő bombázói a hátramaradt mintegy 380 tonnányi hadianyagot bombázással megsemmisítették.⁴¹

10.00 körül a PK 6-nál lévő teaültetvény közelében az ellenség az I/Corée erőit zaklatta, de számottevő veszteség egyik félnél sem következett be. Az élen haladó zászlóalj 10.30-ra érte el a PK 11-et, és a tervezetteknek megfelelően megállt, míg az oszlop vége délben érkezett be. A légi felderítés 12.10-kor feltehetően jelölésre szolgáló körakásokat jelentett a

³⁶ Mouragues: i. m. 9.

³⁷ Mouragues: i. m. 11.

³⁸ Luedeke: i. m. 29.

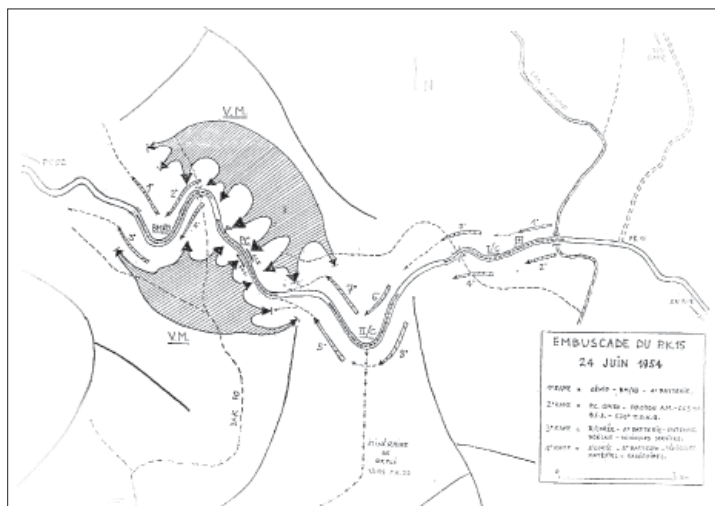
³⁹ Bernier–Joste: i. m. 212–213.

⁴⁰ Mouragues: i. m. 12.

⁴¹ Mouragues: i. m. 10.

PK 15 közelében az úton,⁴² míg 13.30-kor Vitasse százados az úttól 6-7 km-re északra erős ellenséges alegység mozgását jelentette rádión – vele szinte egy időben a csoport érdekében tevékenykedő felderítő-repülőgép a GM 100 pozíciójától 3 km-re északra szintén ellenséges mozgást jelentett.⁴³ A felderítőrendszer tehát előre jelezte az ellenséges mozgást.⁴⁴ Erre az időpontra azonban a lesállást végrehajtó ellenséges 96. önálló ezred már a helyén volt. 12.30-kor a PK 11-től először meginduló BM/43e RIC oszlopa valamilyen tragikus véletlen folytán a felderítőjelentések egyikét sem kapta meg, így nem volt információja a közelben lévő ellenségről.⁴⁵

14.20-kor érkezett a BM/43e RIC élén haladó 1. század a PK 15-höz. A tapasztalt veterán századparancsnok, Léouzon százados gyanúsnak találta a kiszélesedő, elefántfüvel szegélyezett útkanyarulatot, ezért engedélyt kért, hogy azt átvizsgálja, de erre zászlóaljparancsnoka az időtényezőt szem előtt tartva csak részben adott engedélyt. A Viet Minh 96. ezrede ekkor már az út két oldalán helyezkedett el mintegy 3 km hosszan, és a GM 100 ellen közvetlen közléről, a BM/43e RIC, a 520. TDKQ és a csoport parancsnoksága ellen egyszerre hajtott végre a lesállást 2-2 századdal az út északi és déli oldalán. Ezzel egy időben a II/Corée zászlóaljat egy századdal igyekezett leválasztani és távol tartani az összecsapástól. A BM/43e RIC 1. százada az utat balról kerülte, és ék alakzatba fejlődve elkezdte átvizsgálni az út kanyarulata és a dombok lába közt elterülő, magas elefántfüvel borított területet. A franciák ezzel tudtukon kívül kézigránátdobó távolságra közelítették meg a rejtőzködő vietnámiakat, akik ekkor nyitottak tüzet az élen haladó szakaszra. A francia zászlóalj gyorsan reagált a lesállására, és szinte azonnal közelharc alakult ki. Ez mentette meg a katonák többségét, mert az ilyen típusú küzdelemben a tapasztalatuknál és nagyszámú géppisztolyuknál fogva előnyben voltak.

2. vázlat A lesállás felépítése⁴⁶

⁴² Bernier–Joste: i. m. 212.

⁴³ Fall: i. m. 209.

⁴⁴ Fall: i. m. 211. Valószínűleg az ellenség tartalékát fedték föl ekkor.

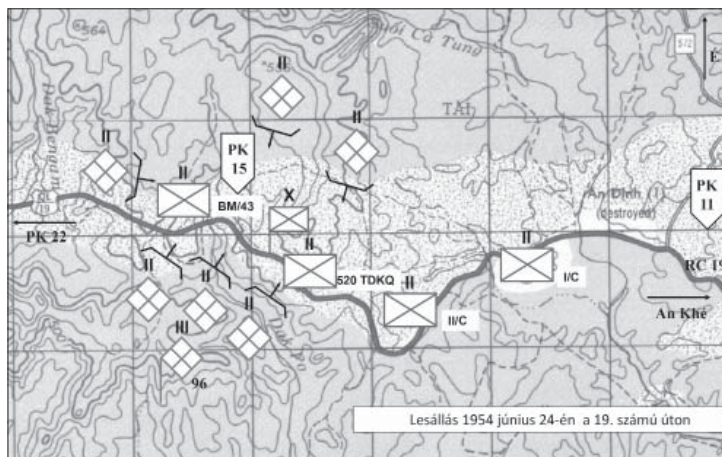
⁴⁵ Général Billard: 24 juin 1954: extraction difficile ou embuscade annoncée Ankhé (Centre Annam). L'Ancre d'Or – Bazeilles. La revue des troupes de marine no. 340. 2004. május, 38–41. http://www.troupesdemarine.org/traditions/histoire/docs/340_dossier.pdf (Letöltés időpontja: 2017. 04. 21.)

⁴⁶ Bernier–Joste: i. m. 222.

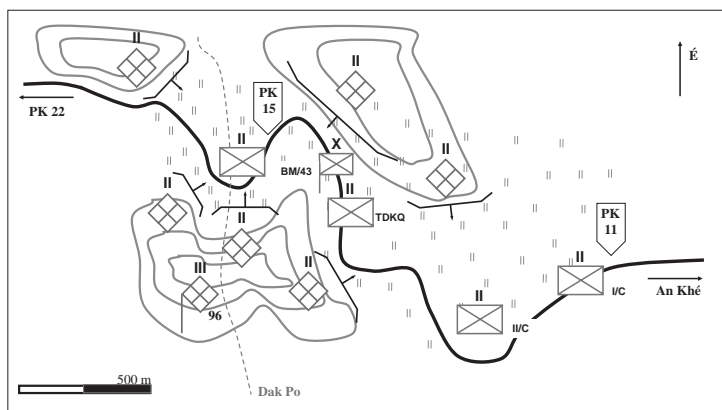
A páncélosszakaszt a páncéltörő fegyverek az összecsapás kezdetén megsemmisítették, esélye sem volt beavatkozni az események menetébe. Az 520. TDKQ zászlóalj gyorsan fölbomlott, és katonái rendezetlenül menekülve elhagyták a helyszínt – ezzel magára hagyva a törzsszázadot és a parancsnokságot, amelyek így szinte teljesen megsemmisültek. A sofőrök elhagyták a teherautóikat, amelyek így lezárták a keskeny utat, megakadályozva ezzel, hogy a Korea-ezred beavatkozhasson az oszlop elején folyó harcokba. Barrou ezredes súlyosan megsérült, és képtelen volt tovább vezetni a harcot. A hadműveleti főnök, a törzs nagy része és a Korea-ezred parancsnoka, a GM 100 parancsnokhelyettese is életét veszítette – a következő rangidős, az ezred parancsnokhelyettese szintén elesett. A helyzetet súlyosította, hogy a törzsszázad rádiós kocsiját, az egyetlen nagy teljesítményű rádiót is elpusztították.⁴⁷ A lesállítás kezdete után 10 perccel tehát a GM 100 vezetése megsemmisült, az egyes zászlóaljak parancsnokai magukra maradtak, egymás harcáról, helyzetéről nem volt információjuk.

3. vázlat A GM 100 1954. június 24–25-i harcának helyszíne (A szerző szerkesztése)

Térkép: An-Tuc (An Khé), Vietnám. L701467364 sz. 1:50.000 térképszelvény. US Army Topographic Command, Washington, 1970. (A vázlatot a szerző készítette)

Forrás: Bernier, Jean-Pierre – Joste, Claude: G.M. 100. Combats D'Indochine après Dien Bien Phu. Presse de la Cité, Paris, 1978. 222. o.

⁴⁷ Luedeke: i. m. 25.

15.00-ra a két Korea-zászlóalj utat tört magának, és fölzárkózott a BM/43e RIC vonaláig. Ekkor körkörös védelmet alakítottak ki, és a közepén elhelyezett tüzérség segítségével megállították a vietnámi előrenyomulást, de a járművek által eltorlaszolt útszakasz nem tette lehetővé, hogy kitörjenek. 16.20-ra a tüzérség löszere elfogyott. A kiváló összhaderőnemi együttműködésnek hála, a csoport saját légi összekötője által kért, Nha Trangból fölszállt B-26 bombázó-repülőgépek ekkor avatkoztak be a harcba. Hiába volt azonban légi támogatás, a harcoló felek olyan közel voltak egymáshoz, hogy a bombázók akciójukkal a francia csapatokat is veszélyeztették volna, így azonban a napalmmal és a géppuskás rácsapásokkal⁴⁸ csak időt nyertek nekik, az ellenséget hatékonyan pusztítani nem tudták. A Viet Minh csapatainak pontos aknavetőtüze következtében a helyhez kötött franciák veszteségei nőni kezdtek – a rangidős, az I./Corée zászlóalj parancsnoka az előljárótól 17.15-kor kapott engedélyt, hogy járműveit és megmaradt harcképes lövegeit megsemmisítve gyalogosan törjön ki, és jusson el a PK 22 térségébe. Ezt 19.00-kor, az eső leple alatt meg is kezdték. Az I/Corée, a II/Corée és a többi megmaradt erő, szakasz és század erejű kisebb csoportokban vágott neki a sűrű dzsungelnek. A sebesülteket a teljes orvosi személyzettel (saját kérésükre) és a megmaradt egészségügyi felszereléssel hátrahagyták, feltételezve, hogy az ellenség humanusan fog eljárni velük.⁴⁹

A kitörő csoportokat az eső és a beálló sötétség mentette meg – bár az éjszaka folyamán több kisebb összecsapás volt az őket üldözőkkel, de másnap 11.00-ig a többségük sikeresen tette meg a nagyjából 10 km-es utat, és érte el a PK 22-nél várakozó saját csapatokat.

ÖSSZEZÉS

A GM 100 veszteségeiről vegyes adatok állnak rendelkezésre. A két oldal jelentései alapján 500–700 fő közé tehető a lesállításban elesettek száma, míg 800–1200 közé a fogságba esetteké. Ez sokak számára szintén tragikus kimenetelű volt, ugyanis egy több száz kilométeres őserdei halálmenet várt rájuk, köztük a sebesültekre is. A technikai eszközök szinte 100%-a megsemmisült, ugyanerre a sorsra jutott a tüzérség, a gépjármű- és a páncélostechika is. Összességében tehát kijelenthető, hogy a francia expedíciós erők elítjének számító GM 100 az 1954. június 24-i lesállításban, a „Lien Khu V. Dien Bien Phu-jában”⁵⁰ megsemmisült, önállóan nem volt képes semmilyen feladat ellátására, mert tüztámogatása, logisztikai képessége, vezetése nem maradt. Csak az alsóbb szintű vezetés rátermettségének, kezdeményezőkészségének és a harcolók egyéni tapasztalatának, bátorságának tudható be, hogy nem szenvedtek még ennél is súlyosabb veszteséget. A GM 100 a menet folytatása után a Mang Yang-hágótól nyugatra, június 27-én és 28-án is súlyos harcokba bonyolódott: újabb két nagy erejű lesállással kerültek szembe, mire elérték az úti célt, Pleikut. A csoportot végül egy tragikus kimenetelű támadó művelet után, 1954 őszén oszlatták föl.

Az ellenség jól ismerte a franciák eljárásait: tudta, hogy milyen erővel áll szemben; tudta, hogy hol keresse a vezetési pontokat; és tudta, hogy a lesállásra hogyan fognak reagálni. Ezzel szemben a franciák a tervezésnél – bár a rendelkezésre álló adatokból helyes

⁴⁸ Mouragues: i. m. 12.

⁴⁹ Ez nagy tévedésnek bizonyult. Több feljegyzés van arról, hogy már az összecsapás közben is a vietnámi katonák kivégezték a sebesült franciákat, ha rájuk bukkantak. Varme-Jarnville doktor, a csoport rangidős sebészorvosa számára megtiltották, hogy a sebesülteket ellássa, így a rendelkezésre álló anyagok ellenére is végig kellett néznie, ahogy egyenként meghalnak.

⁵⁰ Az 5. (katonai) Zóna Dien Bien Phuja – a vietnámi hadtörténelemben a csata gyakori elnevezése.

következtetéseket vontak le – a kezdetektől fogva téves információkkal rendelkeztek, így a számvetéseik nem feleltek meg a valóságnak. Az oszlop összeállítása, a puha célpontok sokasága, a biztosításra bevonható harcoló erők aránya eleve nehéz helyzetet teremtett.

Ez a tragédia iskolapéldája annak, hogy milyen fontos a pontos felderítés. A franciák bár harcászati szinten helyesnek tűnő döntést hoztak, a magasabb szintek értékelése volt téves, így ez volt a tragédia egyik fő oka. Hiába készítették jó terveket, már a kiinduló alapinformáció is téves volt. A második ok a feltételek hiánya volt. A biztosítás megszervezése egy nyilvánvalóan veszélyes útszakasz leküzdéséhez elégtelen volt, egy ilyen sebezhető konvoj útnak indítása már önmagában is hazardírozás volt. A feladat végrehajtásához az előjáró olyan feltételeket támasztott, amelyek alapján annak sikere csak a „szerencsén” múlhatott. Az 520. TDKQ elégtelen teljesítménye, gyors felbomlása, amely kiszolgáltatta az ellenségnek a törzset és a vezetést, valamint a híradás hibái pedig csak tovább rontották az amúgy is fölborult erőviszonyokon.

Az ilyen tragikus események még mindig nincsenek benne kellően a köztudatban, hogy elrettentő példaként szolgáljanak – sajnos a Magyar Honvédség közelmúltjában is előfordult legalább egy tragikus kimenetelű konvojfeladat, amely sorsának alakulásához nagyon hasonló okok vezettek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bernier, Jean-Pierre – Joste, Claude: *G.M. 100. Combats D'Indochine après Dien Bien Phu*. Presse de la Cité, Paris, 1978.
- Fall, Bernard B.: *Street Without Joy*. Stackpole, New York, 1964.
- Général Billard: *24 juin 1954: extraction difficile ou embuscade annoncée Ankhé (Centre Annam)*. L'Ancre d'Or – Bazeilles. La revue des troupes de marine. No. 340. 2004. május. http://www.troupesdemarine.org/traditions/histoire/docs/340_dossier.pdf
- Luedeke, Kirk A.: *Death on the Highway: The Destruction of Groupement Mobile 100*. Armor, 2001 january–february. <http://ciar.org/ttk/mbt/armor/armor-magazine/armor-mag.2001.jf/1french01.pdf>
- McGrath, John J.: *The Brigade: A History, Its Organization and Employment in the US Army*. Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, Kansas, 2004. <http://usacac.army.mil/cac2/cgsc/carl/download/csipubs/Brigade-AHistory.pdf>
- More, Harold G. – Galloway, Joseph L.: *We Were Soldiers Once... And Young*. Presidio Press, New York, 2004.
- Mouragues, Jean-François: *Derniers combats. 5 jours en enfer, ou la fin du GM 100 en Indochine. 24–28 juin 1954*. http://notresiteoue.be.free.fr/doc/gm100_1954.pdf
- Navarre, Henri: *Agonie de l'Indochine (1953–1954)*. Plon, Paris, 1956. <https://www.britannica.com/topic/Viet-Minh>

Kolonics Attila ezredes:

KONVOJTÁMOGATÓ KÖZPONT KIALAKÍTÁSA BEFOGADÓ NEMZETI TÁMOGATÁS KERETÉBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző munkájában a NATO-nemzetek fegyveres erőinek műveleti területre történő átcsoportosítása során alkalmazott támogatás áttekintésével foglalkozik. Felvázolja a nemzetek ellátási felelőssége alapján a szükséges erőforrások biztosításának módját, a koalíciós erők műveleti területre történő beérkezésének folyamatát, majd a befogadó nemzeti támogatás koncepcióját, fogalmát tekinti át, sorra véve azokat az elveket és szempontokat, amelyeket egy tranzitországnak a támogatás keretében figyelembe kell vennie. Áttekinti a Saber Guardian 2017 gyakorlat során kialakított konvojtámogató központ NATO STANAG szerinti általános követelményeit, és bemutatja a végleges megvalósítást, a végrehajtott feladatokat.

KULCSSZAVAK: befogadó nemzeti támogatás, erők fogadása, gyülekeztetése/várakoztatása, előrevonása, konvojtámogató központ

BEVEZETÉS

Munkámban szeretném megvilágítani a befogadó nemzeti támogatás¹ (BNT) rendszerét, helyét, szerepét egy adott NATO-művelet során (mely lehet béke- és válságreakáló művelet, illetve fegyveres konfliktus), valamint bemutatni egy konvojtámogató központ² (KTK) kialakítását a Saber Guardian 2017 (SAGN 17) gyakorlat időszakában.

A fogalmi magyarázatok elkerülhetlensége miatt először a legszükségesebb meghatározásokat veszem sorra.

Egy adott művelet – nem kizárólag egy nemzet szemszögéből tekintve, hanem a NATO vonatkozásában is – napjainkban már ritkán korlátozódik csak egy haderőnemre, ebből adódóan jellemzően koalíciós és összhaderőnemű erők vesznek részt az adott művelet végrehajtásában. E bonyolultnak tekinthető környezetben ugyanakkor a részt vevő országok nemzeti érdekei is megjelennek, és a NATO közös doktrinális háttere és szabványrendszere ellenére a nemzeti felelősség elve is érvényesül. Ebben az összetett rendszerben tehát alapvető szövetségi érdek a fogalmak, feladatok egyértelmű, pontos, világos meghatározása.

A műveletek jellemzően a Szövetség határain kívül zajlanak, ezért értelemszerűen az erők stratégiai átcsoportosítása az első feladat. A kihívás abban fogalmazódik meg, hogy az erők – személyi állomány, fegyverzet, felszerelés, egyéb készletek – a meghatározott időben, feltöltve érkezzenek a műveleti területre.³

¹ Host Nation Support – HNS, NATO-terminológia.

² Convoj Support Centre – CSC.

³ Area of Operation – AO; Joint Area of Operation – JAO.

Az erők áttelepítése stratégiai szállítással történik, amely megvalósulhat földön, vízen, levegőben. A NATO-terminológia szerinti öt fő szállítási mód⁴ szerint, tengeri, légi, közúti, vasúti vagy belvízi módon történhet átcsoportosítás. A szükséges szállítási mód – vagy azok kombinációjának – kiválasztását a tervezés folyamán számos tényező befolyásolja. Bármely közlekedési alágazat igénybevételével történik is a szállítás, elengedhetetlen annak összefogott, tervszerű koordinációja.

A NATO rendelkezik a tervezést, a koordinációt hatékonyan és rugalmasan támogató automatizált és integrált informatikai rendszerekkel, programokkal,⁵ melyeknek a Szövetségen belüli együttes használata elősegíti a művelet sikerét. A stratégiai mozgatás/szállítás magában foglalja az erőknek a honi bázistól⁶ a (végső) célállomáshoz⁷ történő előrevonását. A küldetés sikere érdekében egy szövetséges ország vagy harmadik fél területén áthaladó/tartózkodó erők érdekében kerül sor a BNT igénybevételére.

Ebben az értelmezésben fogadó nemzet⁸ (FN) fogalma alatt azt a nemzetet értjük, amely megállapodás alapján:

- a szövetséges NATO- vagy harmadik ország fegyveres erőit, felszereléseit saját területére befogadja, vagy engedélyezi áthaladását rajta;
- lehetővé teszi ezeknek az anyagoknak és/vagy szervezeteknek az elhelyezését saját területén;
- és/vagy e célok tekintetében támogatást nyújt.⁹

A NATO BNT-koncepciója egy olyan keretet biztosít, amely lehetővé teszi a Szövetség mobil és rugalmas koalíciós erőinek telepíthetőségét, időbeni és hatékony támogatását és annak fenntarthatóságát. Ez a támogatás a NATO és a (befogadó) nemzeti hatóságok együttműködésétől, koordinációjától függ, valamint a műveleti tervezési folyamat kezdetétől a befogadó nemzet rendelkezésére álló erőforrások lehető legjobb felhasználásának megfontolásán alapuló BNT-megállapodások létrehozásából származik.¹⁰

A BNT fogalmi meghatározása tekintetében a NATO alap- és irányelveit¹¹ vettem figyelembe. A BNT tehát „egy nemzet által békeidőszak, szükségállapot, válság vagy fegyveres konfliktus esetén a fogadó nemzet (FN) területén települő, működő, illetve átvonuló szövetséges és/vagy egyéb erők és NATO-szervezetek számára nyújtott polgári és katonai segítség”,¹² támogatás.

Az így igénybe vehető szolgáltatásokról az FN-ek, a küldő nemzetek (KN) és/vagy a NATO illetékes szervei BNT-megállapodásokat¹³ kötnek.

A szövetséges műveletek tervezése esetén számos alapelvet kell figyelembe venni. A vonatkozó doktrínákon és a szövetséges műveletek korábbi tapasztalatain alapulva ezek

⁴ Modes of Transport – MoT, ALP-4.2 Land Forces Logistic Doctrine Edition B, Version 1, DEC 2015, 58.

⁵ Allied Deployment and Movement System – ADAMS; Effective Visible Execution – EVE; Coalition Reception Staging and Onward Movement – CORSOM.

⁶ Home Base – HB.

⁷ Final Destination – FD.

⁸ Host Nation – HN, AAP-6 Edition 2016, 66.; MC 334/2.

⁹ AAP-6 Edition 2016, 66.; MC 334/2.

¹⁰ AJP-4.5 Allied Joint Doctrine for Host Nation Support EDITION B, VERSION 1, May 2013, 13.

¹¹ MC 334/2 Befogadó Nemzeti Támogatás NATO Alap és Irányelvei; MC 331; MC 319/3 NATO Logisztikai Alap- és Irányelvei; AJP-4.5. Edition B, Version 1, May 2013.

¹² AAP-6 Edition 2016, 91.; MC 334/2.

¹³ Memorandum of Understanding – MoU, egyetértési nyilatkozat; Technical Agreement – TA, technikai megállapodás.

az elvek önmagukban ugyan nem garantálják a sikert, de a tervezéshez szilárd alapot nyújtanak az alábbiak szerint.

Felelősség. Alapvetően a nemzetek és a NATO-parancsnok közösen felelnek a szövetséges műveletek során a BNT-követelmények meghatározásáért, tervezésért, annak ellenére, hogy az átalárendelt saját erők ellátása elsődrendű felelősség marad minden nemzet számára.

Ellátás, erőforrások. Egy adott műveletben minden részt vevő nemzet köteles a saját fegyveres erői számára biztosítani a szükséges erőforrásokat, illetve kétoldalú vagy kollektív megállapodásokkal támogatni a NATO-nak átalárendelt erőit. Egy nem szövetséges állam is hasonló elvek mentén csatlakozhat a BNT-megállapodáshoz. Az FN által nyújtott szolgáltatások az erők ellátásának jelentős részét biztosíthatják, de a tervezéskor figyelembe kell venni, hogy a jövőbeli műveletek során erre nincs mindig lehetőség.

Felelősség. A stratégiai és NATO-parancsnokok felelősek a BNT tervezéséért, végrehajtásáért, de ez nem zárja ki a KN-ek jogát, hogy BNT-megállapodást kössenek az FN-nel. A többnemzeti megállapodások azonban előnyösek a szűkös erőforrások rendelkezésre állása esetén, továbbá segítségével elkerülhető a felesleges nemzeti erőforrások műveleti területre történő mozgatása.

Együttműködés. Az együttműködés alapvető követelmény a BNT során, melynek célja a szűkös források megfelelő biztosítása a művelet sikere érdekében. Ennek ki kell terjednie a művelet minden nem katonai¹⁴ szereplőjére is. A BNT tervezése, végrehajtása érdekében az FN hatóságai és a NATO-vezetésű erők közötti együttműködés kulcsfontosságú a művelet hatékonysága szempontjából, mely az együttműködésben érintett minden szereplőre kiterjedően valósul meg a vezetés megfelelő szintjén, általában nemzeti képviselők vagy összekötő tisztek útján.

Gazdaságosság. A BNT tervezése, végrehajtása során a cél az FN által rendelkezésre bocsajtott erőforrások leghatékonyabb és legtakarékosabb felhasználása a műveleti célok elérése érdekében. A NATO által koordinált BNT-nek a leggazdaságosabb ellátási színvonalon kell megvalósulnia és folyamatosan biztosítani kell az erők ellátásához szükséges források elérhetőségét.

Átláthatóság. A BNT-megállapodás alapján a NATO-vezetésű erők és szervezetek számára nyújtott támogatásokra vonatkozó információkat az illetékes NATO-parancsnok és a küldő országok rendelkezésére kell bocsátani. Ez tiszta és pontos képet nyújt a parancsnok számára, és lehetővé teszi a források prioritás szerinti elosztását.

Költségtérítés. A BNT-t igénybe vevő és az FN közötti megállapodás alapján történő visszatérítés, melyre minden igénybe vevő fél külön vállal kötelezettséget. A többnemzeti megállapodás megkötése biztosítja, hogy az igénybe vett szolgáltatások költségét észszerűen osztják el az igénybe vevők között.

A fenti elvek alapján biztosított támogatás a hazai erőforrásoktól távol lévő erők ellátása, minden oldalú biztosítása szempontjából a BNT igénybevételének lehetőségét erősen felértékeli.

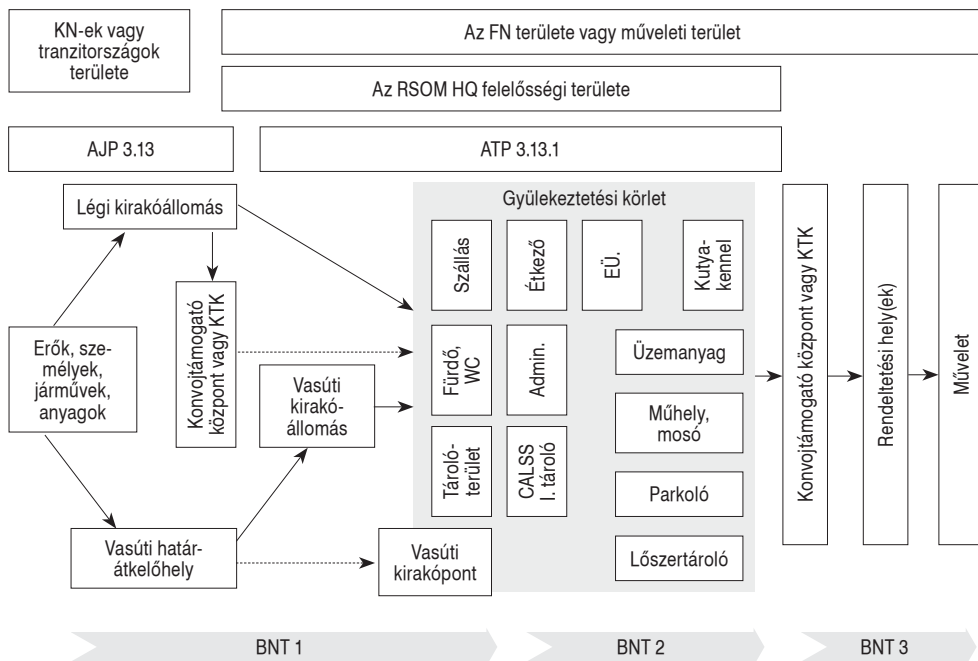
A BNT során a műveletben részt vevő erők széles körben vehetnek igénybe:

- különféle létesítményeket, objektumokat;
- kormányzati szervek, önkormányzatok, nemzetgazdasági szereplők által biztosított közreműködést;

¹⁴ International Organizations – IO, nemzetközi szervezetek; Governmental Organizations – GO, kormányzati szervezetek; NGOs – nem kormányzati szervezetek; International/Regional Tribunals – nemzetközi/helyi bíróságok.

- kisegítő személyzetet;
- anyagokat, eszközöket;
- anyagi készleteket és szolgáltatásokat.

A stratégiai mozgások jól elkülönülő és szignifikáns része az erők fogadása, gyülekeztetése/várakoztatása, előrevonása (RSOM¹⁵). Az RSOM-tevékenység első lépése a hazai bázison a nemzeti berakási terv¹⁶ alapján történő berakodás a különböző szállítási módoknak megfelelő berakóállomásokon.¹⁷ A stratégiai áttelepítés ütemezését a nemzetek, illetve a művelet vezető parancsnok és tervezőtörzse különböző, a tervezést elősegítő, korábban említett szoftverek (ADAMS, EVE, CORSOM) segítségével hajtják végre.

1. ábra Az RSOM elvi felépítése¹⁸

A stratégiai szállítást követően a nem szükségszerűen a rendszeresített szervezeti bontásban mozgatott erők, eszközök beérkeznek a szállítási mód szerinti kirakóállomásra,¹⁹ amelynek területén megtörténik a személyi állomány és a hadfelszerelés ideiglenes elhelyezése, gyülekeztetése. A várakozási körletben a katonai szervezetek készleteit feltöltik, azok felkészülnek a műveleti területen kijelölt helyen történő feladat-végrehajtásra és az ehhez szükséges előrevonásra.

¹⁵ Reception, Staging, Onward Movement.

¹⁶ National Mounting Order – NMO.

¹⁷ Point of Embarkation – POE; vasúti (RPOE), tengeri (SPOE), légi (APOE).

¹⁸ Pályi József: RSOM to LOGD & LOGC meeting 4. sz. diájából készítette a szerző.

¹⁹ Points of Disembarkation – POD; vasúti (RPOD), tengeri (SPOD), légi (APOD).

A közúti előrevonás során az erők alapvetően oszlopmenetet hajtanak végre. A konvojok támogatása érdekében az előrevonási útvonalak mentén az RSOM HQ az előrevonás és visszacsoportosítás időszakában megközelítőleg 200 km-enként KTK-kat telepít.²⁰

A SAGN 17 gyakorlat esetében az erők átcsoportosítását a felsorolt doktrinális alapelvek mentén tervezték. A SAGN egy olyan összhaderőnemi közös gyakorlatsorozat, amelyet az Amerikai Hadsereg Európai Erőinek Főparancsnoksága²¹ irányításával a korábbi években Ukrajnában, Bulgáriában és Romániában rendeztek meg. 2017-ben Magyarországot is bevonták a gyakorlatba, de a végrehajtás súlypontja továbbra is a déli régió, azon belül Románia és Bulgária volt. Az ernyőgyakorlat összesen hét ország 17 gyakorlatát foglalta magában, mintegy 40 ezer fős végrehajtó állománnyal a gyakorlat többnemzeti irányító törzse alárendeltségében. A gyakorlat célja: közös kiképzéssel gyakorolni a közös védelem feladatait, az együttműködés javításával párhuzamosan bemutatni a Szövetség védelmi képességeit.²²

A Romániában és Bulgáriában végrehajtott gyakorlatokhoz az Európában állomásozó amerikai és a nemzetközi erők átcsoportosítása volt szükséges. Az átcsoportosítások érdekében KTK-kat állítottak fel Csehország, Magyarország és Románia területén.

A magyarországi KTK-t Táborfalva helyőrségben a Magyar Honvédség Anyagellátó Raktárbázis (MH ARB) állományaival alakították meg. A KTK-k feladata az áthaladó konvojok támogatása – kiszolgálás, vontatás, kísérés, (kis)javítások helyszínének biztosítása, üzemanyag-feltöltés végrehajtása – volt. A tervezés időszakában a BNT biztosításához az amerikai fél az általa előzetesen megküldött szükségleti jegyzékben²³ 10 ezer fős átvonuló személyi állományt és több ezer darab technikai eszközt tüntetett fel.

SZABVÁNYKÖVETELMÉNYEK EGY KTK-VAL SZEMBEN²⁴

A szabvány egyértelmű elvárásokat fogalmaz meg a KTK-val szemben, hogy az egyszerűség alapelve mentén biztosítson szolgáltatásokat. Tekintettel arra, hogy a KTK-kat az FN-ek és/vagy a valós művelet területén alakítják meg, ezért korlátozott támogatási képességeket határoztak meg számukra:

- a) teljes vezetési és irányítási felelősség a KTK-n belüli tevékenység során;
- b) a szükséges mértékben folyamatosan legyen képes a valós támogatás során elhelyezési körülmények biztosítására, étkeztetés, higiéniai feltételek, egészségügyi ellátás nyújtására mintegy 750 fő részére;
- c) biztosítson parkolási és hajtóanyag-feltöltési lehetőséget 350 db jármű részére;
- d) a fő és a mellék előrevonási útvonalak mentén szükség esetén biztosítson vontatási lehetőséget;
- e) a menetvonal mentén biztosítson pihenőkörletet;²⁵
- f) saját területén nyújtson szükséges műszaki támogatást, és biztosítsa az erők védelmét;
- g) dolgozza ki a beérkező erőkre vonatkozó eljárásrendet;
- h) az előrevonás érdekében működjön együtt a BNT-t biztosító hatóságokkal;

²⁰ ATP-3.13.1 Annex E, 55.

²¹ US EUCOM.

²² Nyitrai István: SAGN összefoglaló jelentés, 2017. szeptember, ppt-előadás, 3. dia.

²³ Statement of Requirement – SOR; szükségleti jegyzék a művelet végrehajtásához szükséges anyagokról, szolgáltatásokról, katonai képességekről.

²⁴ ATP-3.13.1 Allied Tactical Publication – RSOM Procedures.

²⁵ Rest Over Night – RON.

- i) az előrevonás biztosítása érdekében legyen képes további képességeket²⁶ szervezetébe integrálni a szükséges valós biztosítás feltételeinek megteremtése érdekében;
- j) rendelkezzen a szükséges kommunikációs és informatikai rendszerekkel (CIS²⁷);
- k) legyen képes az alkalmazott logisztikai rendszer (LOGFAS²⁸) használatára.

A NATO stratégiai parancsnokságai által kiadott képességkódok és képességjegyzék²⁹ ezzel szemben egy némileg eltérő, néhány tekintetben alacsonyabb szintű követelményt támaszt a KTK-val szemben:

- a) biztosítson elhelyezést, étkeztetést, higiéniai feltételeket, egészségügyi ellátást mintegy 500 fő részére;
- b) biztosítson parkolási és hajtóanyag-feltöltési lehetőséget naponta 200 db jármű részére;
- c) bármikor legyen képes további 100 fő és 50 db jármű ideiglenes befogadására;
- d) biztosítson megfelelően védett parkolási lehetőséget lőszerrel megrakott járművek részére.

Emellett további képességfokozó követelményként határozza meg:

- a) legyen képes személyi állománnyal és eszközökkel csatlakozni a logisztikai helyzetkép³⁰ megteremtéséhez a NATO alapvető automatizált információs rendszeréhez;
- b) legyen telepíthető extrém hideg vagy forró éghajlati viszonyok és bonyolult körülmények között;
- c) telepítése esetén rendelkezzen minimum háromnapos készlettel;
- d) legyen képes megteremteni az erők védelméhez szükséges feltételeket;
- e) a NATO-előírásnak megfelelően rendelkezzen és biztosítson ABV-védelmi³¹ képességet;
- f) a Szövetség kiképzési szabványában³² meghatározottak szerint legyen felkészült a rögtönzött robbanóeszközök elleni védelemre.

A feladattisztázás során véglegesítették – melyet az amerikai fél³³ is megerősített –, hogy a szabvány(okban) meghatározott minden képesség biztosítására nincs szükség. Ugyanakkor ismételt meg kell jegyezni, hogy a szabványok bevezetésére vállalt határidők miatt a gyakorlat időszakában bizonyos képességek nem álltak rendelkezésre. A megteremtésükre olyan erőfeszítéseket kellett volna tenni, melyek a 2017. évi erőforrások mellett nem voltak vállalhatók, illetve egy részük a Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program keretében vannak betervezve.

A KTK VÉGLEGES FELADATRENDSZERE

A feladattisztázások során kialakult a magyar KTK tényleges feladatrendszere, mely összhangban volt a beérkező erők igényeivel, és amely a NATO-szabványok figyelembevételével és a hazai BNT lehetőségei alapján lett kidolgozva. A legfontosabb feladatok az alábbiak voltak:

- a) vezetés és irányítás biztosítása;

²⁶ Katonai rendőrség, műszaki, javító- és egyéb adminisztratív képességek.

²⁷ Communication and Information System.

²⁸ Logistic Functional Area Service.

²⁹ NATO Bi-SC Capability Codes and Capability Statements, 29 Jan 2016.

³⁰ Recognised Logistics Picture – RLP.

³¹ Atom, biológiai, vegyi.

³² STANAG 2294/ACIEDP-01 Counter Improvised Explosive Device (C-IED) Training Requirements.

³³ 21st TSC – 21. Hadszintéri Támogató Parancsnokság.

- b) a betartandó rendszabályok kialakítása;
- c) erők elhelyezése (200–700 fő/nap);
- d) élelmezés és munkakörülmények biztosítása (16–34 fő amerikai összekötő, illetve a saját állomány ellátása);
- e) tábori hajtóanyagraktár üzemeltetése, feltöltés hajtóanyaggal (az elvárt képesség 75 000 l/nap);
- f) forgalomszabályzás és ellenőrző-áteresztő pontok működtetése;
- g) egészségügyi ellátás biztosítása;
- h) területmenedzsment, műszaki tevékenység és a „Force Protection” koordinálása;
- i) javítás/karbantartás, műszaki mentés biztosítása;
- j) a saját és a konvojkísérő állomány ellátása;
- k) egyeztetés a hatóságokkal a továbbhaladás érdekében.

AZ MH ARB KTK KIALAKÍTÁSA

Az MH ARB 2017. június 1. és 2017. augusztus 22. között – az MH Logisztikai Központ parancsnokának 62/2017. számú parancsa alapján – az amerikai és a szlovén fél részére, az elfogadott NATO-szabványok³⁴ alapján konvojtámogató központot állított fel, működtetett, biztosította a szövetséges erők átvonulását, illetve az ez idő alatt szükséges ellátást.

A gyakorlat végrehajtása az alábbi szervezési és végrehajtási fázisokból állt:

- előkészítés 2017. 05. 03–29.;
- átcsoportosítás 2017. 05. 25–31.;
- végrehajtás 2017. 06. 01. – 08. 31.;
- visszacsoportosítás, értékelés 2017. 09. 01. – 10. 31.

A KTK települési helyéül az előzetes szemrevételezések – és az amerikai féllel történt egyeztetések – után az MH Bakony Harckiképző Központ (BHK) táborfalvai bázisát jelölték ki. Itt történt meg a konvojok fogadása, a személyi állományuk pihentetése, a járművek feltöltése hajtóanyaggal. A saját végrehajtó személyi állomány ellátási, pihentetési, élelmezési feladatait pedig az MH Katonai Közlekedési Központ anyagraktára területén hajtották végre.

Az amerikai erők ellátásához szükséges képességek kialakítására a gyakorlat tervezési fázisai során az átvonuló erők által a szükségleti jegyzékben megadott – és az MH által vizsgálta – igények alapján került sor. A kezdeti műveleti képesség (IOC³⁵) elérésére 2017. június 1-jén, míg a teljes műveleti képesség (FOC³⁶) elérésére 2017. június 8-án került sor.

Az IOC során a KTK képes volt korlátozott számban konvojt fogadni és pihentetését biztosítani, míg a FOC elérésével, vagyis a teljes kapacitás kihasználásával képes volt több mint 400 fő pihentetésére, 250 db technikai eszköz elhelyezésére és hajtóanyaggal történő feltöltésére. A beérkező erők élelmezési ellátásának biztosítására – az előzetes egyeztetés alapján – nem került sor.

A KTK működését az amerikai fél egy összekötő csoport – harcászati műveleti központ (TOC³⁷) – alkalmazásával segítette, amelynek összetétele a gyakorlat végrehajtása során folyamatosan változott az erők beérkezésének intenzitása függvényében.

³⁴ AJP-4 (STANAG 2182); AJP-4.4 (STANAG 2506); AJP-4.6 (STANAG 2230); AJP-3.13 (STANAG 2532); ATP-3.13.1 (STANAG 2580); AASTP-5 (STANAG 4657).

³⁵ Initial Operational Capability.

³⁶ Full Operational Capability.

³⁷ Tactical Operation Centre.

Az amerikai TOC-ban csúcsidőszakban 34 fő összekötő tartózkodott a tábor területén. A következő feladatrendszert kellett végrehajtaniuk:

- a) erők mozgásának híradó-támogatása és -biztosítása;
- b) javító- és vontatóképesség biztosítása;
- c) mozgáskoordinálás biztosítása;
- d) üzemanyag-ellátás biztosítása (az erre a feladatra telepített rajerőt még a gyakorlat kezdetén felszámolták).

A gyakorlat csúcsidőszakában a beérkező erők (konvojok) száma meghaladta a KTK rendelkezésre álló elhelyezési és higiéniai kapacitásait, ezért a tervek alapján az amerikai fél további szolgáltatásokat vett igénybe. A KTK képességét meghaladó létszámú erők kiszolgálását, elhelyezési és ellátási feladatait a KBR³⁸ amerikai vállalkozás hajtotta végre szerződés alapján, jellemzően alvállalkozók bevonásával. Ez a szolgáltatás nem tartozott bele a BNT-támogatás körébe, az az amerikai fél saját szervezésében történt.

A KBR feladata volt a mobil tábori elhelyezés, valamint a személyi higiéné feltételeinek biztosítása és folyamatos fenntartása. A szükséges mennyiségű klimatizált sátor felállítását és a higiéniai feltételek kialakítását, telepítését a szolgáltató cég saját állományával hajtotta végre mintegy öt nap alatt. A nagyszámú konvoj áthaladását követően a szolgáltató végrehajtotta a bontást, és kapacitásait továbbszállította.

A KBR a „csúcsidőszakban” három fő munkavállaló helyszíni állomásoztatásával biztosította a mobil létesítmények működését, amely állomány ellátási feladatai nem terhelték a magyar felet.

A VÉGREHAJTÁS

A gyakorlat során az MH Logisztikai Központ egy RSOM HQ szerepében eljárva irányította az MH Katonai Közlekedési Központ bázisán kialakított mozgáskoordináló központot³⁹ (MKK) és az MH ARB által kialakított KTK tevékenységét. A konvojok beérkezése már az IOC elérésekor megkezdődött, majd a FOC időszakában folyamatosan változó intenzitással működött, és a gyakorlat tényleges befejezését követően a visszacsoportosítást végrehajtó erők átvonulásával fejeződött be.

Az előzetes tervezésnek megfelelően a TOC rendelkezett alapinformációkkal az országhatárt átlépő konvojokról, és szorosan együttműködött az MKK-val. A konvojok adatait sok esetben az amerikai TOC állományával is pontosítani kellett. Több esetben előfordult, hogy a határátlépésről a TOC nem, vagy tévesen és későn kapott információt.

A feladatrendszerből adódóan a KTK felelt a Táborfalva térségébe érkező konvoj közúti forgalomszabályzásáért és a végrehajtó szakállomány biztosításáért. A konvojokat felvezető magyar szállítmánykísérő állománnyal együttműködve az M5 autópályán érkező oszlopokat a KTK az MH BHK bázisának 2. számú kapujánál kialakított ellenőrző-áteresztő ponton (EÁP) keresztül fogadta.

A kötelezően előírt regisztrációt követően az oszlop a telephelyre, illetve feltöltési igény esetén a töltőpontra sorolt be. Az EÁP állománya ellenőrizte a belépő személyek fegyvereinek töltetlenségét, felvette az adataikat. Ezek alapján az oszlopparancsnok és a TOC egyeztetette

³⁸ Kellogg Brown & Root amerikai katonai támogató vállalat. Kovács Gergely: A katonai magánvállalatok főbb típusai. <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1427&title=a-katonai-maganvallalatok-fobb-tipusai-> (Letöltés időpontja: 2017. 12. 28.)

³⁹ Movement Coordination Centre – MCC.

a személyi állomány és a technikai eszközök adatait, azokat összevetette a korábban már megküldött, a határátlépés alapjául szolgáló diplomáciai engedéllyel. A személyi állomány elfoglalta az elhelyezési körleteket, pihent, tisztálkodott, felkészült a továbbindulásra. Az oszlop megérkezését annak azonosítóadataival együtt azonnal jelentette az RSOM HQ részére, és tájékoztatta az MCC-t is.

Az előzetes számvetések alapján az MH BHK bázis telephelyén 5-6, a Táborfalván lévő katonai szervezetek területén további 3-4 konvoj technikai eszközeinek elhelyezésére volt lehetőség, természetesen az oszlop méretének és a járművek típusának függvényében. A csúcsponton egy nap 30 oszlop lépett be az országba, ebből 11 vette igénybe a KTK-t. A visszacsoportosítás idején egy időben 18 konvoj is tartózkodott az országban, és ebből hét oszlop érkezett Táborfalvára.

Az oszlopok a KTK-ban eltöltött idő tekintetében is eltérő képet mutattak. Voltak oszlopok, melyek a feltöltés végrehajtását követően csak a személyi állomány rövid (4–6 óras) pihentetését hajtották végre, és indultak tovább, míg néhány konvoj 24 órát is meghaladó ideig tartózkodott Táborfalván. Ebben szerepe volt annak is, hogy a gyakorlat egyik alapvetése az volt, hogy a feladatot a NATO Alapszerződés 4. cikkelye szerint, vagyis a polgári lakosság, illetve a közlekedés akadályozása nélkül kell végrehajtani. Így került sor arra, hogy a részt vevő nemzetek korlátozhatták a területükön áthaladó konvojok mozgásának időtartamát és mennyiségét is. Tekintettel arra, hogy a gyakorlatra a nyári időszakban – turistaszézonban – került sor, több ország a hétköznapokon történő közlekedést (például csak hétfőn, szerdán és pénteken, vagy kedden és csütörtökön) preferálta, és hétvégén nem engedélyezte a katonai mozgásokat.

A konvojok egyszerűbb közlekedése – manőverezés, kísérés – miatt az oszlopokban lévő járművek számát előzetesen maximálták. A meghatározás szerint egy oszlopban 20-25 db jármű haladhatott, azok típusától és méretétől függően. Lehetőség szerint a túlsúlyos, túlméretes eszközöket – zömmel a páncélozott és a lánctalpas harcjárműveket – elsősorban vasúton, ritkább esetben trélereken csoportosították át. A kerekes eszközök tekintetében is nagy volt az eltérés, hiszen kerekes harcjárművek, műszaki eszközök és természetesen különféle teher- és szállító járművek, terepjáró járművek alkották a konvojokat. Az oszlopok összeállításánál figyelembe vették, hogy az egy oszlopba tervezett járművek milyen sebességgel képesek közúton közlekedni, illetve tartoznak-e valamilyen különleges besorolásba.

Az optimális oszlopösszetételre való törekvés ellenére a valóságban szinte minden változat előfordult. Az induláskor homogén oszlopok az útközbéli átszervezések, műszaki meghibásodások miatt „átalakultak”. Így fordult elő, hogy több esetben 3-5 jármű érkezett konvojként az előre jelzett 20 helyett. A menet közben technikai okok miatt lemaradt eszközök az érkező következő oszlophoz csatlakoztak, és az így „meghízott” konvoj lényegesen több járművel érte el a KTK-t.

A konvojok 3 óránként indultak, de a teljes mentvonalon ez a követési idő nem volt tartható. A polgári forgalom, a technikai meghibásodások, az előírt rövid pihenők – és az autópályákon azok fizikai lehetőségei – befolyásolták a terveket. Így fordult elő, hogy több esetben az oszlopok „összecsúsztak”, és két – egy esetben pedig három – konvoj egy-egy óra különbséggel érkezett a KTK térségébe. A már vázolt beléptetési eljárás miatt egy normál oszlop fogadása minimálisan 30-35 percet vett igénybe. A KTK fizikai kialakítása következtében a behajtásra kijelölt 2. számú kapu és a kihajtásra igénybe vett 1. számú kapu ugyanarra a közútra vezette a konvojokat. Így fordult elő, hogy a belépő konvoj – amely ráadásul egy hosszabb oszlop volt – és a közvetlenül utána érkező újabb konvoj járművei akadályozták az éppen induló oszlop kihajtását.

Az ilyen problémák elkerülése érdekében a beérkező és a távozó konvojok mozgását harmonizálni kellett. Ennek érdekében az MKK és az amerikai TOC a konvojok határon történő belépésének időpontjára fokozott figyelmet fordított, így a lehető legpontosabban lehetett meghatározni a KTK-ba érkezésük idejét. Ha a KTK-ba érkezés ideje egybeesett egy konvoj távozásának idejével, akkor a TOC javaslata alapján a távozó konvoj indulási ideje módosult. Az esetek zömében ezt a menetkész oszlop várakoztatásával volt célszerű megtenni, ezzel elkerülhető volt, hogy a szűk bevezető közúton két oszlop találkozzon.

1. táblázat *Kimutatás*⁴⁰

	A feladat-végrehajtás időszaka			Összesen
	Június	Július	Augusztus	
Konvoj	24	74	30	128
Személy (fő)	783	1864	272	2919
Technika (db)	347	675	135	1157

A feladat-végrehajtás fő időszaka július volt, júniusban és augusztusban a konvojok alapvetően logisztikai alegységekből álltak, júliusban viszont többnyire a harcoló erők hajtottak végre átcsoportosítást.

A SZOLGÁLTATÁSOK ÖSSZESÍTÉSE

A KTK működési időszaka alatt a képességeit párhuzamosan biztosította a külföldi haderő és a saját állomány részére.

Az amerikai összekötő csoport részére élelmezési ellátást, az átvonuló erők részére pedig hajtóanyag-feltöltést, szállást és higiéniai feltételeket biztosított. 2017. június 1. és augusztus 31. között több mint 1000 adag ételt biztosított, és 250 ezer liter JET-A1 kerozint, 10 ezer liter gázolajat töltött fel amerikai és szlovén töltő gépkocsikba, illetve közvetlenül a technikai eszközökbe. Az átvonuló állomány és az összekötő csoport közel 3900 éjszakát töltött a KTK körleteiben. Ezenfelül a KTK kijelölt állománya részt vett összesen 153 konvoj kísérési feladataiban, és több mint 45 ezer közúti kilométert teljesített.

A saját erők feltöltésére kiszolgált mintegy 7600 liter gázolajat és 400 liter benzint. A működési képesség elérésének kezdetétől a visszacsoportosítás megkezdéséig 3300 adag ételt készített a gyakorlaton részt vevő magyar állomány részére. A KTK saját és az MKK szállítmánykísérő, valamint a gyakorlatban részt vevő más katonai szervezetek állománya több mint 2900 éjszakát töltött Táborfálván.

⁴⁰ MH ARB KTK parancsnokának összesített jelentése.

2. táblázat *Szolgáltatások összesítése*⁴¹

	Anyag/szolgáltatás	Mértékegység	RSOM CSC
Külföldi	JET-A1 (F-34)	liter	255 882
	Gázolaj (F-54)	liter	10 401
	Élelmezési adagok száma	adag	1 018
	Szállásbiztosítás	fő/éjszaka	3 881
	Közúton történt RSOM CSC által koordinált kísérések száma	db	153
	Közúton történt kísérések megtett távolsága	km	45 270
Magyar	Gázolaj (F-54)	liter	7 613
	ESZ-95	liter	407
	Élelmezési adagok száma VI-os norma	adag	3
	Élelmezési adagok száma kétszeres VI-os norma	adag	3 278
	Szállásbiztosítás	fő/éjszaka	2 922

A SAGN 17 – és a csatlakozó gyakorlatok – végrehajtásában részt vevő erők kétharmad része Pápán, illetve Várpalota térségében hajtott végre feladatot, és itt vett igénybe szolgáltatásokat, így a Táborfalva KTK által biztosított ellátáson felül még az MH ÖHP ellátószervezetei is végeztek kiszolgálást. A szolgáltatási adatokat az MH LK RSOM HQ BNT-részlege összesítette, azokat itt csoportosították gyakorlatonként, és az igénybe vevő nemzetek részére itt készítették elő a számlázást.

TAPASZTALATOK, KÖVETKEZTETÉSEK

Fontos kiemelni, hogy a BNT keretében – a jövőben várhatóan gyakrabban – előforduló RSOM-feladatok eredményes végrehajtásához, a vonatkozó szabványok ratifikálásának értelmében, a vállalt alkalmazási határidőt mindenképpen tartani kell. Ezért a hazai stratégiai és szakmai szabályozókat ki kell dolgozni.

A jövőbeni képesség megteremtésének feltétele – az anyagi erőforrásokon túl – a megfelelő létszámú személyi állomány biztosítása. A feladatra dedikált állomány ütemezett nyelvi, szakmai felkészítése, kiképzése is elengedhetetlen.

Kiemelten fontos a végrehajtás begyakorlása harcászati szinten, de az átfogó megközelítés⁴² jegyében elengedhetetlen a műveleti, stratégiai együttműködés más, a tárcán kívüli szereplőkkel.

Nem elegendő alkalmi képességek kialakítása – mint például a szállítmánykísérő csoportok, részlegek időleges megalakítása –, hanem állománytáblában megalakított szervezeti elemekre van szükség a folyamatos, fenntartható képességhez.

A Saber Guardian gyakorlatsorozat folytatásáról a döntés megszületett, a tervezés elkezdődött. Ennek során hazánkban a jövőben nagy valószínűséggel feladatként kell számolnia a KTK-képesség lehívásával. Ha az MH ARB ismételten feladatként kapja a BNT keretében a KTK működtetését, akkor a feladattisztázás és az előkészítés során törekednünk kell a

⁴¹ Nyitrai István ezds.: SAGN 17 összefoglaló jelentés, 2017. augusztus.

⁴² Comprehensive Approach – CA.

már meglévő tapasztalatok felhasználására. A tapasztalatok feldolgozásával el kell érünk, hogy a képességet begyakorlott állománnyal alkalmazzuk. Törekednünk kell a megismert hiányosságok kiküszöbölésére, a már ratifikált szabványok vállalt határidőre történő bevezetésére, az ehhez szükséges szervezeti átalakításokat és a további képességfejlesztést pedig haladéktalanul meg kell kezdenünk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

AASTP-5 (STANAG 4657)

AJP- 4.5 Allied Joint Doctrine for Host Nation Support EDITION B, VERSION 1, May 2013.

AJP-3.13 (STANAG 2532) Forces Deployment

AJP-4 (STANAG 2182)

AJP-4.4 (STANAG 2506)

AJP-4.6 (STANAG 2230)

APP-6 Edition 2016

ATP-3.13.1 RECEPTION, STAGING AND ONWARD MOVEMENT (RSOM) PROCEDURES (Edition A Version 1 JUNE 2014)

Kovács Gergely: *A katonai magánvállalatok főbb típusai*. <http://old.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=1427&title=a-katonai-maganvallalatok-fobb-tipusai->

MC 319/3 NATO Logisztikai Alap- és Irányelvei

MC 331

MC 334/2 Befogadó Nemzeti Támogatás NATO Alap- és Irányelvei

MH ARB KTK parancsnoka összesített jelentése

MH ARB KTK parancsnoka előadása, 2017. 07. 05.

MH ARB KTK parancsnoka jelentése, 2017. 08. 15.

MH HFKP jelentése HVKF részére, 2017. december

MH HFKP úti jelentése, 2016. 09. 15.

MH HFKP, miniszteri háttéranyag, 2017. február

NATO Bi-SC Capability Codes and Capability Statements, 29 Jan 2016.RSOM to LOGD & LOGC meeting, Pályi József előadása

SAGN 17 összefoglaló jelentés, 2017. augusztus, Nyitrai István ezds. előadása

STANAG 2294/ACIEDP-01 Counter Improvised Explosive Device (C-IED) Training Requirements

Balla Tibor alezredes:

AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR HADSEREG KÉRDÉSE A KIEGYEZÉSTŐL AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG (1867–1918)

Közös haderő kontra magyar nacionalizmus

ÖSSZEFOGLALÓ: A Habsburg Birodalomban a poroszoktól 1866-ban elszenvedett vereség után végbement katonai reformok kedvező lehetőséget teremtettek volna a korábbi császári–királyi haderő egy osztrák, illetve egy magyar hadseregre történő kettébontására. Ez a követelés azonban sem 1867-ben az Osztrák–Magyar Monarchia létrejöttékor, sem a következő öt évtized során nem valósulhatott meg – lényegében azért, mert azok a politikai erők, amelyek döntöttek a kérdésben, nem támogatták azt.

KULCSSZAVAK: császári és királyi hadsereg, önálló nemzeti hadsereg, parlamenti csatározások, magyar vezényleti nyelv, tisztikar, nemzeti vívmányok, magyar királyi honvédség, Nagy Háború, hadsereg szétválasztása

BEVEZETÉS

Az önálló magyar hadsereg igénye a bécsi udvar részéről teljesíthetetlen volt, hiszen élénken élt még az 1848–49-es szabadságharc emléke, s úgy tartották, hogy a rebellis magyarok kezébe kockázatos lenne saját hadsereget adni.¹ Minden magyar követeléssel szemben gyanakvással éltek, mivel úgy vélték, a magyar lakosság végső célja a Habsburgoktól való függetlenedés, akár a dinasztia bukása árán is. Az uralkodó mint legfelsőbb hadúr mindvégig ragaszkodott az osztrák–magyar haderő egységéhez, nemzetek feletti jellegéhez, mivel abban látta ütőképességének zálogát, a birodalom nagyhatalmi pozíciójának biztosítékát. A Monarchia nemzetiségi ellentéteit távol akarta tartani a hadseregtől.

A kiegyezési tárgyalásokon a magyar politikusok, főleg Deák Ferenc és gróf Andrássy Gyula, a külön magyar hadsereg kérdését fel sem vetették, mivel ők maguk is meg voltak győződve a haderő egységének elsőrendű fontosságáról. A hadsereg egységét tehát mindketten a kiegyezés alapjának tekintették, mely nélkül a közös és kölcsönös védelem nem valósulhat meg. Vagyis ha nincs egységes haderő, nincs kiegyezés sem.

A kiegyezésről alkotott 1867. évi XII. törvénycikk 11. paragrafusa „magyar hadseregről” szól mint „az összes hadsereg kiegészítő részéről”. Ez a kitétel vitatható volt, mindenki saját felfogása szerint értelmezhetette. Andrássy magyar miniszterelnök jól látta, hogy jelentős magyarországi belpolitikai erők sorakoztak fel a magyar hadsereg ügye mellett. Éppen ezért

¹ Az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc idején megszervezett magyar Honvédség mintegy másfél éven át sikeres hadműveleteket folytatott a császári–királyi és az orosz hadsereg túlerőben lévő csapataival szemben. Vö. Hermann Róbert: 1848–1849. A szabadságharc hadtörténete. Korona Kiadó, Budapest, 2001.

komoly erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy ha már a közös haderővel egyenértékű magyar hadsereg nem is jöhet létre, valamilyen fegyveres ereje (honvédsége) mégis legyen a magyarságnak. Hosszas tárgyalások után sikerült elfogadtatnia tárgyalópartnereivel és az uralkodóval, valamint honfitársaival egy alacsony létszámú, kiegészítő szerepre szánt, tüzérség és műszaki alakulatok nélküli magyar királyi honvédség létét, amely egy reménybeli önálló magyar haderő alapjának tűnhetett.²

A SOKNEMZETISÉGŰ OSZTRÁK–MAGYAR HADERŐ FELÉPÍTÉSE

Az 1868-as véderőtörvények szerint a fegyveres erőt a császári és királyi (vagy közös) hadsereg és haditengerészet, valamint a két honvédség (magyar királyi, illetve az osztrák császári–királyi Landwehr), a magyar királyi népfelkelés és a császári–királyi Landsturm együttesen alkotta. (1868-ban az uralkodó „az írásos érintkezés egyszerűsítése érdekében” elrendelte a „k. k. Heer” azaz a császári–királyi, nem pedig császári és királyi hadsereg, hadügyminisztérium stb. használatát. Ez a megjelölés nyilvánvalóan ellentétben állt a dualizmus szellemével. A kifejezés jogszerű voltát 1873 óta vitatta a magyar kormány. 1889-ben Tisza Kálmán magyar miniszterelnöknek sikerült elérnie, hogy azt követően a közös hadsereg elnevezése hivatalosan „kaiserlich und königliches Heer”, „k. u. k. Gemeinsames Heer”³ lett.)

A szárazföldi haderőt alkotó közös hadsereg, honvédség és népfelkelés három vonalat jelentett. Ezen alkotórészek a szervezettség, a kiképzettség, a fegyverzet minősége, valamint a bevetetőség foka szerint tértek el egymástól.

A honvédség (és az osztrák Landwehr) a fegyveres erőnek csak második vonala, kiegészítő része volt. Békében gyenge létszámú keretek képezték a hozzá tartozó csapatokat. Háború esetén a közös hadsereg támogatására és honvédelemre, béke idején pedig kivételesen a belső rend és biztonság fenntartására is alkalmazhatták csapataikat.

A közös hadsereg és a honvédség illetményei, ugyanazon fegyvernemének szolgálati és gyakorlati szabályzatai, jelvényei és rendfokozati jelzései, valamint fegyverzete és felszerelése megegyeztek. (A felsoroltak egyben a haderő egységes voltát biztosították.)

A magyar királyi honvédség különállása több dologban is megnyilvánult: a közös hadsereggel ellentétben nem a német, hanem a magyar és a horvát volt a szolgálati nyelve, a honvédek ruházata magyaros elemeket, zászlói nemzeti színeket és címet tartalmaztak, ezzel is a nemzeti jelleget hangsúlyozták, a tisztek és a legénység az uralkodóra mint magyar királyra tettek esküt. Az 1868-ban felállított honvédségben az 1848–49-es honvéd hagyományok is tovább éltek, hiszen az új honvéd tisztikarba közel 400, egykoron az 1848–49-es szabadságharcban (hadnagy–ezredesi rendfokozatot elért) tisztként szolgált személy is bekerült, sőt vezető beosztásokat töltött be, mint pl. gróf Andrássy Gyula honvédelmi miniszter, Hollán Ernő, Máriássy János és Czillich Eduard tábornokok.⁴

A dualizmus keretei között hiányoztak a szervezeti feltételei annak, hogy a honvédségből önálló magyar hadsereg jöjjön létre, de még inkább igaz volt ez a k. u. k. hadsereg esetében. 1914-ben a közös hadsereg 102 gyalogezrede közül 47 a történelmi Magyarország területéről kapta újoncait, ám mivel az ország maga is soknemzetiségűnek volt tekinthető (a háború

² Pollmann Ferenc: *Trianon felé. A magyar hadsereg ügye a kiegyezéstől Trianonig*. Püldo Kiadó, Budapest, 2008, 11–16.

³ Jelentése: császári és királyi hadsereg, cs. és kir. közös hadsereg.

⁴ Hermann Róbert (szerk.): *Magyarország hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015, 239.

kitörésekor Magyarország lakosságának kevéssel több mint a fele magyar nemzetiségű), közülük csupán 15-ben érte el a magyar ajkúak aránya a 75%-ot. A legalább 90%-ban magyar anyanyelvű ezredeből (melyeket már színmagyarnak tekinthetünk) csak nyolc⁵ létezett.

A 32 honvéd gyalogezered közül 11-ben érte el a magyarok aránya a 75%-ot, és csak nyolc⁶ volt közülük színmagyar.

A közös hadsereg huszárezredeiben 16-ból 12 elérte a háromnegyedes arányt, és kilenc ezred állománya volt színmagyarnak tekinthető. A tíz honvéd huszárezredből csak három (a budapesti 1., a debreceni 2. és a kassai 5.) felelt meg az utóbbi kritériumnak, és további kettőben (a szegedi 2. és a szabadkai 4.) érte el a magyar legénység a 75%-os arányt. A közös hadsereg tüzérségénél, műszaki és vonatcsapatainál csak elvétve vagy egyáltalán nem voltak túlnyomórészt magyar állományú alakulatok. A honvéd tüzérség 8 tábori ágyúezrede közül három (a budapesti 1., a kassai 3., a lugosi 8.) legénységét tekinthetjük színmagyarnak, a szegedi 1. honvéd lovas tüzérsztyály legénységének több mint háromnegyede volt magyar. Ebből a soknemzetiségű haderőből szinte lehetetlen lett volna magyar hadsereget létrehozni.⁷ Egy önálló magyar fegyveres erő ráadásul képtelen lett volna megőrizni az ország integritását.⁸

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a dualista elv a hadügy vonatkozásában több ponton is sérült a Monarchiában. Ennek egyik megnyilvánulása volt, hogy a közös hadseregen belül nem alakult ki magyar hadsereg. A másik szembetűnő jelenség, hogy a hadsereg megrendeléseit nem osztották el arányosan a birodalom két része között, azonban ebben az ipari színvonal különbözősége is szerepet játszott. (A közös hadügyminisztérium csak 1902-ben fogadta el elviekben a hadseregszállítások kvóta szerinti teljesítését. Magyarország részvállalása a hadsereg ipari szállításaiban csak 1904-től közelítette meg a kvóta szintjét, 1908-ban például 35,7 százalékkal vett részt a hadiszállításban.)⁹

HARC A NEMZETI HADSEREGÉRT A PARLAMENTBEN

A magyar politikai elit számára a nemzeti hadsereg kérdése a dualizmus egész ideje alatt a legkényesebb probléma maradt. Főként a függetlenségi párti ellenzék tartotta folyamatosan szőnyegen az ügyet, komoly gondot okozva a kormánytöbbségnek a magyar parlamentben. Az ellenzék támadásának fő célpontja a német vezényleti és szolgálati nyelvű, dinasztikus szellemű közös hadsereg – az ország belső önállóságának csorbítója, az önálló magyar nagyhatalmi igények korlátozója, a középosztály számára a katonai karrier, a biztos előmenetel gátja – volt, amely nem különült el osztrák és magyar részre. A magyar társadalom és közvélemény mindvégig idegennek érezte azt, sőt a birodalom osztrák felének népei sem igazán tekintették magukénak. Az iránta érzett ellenszenvben szinte egyesült a nemzet. Az egyszerű emberek apái, nagyapái szabadságküzdelmének elfojtóját gyűlölte benne, a mindennapokban gyűlölte a német vezényletet, amely még gyötrelmesebbé tette az amúgy is sanyarú katonaeletet. A közös hadsereg nemcsak a fentebbi nemzeti sérelmek terrénuma volt,

⁵ A győri 19., a budapesti 32., a kassai 34., a kecskeméti 38., a debreceni 39., az egri 60., a szolnoki 68. és a székesfehérvári 69. cs. és kir. gyalogezerdek.

⁶ A budapesti 1., a debreceni 3., a kassai 9., a miskolci 10., a székesfehérvári 17., a budapesti 29. és 30., továbbá a veszprémi 31. honvéd gyalogezerdek.

⁷ Pollmann: i. m. 18–19.

⁸ Deák István: Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztjeinek társadalmi és politikai története 1848–1918. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993, 78.

⁹ Hermann (szerk.): i. m. 240–241.

hanem az az intézmény, ahol a magyar a birodalom számos nemzetének egyikévé süllyedt. Nemzeti szempontból sérelmes volt, hogy a közös hadsereg csapatai nem voltak alárendelve a magyar kormánynak, ami azt eredményezte, hogy a szerves kapcsolat hiánya miatt a hadsereg messze nem bírt olyan súllyal a társadalomban és az államban, mint Ausztriában.

Magyarországon a katonai követelés politikai program, mozgósító, pártokat összetartó jelszó, vélt és valódi sérelmek levezetője volt. A magyar vezényleti és szolgálati nyelv, valamint a nemzeti jelvények használata egyben a nemzeti szuverenitás teljesebbé tételét és annak a ténynek az evidenciaként való elfogadását jelentette, hogy a magyar az uralkodó nemzet a magyarországi nemzetiségek felett.¹⁰

A magyar politikai közvélemény azért volt elégedetlen a közös hadsereggel, mert abban nem érvényesült a magyar nyelv, és a külsőségekben nem jutott kifejezésre Magyarország állami különállása. A közös hadseregben minden „osztrák” volt: a közös hadügyminisztérium (a hadügyminiszterek között egyetlen magyar sem akadt), a főparancsnokság, a hadtest és a katonai parancsnokságok (a tábornoki kar és a vezérkar tagjainak 4-5%-a volt magyar születésű, szemben a németek 60, a szlávok 18%-os arányával), a fekete-sárga zászlók és a császári jelvények, mindenekelőtt pedig a szolgálati és vezényleti nyelv. Mindez ellentmondott egy nemzetileg és politikailag önálló, nagyhatalmi törekvésekkel bíró, független állam képének. Sokkal inkább szerettek volna látni magyar részről egy teljesen önálló magyar hadsereget saját főparancsnoksággal és saját szolgálati nyelvvel, amely csak háború esetén kerülne az uralkodó mint legfelsőbb hadúr vezénylete alá.¹¹

A magyar társadalom és az ellenzéki politikusok, ha már az önálló magyar hadseregről kénytelenek voltak lemondani, legalább a közös hadsereg magyar részét szerették volna nemzetivé, magyarrá tenni. Mivel a közös hadsereg (és a közös haditengerészet) fejlesztéséhez szükséges létszámemelést és összegeket a magyar országgyűlésnek kellett megszavaznia, ezért az ellenzéki honatyák cserébe „nemzeti vívmányokat” kívántak. Szerették volna, ha minden magyarországi illetőségű katona a honvédséghez kerül, továbbá, ha minden magyar kiegészítésű közös hadseregbeli ezredben magyar lesz a vezényleti és a szolgálati nyelv, ezekben használhatják a magyar zászlót és rangjelzéseket. Ha ezeket nem kapták meg, az ellenzéki politikusok obstrukcióval kívánták megakadályozni a véderőjavaslatok elfogadását. A hadsereg kérdése arra is alkalmas volt, hogy az ellenzék kormányt buktasson, hiszen a véderőjavaslatok elleni obstrukció népszerű volt a közvélemény szemében, és a nemzeti vívmányok jelszavával széles tömegeket tudtak maguk mögé állítani. A hadsereg kérdése a dualizmus időszakában több alkalommal okozott súlyos belpolitikai válságot, főként 1889-ben, továbbá 1903–1904-ben és 1911–1912-ben.¹²

A véderőtörvény körüli, tízévenként ismétlődő budapesti parlamenti viták 1889-ben nagyon kiéleződtek, a vita ezúttal is a közös hadsereg vezényleti nyelve körül folyt, és ehhez társult a tartalékos tisztikarba való felvételhez kötelező német nyelvvizsga. Az ellenzék a véderőtörvény-javaslat megszavazása fejében a magyar nyelv érvényesülését kívánta a katonai oktatásban. Az uralkodó ismét elutasította a magyar követeléseket, mert felismerte, hogy a fegyveres erők két részre tagolása miatt számos további részre kellene felosztani a

¹⁰ Somogyi Éva: A hadseregfejlesztés és a birodalmi egység ellentmondásai a századfordulón. (Honvédtüzérség 1904.) Hadtörténelmi Közlemények, 1982/4, 638–643.

¹¹ Christian Frech: Die Armeefrage in Österreich-Ungarn nach dem Ausgleich 1867–1914. Diplomarbeit. Wien, 1988, 26.

¹² Katus László: A közös hadsereg a dualista rendszerben. In: Rác Árpád (szerk.): Nagy képes millenniumi hadtörténet. 1000 év a hadak útján. Rubicon-Aquila Könyvek. Budapest, 2000, 329.

Monarchiát, amely a birodalom felbomlásához vezetne. A magyar városok utcáin heves tüntetések zajlottak, s noha végül a törvényhozás elfogadta a véderőjavaslatot, a hadvezetőség és a magyar politikusok között fennálló kevés jóindulat is szertefoszlott.¹³

A hadsereggel összefüggésben jelentkező magyar nacionalizmus és a feszült viszony kiváló példája, ami 1890-ben történt: a budapesti kormány megtagadta az uralkodó születésnapja alkalmából rendezett katonai parádén való részvételtre Bécsbe tartó bosznia-hercegovinai zászlóaljából álló csapatszállítmány áthaladását magyar területen, amit azzal indokolt, hogy a magyar alkotmány tiltja idegen csapatok áthaladását az ország területén. A bosnyák csapatokat így tengeri úton, majd vonaton szállították a császárvárosba.¹⁴

1903–1905 között a hadsereg kérdése ismét kormányválsághoz vezetett. A Fejérváry Géza honvédelmi miniszter által kidolgozott, a császári és királyi hadsereg, valamint a honvédség létszámemelésének javaslata kapcsán Apponyi Albert, a képviselőház elnöke emlékiratában azt javasolta: az újonclétszám emelését tegyék függővé a hadseregre vonatkozó nemzeti követelések teljesítésétől, így a hadsereg zászlói és jelvényei feleljenek meg a magyar közjognak, a magyarországi illetőségű tiszteket helyezték át a magyar ezredekhez, magyar állampolgár ne kaphasson tiszti rangot a közös hadseregben, ha nem tud magyarul. A Függetlenségi Párt ezt megtoldotta azzal, hogy a javaslat megszavazását a magyar szolgálati nyelv és a magyar alkotmányra teendő eskü bevezetésétől, magyar katonaiskolák felállításától tette függővé. A függetlenségi obstrukciója nyomán Széll Kálmán miniszterelnök lemondott. Az uralkodó által is elfogadható, mérsékelt magyar kívánságok megfogalmazására 1903 szeptemberében a kormánypárt vezetőiből kilenctagú bizottságot hoztak létre. A kívánságok között szerepelt a magyar jelvények (pl. címer) alkalmazása a közös hadseregben, a magyar nyelv érvényesítése a katonai büntetőeljárásban és a tisztképzésben, a magyar tisztek áthelyezése a magyar kiegészítésű ezredekhez.

Az uralkodó még abban az évben több engedményt is tett a magyaroknak a hadsereget érintő kérdésekben, pl. beleegyezett a magyar tiszteknek a magyar kiegészítésű ezredekhez történő áthelyezésébe, a katonai bíróságok nyelvhasználatában is engedékenynek mutatkozott, elrendelte, hogy a közös hadsereg magyarországi katonai épületeire a fekete-sárga császári mellé felvonhassák a nemzeti színű magyar zászlót is, a német szolgálati és vezényleti nyelv kérdésében azonban hajthatatlan maradt.¹⁵

1911–1912-ben ismét belpolitikai vitákat generált a közös hadsereg ügye. 1912. június 4-én Tisza István képviselőházi elnök a parlamenti obstrukciót letörve, a kormánypárti többséggel megszavaztatta az új törvényt a véderőről és a honvédségről.¹⁶

A TISZTIKAR ÉS A MAGYAR NYELVHASZNÁLAT A HADSEREGBEN

Ausztria–Magyarországon az egységes és nemzetek felett álló közös hadsereg volt a legjelentősebb összetartó erő. A tisztikar volt viszont az a testület, mely az összbirodalmi szellemet a leginkább megtestesítette. A tiszteket az uralkodóhoz és a Monarchiához fűződő töretlen hűség jellemezte.

A hagyományos magyar követelést, hogy a Magyarországról sorozott ezredekben minél több magyar tiszt szolgáljon, az 1880-as évektől a hadvezetés maga is szorgalmazta, csupán

¹³ Deák: i. m. 88–89.

¹⁴ Frech: i. m. 12.; Deák: i. m. 89.

¹⁵ Frech: i. m. 35.

¹⁶ Katus: i. m. 330–331.

csak az ezrednyelv ismerete miatt is. Azt viszont, hogy a magyar ezredekben kizárólag magyar honos tisztek legyenek, az uralkodó nem fogadta el, mivel ellenkezett hadserege egységéről vallott nézeteivel. Más lapra tartozik, hogy ehhez nem is állt volna elegendő magyar katonatiszt rendelkezésre.¹⁷

A századforduló után már a magyar királyi honvédségben szolgált az aktív magyar származású tisztek fele, a császári és királyi alakulatokban szolgálatot teljesítők közül is sokan kérték áthelyezésüket a honvédséghez.¹⁸ A közös hadseregbeli tisztek tekintélye ugyan nagyobb, szakképzettsége magasabb volt a honvédségben szolgáló bajtársaikénál, ugyanakkor a második vonalban szavatolták számukra a gyorsabb előreljutást a ranglétrán. (Ennek ellensúlyozására az előléptetések során a hadseregben a magyar származású tiszteket preferálták, továbbá kedvezőbb karrierlehetőségeket kínáltak számukra.) A közös hadseregben szolgáló magyarok feltehetőleg tehetségesebbek voltak és nagyobb hivatástudattal rendelkeztek azoknál, akik átmentek a kevésbé elismert honvédséghez.¹⁹

1904-ben a magyar kormány elérte, hogy a bécsújhelyi Katonai Akadémián bevezették a magyar nyelv kötelező oktatását, a közös hadsereg magyarországi katonaiskoláin pedig kötelezővé tették számos tárgy tanítását magyar nyelven, még olyanok számára is, akik nem Magyarországról származtak.²⁰ A nyelvi követelményeket enyhítették a magyar tisztjelöltek számára: magyarul lehetett felvételizni a magyarországi császári és királyi hadapródiskolákba, ennek eredményeként 1905–1907-ben a magyar kadétek több mint 80 százaléka már az ország határain belül tanult.

A soknemzetiségű Monarchia hadserege célszerűségtől vezérelve használta vezényleti és szolgálati nyelvként a németet. A besorozott bakák ugyanis tíz nagyobb és tucatnyi kisebb nyelvet beszéltek. Jelentős lépésnek számított tehát, hogy 1906-ban bevezették a magyar ezrednyelvet azokban az ezredekben, ahol a legénység legalább 20 százaléka magyar anyanyelvű volt. A korábbi 25 közös gyalogezred helyett 37-ben lett a magyar az egyik ezrednyelv.²¹ Azt a közkatonák kiképzésénél és a velük való érintkezésre használták, melyet a tiszteknek és altiszteknek is három éven belül el kellett sajátítaniuk. (Amennyiben valamelyik tiszt nem teljesítette az adott nyelvből előírt vizsgakövetelményeket, addig nem léptették elő, amíg sikeresen le nem vizsgázott.) Természetesen a magyar ezredéknél is több ezrednyelv lehetett, ha az alakulatban még nagy számban szolgáltak német anyanyelvű, szlovák, rutén, román, szerb, horvát vagy szlovén nemzetiségű katonák. 1914-ben a közös hadsereg ezredeinek 90%-ában a tiszteknek a németen kívül még legalább egy, de többnyire két nyelvet kellett ismerniük.

A hadsereget érintő nyelvi kérdésekben 1912-ben újabb siker született, mivel a közös haderő új bünvádi perrendtartása Magyarországon a magyart, Horvátországban a horvátot tette a katonai bíróságok hivatalos nyelvévé.²²

¹⁷ Hajdu Tibor: *Tisztikar és középosztály 1850–1914. Ferenc József magyar tisztjei*. MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 1999, 179.

¹⁸ Hajdu: i. m. 111., 114.

¹⁹ Deák: i. m. 234.

²⁰ Deák: i. m. 118.

²¹ Hajdu: i. m. 118–119.

²² Katus: i. m. 330–331.

A NEMZETI VÍVMÁNYOK ÉS A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDSÉG

A nemzeti vívmányokra a magyar politikusok és kormányok azonban nemcsak a császári és királyi hadsereg, hanem a honvédség vonatkozásában is törekedtek. A dualizmus idején a nemzeti haderőnek tekintett magyar királyi honvédség jelentős szervezeti fejlesztésére, létszámának emelésére, felszerelése és fegyverzete minőségének javítására törekedtek (a közös hadsereg rovására), abban mintegy az önálló magyar hadsereg magvát látták. Az osztrák Landwehr is követte a magyar példát. Ennek következtében a két honvédség gyalogsága és lovassága időnként jobb felszereléssel rendelkezett, mint a közös hadsereg megfelelő egységei, 1914-re pedig már vitathatatlanul a szárazföldi haderő első vonalába tartoztak,²³ a két népfelkelés pedig felzárkózott annak második vonalába.

Mint köztudott, a magyar királyi honvédség 1868–69-ben csupán gyalogos- és lovascsapatokból alakult meg. A gyalogságot 82 zászlóalj (ebből 4 horvátországi kiegészítésű volt), a lovasságot pedig 32 század (28 huszár- és 4 horvát dzsidasalakulat) alkotta. 1872 és 1875 között mindössze három évig állottak fenn a honvédség kötelékében a szórólöveg²⁴-alakulatok, amelyek a hiányzó honvéd tüzérség pótlására voltak hivatottak.

A honvéd tüzérség létrehozására vonatkozó igények magyar részről igen korán jelentkeztek. Az 1868-as véderőtörvény-tervezet 1868. július 30-tól jó egy héten át tartó országgyűlési vitája során a balközép vezéralakjai – Tisza Kálmán (a későbbi miniszterelnök) és Ghyczy Kálmán – már hangosan követelték a honvéd tüzér- és műszaki alakulatok felállítását. Azon túlmenően az akkoriban üléselőző közös minisztertanácson is szóba került a tüzérség kérdése.

A későbbiekben is állandóan napirenden tartott kívánság maradt a tüzérség ügye. Az 1868-as viták elülte után az ellenzéki képviselők a magyar országgyűlésben évről évre felvetették a tüzérség kérdését, erre főként a honvédelmi tárca éves költségvetésének, valamint a császári és királyi hadsereg újoncjutalékának megszavazása körüli viták során adódott alkalom.

Az ellenzéki bírálatok kereszttüzeiben a kormány néhányszor kényes helyzetbe került és igyekezett megkerülni a problémát. A mindenkori honvédelmi miniszter az esetek túlnyomó többségében azzal hátrította el az őt ért támadásokat, hogy a rövid tényleges szolgálati idő, valamint a nyolchetes alapkiképzés nem lenne elegendő arra, hogy ebbe a fegyvernembe tartozók maradéktalanul elsajátíthassák a tüzérszakma fogásait. Az érvek sorába tartozott még, hogy a takarékosági szempontok, illetve a rendelkezésre álló kevés számú képzett tiszt is gátolják a tüzérség felállítását. Ugyanakkor a honvédelmi tárca feje mindig megnyugtatta a képviselőket, hogy háborús konfliktus alkalmával, illetőleg mozgósítás esetén a honvéd csapatok megkapják a hozzájuk rendelt közös tüzérütegeket.

1904 februárjában Tisza István magyar miniszterelnök a honvédség tüzérséggel való ellátását kérte az uralkodótól. Arra hivatkozott, hogy ezt a régi magyar követelést korábban mindig azzal utasították vissza, hogy a honvédségnél töltendő kétéves szolgálati idő nem

²³ 1914. július végén, az első világháború előestéjén, Ausztria–Magyarország lakossága 51,4 millió főt számlált. A magyar királyi honvédség békeállománya 1914-ben alig haladta meg a 30 000 embert, hadiállományát mintegy 200 000 fő képezte. (Nagyságrendileg a Monarchia fegyveres erejének egytizedét jelentette.) Kötelékébe 32 gyalogezred, 10 huszárezred, 8 táborigényezred, 1 lovas tüzérosztály tartozott, amelyeket 8 gyalog- és 2 lovashadosztályba, valamint 8 tüzérandárba vontak össze. A dunai birodalom fegyveres erejének hétnyolcad része a közös hadseregben összpontosult. A szárazföldi haderő békelétszámába 36 000 tiszt és 414 000 főnyi legénység, összesen 450 000 ember tartozott. Az egész haderő hadiállományát 1,8 millió fő alkotta, ennek mintegy 30 százalékát Magyarország állította ki. Vö. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918. Erster Band. Unter der Leitung von Edmund Glaise-Horstenau. Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, Wien, 1930, 80.

²⁴ Kézi erővel működtetett gyorstüzelő fegyver.

elegendő az e fegyvernemhez beosztottak kiképzésére. Mivel a hadsereg egészében két évre tervezik csökkenteni a szolgálat idejét, ezért ez az érv nem tartható fenn. Hangsúlyozta, hogy a terv politikailag veszélytelen, nem érinti a hadsereg egységét. Ferenc József és Heinrich Ritter von Pitreich közös hadügyminiszter katonailag egyaránt előnyösnek tartotta Tisza előterjesztését. Elvi beleegyezésük mellett úgy gondolták, csak fokozatosan, több év alatt valósulhat meg a terv, a tüzérség általános újjászervezése keretében. Az uralkodó az 1904. április 23-i minisztertanácson a következőket mondta: „*A honvéd tüzérségi alakulatok felállítását annak idején, a honvédség megteremtésekor, bizalmatlanságból nem engedjük. Azóta azonban a honvédség olyan irányban fejlődött, hogy nincsen ok a bizalmatlanság további fenntartására.*” (A bécsi vezető katonai körök honvédséggel szembeni gyanakvása csak a honvéd csapatok 1878-as boszniai sikeres szereplése után kezdett eloszlani, azonban nem szűnt meg teljesen.) Sajátos módon a tervek végrehajtását egészen 1912-ig a magyar parlamenti ellenzék vég nélküli beszédekből álló obstrukciója hátráltatta.²⁵

A MAGYAR HADSEREG KÉRDÉSE A NAGY HÁBORÚ IDŐSZAKÁBAN

Az I. Ferenc József halála után, 1916 novemberében trónra került új uralkodó – osztrák császárként I., magyar királyként IV. Károly – komolyan törekedett a dualista állam működésének belső reformjaira, bár azok megvalósíthatósága sokszor kérdéses volt. Uralkodása alatt újra napirendre került a külön magyar hadsereg ügye.

1917. augusztus 20-án dr. Wekerle Sándor lett az új magyar miniszterelnök, aki a parlamentben a választójogi kérdést úgy vélte megoldhatónak, hogy a magyar képviselőházi ellenzéknek egy gesztust tesz a magyar hadseregre vonatkozó követelések kérdésének felvetésével, amely 1913 óta nem került terítékre. Megpróbálta meggyőzni Károly császár és királyt, hogy csak egy a hadsereg kérdésében tett engedmény veszi rá a nemzetet, hogy kövessék Wekerle elképzeléseit a választójogi reform kérdésében.²⁶ A magyar miniszterelnök annak érdekében, hogy kedvező parlamenti helyzetet teremtsen, feladta a kiegyezés egyik alappillérét, a hadsereg közös voltát, és azáltal a nem sokkal korábban a birodalom két fele által megkötött gazdasági kiegyezést is aláasta.

Károly felkarolta a gondolatot, így az a legfelső katonai és politikai vezetés számára is megvitatatandóvá vált. Az uralkodó belpolitikai szempontból is hasznot remélt attól, hogy 1917 őszén komolyan felvesse egy önálló magyar hadsereg létrehozásának lehetőségét.

1917. december 4-én a bécsi Hofburg Sándor-lakosztályában a magyar hadsereg ügyéről koronatanácsot tartottak, amelyen az uralkodó és főhadsegéde, a közös hadügyminiszter, az osztrák és a magyar honvédelmi miniszter, valamint a haderő vezérkari főnöke, továbbá hét tábornok vett részt. Előzetesen mindnyájan megkapták a Szurmay Sándor gyalogsági tábornok, magyar honvédelmi miniszter által az uralkodó felszólítására készített, „A függőben lévő hadsereg kérdések rendezése a Magyar Szent Korona országaiban” címet viselő munkaanyagot.²⁷ Abból kiderült, hogy mennyire szerteágazó kérdések merültek fel egy leendő magyar hadsereg felállítása esetén. A Szurmay által kidolgozott három változat közül a harmadik bizonyult egyedül a jelenlévők által támogathatónak. Annak lényege, hogy a létező császári és királyi haderőt két egymást kiegészítő részre, egy magyarra és egy osztrákra osztanák, és

²⁵ Hermann (szerk.): i. m. 239.

²⁶ Johann Christoph Allmayer-Beck: AOK und „Armeefrage” im Jahre 1918. Österreichische Militärische Zeitschrift (ÖMZ), Heft 6/1968, 432.

²⁷ Kriegsarchiv (KA) Wien, Militärkanzlei Seiner Majestät (MKSM) 1918 38-2/1.

azokba olvasztanák bele a magyar honvédséget, illetve az osztrák Landwehrt. Megőriznék az összhaderő egységét szervezeti, vezetési, kiképzési téren. A tábornoki kar és a törzskarok szintén egységesek maradnának. Jelentős változás lenne, hogy bevezetnék a magyar vezényleti és szolgálati nyelvet valamennyi magyarországi kiegészítésű csapattestnél, intézetnél, valamint a Magyarországon működő magasabbparancsnokságoknál és azok hivatalainál, intézményeinél. Ezeket a hadseregrészekben belül még az írásbeli érintkezést is magyarul kellene folytatni, bár a német mint közvetítő nyelv használata megmaradna a Legfelsőbb Főparancsnoksággal folytatandó levelezésben. Viszont a hadsereg magyar részénél szolgáló valamennyi tisztnek meg kellene tanulnia németül beszélni és írni. Ezeket a helyeket egy átmeneti idő után már kizárólag magyar állampolgárok tölthetnék be. Mindkét honvédelmi minisztérium beleolvadna a közös hadügyminisztériumba, amely azután egy magyar és egy osztrák hadügyminisztériummá válna szét. A közös hadiflotta ügyeinek intézésére egy haditengerészeti minisztériumot kellene létesíteni, amelynek közös jellege megmaradna, és fennhatósága még kiterjedne a Legfelsőbb Főparancsnokság szerveire, valamint a Bosznia-Hercegovina területéről kiegészülő csapattestekre.²⁸

A két hadügyminisztérium önállóan felügyelné a két társország hadseregének kiegészítését, kiképzését és elhelyezését – részben a vezérkar főnökének egyetértésével. A két hadsereg két önálló katonai igazságszolgáltatási szervezettel is bírna, a harmadik Bosznia-Hercegovinában lenne. Az 1917-ben létező Hadsereg-főparancsnokság (AOK) a jövőben nemcsak háborúban, hanem békében is fennmaradna, mint Legfelsőbb Főparancsnokság, kiegészülve egy állandó Főszállásmesteri Hivatallal.

Összességében közös intézmények maradnának a Haditengerészeti és Hadügyminisztérium, a Legfelsőbb Főparancsnokság, az uralkodó katonai irodája, a tábornoki kar és a törzskarok, a haditengerészet (német vezényleti és szolgálati nyelvvel). A bosznia-hercegovinai csapatoknál szintén megmaradna a német nyelv használata, ameddig a két tartomány államjogi helyzetét véglegesen nem rendezik.

Szurmay szerint ez az alternatíva a szervezeti egyszerűsítés mellett azzal az előnnyel is járna, hogy általa a magyar nemzeti törekvések kielégítően megvalósulnának, és így megszűnnének az állandó problémák ezen a területen, ezáltal a haderő egésze működésének személyi és anyagi feltételei a legnagyobb mértékben biztosíthatóak lennének.

Mit jelentett volna a magyar honvédelmi miniszter által elképzelt reform a számok nyelvére lefordítva? A javaslat szerint az új hadseregben az első magasabbegység a hadosztály lenne, mely gyalogsági csapatok mellett lovas-, tüzér, vonat- sőt repülőcsapatokat is magában foglalna. Egy ilyen összefegyvernemi hadosztály 12 gyalog- (illetve vadász-) ezredből, és 1 lovasezredből, továbbá 3 tüzérezredből állna. A gyalogezredek általában 3 zászlóaljat foglalnának magukban. A hadsereg magyar része összesen 312, az osztrák 381, a bosznia-hercegovinai kontingens 28 zászlóaljból tevődne össze, így a haderő ereje 721 zászlóaljat tenne ki. Ez 60 hadosztálynak (26 magyar, 32 osztrák, 2 bosznia-hercegovinai) felel meg. Ehhez jönne még egy kombinált tanhadosztály, főleg kiképzési és kísérleti célokra. A későbbiekben a hadosztályokat hármasával összesen 20 hadtestbe szerveznék (10 osztrák, 8 magyar, 2 bosznia-hercegovinai). A hadkiegészítési kerületek is megváltoznának: azokból Ausztriában 6, Magyarországon 5, Bosznia-Hercegovinában pedig egy jönne létre.

²⁸ Pollmann: i. m. 23–25.

A magyar hadseregen belül megmaradna a horvát-szlavóniai területekről kiegészülő csapattestek különállása. A 312 magyar zászlóaljából összesen 38 lenne horvát, a 26 hadosztályból három, a nyolc hadtestből pedig egy. A területi parancsnokságokból szintén egy jutna Horvátországnak.²⁹

Rudolf Stöger-Steiner gyalogsági tábornok, közös hadügyminiszter 1917. november 17-én az uralkodó számára készült emlékiratában kifejtette: Károly császár és király hozzájárulása a magyar szolgálati és vezényleti nyelvhez egy magyar hadsereg létrehozásához vezetne.

Károly 1918. január 8-án felhatalmazta Stöger-Steiner tábornokot, hogy az előterjesztésében foglaltakról tárgyaljon a birodalom mindkét felének kormányával. Már másnap lezajlott egy szóbeli megbeszélés a hadügyminiszter és Wekerle Sándor között, majd a magyar miniszterelnök január 20-án megkapta a közös hadügyminiszter részletes írásbeli javaslatát is.³⁰

József Ágost főherceg, vezérezredes a decemberi koronatanácson nem vett részt, viszont vele az uralkodó már 1917 szeptemberében tárgyalt a kérdésről. Károly eredeti elképzelése a Szurmay-féle javaslatnál lényegesen kedvezőlenebb feltételeket tartalmazott Magyarország számára, mivel már dandárszinttől felfelé kötelezően és kizárólag a németet írta volna elő szolgálati és vezényleti nyelvként. Ez azonban még az addigi állapothoz képest is visszalépést jelentett volna, hiszen a magyar hadseregbe beleolvadó honvéhdadosztályok, illetőleg dandárok esetében is tiltaná a magyar nyelvet. Ráadásul a magyar hadsereg fenntartása értelemszerűen Magyarországot terhelné, továbbá az uralkodó fenn kívánta tartani magának a jogot, hogy a magyar ezredeket a birodalom egész területén állomásoztathassa. József főherceg saját javaslata, amelyet a szeptemberi személyes megbeszélést követően megküldött az uralkodónak is, lényegében a Szurmay által kidolgozott munkaanyagnak felelt meg. November 29-i kihallgatásán a főherceg azonban tapasztalhatta, hogy Károly császár és király a magyar alakulatok diszlokációján kívül még egy további fontos kérdésben sem volt hajlandó elfogadni indítványát. József Ágost szerint a magyar, illetve az osztrák himnusz használatát szigorúan területi elv szerint kellene elkülöníteni, azaz Magyarországon csak a magyar, Ausztriában pedig csak az osztrák himnusz lenne használható. Ehhez képest Szurmay kompromisszumos megoldása mindkét himnusz eljátszását tartalmazta, Magyarországon értelemszerűen először a magyart, Ausztriában pedig fordítva.

A decemberi koronatanács résztvevőinek többsége az egységes vezénylet és parancsnoklás fenntartásának fontosságát hangsúlyozta, a reform határozott elutasítására egyedül az egyébként magyarságát hangsúlyozó Tersztyánszky Károly vezérezredes vállalkozott. Az uralkodó végső konklúzióként azt állapította meg, hogy a tervezett reformok végrehajtására a háború befejezése előtt nem kerülhet sor. A megfelelő támogatás hiánya nem szegte azonban kedvét, és tovább folytatta az előkészítő tanácskozásokat.

1918. január 9-én részben új meghívottakkal tábornagi tanácskozásnak nevezett megbeszélést tartottak a Hadsereg-főparancsnokság székhelyén, a Bécs melletti Badenben. (A résztvevők nem mindegyike volt tábornagy, de valamennyien magas – vezérkari főnöki, hadseregarancsnoki – beosztást töltöttek be.) Erre a tanácskozásra az uralkodó – mivel véleményét ismerve számított támogatására – meghívta József Ágost főherceget is. A jelenlévők többsége (Jenő főherceg tábornagy, Franz Conrad von Hötzendorf tábornagy, Hermann Kövess tábornagy, Alexander Krobotin tábornagy, Eduard Böhm-Ermolli vezérezredes,

²⁹ Pollmann: i. m. 26–27.

³⁰ Allmayer-Beck: i. m.

Svetozar Boroević vezérezredes, Karl Kritek vezérezredes, Karl Kirchbach vezérezredes, Viktor Scheuchenstuel vezérezredes), József főherceg vezérezredest és Wenzel Wurm vezérezredest kivéve elutasította a magyar hadsereg háború utáni felállításának elképzelését és az uralkodó tervét annak nyilatkozatban történő közzétételéről. Az uralkodó egyelőre kénytelen volt az ügyet átmenetileg félretenni. A tanácskozás után Wekerle magyar miniszterelnöknek így nyilatkozott: „Az én meggyőződésem nem fog megváltozni, de oly erős ellenáramlatok vannak, hogy most nem vagyok abban a helyzetben, hogy megvalósíthassam.”³¹ Mindez azonban csak annyit jelentett, hogy az azonnali megvalósításra nem kerülhetett sor, a háttérben az előkészítő munka tovább folyt a közös Hadügyminisztérium felügyelete mellett.

A legfelsőbb egyértelmű kijelentés ellenére Wekerle miniszterelnök a magyar képviselőházban már január 31-én a hadsereg szétválasztásának korona általi jóváhagyására hívott fel. Február 10-én a magyar „Szabadság” napilap arról tudósított, hogy az uralkodó írásban kötelezte magát a kiegészítő magyar hadsereg háború utáni létrehozására.³²

Az ügy hullámai még a Monarchia Lajtán-túli képviselőinek otthont adó birodalmi tanácsot is elérték: dr. Ernst Seidler osztrák miniszterelnöknek 1918. március 7-én egy a témára vonatkozó interpellációt kellett megválaszolnia.

A közös hadügyminiszter vezérelve a kérdésben az volt, hogy a hadsereg elkerülhetetlennek látszó szétválasztását a katonai közigazgatás területére korlátozza, vagyis egyrészt két önálló irányítótestet kellene létrehozni, de az egységes parancsnokságot megőrizni. Úgy vélte, a hadsereg szétválasztása fejében a magyaroknak el kellene ismernie az egész haderő feletti császári parancsnokság létjogosultságát egy egybehangzó osztrák, illetve magyar katonai törvényben, mintegy az 1867-es kiegyezési törvény továbbfejlesztéseként.

A magyar miniszterelnök április 14-én kelt válaszában azonban nem hagyott kétséget afelől, hogy az ilyen irányú várakozások illuzórikusak. Konzekvensen teljesen tárgyalhatatlannak nevezte a közösen kiadandó katonai törvény javaslatát, sőt szembehelyezkedett a közös hadügyminisztérium, illetve az egységes legfelsőbb fővezérellet vagy a Hadsereg-főparancsnokság békeidőben való működésének fenntartásával.³³ A magyar szakértők továbbra is ehhez az állásponthoz tartották magukat, sőt az 1918. szeptember 12-én, jó másfél hónappal a Monarchia háborús veresége előtt a bécsi közös Hadügyminisztériumban tartott első, a birodalom kormányzatai képviselőinek jelenlétében megtartott megbeszélésen a magyar delegátus úgy vélte, ha a hadseregreform kérdésében nem jutnak eredményre, kormánya azt maga is végrehajtja. Az osztrák miniszterelnök képviselője úgy vélekedett, kormánya aligha van abban a helyzetben, hogy megakadályozza a hadsereg szétválasztását, a jelen lévő katonai szakemberek pedig most is visszafogottan nyilatkoztak.³⁴ Döntés tehát ekkor sem született, a frontokon hamarosan bekövetkezett katonai vereség és az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása azután a hadseregreform kérdését is végérvényesen megoldotta.

³¹ Österreichische Wehrzeitung Nr. 20. vom 15. Mai 1925. 2.

³² KA MKSM 1918 38-2/3.

³³ Allmayer-Beck: i. m. ÖMZ 6/1968, 433–435.

³⁴ Allmayer-Beck: i. m. ÖMZ 6/1968, 433.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Allmayer-Beck, Johann Christoph: *AOK und „Armeefrage“ im Jahre 1918*. Österreichische Militärische Zeitschrift, Heft 6/1968.
- Deák István: *Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztiének társadalmi és politikai története 1848–1918*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993.
- Frech, Christian: *Die Armeefrage in Österreich-Ungarn nach dem Ausgleich 1867–1914*. Diplomarbeit. Wien, 1988.
- Glaise-Horstenau, Edmund (unter der Leitung von): *Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918. Erster Band*. Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen. Wien, 1930.
- Hajdu Tibor: *Tisztikar és középosztály 1850–1914. Ferenc József magyar tisztjei*. MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 1999.
- Hermann Róbert: *1848–1849. A szabadságharc hadtörténete*. Korona Kiadó, Budapest, 2001.
- Hermann Róbert (szerk.): *Magyarország hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718–1919*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015.
- Katus László: *A közös hadsereg a dualista rendszerben*. In: Rác Árpád (szerk.): *Nagy képes millenniumi hadtörténet. 1000 év a hadak útján*. Rubicon-Aquila Könyvek, Budapest, 2000.
- Kriegsarchiv (KA) Wien, Militärkanzlei Seiner Majestät (MKSM) 1918.
- Österreichische Wehrzeitung Nr. 20. vom 15. Mai 1925. 2.
- Pollmann Ferenc: *Trianon felé. A magyar hadsereg ügye a Kiegyezéstől Trianonig*. Püldo Kiadó, Budapest, 2008.
- Somogyi Éva: *A hadseregfejlesztés és a birodalmi egység ellentmondásai a századfordulón. (Honvédtüzérség 1904.)* Hadtörténelmi Közlemények, 1982/4.

M. Szabó Miklós ny. altábornagy:

A „PRÁGAI TAVASZ” ÉS A KATONAI MEGSZÁLLÁS MAGYAR DIPLOMÁCIAI IRATOK TÜKRÉBEN (1968. MÁJUS–OKTÓBER) (1.)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az 1968. évi csehszlovákiai válsággal, majd katonai megszállással sokan foglalkoztak – különböző formában és szemszögből. Ugyanakkor a Hadtörténelmi Levéltár speciális „Zala”-gyűjteményét viszonylag kevesen – ők is különböző mélységben és részletességgel – kutatták.¹ A szerző tanulmányában a HL MN „Zala–1968”-gyűjteményben fellelhető,² a megszállás előkészítésével és végrehajtásával kapcsolatos magyar külügyi jelentéseket tárja az olvasó elé, bemutatva, hogy milyen diplomáciai információk álltak a magyar döntéshozók rendelkezésére a válság idején.

KULCSSZAVAK: „prágai tavasz”, 1968. évi katonai események, Csehszlovákia katonai megszállása, csehszlovák krízis

A Külügyminisztérium 1968. május 16-i 002/111. sz. napi jelentésének melléklete³ – a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Politikai Bizottsága tagjainak, Puja Frigyes⁴ külügyminiszter-helyettesnek és Sándor Józsefnek⁵ megküldve – arról tájékoztatott, hogy Kovács Imre prágai nagykövet május 15-én átadta Alexander Dubčeknek⁶ Kádár János⁷ meghívólevelét. A Titkárság üléséről kijött első titkár a mintegy 45 perces megbeszélés

¹ Pl. Pataky Iván: A vonakodó szövetséges. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1996.; M. Szabó Miklós: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1961–1969. Zrínyi Kiadó, 2008.; Számvéber Norbert – Laczovics Erika – Solymosi József: Zala 1968. Püedlo Kiadó, Debrecen, 2012.

² Bár ezeket a jelentéskivonatokat/-melléleteket – mint látni fogjuk – a Politikai Bizottság tagjainak és egy-két vezető pártfunkcionáriusnak küldte meg a Külügyminisztérium, de valamilyen úton-módon – még aznap – megkapta Czinege Lajos vezéreztudós, honvédelmi miniszter (1960–1984) is, s az arra érdemesnek tartottra, az 1. lap jobb felső sarkára ráírta a Zala szót, ezért bekerült ebbe az iratköteggbe. Az idézetek kivétel nélkül eredeti írásmóddal íródnak a tanulmányban, a nevek a levéltári forrásban feltüntetett módon szerepelnek, és a helyesírási hibákat sem javítottuk (csupán a rövid ékezeteket javítottuk hosszúra) – Sz. M.

³ Hadtörténelmi Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) Zala – 1968. 68. doboz (d.) 108. őrzési egység (ő. e.) (1968. 05. 16.)

⁴ Puja Frigyes (1921–2008), kommunista politikus, nagykövet, külügyminiszter.

⁵ Sándor József (1911–1985), országgyűlési képviselő, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottság (MSZMP KB) irodavezetője.

⁶ Dubček, Alexander (1921–1992), szlovák származású kommunista politikus. 1963-tól a Szlovák Kommunista Párt első titkára, 1968–1969-ben pedig Csehszlovákia Kommunista Pártja első titkára. A „prágai tavaszt” követően leváltják posztjáról, majd 1970-ben kizárják a pártból. 1969–1970-ben nagykövet Törökországban. 1989-ben, a „báronyos forradalmat” követően a Szövetségi Nemzetgyűlés elnökévé választják, amely posztot haláláig töltötte be.

⁷ Kádár János (1912–1989) kommunista politikus. 1956-ban az MSZMP Központi Vezetőség (KV) titkára, majd első titkára, továbbá a KV Elnökségének elnöke. A MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának (IB) (1956–1957), majd Központi Bizottságának (KB) (1957) elnöke. A KB és a Politikai Bizottság (1957–1988) tagja, a KB első (1985-től fő-) titkára, 1988-tól a párt elnöke.

során, „[a]nélkül, hogy Kovács et. (elvtárs – Sz. M.) kérte volna, meglehetősen felindultan adott rövid tájékoztatást jelenlegi legfőbb problémáikról”. (266. fólió) Elmondta, hogy nagyon bonyolult a helyzet, az áprilisi KB-ülés óta jelentkeztek szocialistaellenes tendenciák, veszélyes ellenzéki csoportosulások jöttek létre a Student⁸ folyóirat, az Írószövetség és a Literarni Listy⁹ körül. Ugyanakkor azt is leszögezte, hogy határozott fellépésre készülnek ellenük, s legyünk nyugodtak: a Csehszlovák Kommunista Pártnak (CSKP) megvan az ereje e súlyos helyzet megoldásához. „Ha szükség lesz rá, nem fognak egy pillanatig sem gondolkodni azon, hogy a szükséges határozott intézkedéseket megtegyék és ha kell, egy nap alatt alapvető változást érjenek el.” (266. f.)

A továbbiakban az első titkár elismerte, miszerint nagy hibát követtek el azzal, hogy a járási párttertekezetek követeléseire támaszkodva nem távolították el a Központi Bizottság kompromittált vezetőit, mert ezzel két hónapot adtak az ellenséges nyomásnak. Ezt a gondot úgy próbálják megoldani, hogy a következő KB-ülésen igyekeznek rábeszélni az érintetteket a KB-tagságról való önkéntes lemondásra és nyugdíjba vonulásra.

Ezt követően „[n]agy felindultsággal beszélt Dubcek et. az öt pártvezető moszkvai tanácskozásáról. (A bolgár, keletnémet, lengyel, magyar és szovjet pártvezetők május 8-i titkos tanácskozására utalt – Sz. M.) Kijelentette, hogy ez a lépés az egyik legnagyobb csapást jelenti a CSKP vezetése számára. Helytelennek tartja. Mind a párttagság köréből, mind a széles közvéleményben ezer kérdés merül fel [...] »En magyarázom meg, hogy miről lehetett szó a moszkvai találkozón, aki nem voltam jelen [...] Meg vagyok győződve róla – pedig nem beszéltem Kádár et.-al –, hogy nagyon kellemetlenül érintette őt a moszkvai meghívás« – mondta Dubcek et”. (267. f.) E tanácskozás miatt a pártvezetést mindkét oldalról támadják.

Arról is beszámolt, hogy a május 14-i Elnökségi ülés után, beszélgetés közben felvetette azt a gondolatot, hogy „...jó lenne Kádár et.-al találkozni beszélgetésre. Megvan győződve róla, hogy nem felelnek meg a valóságnak azok a nyugati sajtóhírek, amelyek szerint a moszkvai ötös tanácskozáson megbízták volna Kádár et.-at az ötös csoport és a csehszlovák párt közötti közvetítéssel. – Itt megjegyezte Dubcek et., hogy ezeket azért mondja el, hogy Kovács et. tájékoztassa erről Kádár et.-at, mivel valóban olyan jó baráti viszonyban van Kádár et.-al, hogy őszintén elmondja ezeket”. (268. f.) A megnyilvánuló szlovák nacionalista és sovinizta jelenségekkel kapcsolatban kihangsúlyozta, hogy ezek merőben ellentétesek a CSKP hivatalos álláspontjával, s azt a cél szolgálják, hogy ingerültséget váltsanak ki magyar és lengyel részről, megnehezítve ezáltal a csehszlovák pártvezetés helyzetét. „Hangsúlyozta, hogy a párt – ahogy azt az akcióprogramban leszögezték – széleskörű jogokat akar biztosítani a magyar és egyéb nemzetiségeknek. Úgy akarják megoldani a magyar nemzetiség problémáját, hogy helyzete lényegesen jobb legyen, mint eddig volt, és hogy a szomszédos országokból eljöhessenek megnézni Csehszlovákiában azt, hogy hogyan oldják meg itt a magyar nemzetiség kérdését. /Látszott Dubcek et.-on, hogy foglalkozik ezzel a témával és hangsúlyozottan biztosítani akarja a magyar vezetést szilárd és elhatározott álláspontjukról.” (268. f.)

⁸ A csehszlovák egyetemisták 1968-ban radikálissá vált hetilapja. http://www.liget.org/cikk.php?cikk_id=2112 (Letöltés időpontja: 2017. 12. 08.)

⁹ 1968–1969 megjelent havilap, ami az értelmiségi vitáknak biztosított platformot. http://www.liget.org/cikk.php?cikk_id=2112 (Letöltés időpontja: 2017. 12. 08.)

Arról is igyekezett meggyőzni magyar partnerét, hogy Csehszlovákiából nem lesz sem második Jugoszlávia, sem második Románia. „Hónapok óta meghívásom van Titótól¹⁰ és Ceausescuól,¹¹ és ezeket a meghívásokat hetenként rendszeresen megújítják [...] Mind a két esetben időhiányra és nagy elfoglaltságra való hivatkozással térek ki a látogatás elől – mondotta, – bár a találkozásra vonatkozó javaslatok olyanok, hogy ha én nem tudok elutazni, az illetékesek jönnének ide.” (268. f.) Ugyanakkor örömmel fogadta Kádár János javaslatát a határ menti hétvégi találkozóra; jelezte, meg kell vizsgálnia elfoglaltságát és rövidesen választ ad az időpontra.

A tanulmány témájába vágó következő dokumentum – a Politikai Bizottság tagjainak, Gyenes Andrásnak¹² és Sándor Józsefnek megküldött – a 002/146/1968. sz. napi jelentés melléklete¹³ közel másfél hónappal később keletkezett. Ebből meg tudható, hogy a Literarni Listyben Nagy Imréről¹⁴ megjelent cikk ügyében a magyar nagykövetet július 2-án fogadta dr. Čestmír Čisář¹⁵ KB-titkár, aki leszögezte, hogy a pártvezetés határozottan elítéli a cikk megjelentetését és annak tartalmát. Mint elmondta, ez számukra nagyon kellemetlen, ezért a Titkárság megbízásából ő – a kulturális és tájékoztatási miniszter társaságában – tárgyalta a lap főszerkesztőjével, az Írószövetség elnökével és titkárával, valamint a kiadójának igazgatójával. Ez után sajnálattal és felháborodottan állapította meg, hogy 2-3 ember – a szerkesztőség és az Írószövetség vezetőinek háta mögött – megjelentetett egy ilyen támadást Magyarország ellen. Különösen fájlalta, hogy a cikket egy diplomata, a Külügyminisztérium külső politikai munkatársa írta. Abban is csalódott, hogy a szerkesztőség nem ismeri el a cikk káros politikai hatását, nem jelentet meg ettől elhatárolódó írást (Ezek szerint nem csak 2-3 emberről lehetett szó! – Sz. M.), így esetleg ezt ő fogja megtenni, és a pártsajtó leközölni.

A KB-titkár ezt követően arról panaszkodott, hogy a cenzúra eltörlése után nem tudja befolyásolni a sajtót. Nagyra értékeli a csehszlovákiai helyzettel kapcsolatos magyar pártálláspontot, ezért némi megnyugvással állapította meg, hogy az elmúlt hat hónapban ez volt az egyetlen olyan cikk, amely Magyarországot támadta. A beszámoló későbbi részéből az is kiderül, hogy a fenti cikkel kapcsolatban már kaptak levelet Pullai Árpádtól,¹⁶ amire az ügy kivizsgálásának lezárultával – kielégítő – választ fog adni. Kovács Imre nagykövet azon közlésére, hogy a Népszabadság egy glosszában válaszolt a fenti cikkekre, a KB-titkár csak annyit válaszolt, hogy ismeri azt, de semmi hozzáfűznivalója nem volt.

Ezt követően a nagykövet a belpolitikai helyzetre kérdezett rá. Ezzel kapcsolatban Čestmír Čisář arról beszélt, hogy az bonyolult és nehéz. Januárban az új vezetésnek sem elképzelése, sem programja nem volt, a változtatást egy maroknyi ember hajtotta végre, aminek a lényege az államelnöki és az első titkári funkció szétválasztása volt. A pártszervezetek passzivitásba

¹⁰ Tito, Josip Broz (1892–1980) jugoszláv kommunista politikus. A második világháborúban a jugoszláv partizánok egyik parancsnoka, majd a háborút követően, 1980-as haláláig Jugoszlávia első számú vezetője volt.

¹¹ Ceaușescu, Nicolae (1918–1989) a Román Kommunista Párt főtitkára (1965–1989), az Államtanács elnöke (1967–1989), köztársasági elnök (1974–1989).

¹² Az MSZMP KB külügyi osztályvezetője.

¹³ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 07. 04.)

¹⁴ Nagy Imre (1896–1958) kommunista politikus, gazdasági szakember, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. 1953 és 1955 között, valamint az 1956-os forradalom alatt a Minisztertanács elnöke. A forradalomban betöltött szerepéért halálra ítélték és kivégezték.

¹⁵ Čisář, Čestmír dr. (1920–2013) csehszlovák politikus, oktatási és kulturális miniszter (1963–1965), diplomata, a CSKP KB titkára.

¹⁶ Pullai Árpád (1925–) politikus, az MSZMP KB ideológiai titkára (1966–1976), a neosztálinista „munkásellenzék” tagja, ezért fokozatosan háttérbe szorították a pártvezetésben.

süllyedtek, egy időben nem működtek sem az állambiztonsági szervezetek, sem a hadsereg. Most viszont már rendelkezésre áll egy 3-400 ezres pártaktíva, mint az új politika aktív harcosa. Viszont van kb. 30 olyan újságíró – köztük a „Kétezer Szó” munkatársai –, akik nagyobb befolyással vannak a közvéleményre, mint a KB állásfoglalása. Így a politikai megújódásra az év végével lehet számolni, az új Alkotmány alapján megtartott választások után. A KB-titkár befejezésül arról beszélt, hogy július 7. és 13. között Koszigin¹⁷ miniszterelnök meghívására a Szovjetunióba utazik, de ezt követően találkozni szeretne – akár Prágában, akár Budapesten – Aczél Györggyel.¹⁸

A 002/154. sz. napi jelentés mellékletének kiegészítése¹⁹ azt közölte a fent megnevezett vezetői körrel, hogy a bukaresti magyar nagykövetet arról tájékoztatta szovjet kollégája, miszerint moszkvai utasításra, július 12-én ismertette Nicolae Ceaușescuval a Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) Csehszlovákiáról alkotott véleményét. Válaszában a főtítkár ismertette, hogy a Román Kommunista Párt (RKP) Elnöksége az előző napon foglalkozott a csehszlovák helyzettel, megállapítva, hogy az fokozatosan konszolidálódik, s remény van arra, hogy a fő kérdések megoldódnak. „Ennek megfelelően az RKP határozottan károsnak ítélt minden beavatkozási kísérletet Csehszlovákia belügyeibe. Helytelenít minden olyan akciót, amely a testvérpártok részéről a bizalom hiányaként magyarázható és ami csökkentheti a CSKP vezetőinek tekintélyét, növelhetné amúgy is súlyos gondjaikat [...] Ceausescu elvtárs csodálkozásának adott kifejezést amiatt, hogy a Varsóba most összehívott tanácskozássra az RKP-t nem hívták meg, holott nyilván érdekelve van az ott megtárgyalásra kerülő kérdésekben.” (12. f.)

Ugyancsak július 16-án olvashatták²⁰ az illetékesek a prágai nagykövetség tájékoztatását arról, hogy a CSKP KB Elnöksége háromszor is tárgyalta a testvérpártok leveleit s az azokra adandó választ. Döntöttek arról is, hogy azonos tartalmú levelekkel válaszoljanak, hiszen a megkapottak is egységes, összehangolt lépés eredményei. Ennek ellenére, a leghosszabbnak és legélesebb hangúnak a szovjet levelet ítélték, bár hasonlóaknak vélték a lengyelt és a keletnémetet is. „Más jellegűnek találták az MSZMP levelét, amely lényegében a tények alapján marad és amelyből a csehszlovák párt féltésén kívül a jóindulat is kiérződik.” (14. f.) A válaszlevelekben kifejtették, hogy nem értenek egyet a varsói értekezlet összehívásával, eltérően ítélik meg a belső helyzetüket is, ezért javasolják a problémák kétoldali megvitatását. Egyúttal kijelölték a személyeket az Elnökségből, hogy ki, melyik párt vezetőivel tárgyal majd.

Leellenőrzött értesülések szerint a testvérpártok levelei – amelyeknek a csehszlovák vezetők követelik a nyilvánosságra hozatalát –, továbbá a Varsói Szerződés (VSZ) tagállamai hadseregeinek további csehszlovákiai tartózkodása (a Šumava-gyakorlat²¹ résztvevőiről van szó – Sz. M.) feszültséget, ellenszenvet és tiltakozást váltott ki, több helyen sztrájkbizottságot szerveztek.

¹⁷ Koszigin, Alekszej Nyikolajevics (1904–1980) szovjet politikus, 1964-től 1980-ig a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke.

¹⁸ Aczél György (1917–1991) az MSZMP KB (1956–1989) és a Politikai Bizottság (1970–1980) tagja, 1967-től a KB titkára. Miniszterelnök-helyettes (1974–1982). 1956 és 1988 között döntő befolyást gyakorolt a kulturális életre, hozzá kapcsolódik a „három T politikája” (Támogatni – Tűrni – Tiltani).

¹⁹ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 07. 16.)

²⁰ Uo. 14–17. f.

²¹ A Varsói Szerződés főparancsnoka által vezetett stratégiai-hadművelési parancsnoki és törzsvezetési gyakorlat, ami zömmel Csehszlovákia, kisebb részben az NDK, Lengyelország és a Szovjetunió területén zajlott szovjet, csehszlovák, lengyel, német és magyar csapatok részvételével 1968. június 18. és július 1-je között. Lényegében az augusztusi megszállást készítette elő. HL MN Zala – 1968. 4 d. 8. ö. e. (1968. 07. 05.)

Ugyancsak a nagykövetség értesülése, hogy Alexander Dubček – a Leonyid Brezsnyevvel²² a hét folyamán lezajlott második telefonbeszélgetése során – a két pártvezetés közötti következő találkozó előfeltételeként a szovjet csapatok azonnali hazarendelését jelölte meg. Továbbá, ugyancsak hitelt érdemlőként jelentették haza, hogy 2-3 héttel korábban létrejött a Dubček–Černík²³–Smrkovský²⁴ „triumvirátus”, amivel nem mindenki ért egyet az Elnökségben, illetve a Titkárságban.

A prágai szovjet nagykövetség két tanácsosának véleményét is továbbították, többek között azt, miszerint Gustáv Husáknak²⁵ a pozsonyi pártkonferencián való fellépése nyomán Szlovákiában is romlott a politikai helyzet. Bár felszólalása bátorítóan hatott a nacionalista nézetekre, elsősorban mégis Vasil' Biľak²⁶ ellen irányult. A szovjet kollégák szerint Gustáv Husák a Szlovák Kommunista Párt (SzlKP) első titkára akar lenni.

A nagykövetség „belügyminiszteri kapcsolatai” szerint 40 állambiztonsági vezetőt leváltottak, amit majd továbbiak követnek, illetve azok a hírek, hogy a szovjet kötelékek lokátorállomásokat, katonai objektumokat szálltak meg, még a párton belül is megnövelték a szovjetellenességet. „Nagykövetségünk informátorai szerint ha az események odáig jutnának Csehszlovákiában, hogy a szocialista országok részéről külső beavatkozásra lenne szükség, akkor ezt néhány órán belül meg lehetne oldani a határokon túlról is. Nem kellett volna ezért az ország lakosságának önértetét és nemzeti büszkeségét megsérteni.” (17. f.)

A július 19-én kelt 002/158/1968. sz. napi jelentés mellékletében²⁷ a berlini magyar nagykövet arról tájékoztatott: a keletnémet külügyminiszter-helyettes július 17-én ismertette a bekérített szovjet, lengyel, magyar és bolgár misszióvezetőkkel, miszerint a CSKP KB Elnökségének azon kérését, amelyet a csehszlovák nagykövet továbbított a Német Szocialista Egységpárt (NSZEP) KB egyik titkárához, hogy ne hozzák nyilvánosságra az öt testvérpárt varsói tanácskozásán elfogadott levelet, mert nehezítené a helyzetet, elutasították, s közölték vele, hogy a levél 18-án nyilvánosságra kerül.

A prágai nagykövetség egyik munkatársa viszont a prágai PB első titkárával, a CSKP KB Elnökségének póttagjával való beszélgetése lényegét foglalta össze, mely szerint a Központi Bizottság lényegében megszűnt létezni, a 110 tagból körülbelül 70 inaktív, ugyanakkor megállt az ifjúsági szervezetek továbbrétegződése, s bizonyos előrehaladás mutatkozik a Nemzeti Frontnál (az akkori magyar Hazafias Népfronthoz hasonló szervezet – Sz. M.) is. Az első titkár szerint nem a párton kívüli erők okozzák a fő problémát, hanem a pártszakadás

²² Brezsnyev, Leonyid Iljics (1906 /az új naptár szerint 1907/–1982) kommunista politikus, a Szovjetunió marsallja és négyszeres Hőse. 1964–1982 között az SZKP főtitkára; 1960–1964, illetve 1977–1982 között a Legfelsőbb Tanács Elnökségének elnöke.

²³ Černík, Oldřich (1921–1994), reformközgazdász, kiválóan képzett technokrata, csehszlovák kormányfő (1968–1970).

²⁴ Smrkovský, Josef (1911–1974), csehszlovák politikus, a „prágai tavasz” reformkommunista szárnyának tagja.

²⁵ Husák, Gustáv (1913–1991), szlovák származású kommunista politikus, 1975 és 1989 között Csehszlovákia államfője. 1945-től a szlovákiai magyarok és a szlovákiai demokratikus erők elleni kemény fellépésével szerzett „hírnevet” magának. Az 1968-as csehszlovákiai események idején eleinte támogatta Alexander Dubčeket, majd ellene fordult. 1969. április 30-án ő lett Dubček utódja, a Csehszlovákia Kommunista Párt első titkára. 1975-től Csehszlovákia államelnöke. 1987-ben leváltották a párt éléről, 1989-ben mondott le államelnöki funkciójáról.

²⁶ Biľak, Vasil' (1917–2014) ruszin származású, csehszlovák kommunista politikus. 1962–1968 között Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának titkára, 1968 januárjától augusztusig főtitkára. 1968 novemberétől 1988 decemberéig Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága Elnökségének titkára. Egyike annak az öt keményvonalas kommunista politikusnak, akik 1968-ban aláírták azt a meghívó levelet, amelyre hivatkozva a Varsói Szerződés csapatai megszállták Csehszlovákiát.

²⁷ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 07. 19.)

veszélye. A párton belüli jobbszárny a Literarni Listy és a Student körül csoportosul, elsősorban a volt szociáldemokratákra, az értelmiségiekre és az ifjúságra támaszkodva. Erről a szerveződésről nem mondható el, hogy tagjai reakcióso, a szocializmus ellenségei, de tele vannak zavaros – többségében szociáldemokrata – nézetekkel. A Moszkva által támogatott balszárnyat a régi vezetők képezik, akik gyakori látogatói a prágai szovjet nagykövetségnek, illetve közülük 10 főt meghívtak a Szovjetunióba, „üdülni”. Mindkét csoportosulásnak a pártvezetés minden szintjén megvannak a képviselői.

A prágai követség első titkára beszélt a CSKP KB Elnökség július 15-i leveléről is, melyben kérték, hogy ne hozzák nyilvánosságra a testvérpártok levelét, s egyben kétoldalú határ menti találkozót javasoltak az SZKP vezetőivel, mégpedig a CSKP KB teljes Elnökségének részvételével. Itt szándékoztak javaslatot tenni egy *többoldalú értekezlet* összehívására, amin az öt testvérpárton kívül részt venne a jugoszláv, román, olasz és francia pártküldöttség is. Ha ez semmiképpen nem lehetséges, akkor, javasolta, tartsanak hatos találkozót.

A VSZ katonai vezetésének minősíthetetlen magatartására is panaszkodott a csehszlovák beszélgetőpartner: „...bántó és sértő számukra, hogy Jakubovszky marsall²⁸ nem hajlandó Csehszlovákia miniszterelnökével tárgyalni. Megengedhetetlennek tartják, hogy akkor, amikor annak az országnak a miniszterelnöke hívja telefonhoz, akinek a területén tartózkodik, négyszer egymásután letagadhatja magát. Ezért volt kénytelen végülis Dubcek et. Brezsnyev elvtárhoz fordulni.” (4. o.) (A marsall hasonló módon viselkedett egy hónappal korábban a „Šumava” gyakorlatra kilátogató magyar nemzeti helyettesével, Czinege Lajos²⁹ vezérezredes, honvédelmi miniszterrel szemben is!³⁰)

Jakubovszkij marsall fenti magabiztossága – többek között – azon is alapulhatott, hogy a szovjet védelmi miniszter GOU/1/87657. számú, 1968. április 8-án kelt direktívája által elrendelt felkészülés a „Duna” hadműveletre július 23-ára lezárult,³¹ amely rögzítette Csehszlovákia lerohanásának tervét, aminek egyik „megjelenési formáját” az alábbi térképvázlat tartalmazza.

A fent idézett napi jelentés mellékletében még szerepel az a belgrádi tájékoztatás is, mely szerint a Tito-látogatás elhalasztását kérte a csehszlovák fél a kassai Brezsnyev-találkozóra hivatkozva. Ugyanakkor a jugoszláv fővárosban működő nyugati újságírók körében elterjedt az a hír, miszerint Tito és Ceaușescu rövidesen Prágába látogat.

A július 25-i jelentés³² szerint a prágai nagykövetséget arról tájékoztatta belügyminisztériumi informátora, hogy a biztonsági szervek állománya dezorganizálódik, soha nem volt ilyen rossz a hangulat, mint most. Emellett olyan értesüléssel is rendelkeznek, hogy az előző napokban az amerikai nagykövetségről egy küldöttség kereste meg a Külügyminisztériumot, és örömeiket fejezték ki azzal kapcsolatban, miszerint a csehszlovák nép – a párt vezetésével

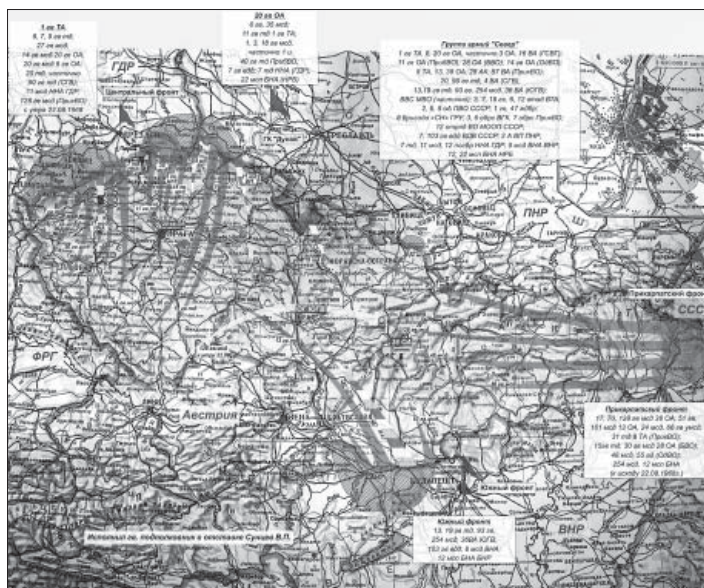
²⁸ Jakubovszkij, Iván Ignatyevics (1912–1976) a Szovjetunió marsallja, a Szovjetunió kétszeres Hőse, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság Hőse. A Németországban állomásozó szovjet hadseregcsoport főparancsnokának első helyettese (1957–1960 és 1961–1962), majd főparancsnoka (1960–1961 és 1962–1965); a Kijevi Katonai Körzet parancsnoka (1965–1967); a honvédelmi miniszter első helyettese, a VSZ EFE főparancsnoka (1967–1976). Военный Энциклопедический Словарь. Военное Издательство, Москва, 1983, 844.

²⁹ Czinege Lajos (1924–1998), kommunista politikus. Honvédelmi miniszter (1960–1984), altábornagy (1960), vezérezredes (1962), hadseregtábornok (1978). A Minisztertanács elnökhelyettese 1984 és 1987 között. Az 1989-ben személyét érintő korrupciós, illetve hatalmi visszaélésekkel kapcsolatban napvilágot látott vádak következtében lemondott rendfokozatáról.

³⁰ Lásd M. Szabó Miklós: i. m. 169–176.

³¹ HL MN Zala – 1968. 8. d. 16. ö. e. (1968. 09. 22.)

³² HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 07. 25.)

1. ábra *A megszállás fő irányai*³³

egységesen ellenáll a külső nyomásnak. Sőt, bár nem ellenőrzött hírek szerint, más csatornán Washington a csehszlovák kormány tudomására hozta, hogy amennyiben folytatja jelenlegi politikáját, hajlandó újabb tárgyalásokat kezdeni a csehszlovák arany visszaadása ügyében.

A nagykövetség egy, ugyancsak e napi ČTK- (Csehszlovák Távirati Iroda – Sz. M.) hírt is hazaküldött,³⁴ mely szerint a pozsonyi rádió foglalkozott a Népszabadság „Miben van vitánk a csehszlovák elvtársakkal” c. szerkesztőségi cikkével. Ennek során a kommentátor kiemelte: „Elsősorban két sajátosságot akarok hangsúlyozni, amelyek folytán ez a cikk különbözik más szomszédos szocialista országok hasonló sajtóvéleményétől [...] Ez a két sajátosság: a higgadt és agresszivitástól mentes hangnem, valamint a komoly erőfeszítés az érvelésre – pontosan azok a sajátosságok, amelyeket annyira szeretnénk látni barátaink véleményében, amelyek lehetővé teszik a vitát és a dialógust.”

Érdekes módon – a július 27-i napi jelentés³⁵ szerint – Sztjepan Vasziljevics Cservonyenko prágai szovjet nagykövet tetszését is elnyerte ez a Népszabadság-cikk. Ugyanis arra hivatkozva, hogy a csehszlovák vezetők nagyon kivonatolva kapják kézhez ezeket az anyagokat, azt javasolta magyar kollégájának: még a szovjet–csehszlovák tárgyalások kezdete előtt, az írás teljes szövegét küldje meg, cseh nyelven az Elnökségnek, „...különösképpen Svoboda³⁶ et.-nak” (2. o.), de vizsgálja meg szélesebb körű terjesztésének lehetőségét is.

Ugyanez a jelentés beszámolt arról is, hogy Szilágyi (keresztnevet nem említettek – Sz. M.) külügyminiszter-helyettes a Karlovy Varyban töltött szabadságát követően két napot Prágában tartózkodva találkozott – az ezt a magyar nagykövetnél előre kezdeményező – Jiří

³³ www.opocuu.com/210868.htm (Letöltés időpontja: 2018. 01. 26.)

³⁴ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 07. 25.) 62. f.

³⁵ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 07. 27.)

³⁶ Svoboda, Ludvík (1895–1979), kommunista politikus. A második világháborúban a Szovjetunió oldalán harcoló csehszlovák csapatok tábornoka. Csehszlovákia hetedik elnöke (1968–1975).

Hájek³⁷ külügyminiszterrel. A magyar partner tiszteletére 25-én adott ebéden a miniszter hosszan fejtegette, hogy nem kívánják adminisztratív eszközökkel ismét eljátszani a néptömegek megszerzett bizalmát. „A CSKP [...] ma erősebb, mint valaha és képes a politikai meggyőzés módszereivel is győzelmet aratni.” (2. o.) A varsói tanácskozás határozatáról pedig azt mondta, hogy az éppen arról tanúskodik, miszerint a közös levél aláírói azok, akik nem megfelelő módon analizálják a csehszlovákiai helyzetet. Eme írásmű „... egyetlen pozitív hatása az, hogy minden korábbinál teljesebb nemzeti egységet hozott létre a párt és a tömegek között”. (3. o.) Jiří Hájek szerint csak kétféle tárgyalásról lehet szó: vagy bilaterális a mindkét felet érintő kérdésekről, vagy az *összes szocialista ország tanácskozása*, ami viszont nem Csehszlovákiáról, hanem pl. *a szocialista országok közötti kapcsolatok kérdéseiről* kell hogy szóljon!

Szintén ebben a jelentésben olvashatunk arról, hogy E. Fehér Pál (ekkor a Népszabadság rovatvezető-helyettese, valamint az Élet és Irodalom olvasószerkesztője – Sz. M.) látogatást tett a „Student” szerkesztőségében, ahol olyan benyomást szerzett, miszerint „... a szerkesztőség tagjai zavaros anarchisták, határozott politikai koncepció nélküliek és politikailag tapasztalatlanok”. (6. o.) Azonban ennél fontosabb volt az a hír, miszerint a magyar újságíró találkozott Fejtő Ferencel,³⁸ az AFP Prágában tartózkodó tudósítójával, aki ismertette álláspontját a csehszlovákiai helyzetről. E szerint ő pesszimista, mert kizártnak tartja, hogy az öt tagország – de különösen a Szovjetunió – hagyni fogja a csehszlovák belső fejlődés végigvételét. Úgy látja, hogy „... Nagy Imre szerepét nem lehet sem jól, sem rosszul végig csinálni. Itt a modell kérdéséről van szó és ennek a megvalósítását a Szovjetunió nem engedi”. (6. o.)

Fejtő – bizonyos kis eltérésekkel – Nagy Imre kísérletével azonosította Dubčekét, akinek meg kellett nyitni a „szelepeket”, hogy megszerezze a bizalmat. Ez sikerült is neki, létrejött az össznemzeti egység, bár ez kevés a Szovjetunióval szemben. A kétoldalú párttalálkozót háromkimenetelűnek ítéli: a szovjetek meggyőzik a főtitkárt, ami nem valószínű, de ha mégis, akkor viszont ebben az esetben nem térhet vissza Prágába. Szerinte a másik – legrealisabb – lehetséges út, ha a szovjetek Szlovákiában keresik az utódot, ahol egységesebb a párt és erősebb a dogmatizmus, de szerinte ez a személy sem Husák, sem Biřák nem lehet, mert ők túlságosan szlovák nemzeti jellegű személyiségek. A harmadik verziója szerint a szovjetek a két nemzet közötti szakadás előidézésére fognak játszani. (Mint már tudjuk, Fejtő Ferenc második verziója 50-50%-ban beteljesült: a szlovák Gustáv Husák lett Dubček utóda – Sz. M.) S Fejtő Ferenc végkövetkeztetése: „... a Nagy Imre-féle és a többi ilyen kísérletek az európai önálló nemzeti létre irányuló törekvések és amíg ezzel a Szovjetunió és a többi szocialista ország nem számol, addig állandóan kudarcot fognak vallani.” (6–7. o.)

³⁷ Hájek, Jiří (1913–1993), cseh kommunista politikus, diplomata. 1958–1962-ban külügyminiszter-helyettes, majd 1962–1965-ben Csehszlovákia képviselője az ENSZ-ben. 1965 és 1968 között oktatási miniszter. 1968. április–szeptember között a Dubček-kormány külügyminisztere. Augusztus 21-ét követően az ENSZ-ben tiltakozott a katonai intervenció ellen. Václav Havellel, Zdeněk Mlynářral és Pavel Kohouttal a Charta 77 megalapítója.

³⁸ Fejtő Ferenc (1909–2008) történész, író, baloldali publicista. 1936-ban József Attilával és Ignótus Pállal együtt alapítója a Szép Szó című irodalmi és társadalomtudományi folyóiratnak. 1938-ban Párizsba menekült, 1940-ban az Idegenlégió katonájaként harcolt a németek ellen. 1943-ban csatlakozott a Szabad Francia Erőkhöz, részt vett az ellenállási mozgalomban. A háborút követően az Agence France-Presse (AFP) francia hírgyűnökségnél kapott munkát. Rajk László letartóztatását követően, 1949 szeptemberében politikai menedékjogot kért Franciaországban. A párizsi magyar, baloldali emigráció meghatározó képviselője. 1989-től haláláig újra aktív szereplője a magyar közéletnek.

Sztankó Pál pozsonyi főkonzul a 002/170. sz. jelentésében³⁹ arról tájékoztatta a szokásos „olvasókörét”, hogy szabadságáról visszatérve, 22-e után találkozott az SZKP Elnöksége és a KB több tagjával – köztük Vasil’ Biľak első titkárral –, két járási funkcionáriussal, egyszerű dolgozókkal, s ezek alapján megállapította, hogy a helyzet egyre bonyolultabb, mivel más képet fest a sajtó (a legrosszabbat), mást mutat a valóságos helyzet – különösen vidéken (megnyugtatóbbat, optimistábbat) és mást a felső vezetés (ellentmondásokat). A szlovák KB-tagok az „ötök” levelével kapcsolatban „...szinte egységesen arra az álláspontra helyezkedtek, hogy az időszerű, helyes és hasznos volt. (Lásd Fejtő Ferenc fenti véleményét! – Sz. M.) Emögött az egyetértő, pozitív állásfoglalás mögött azonban nagyfokú tanácsstalanság, bizonytalanság és passzivitás rejlik”. (78. f.)

Ebből az „egységből” azonban ugyancsak kilógott Ondrej Klokočnak, a Szlovák Nemzeti Tanács új elnökének a véleménye: hogy bár sok mindennel nem ért egyet a jelenlegi demokratizálódási folyamatban, de a levél hatását úgy jellemezte, hogy „...az egy olyan egységet hozott létre Csehszlovákiában, amelytől borsószik a hátam. Nem egészséges egység ez, de a Pártnak mint realitást figyelembe kell vennie”. (79. f.) Szerinte e levél nehéz helyzetbe hozta őket, a testvérpártoknak több türelmet kellett volna tanúsítani.

Vasil’ Biľak rövid helyzetértékelése szerint a szocializmus sorsát Csehszlovákiában a legközelebbi órák, napok döntik el; a legnagyobb baj, hogy a CSKP felső vezetésében nincs egység, és a politikája „súlyosan felelőtlen”; Dubček nem ura a helyzetnek, egyesek neki az Elnökségben a „főszereplő színész szerepét szánták”; a csehszlovák–szovjet találkozóra közösen elfogadott platformmal mennek, ami a helyszínen valószínűleg módosulni fog, vagy nem érvényesül, valamint szerinte a találkozó „kemény és rövid lesz”. (79. f.)

A július 29-i jelentés⁴⁰ mottója, akár – Berzsenyi Dániel után – a „*Forr a világ bús tengere, ó magyar!*” is lehetett volna, hiszen a különböző nagykövetségek jelentéseit foglalta össze a kialakult helyzettel kapcsolatban. Így például a helsinki nagykövetségnek a finn honvédelmi miniszter elmondta, hogy a nála vendégeskedő osztrák kollégájával együtt nagyon aggódnak, mert szerintük a csehszlovákiai szituáció meg fogja zavarni a Közép-Európában kialakult jelenlegi jó helyzetet. Ezért nagyon remélik, hogy sikerül elkerülni minden külső beavatkozást. A finn iparügyi miniszter szerint a csehszlovákiai helyzet bonyolultabb, mint az 1956-os magyarországi, mivel a nemzetiségi problémák még a leghaladóbb embereket is megosztják. Az eddig háttérben maradt Svoboda köztársasági elnök, aki mind ez ideig nem kompromittálta magát, a munkásokra és a fegyveres erőkre támaszkodva esetleg képes lesz elsöpörni a reakciót. „A lényeg azonban az, hogy ezt belső erők hajtsák végre és ne kerüljön sor külső beavatkozásra.” (81. f.)

Az algériai nagykövetség arról számolt be, hogy a hivatalos személyek között többeket nyugtalanít ez a helyzet, mások helyeslik a különböző intézkedéseket (pl. a cenzúra eltörlését). De tapasztalnak erősödő szovjetellenességet is, mert beavatkozik kis országok belügyeibe. Ennek kapcsán igazolva látják a kínai és a kubai álláspontokat.

A prágai nagykövetség arról jelentett, hogy az egyik tanácsosa megbeszélést folytatott mind a jugoszláv, mind a román nagykövetség egy-egy tanácsosával. A jugoszláv diplomata szerint a helyzet rosszabbodását a külső nyomás fokozódása, illetve a VSZ-hadgyakorlat idézte elő. A jugoszláv fél elfogadja a CSKP-nek a jobboldallal kapcsolatos értékelését, és türelmet tanúsítanak e téren. A román partner egyetértett a jobboldali veszéllyel kapcsola-

³⁹ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ő. e. (1968. 07. 27.)

⁴⁰ Uo. (1968. 07. 29.)

tos magyar értékeléssel, miközben hangsúlyozta, hogy az RKP tiszteletben tartja minden párt önállóságát, nem avatkozik azok belső életébe. (Az itt idézett mondatok jelentőségét a melléjük húzott függőleges vonallal kiemelte Czinege Lajos vezérezredes, honvédelmi miniszter – Sz. M.)

A damaszkuszi nagykövetség viszont azt jelentette, hogy felkereste őket a Szír Kommunista Párt küldöttsége, amely arról adott tájékoztatást, hogy a Központi Bizottságuk megtárgyalva a csehszlovákiai helyzetet, olyan határozatot hozott – amit levélben is rögzítettek, átadva a nagykövetnek a CSKP KB-hoz való továbbítás céljából (Miért? Ezzel negligálták a csehszlovák nagykövetséget? Pedig működött, mert július 24-én a csehszlovák nagykövet tudomására hozták, hogy a szír Baasz Párt vezetősége aggodalmát és neheztelését fejezi ki az ott kialakult helyzet miatt – Sz. M.) –, mely szerint a Szír KP álláspontja teljesen azonos az öt szocialista ország levelében közöltekkel.

Az augusztus 1-jén kelt 002/174. sz. napi jelentés melléklete⁴¹ túlnyomó többségében katonai hírekről, főként a Csehszlovák Néphadsereg parancsnoki karának politika hangulatáról számolt be. Így hosszasan foglalkozott a Központi (?) Katonai Akadémia parancsnokhelyettesével folytatott beszélgetéssel. E szerint a honvédelmi miniszter, a vezérkari főnök és a politikai főcsoportfőnök fokozatosan eltávolodik a dubčeki vonaltól és baloldali orientációt kezd követni. Az utóbbi két hétben a Vezérkarban erősödik az a nézet, miszerint fel kell készülni minden eshetőségre. (E mondat mellé Czinege vezérezredes függőleges vonalat húzott – Sz. M.)

Arról is tájékoztatást kapott a nagykövetség munkatársa, hogy július 10-e táján háromnapos konferenciát tartottak Pozsonyban, amin a körzet-, hadosztály-, ezred- és fegyvernemi parancsnokok, valamint politikai helyetteseik vettek részt, nagyon feszült hangulatban. Ennek több oka is volt. Az egyik, hogy a szovjet csapatok további csehszlovákiai tartózkodásával kapcsolatos sok kérdésre Martin Dzúr⁴² védelmi miniszter nem tudott megnyugtató választ adni. Felháborította őket az is, hogy Jakubovszkij marsall nem volt hajlandó tárgyalni Černík miniszterelnökkel stb. Szemben a hadseregen belüli ziláltsággal, legalábbis a jelentés szerint, a Határőrség sokkal szilárdabb képet mutatott.

A tisztikar feszültségét az is fokozza, hogy – megerősített hírek szerint – a szovjet–csehszlovák tárgyalások előtt Cservonyenko nagykövet arról tájékoztatta Hájek külügyminisztert, hogy az összejövetelel fel fogják vetni egyrészt azt, hogy szovjet katonai egységeket kívánnak elhelyezni Csehszlovákia nyugati határa közelében, másrészt, hogy a jövőben is változatlanul működhessen az ország területén a szovjet elhárító rendszer. (E mondatok mellé is függőleges vonalat húzott Czinege vezérezredes – Sz. M.) Az informátor szerint ez a hír is fokozta a csehszlovák tisztikar feszültségét, s különösen a nyugati határ menti szovjet diszlokálást tartották elfogadhatatlannak.

A jelentés másik terjedelmes része az egy hónapos szabadságáról visszatért Púčik csehszlovák nagykövet és Erdélyi Károly külügyminiszter-helyettes július 31-i találkozásán elhangzottakat foglalta össze. A nagykövet szerint hazájában a helyzet bonyolultabb, drámaibb lett és magában hordozza a tragédia veszélyét is. Ennek fő okát az otthoniak abban látják, hogy a testvérpártok többsége nem érti a csehszlovákiai helyzetet és türelmetlenek a megoldása tekintetében.

⁴¹ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 08. 01.)

⁴² Dzúr, Martin (1919–1985), szlovák származású katonatiszt, hadseregtagbarnok, csehszlovák védelmi miniszter (1968–1985).

A nagykövet arról is tájékoztatta a külügyminiszter-helyettest, hogy elutazása előtt, 26-án együtt reggelizett Černík miniszterelnökkel, aki felvázolta a július 29-i szovjet–csehszlovák tárgyalásra kialakított elnökségi álláspontot. E szerint „Csehszlovákia nem lesz Jugoszlávia – nem hagyja kizárni magát a szocialista közösségből; nem lesz Románia – nem fog felállni az asztaltól; nem lesz Kína – nem kezd nyílt támadást a Szovjetunió ellen. Az elnökség kettős mandátummal megy a találkozóra: egyrészt megvédi az akcióprogramot, másrészt megőrzi a csehszlovák–szovjet barátságot”. (5. o.)

A varsói nagykövetség pedig arról tájékoztatta a Külügyminisztériumot, hogy lengyel forrásból megerősítést nyert, miszerint két nap óta szovjet csapatok vonulnak át a Német Demokratikus Köztársaságba (NDK), az ottani szovjet követelések megerősítésére.

A tanulmány témája szempontjából a következő érdeklődésre számot tartó okmány az augusztus 15-én vagy 16-án kelt (egyértelmű dátummal nem rendelkezik – Sz. M.) 002/182. sz. napi jelentés mellékletéhez csatolt kiegészítés,⁴³ ami a Kovács Imre és Cservonyenko nagykövetek között – az utóbbi kérésére augusztus 14-én a magyar külképviselőten – lezajlott megbeszéléséről készült. Ennek során a szovjet diplomata tájékoztatást adott az ágcsernyői csehszlovák–szovjet találkozóról és az öt testvérpárt pozsonyi tanácskozásáról. (Július 29. – augusztus 2., illetve augusztus 3. – Sz. M.) Ennek tartalma alapvetően megegyezett a csehszlovák forrásokból származóakkal is. Ugyanakkor a nagykövet rosszalotta, hogy a tárgyalásokat követő első CSKP Elnökségi ülésen nem foglalkoztak az adott garanciák realizálásával, és a sajtóban is csak 8-ig tartott a viszonylagos visszafogottság. Ezt követően durva atrocitások érték az Auto Praha azon 99 munkását, akik levelet írtak a szovjet vezetőknek; aláírásgyűjtés indult a Munkás Milícia megszüntetése érdekében; Černík miniszterelnök a prágai aktíván nem a tényeknek megfelelő tájékoztatást adott a két találkozóról, valamint Josef Smrkovskýt az Óváros téri ifjúsági gyűlésen kifütyülték, s csak nagy nehézségek árán tudott elmenekülni a feldühödött tömeg elől.

A továbbiakban arról beszélt a nagykövet, hogy a szovjet fél számára nem megfelelően alakuló helyzetre való tekintettel – az SZKP Politikai Bizottságának felhatalmazásával – augusztus 8-án felkereste Alexander Dubčeket, és szembesítette őt sok nemkívánatos esettel, illetve a megállapodások nem teljesítésével. A nagykövet szerint az első titkár „...meglepődött, a mutatott cikkekről láthatóan nem volt tájékozva, ezek megdöbbentették és teljesen össze volt törve”. (2. o.)

Mivel a helyzet – szovjet megítélés szerint – továbbra sem javult, Leonyid Brezsnyev augusztus 13-án több mint egyórás telefonbeszélgetést folytatott csehszlovák kollégájával. Ennek során – Cservonyenko nagykövet tájékoztatása szerint – a főtitkár nagyon határozottan figyelmeztetett: a CSKP eljutott arra a határra, amit semmiképpen sem léphet át! A lehető legsürgősebben kézbe kell venni a tömegtájékoztatást, ha nem, az egyenlő a nyílt árulással. Mihamarabb szükséges kivonni az állambiztonsági szerveket a Belügyminisztérium alárendeltségéből annak érdekében, hogy megvédhessék a szocialista vívmányokat. Erre Alexander Dubček azt válaszolta, hogy ezt ők is látják, de ehhez megfelelő törvényeket kell hozniuk. (A nagykövet ehhez hozzáfűzte, hogy ez csak kibúvó, mert egy ilyen probléma egyetlen éjszaka alatt rendezhető.)

Brezsnyev főtitkár ezt követően határozottan követelte a szocialistaellenes erőkkel szembeni határozott és nyílt harc elkezdését. Szabad cselekvési lehetőséget kell adni a párton és az Elnökségen belüli „egészséges erőknek”. A nagykövet annak a gyanújának is hangot

⁴³ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 08. 15. vagy 16.)

adott, hogy a Belügyminisztériumban lehallgatták a fenti telefonbeszélgetést. Bár a főtítkár azt kérte csehszlovák kollégájától, hogy az általa elmondottakat ismertesse a 13-i elnökségi ülésen, ez – Cservonyenko szerint – nem történt meg.

Ugyanebben a jelentésben található az Oldřich Švetskával, az Elnökség (konzervatív szárnyának – Sz. M.) tagjával folytatott beszélgetésről szóló – a szovjet nagyköveti vélemény-től eltérő – beszámoló is. Ebből megtudható, hogy az ő megítélése szerint „... az elnökségi ülésen kitűnt, hogy Dubcek elvtárs kimozdult eddigi pozíciójából a realista baloldal irányába. Határozott bíráló hangon foglalt állást, élesen elítélte a tömegtájékoztatási eszközök terén és a prágai utcákon megnyilvánuló jelenségeket. Svetska elvtárs szerint most az a kérdés, hogy meg tudják-e tartani Dubcket ezen a pozícióján”. (161. f.)

Az Ágcsernyőn (07. 27. – 08. 02.) és Pozsonyban (08. 03.) vállalt kötelezettségek közül a CSKP Elnöksége kettővel foglalkozott, amikkel kapcsolatban határozatok is születtek. Így a Rudé Právóban (a párt központi lapja – Sz. M.) megerősítette Oldřich Švetska vezetői szerepét, s az új főszerkesztő-helyettesek elfogadásával kiszorították az ellenzékiet. A jelentés szerint ezek a lépések – valószínűleg – éles tiltakozást váltanak majd ki értelmiségi körökben. Emellett hasonló összeütközéseket jósolt a rádió és a tv irányítása területén is.

A fentiekén túl, az Elnökség határozatot hozott az utcai tüntetések és aláírásgyűjtések felszámolására is, valamint egy alapos helyzetértékelés is elkészült, amit az Elnökség és az összehívandó KB-ülés a következő héten tárgyal meg, s amit az elfogadást követően komplex intézkedési tervként kezelnek. Az anyag egyik legkritikusabb pontjának azt a részét tartja, amely először végzi el a párton belüli jobboldal elemzését és értékelését. Személyes véleménye szerint éppen ezért szükséges még a pártkongresszus, illetve a diákság Prágába történő szeptemberi visszatérése előtt nyilvánosságra hozni.

A főszerkesztő meglátása szerint „... fokozódik a differenciálódás, az elmúlt hetekben kialakult »nagy nemzeti egység« széthullóban van, csökken a pártvezetés tekintélye. A politikai, társadalmi helyzet távolról sem konszolidálódik. A konszolidáció feltételeit teljes mértékben nem lehet még a közeli hetekben, sőt talán hónapokban sem megteremteni”. (163. f.)

A beszélgetés végén Tito elnök prágai látogatásával foglalkozott, ami – szerinte – csalódást okozott a jobboldalnak, ugyanis az Elnökség által adott vacsorán, a pohárköszöntőjében nyomatékkel hangsúlyozta az internacionalizmust, egész beszéde reális politikai értékelést tükrözött, Oldřich Švetska szerint „... úgy történt tulajdonképpen, ahogy azt Kádár elvtárs Pozsonyban előre jelezte”. (163. f.)

A 001/196. sz. napi jelentés kiegészítése⁴⁴ szerint – amit most kivételesen nem csak a Politikai Bizottság, hanem a kormány tagjai is megkaptak – az öt VSZ-tagállam agresszióját követően Púčik csehszlovák nagykövet már augusztus 21-én délelőtt felkereste Péter János⁴⁵ külügyminisztert. Ennek során a diplomata „... aránylag nyugodtan beszélt az eseményekről és főleg azt kérte, hogy a Magyarországon rekedt csehszlovák turistáknak elhelyezésük, étellemezésük stb. tekintetében nyújtsunk segítséget. Péter elvtárs megígérte...”. (1. o.)

A nagykövet még e nap délutánján ismét felkereste a Külügyminisztériumot, mely alkalommal Puja Frigyes külügyminiszter-helyettesnek átadott egy szóbeli jegyzéket. Ennek bevezetőjében rögzítették, hogy augusztus 20-áról 21-ére virradó éjjel az öt VSZ-állam

⁴⁴ HL MN Zala – 1968. 68. d. 108. ö. e. (1968. 08. 22.)

⁴⁵ Péter János (1910–1999), 1949-től református püspök, amiről 1956. október 31-én lemondott. A külügyminiszter első helyettese (1958–1961), majd külügyminiszter (1961–1973). 1968–1969-ben ő rendezte az 1956 miatt befagyott magyar–amerikai diplomáciai kapcsolatokat.

szárazföldi és légerőri több irányból behatoltak az ország területére, és rövid időn belül előzőnlőtték Csehszlovákia egész területét.

(A tanulmány 2., befejező részét folyóiratunk 2018/4. számában közöljük.)

FELHASZNÁLT FORRÁSOK, IRODALOM

Hadtörténelmi Levéltár Magyar Néphadsereg (HL MN) Zala – 1968. 68. doboz (d.) 108. őrzési egység (ö. e.) (1968. 05. 16.)

M. Szabó Miklós: *A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1961–1969.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.

Pataky Iván: *A vonakodó szövetségés.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 1996.

Számvéber Norbert – Laczovics Erika – Solymosi József: *Zala 1968.* Püedlo Kiadó, Debrecen, 2012.

Военный Энциклопедический Словарь. Военное Издательво, Москва, 1983.

http://www.liget.org/cikk.php?cikk_id=2112

www.opocuu.com/210868.htm

A Zrínyi Kiadó újdonsága

Brandt Gyula

Magyar felségjelű Mi-24 harci helikopterek

Ellenfelei okkal félték, alkalmazói büszkén használták... Tömören így jellemezhető a Mi-24-es harci helikopter, mely korunknak igazi csúcstechnikája, és eddigi története során igazi legendává vált. Egy olyan albumot vehet kezébe az olvasó, amely méltó módon mutatja be a Mi-24-es harci helikopter magyarországi alkalmazását. A kiadvány a magyar katonák szemével láttatja a Mi-24-es helikoptertípust, annak mindennapjait és magyarországi alkalmazását...

(Részlet a kötethez írt ajánlásból)

Dr. Orosz Zoltán altábornagy

Zrínyi Kiadó, 2017

Szakály Sándor:

A LUDOVIKA AKADÉMIA

Magyar Örökség-díjat kapott a Ludovika Akadémia. Az 1995-ben alapított Magyar Örökség-díjat azon magyar intézményeknek, csoportoknak, személyeknek ítéli oda az alapítvány kuratóriuma, amelyek/akik tevékenységükkel hozzájárultak a magyar kultúra, gazdaság, sport, tudomány, azaz a magyar társadalom erkölcsi, szellemi felemeléséhez. A Ludovika Akadémiának ítelt Magyar Örökség-díjat dr. Klinghammer Istvántól, a Magyar Örökség-díj bizottság elnökétől Huszár János altábornagy, a Honvéd Vezérkar főnökének helyettese és dr. Patyi András, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem rektora vette át. Az MTA Dísztermében tartott díjátadón dr. Szakály Sándor történész, a VERITAS Történetkutató Intézet főigazgatója, a Honvéd Hagyományörző Egyesület elnöke mondott laudációt. Beszédét az alábbiakban közreadjuk.

Sokaknak csak egy női név, nekünk, magyaroknak annál sokkal több! Egy valamikori intézmény, a magyar honvédtisztképzés bölcsője, majd fellegvára. A XVIII. század végén, a magyar országgyűlésen már megfogalmazódott a magyar katonatisztképzés igénye, azonban hosszú évtizedeknek kellett eltelnie ahhoz, hogy az álom valóra válhasson.

Az 1808-ban elfogadott törvények között a VII. törvénycikk rendelkezett a Ludovika (latinosan: Ludoviceum) Akadémia megalakításáról, amely intézmény „...kizárólag a magyar ifjaknak a katonai tudományokban leendő kiképzésére szolgáland”.

A törvény szentesítésétől a képzés tényleges megindulásáig még hosszú évtizedek teltek el – mintegy hét évtized. Hiába készült el 1836-ra a Pollack Mihály tervezte épület, azt nem lakták be a magyar tisztjelöltek. 1849 januárjában a Hadi Főtanoda alig nyitotta ki kapuját, hogy a magyar honvédtisztképzést szolgálja, máris bezárattott.

Az 1849-ben levert szabadságharc honvédserege utáni vágy, valamint a Habsburg-uralkodóház és a Magyar Királyság közötti kiegyezés – 1867 – teremtette meg az önálló magyar királyi honvédséget és annak tisztképző intézményét, a Ludovika Akadémiát. 1872-ben indult meg a képzés – még tanfolyamrendszerben, hogy azután 1883-ban megkezdődjön a négy évfolyamos hadapródiskolai képzés.

14–16 éves fiatalok, négy középiskolával a hátuk mögött vállalták, hogy a magyar királyi Honvédség tisztjei lesznek, magukra öltik az egyenruhát, és esküt tesznek a magyar királyra, az addigra már sokak szemében „Ferenc József apánknak” tekintett, hosszú ideig elutasított uralkodóra.

Az 1898-as esztendő újabb mérőföldkő lett az intézet életében. Megindul a hároméves akadémiaszintű képzés. A Ludovika Akadémia a bécsújhelyi császári és királyi „Mária Terézia” Katonai Akadémia rangjára emeltetett.

Az első világháború befejeztéig sok száz „ludovikást” avattak tisztjelöltté, illetve tiszté a Ludovika épülete melletti Nagyréten. 1919-ben „vörös parancsnokképző” tanfolyamként emlegették az egykori intézményt, amelynek hallgatói – az akadémikus urak – 1919. június 24-én szembefordultak a tanács hatalommal, és sikertelen lázadásuk eredményeként a halállal nézhetek szembe. Egy olasz alezredes – Guido Romanelli – azonban megmentette őket

a börtöntől, a kivégzőosztagoktól. Romanelli a győztesek – az antanthatalmak – haragját említette a Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság vezetőinek, ha a fiataloknak bántódása esne.

Az „ellenforradalmárok” egyike, néhai Kéri Kálmán – a rendszerváltoztatás utáni országgyűlés MDF-frakciójában politizáló nyugállományú vezérezredes – története szerint megmenekülésük után Sinkó Ervin „fejtágítóin” kellett (volna) elsajátítaniuk a kommunista eszmét. Nem sikerült nekik. A kommün bukása után nem sokkal magyar királyi honvédtisztekké avatták őket, ahogy az őket követő évfolyamok hallgatóit is, az akadémikus urakat – ahogy akkoriban őket hivatalosan nevezték – az 1922 után már főiskolai ranggal büszkélkedő intézményből.

S így ment ez egészen 1945-ig, amikor is a Ludovika Akadémiát – amely 1931. október 1-jétől két főcsoportra vált szét, hogy a II. főcsoport 1939-ben Magyar Királyi Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia néven képezze a honvédtiszteket a haza számára – megszüntették. A Ludovikát végzett katonatiszt azt követően szinonimája lett a fasisztának, a tömeggyilkosnak, a háborús bűnösnek.

A Ludovika Akadémia I. főcsoportnak – amely 1939 után megtartotta a Ludovika nevet – olyan kiemelkedő képességű és elismert parancsnokai voltak, mint vitéz Jány Gusztáv, vitéz Szombathelyi Ferenc vagy vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc. S mi volt bennük a közös? Az olthatatlan hazaszeretet, a hon védelmére tett eskükhöz végsőkig való ragaszkodás a Ludovika jelmondatának szellemében: „A Hazáért mindhalálig!” S mi volt még a közös bennük? 1945 után mind a hármukat háborús bűnökkel vádolva ítélték el a népbíróságok, hogy a rendszerváltoztatás után a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága, jogállami keretek között, bűncselekmény hiányában mentse fel őket az ellenük felhozott vádak alól.

S hányan éltek az esküjükhöz híven a ludovikások közül, akkor is, amikor számukra csak a kirekesztés, a megvetés, a népbíróság általi elítélések jutottak? Sok százan, sok ezren. Az ő emléküket őrzik a Ludovika Akadémia történetét megőrző kiadványok, az ő nevük olvasható az alma mater épületében a Hősök folyosóján található emléktáblákon. Mindazoké, akik a két világháborúban életüket adták a Hazáért, amely számukra valóban csak nagybetűvel volt leírható.

Ma már kevesen élnek közülük közöttünk. De vannak még néhányan olyanok, akiket 1940 előtt és olyanok is, akiket 1940 és 1945 között avattak fel magyar királyi honvéd hadnagyokká. Ők még ma is emlékeznek a kardpengék csengésére, az eskü szövegére és a háború nehéz, embert próbáló napjaira. Azokra a napokra, amikor a legénység tagjainak náluk idősebbjei is apaként tekintettek rájuk, mert tudták, hogy a fiatal hadnagyok – de a magasabb rendfokozatúak is – így viseltetnek irántuk. Felelősséget éreznek értük, és vigyáznak is rájuk.

S ezek a közösen eltöltött évek voltak azok, amelyekre a legnehezebb időkben is szívesen emlékeztek. A képzés időszakának nehéz éve, a ludovikás csínyek, az együtt megélt hétköznapiak mind erőt adtak. Úgy a Gyűjtőfogházban, mint Recskben, úgy a kistarcsai internálótáborban, mint a hadifogságban vagy a Gulag táboraiban. Mert a ludovikások döntő többsége – a magyar királyi Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémiáról, illetve a vitéz nagybányai Horthy Miklós – majd 1943-tól Horthy István – Honvéd Repülőakadémiáról felavatott bajtársaikhoz hasonlóan – a felsoroltak valamelyikével előbb vagy utóbb megismerkedett. Az általuk képviselt és vallott értékek és elvek – hazaszeretet, hűség, bajtársiasság, tisztelet, hit... – a kiépülő új világban és rendben, amelyet egyszerűen csak kommunizmusnak neveztek, nem számítottak. Az új eszméknek más típusú emberekre volt szükségük. A ludovikások viszont nem akartak mások lenni, csak azok, amivé az intézmény őket nevelte: hazaszerető, magyar katonatisztok.

Elveiket, esküjüket megtartva éltek életüket itthon és szerte a világban, ahova a második világháború, illetve az 1956-os forradalom és szabadságharc után kerültek.

Az 1944. augusztus 20-án avatott évfolyamok hallgatói – mind a három akadémiáról egy időben és egy helyen avatták az ifjú hadnagyokat – soha nem feledték az avatás utáni pohárköszöntőt mondó bajtársukat, aki arra a fiatal hadnagyra emelte poharát, aki közülük elsőként esik el a Haza védelmében. Az 1944. augusztus 20-án avatottak első hősi halottja a pohárköszöntőt mondó Pósfay László gyalogsági hadnagy lett.

Mára a Ludovika és a ludovikás név visszanyerte régi fényét. A Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának hallgatói a Ludovika Zászlóaljban tanulnak és szolgálnak felavatásukig. A jelmondat számukra ugyanaz, mint eleiké volt: „A Hazáért mindhalálig!” Halniuk ne kelljen, de mi, akik figyeljük őket és büszkék vagyunk rájuk, tudhatjuk, hogy elődeikhez hasonlóan a jelmondatot komolyan gondolják és értelmezik. Méltó elődök nyomában méltó utódok képeztetnek. Őrizzék meg ők azt a szellemiséget, amelyet csak egy szóval lehet kifejezni: „ludovikás”. Legyen ez így még sokáig!

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

NEMZETKÖZI KATONAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLE

AZ OROSZ VÉDELMI MINISZTERIUM TOVÁBBI KA–52 TÍPUSÚ HELIKOPTEREK BESZERZÉSÉRŐL DÖNTÖTT

Február közepén Jurij Boriszov orosz védelmi miniszterhelyettes bejelentette, hogy a haderő részére – az Állami Fegyverkezési Program keretében – 2022-ig további 114 db Ka–52 Aligátor típusú harci-felderítő helikoptert fognak beszerezni.¹ Néhány helikopter ebből a típusból részt vett a szíriai harcokban, támogatva a kormányerőket.² A végrehajtott bevetések során szerzett tapasztalatok alapján átalakításokat, fejlesztéseket hajtanak végre a típuson, így a 114 helikopter már korszerűsített változat lesz. A helikopter páncélozott célok ellen Vihr–1 és Ataka típusú páncéltörő rakétákat alkalmaz, hatótávolságuk 8, illetve 6 km. Jelenleg fejlesztés alatt van egy nagyobb hatótávolságú rakéta a helikopter számára. A Ka–52 fő feladatai: harckocsik és egyéb páncélozott és nem páncélvédett földi célok, élőerő és helikopterek megsemmisítése a frontvonalon és az ellenség harcászati tartalékai mélységében. A helikopter alkalmas célfelderítésre és célmegjelölésre más helikopterek és a szárazföldi csapatok számára, helikopteres deszantok kirakóhelyeinek védelmére, légi járőrözésre és konvojok kísérésére. Bármely napszakban és szélsőséges időjárási viszonyok esetén is bevethető.³

AZ OROSZ VÉDELMI MINISZTERIUM KÉT ZÁSZLÓALJNYI T–14 HARCKOCSIT RENDELT

Az orosz védelmi miniszterhelyettes hivatalosan bejelentette, hogy a Nyizsnyij Tagilban lévő Uralvagonzavod már 2017 decemberében megkapta a minisztérium megrendelését két zászlóaljnyi T–14 típusú harckocsi és egy zászlóaljnyi T–15 típusú nehéz gyalogsági harcjármű legyártására.⁴ Mindkét harcjármű az Armata lánctalpas alvázra épül. A harceszközökkel 2018-ban megkezdődnek a csapatpróbák, amelyek előreláthatóan 2019 végéig tartanak. 2020-ban várható döntés egy nagyobb mennyiség sorozatgyártásának a megkezdéséről. Ez jó hír az Armata-program támogatói számára, mert talán elhárult annak a veszélye, hogy a hadsereg fejlesztésére rendelkezésre álló anyagi forrásokat nem régi harceszközök felújítására, korszerűsítésére fordítják, hanem inkább új, korszerű eszközök beszerzésére.

¹ <http://www.janes.com/article/77858/russian-mod-to-acquire-additional-ka-52-helicopters> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 13.)

² <https://southfront.org/photos-russian-ka-52-attack-helicopters-supporting-syrian-army-homs-province/> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 15.)

³ <http://defence-blog.com/news/russian-army-to-receive-12-kamov-ka-52-reconnaissance-and-combat-helicopters-in-2017.html> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 15.)

⁴ <http://www.janes.com/article/77812/russian-deputy-defence-minister-confirms-armata-order> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 13.)

AZ URALVAGONZAVOD 2018-BAN MEGKEZDI KORSZERŰSÍTETT HARCKOCSIK LESZÁLLÍTÁSÁT AZ OROSZ HADERŐ SZÁMÁRA

Az orosz Interfaksz hírügynökség adatokat közöl a harckocsigyártó üzem terveiről Putyin elnök látogatásának apropóján.⁵ Az Uralvagonzavod 2018-as tervében szerepel a korszerűsített T-90M Proriv-3 és a T-80BV harckocsik, valamint egy harckocsi-támogató harcjármű – nullszériás példányai a szíriai harcokban is részt vesznek – és a korszerűsített, 30 mm-es harci modullal szerelt BMP-1 típusú gyalogsági harcjármű sorozatgyártása és leszállítása a csapatokhoz. A cikk szerint befejezéshez közelednek a munkák az Armata platformra épített harcjárművek, valamint a Koalicija-SzV tarack esetében. A 152 mm-es önjáró löveg maximális lőtávolsága 70 km, rendeltetése az ellenség harcászati nukleáris eszközeinek, tüzérségi útegeinek, páncéloscsoportosításainak, légvédelmi eszközeinek és fontos objektumainak a megsemmisítése. Maximális tűzgyorsaság percenként 16 lövés. A tarack önálló tüzérdandárok fegyverzete lesz.⁶ Az üzem előtt álló különösen fontos feladat a sarkkörön túl települő dandárok fegyverzetének és felszerelésének az összeállítása, legyártása. Az Uralvagonzavod néhány perspektivikus fejlesztést is végez, mint például a két részből álló könnyű lánctalpas szállító-vontató jármű (DT-ZPM), korszerűsített gyalogsági harcjármű (BMP-3) 57 mm-es harci modullal, korszerűsített páncélozott szállító jármű (BTR-80) és távirányított harci komplexumok.

VÁRTHATÓAN NŐ MAJD A KÖVETKEZŐ ÉVI AMERIKAI VÉDELMI KÖLTSÉGVETÉS

A Pentagon vezető tisztségviselői a minisztérium október 1-jével kezdődő 2019. évi védelmi költségvetését a jelenlegihez képest több mint 10%-kal, közel 74 milliárd dollárral szeretnék növelni.⁷ A 2018. évi védelmi költségvetés 617 milliárd dollár, ehhez jön még 69 milliárd a külföldi szerepvállalásra, de ez nem része a minisztérium hivatalos költségvetésének. Az összeg magasabb a fő vetélytársak, Oroszország és Kína védelmi kiadásainál. A védelmi büdzsé növelését már nem a terrorizmus elleni harc indokolja, hanem a nagyhatalmak közötti versenyfutás. A 2019. évi költségvetés lehetővé teszi 10 új hadihajó beszerzését, a haderő létszámának 25 900 fővel történő növelését, valamint megkezdődhet három új harcászati repülőszázad felállítása.

AZ AMERIKAI VÉDELMI MINISZTERNEK INDONÉZ KÜLÖNLEGES ALEGYSÉG TARTOTT BEMUTATÓT

James Mattis amerikai védelmi miniszter a januári háromnapos indonéziai látogatása utolsó napján megtekintette a különleges erők egyik alegységének a bemutatóját.⁸ Az indonéz katonák különböző, a bátorságukat, erejüket és gyorsaságukat bizonyító trükkökkel igyekeztek lenyűgözni Mattist. A bemutató során a katonák üvegserepeken és tűzön is lépkedtek,

⁵ <https://www.vpk-news.ru/news/41605> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 06.)

⁶ <https://tvzvezda.ru/news/opk/content/201712051056-hr5o.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 17.)

⁷ http://www.spacedaily.com/reports/US_budget_outline_calls_for_huge_Pentagon_increase_cuts_to_State_999.html (Letöltés időpontja: 2018. 02. 13.)

⁸ <http://www.telegraph.co.uk/news/2018/01/24/james-mattis-watches-indonesian-troops-bite-heads-snakes-drink/> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 13.)

fejükkel téglákat és betonblokkokat törtek, valamint különböző harcművészeti fogásokat is bemutattak. Egy alkalommal bekötött szemű katona vágta ketté a társa szájából kilógó uborkát egy hosszú pengéjű késsel, majd egy másik, szintén bekötött szemű mesterlövész találta el a társa lábai között elhelyezett léggömböt. A bemutató fénypontja akkor érkezett el, amikor a katonák az amerikai védelmi minisztertől néhány méterre zsákokból kígyókat eresztettek el, köztük egy királykobrát, amely támadó pózt vett fel. A katonák a kígyók körüli gyors mozgásukkal kifárasztották őket, majd mindegyik fejét levágták, a kígyók vérért pedig megitták. Mattis láthatóan élvezte a látottakat, és dicsérte az indonéz csapatok „tökéletes kiképzését”, amire a dzsungelkörülmények között nagy szükség van.

AMERIKAI REPÜLŐGÉP-HORDOZÓ TÖRTÉNELMI LÁTOGATÁSA VIETNÁMBAN

Március elején az amerikai Carl Vinson repülőgép-hordozó hajó négynapos kikötőlátogatásra érkezett Vietnámba.⁹ A látogatás történelmi jelentőségű volt, mert bár a vietnámi háború 1975-ös befejezése óta már több amerikai hadihajó horgonyzott le vietnámi vizeken, ez az első alkalom, hogy egy repülőgép-hordozó tette ezt. A Nimitz-osztályú hajó Da Nang kikötőjénél vetett horgonyt, abban a térségben, ahol 53 évvel azelőtt amerikai tengerészgyalogosok partra szálltak, első alkalommal nyíltan beavatkozva a háborúba. A látogatás ideje alatt az amerikaiak felkeresték a vietnámi háború során alkalmazott gyomirtó és a növényzet lombjait elpusztító szer¹⁰ áldozataira emlékező múzeumot, valamint egy árvaházat. Az amerikai hadihajó vietnámi látogatása üzenet Kína számára is, amely a Dél-kínai-tengeren mesterséges szigetek építésével igyekszik befolyását növelni, a nagy forgalmú nemzetközi vízi utat ellenőrzése alá vonni, sértve ezzel számos térségbeli ország, így Vietnám érdekeit is. Bár az Amerikai Egyesült Államoknak a térségben nincsenek területi igényei, de fellép a kínaiak törekvése, a befolyásuk jelentős növelése ellen. Ennek egyik módszere a kapcsolatok, köztük a katonaiak erősítése Vietnámmal.

A FINN SÁRKÁNPAJZS ELÉRTE A TELJES MŰVELETI KÉPESSÉGET

Az amerikai Lockheed Martin vállalat által gyártott és Finnországnak eladott Dragon Shield (Sárkánypajzs) fantázianevű légi felderítőrendszerrel február elején végrehajtották az utolsó tesztrepülést, amelynek eredményeként a rendszer elérte a teljes műveleti képességet.¹¹ A Dragon Shield-felderítőrendszer elemeit egy konténerben helyezték el, amely alapesetben a C-130 típusú katonai szállító repülőgép rakterében történő elhelyezéshez van méretezve. A konténerben 12 munkahelyet alakítottak ki, ahol az állomány a rendszer elemeinek működtetésével hírszerzési, megfigyelési és felderítési (ISR¹²) tevékenységeket folytathat. A felderítőrendszer rádióelektronikai felderítés (SIGINT¹³) keretében távközlési hírszerzést

⁹ http://www.spacedaily.com/reports/US_carrier_on_historic_Vietnam_visit_amid_sea_rift_with_China_999.html (Letöltés időpontja: 2018. 03. 06.)

¹⁰ Orange Agent – narancssárga hatóanyag. Nevét a tárolására és szállítására szolgáló narancssárga hordókról kapta.

¹¹ http://www.spacedaily.com/reports/Lockheeds_Dragon_Shield_for_Finland_achieves_operational_capability_999.html (Letöltés időpontja: 2018. 02. 13.)

¹² Intelligence, Surveillance, Reconnaissance.

¹³ Signals Intelligence.

(COMINT¹⁴) és elektronikus hírszerzést (ELINT¹⁵) folytat.¹⁶ Ehhez a rendszer érzékelőit a hordozó repülőgép megfelelő külső részein kell elhelyezni, illetve beépíteni. A finn haderő a Dragon Shield-rendszert egy Airbus CASA C-295 típusú szállító repülőgéppel használja, amelyen a Lockheed Martin szakemberei végrehajtották a szükséges változtatásokat. Ha a repülőgép előzőleg szállítási feladatot hajtott végre, akkor két nap szükséges a Dragon Shield használatára történő felkészítéséhez. A légi felderítőrendszerhez földi állomások és kommunikációs terminálok is tartoznak.

A LOCKHEED MARTIN MEGKEZDTE AZ ÚJ RADAROK LESZÁLLÍTÁSÁT LETTORSZÁGNAK

Lettország még 2015-ben kötött szerződést az amerikai Lockheed Martin céggel három korszerű, többfeladatú TPS-77 MRR¹⁷ típusú radar leszállításáról, melynek régebbi változatai (TPS-77) már működtek az országban. A háromból az elsőt 2018 elején leszállították, és a helyszíni tesztjét is sikeresen befejezték.¹⁸ A TPS-77 MRR lehetővé teszi a lett légvédelem számára az alacsonyan repülő légi célok az eddigieknél nagyobb távolságból történő biztosabb felismerését és azonosítását, ami az ország szempontjából a szomszédos Oroszország által végrehajtott gyakori provokációk miatt létfontosságú. Az új radar energiafelhasználása – az alkalmazott gallium-nitrides (GaN) technológia miatt – az elődjénél jóval alacsonyabb, ráadásul nőtt az eszköz megbízhatósága és csökkent annak üzemeltetési költsége, valamint nőtt az élettartama.¹⁹ A lettek által vásárolt eszköz a radarcsalád legmobilabb változata, tehergépkocsin az éppen kijelölt alkalmazási helyére szállítható, de fix helyre is telepíthető. Személyzet nélkül, automatikus adattovábbítással működik.

NAGY-BRITANNIA A NÖVEKVŐ OROSZ FENYEGETÉS MIATT MEGERŐSÍTI LÉGTERÉNEK VÉDELMÉT

Gavin Williamson brit védelmi miniszter január végén bejelentette, hogy az „erős és valószínű” orosz fenyegetés miatt új radarállomást építenek a skóciai Shetland-szigeteken.²⁰ A hidegháború idején a térségben már működött egy korai előrejelző radarállomás, a légierő új létesítményének a rendelkezése a nem azonosított katonai és polgári repülőgépek követése lesz. A miniszter szerint az új radarállomásra az orosz fenyegetés miatt van szükség, hiszen Oroszország tevékenysége nem korlátozódik Európa keleti határaitra. A Nagy-Britannia legészakibb lakott szigetén, Unston épülő radarállomás az adófizetőknek 10 millió fontba kerül. A hamarosan elkészülő állomás által begyűjtött adatok alapján a riadókészültséget ellátó repülőgépek szükség esetén azonnal emelhetők az orosz repülőgépek elfogására.

¹⁴ Communications Intelligence.

¹⁵ Electronic Intelligence.

¹⁶ https://www.lockheedmartin.com/content/dam/lockheed/data/aero/documents/global-sustainment/product-support/2011HOC-Presentations/Wed_1430-Dragon_Shield.pdf (Letöltés időpontja: 2018. 03. 15.)

¹⁷ Multi-Role Radar.

¹⁸ http://www.spacedaily.com/reports/Lockheed_Martin_delivers_first_of_3_radars_to_Latvian_military_999.html (Letöltés időpontja: 2018. 03. 06.)

¹⁹ <https://news.lockheedmartin.com/2018-03-12-Lockheed-Martin-Completes-Acceptance-Test-of-First-TPS-77-MRR> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 19.)

²⁰ http://www.spacedaily.com/reports/UK_to_launch_new_radar_against_severe_Russian_threat_999.html (Letöltés időpontja: 2018. 02. 13.)

Január 15-én a britek egy géppárt riadóztattak két orosz katonai repülőgép megfigyelésére, mert azok nem válaszoltak a légi irányítók kérdéseire. Az elmúlt öt évben 69 alkalommal került sor ilyen riasztásra. Egy a jelenlegieknél északabbra működő radarállomás lehetővé teszi a közeledő orosz repülőgépek korábbi észlelését.

A BRIT HADERŐ VISSZAFOGJA A MOBILTELEFONOK HASZNÁLATÁT

A nukleáris elrettentés fenntartása érdekében a brit haderőnek a tervezettnél 300 millió fonttal többre van szüksége. Az összeg előteremtése érdekében döntés született arról, hogy csökkentik a gépkocsikölcsönzésre és a mobiltelefon-használatra tervezett költségeket.²¹ Mark Poffley altábornagy, a vezérkari főnök egyik helyettese szerint a költségvetési korlátok miatt a Védelmi Minisztérium rákényszerült erre a lépésre, bár annak járulékos hatása lesz a személyi állomány életkörülményeinek kismértékű romlása, ami negatívan befolyásolhatja az utánpótlás biztosítását. 2017 októberében is hoztak egy 100 millió fontos megszorítást előirányzó döntést – akkor a kiképzési, az elhelyezési és az utazási költségkereteket csökkentették –, hogy azzal is segítsék a Trident-program végrehajtását. A mintegy 31 milliárd fontos program keretében tervezik négy, atomfegyvert hordozó tengeralattjáró korszerűsítését.

IRÁN IZRAEL TERÜLETÉT IS ELÉRŐ BALLISZTIKUS RAKÉTÁT MUTATOTT BE EGY KATONAI DÍSZSZEMLÉN

Az iszlám forradalom 39. évfordulója alkalmából február 11-én megtartott katonai díszszemlén a bemutatott haditechnikai eszközök között két ballisztikus rakéta is volt, a Qadr és a Fajr 5.²² A Qadr folyékony hajtóanyagú ballisztikus rakéta hatótávolsága 2000+ km, és elérheti Izrael területét. Hasznos terhe 700–1000 kg, ami lehet egy robbanófej – esetleg nukleáris is – vagy több visszatérő egység. Szakértők szerint a rakétában látható az észak-koreai rakétatechnológia hatása. Legújabb változata, a Qadr H mobil platformról és silóból is indítható, visszatérő egységei radarelkerülő képességgel is rendelkeznek.²³ A Fajr 5 rövid hatótávolságú célok ellen használatos.

KÍNA NÖVELI VÉDELMI KIADÁSAIT

Március elején Kínában bejelentették, hogy az ország védelmi kiadásai 2018-ban az előző évhez képest 8,1%-kal nőnek, ami a 2016-os (7,6%) és a 2017-es (7%) növekedésnél is magasabb érték. A növekedés mértéke nagyjából szinkronban van az ország gazdasági teljesítményének a növekedésével. A 2018-as védelmi költségvetés így 1110 milliárd jüan (kb. 175 milliárd dollár) lesz, ami a Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézete szerint a második legnagyobb a világon. A szomszédos országok – és az Amerikai Egyesült Államok is – árgus szemekkel figyelik, hogy Peking hogyan korszerűsíti haderejét, csökkenti szárazföldi erőinek létszámát, miközben nagy összegeket költ a legkorszerűbb fegyverekre. A legutolsó, 300 ezer fős létszámcsökkentéssel a kínai haderő létszáma kétmillió fő lett. Az

²¹ <http://www.telegraph.co.uk/news/2018/02/21/soldiers-had-mobile-phones-taken-help-pay-britains-new-nuclear/> (Letöltés időpontja: 2018. 02. 24.)

²² http://www.defenseworld.net/news/21984/Iran_Displays_Long_range_Ballistic_Missiles_Capable_Of_Reaching_Israel_In_Military_Parade#WoMnKWetqUk (Letöltés időpontja: 2018. 02. 13.)

²³ <http://www.military-today.com/missiles/qadr.htm> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 16.)

ország jelentős összegeket fordít a Dél-kínai-tenger térségének „meghódítására”, a Kelet-kínai-tenger szigeteinek hovatartozása miatt a Japánnal folytatott versenyre, valamint Indiával a Himalája térségében lévő közös határszakasszal kapcsolatos viták erővel történő megoldására.

A KATONAI HÍRSZERZÉS FOGJA MŰKÖDTETNI A CSEH MŰHOLDKÖZPONTOT

A cseh Nemzeti Műholdközpont hivatalosan 2018. július 1-jén kezdi meg működését, amelyért a katonai hírszerzés lesz felelős.²⁴ A Műholdközpont a NATO-nak tett felajánlás, a képi hírszerzéssel (IMINT²⁵) nyújtott szolgáltatásait katonák és civilek is igénybe fogják venni. Jan Beroun dandártábornok, a katonai hírszerzés vezetője szerint a Nemzeti Műholdközpont támogatást nyújt majd a külföldön szolgáló cseh katonai alegységeknek és a NATO-parancsnokságoknak, és ezzel az intézménnyel Csehország nemcsak Európában, hanem az egész világon a műholdas felderítés fontos tényezőjévé válik. A katonai felhasználás mellett a Műholdközpont segítheti a Csehországon belüli mentési munkákat természeti katasztrófák esetén.²⁶ Karla Šlechtová cseh védelmi miniszter büszke arra, hogy a cseh szakemberek tevékenysége nem marad el a világ más részein élőkétől, és képesek létrehozni egy ilyen szervezetet, amely fontos szerepet játszhat a NATO 21. századi fejlődésében. A Műholdközpont a nyers adatokat (képeket) a műholdakat üzemeltető nemzetközi szervezetektől fogja kapni, de lesz saját műholdvevője is, így egyes műholdakról közvetlenül is kaphat adatokat. Az intézményben mintegy 50 szakértő fog dolgozni. A cseh Nemzeti Műholdközpont 2019 végére éri el a teljes műveleti képességet.

BRUNEI 13%-KAL NÖVELI VÉDELMI KÖLTSÉGVETÉSÉT

A brunei Védelmi Minisztérium bejelentette, hogy az ország 2018–2019-es védelmi költségvetése 492,75 millió brunei dollár (375 millió amerikai dollár) lesz, ami nominálisan 12,9%-os növekedést jelent az előző évihez képest. A kormány az éves kiadásainak mintegy 7%-át fordítja védelemre. A Védelmi Minisztériummal szemben támasztott főbb követelmények:²⁷ az ország területi integritásának védelme; a csapatok magas készenléti szinten tartása; hatékony védelmi diplomácia végzése; katonai részvétel nemzetközi missziókban; a megfelelő humán erőforrás biztosítása; a védelmi szervezetek imázsának további javítása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

<http://defence-blog.com/news/russian-army-to-receive-12-kamov-ka-52-reconnaissance-and-combat-helicopters-in-2017.html>

<http://praguemonitor.com/2018/02/21/satellite-centre-nato-be-built-czech-republic>

²⁴ <http://www.army.cz/en/ministry-of-defence/newsroom/news/military-intelligence-will-operate-czech-national-satellite-centre-141306/> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 06.)

²⁵ Imagery Intelligence.

²⁶ <http://praguemonitor.com/2018/02/21/satellite-centre-nato-be-built-czech-republic> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 06.)

²⁷ <http://www.mindef.gov.bn/Lists/News/DispForm.aspx?ID=4368> (Letöltés időpontja: 2018. 03. 19.)

<http://www.army.cz/en/ministry-of-defence/newsroom/news/military-intelligence-will-operate-czech-national-satellite-centre-141306/>

http://www.defenseworld.net/news/21984/Iran_Displays_Long_range_Ballistic_Missiles_Capable_Of_Reaching_Israel_In_Military_Parade#.WoMnKWetqUk

<http://www.janes.com/article/77812/russian-deputy-defence-minister-confirms-armata-order>

<http://www.janes.com/article/77858/russian-mod-to-acquire-additional-ka-52-helicopters>

<http://www.military-today.com/missiles/qadr.htm>

<http://www.mindef.gov.bn/Lists/News/DispForm.aspx?ID=4368>

http://www.spacedaily.com/reports/Lockheed_Martin_delivers_first_of_3_radars_to_Latvian_military_999.html

http://www.spacedaily.com/reports/Lockheeds_Dragon_Shield_for_Finland_achieves_operational_capability_999.html

http://www.spacedaily.com/reports/UK_to_launch_new_radar_against_severe_Russian_threat_999.html

http://www.spacedaily.com/reports/US_budget_outline_calls_for_huge_Pentagon_increase_cuts_to_State_999.html

http://www.spacedaily.com/reports/US_carrier_on_historic_Vietnam_visit_amid_sea_rift_with_China_999.html

<http://www.telegraph.co.uk/news/2018/01/24/james-mattis-watches-indonesian-troops-bite-heads-snakes-drink/>

<http://www.telegraph.co.uk/news/2018/02/21/soldiers-had-mobile-phones-taken-help-pay-britains-new-nuclear/>

<https://news.lockheedmartin.com/2018-03-12-Lockheed-Martin-Completes-Acceptance-Test-of-First-TPS-77-MRR>

<https://southfront.org/photos-russian-ka-52-attack-helicopters-supporting-syrian-army-homs-province/>

<https://tvzvezda.ru/news/opk/content/201712051056-hr5o.htm>

https://www.lockheedmartin.com/content/dam/lockheed/data/aero/documents/global-sustainment/product-support/2011HOC-Presentations/Wed_1430-Dragon_Shield.pdf

<https://www.vpk-news.ru/news/41605>

Forgács Márton:

„NU ßOM SOTRISCHIJÄⁿ! ÄHNE NIMSAUIIN!“ – AVAGY ALAPFOKON „CSÁDIUL”, KATONÁKNAK

A HM Hadtörténeti Múzeum Könyvgyűjteményében található egy kis méretű (15×10 cm), 40 oldalas német nyelvű kis könyvecske, amely első megtekintésre szokatlanul ható képeket és szöszedeket tartalmaz.¹ Címe: „Tschad – Visuelle Verständigungshilfe” (magyarra fordítva: „Csád – vizuális érintkezési segédlet”). Kiadója az Osztrák Honvédelmi Akadémiához (*Landesverteidigungsakademie*) tartozó Nyelvi Intézet (*Sprachinstitut des Bundesheeres*), a megjelenési időpont 2007 decembere.²

Az első oldalon található impresszumban érdekes adatra bukkanhatunk: eszerint a kiadvány szerzője egy bizonyos „Zoltan Vargha”. A múzeum gyarapodási naplója szerint a kiadványt – több másikkal együtt – személyesen ő ajándékozta a Hadtörténeti Múzeum Könyvgyűjteményének, ahol 2008 februárjában és márciusában járt kutatás céljából. Sajnálatos módon Vargha Zoltánnal többszöri próbálkozás ellenére sem sikerült felvenni a kapcsolatot, így személyéről mindössze azokkal az adatokkal rendelkezünk, amelyeket a kutatási engedélyében feltüntetett. Ezek szerint kolozsvári születésű, a bécsi Honvédelmi Akadémia munkatársa, kutatási területe a nyelvészet, azon belül pedig kiemelten a német nyelv hatása a magyar katonai terminológiára.

A kiadvány azzal a céllal készült, hogy a szükséges idegen nyelveket nem ismerő osztrák katonákat segítse közép-afrikai küldetésük során. Ausztria meglehetősen nagy, 170 fős kontingenssel³ vett részt Csádban⁴ és a Közép-afrikai Köztársaságban békefenntartó

A kiadvány címlapja

¹ Ezúttal is szeretnék köszönetet mondani a gyűjtemény vezetőjének, dr. Kreutzer Andreának, hogy felhívta a figyelmemet a kiadványra, és lehetővé tette a publikálását.

² A pontos bibliográfiai adatok: Tschad – Visuelle Verständigungshilfe 2. Erweiterte und verbesserte Ausgabe. Bundesministerium für Landesverteidigung, Sonderpublikation der Landesverteidigungsakademie, 2007. december.

³ Erwin A. Schmidl: Österreich: 55 Jahre Teilnahme an internationalen Einsätzen. Bundesministerium für Landesverteidigung und Sport, 2014, 18–19. http://www.bundesheer.at/ausle/pdf/55_jahre_ausle.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 05. 08.) Ausztria 1960 óta vesz részt nemzetközi missziókban, az első bevetésre éppen Afrikában került sor 1960 decembere és 1963 szeptembere között, az ONU mandátuma alatt az ekkor független állammá váló, véres törzsi és politikai összetűzésektől szenvedő Kongói Demokratikus Köztársaságban 49 orvossal segítették az ENSZ munkáját. Lásd uő: Going International. In the Service of Peace. Das österreichische Bundesheer und die österreichische Teilnahme an internationalen Einsätzen seit 1960, 37–43. Vehling Verlag, Graz, 2005.

⁴ Jelen írás szerzője egy hosszabb tanulmányt publikált a közelmúltban Csádról, amelyben megkísérelte alaposan bemutatni a csádi fegyveres konfliktusok hátterét és történetét a kezdetektől napjainkig. Csád: konfliktusgócból stabilizáló tényező? Honvédségi Szemle, 2018/1., 2018/2.

Mit lát a képen?
(Illusztrációs
oldal a
kiadványból)

missziókban: 2008. március 15. – 2009. március 15. között az EUFOR Tchad/RCA,⁵ majd 2009. március 15. – 2010. december 31. között a MINURCAT⁶ keretei között. Csádban a két hivatalos nyelv a francia és az arab, de az országban ezek mellett több száz különböző nyelvet és dialektust beszélnek, ezért is helyeztem a címben idézőjelbe a *csádiul* kifejezést.

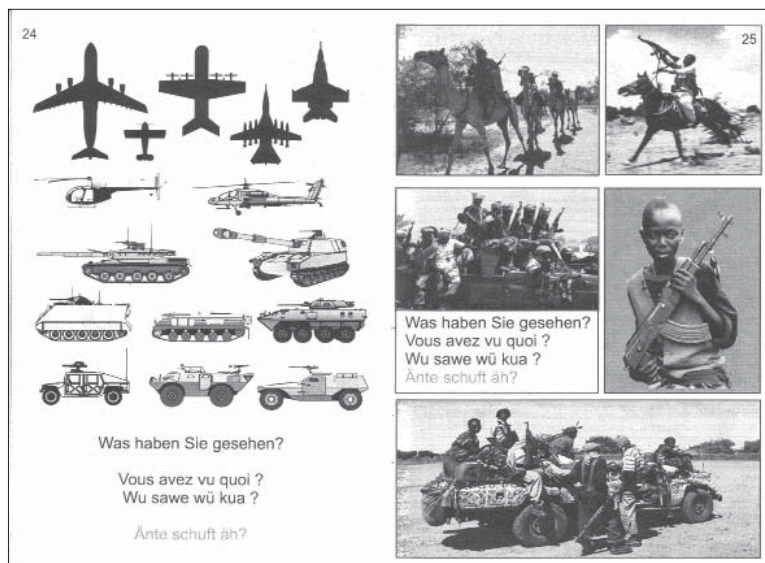
A kiadvány előszava ezzel kapcsolatban leszögezi: „Ez azt jelenti, hogy eme képes nyelvkönyv⁷ egyáltalán nem garantálja a sikeres kommunikációt a csádi lakossággal. Viszont szándékunk szerint kommunikációs segédlet lehet vészhelyzet esetén.” A szövedeteket négy oszlopba szerkesztették, a könnyebb áttekinthetőség érdekében nyelvenként különböző színű karakterekkel szedve: német (fekete), francia (világoskék), francia német fonetika szerint (sötétkék), arab német fonetika szerint (zöld). Az arab írásjelek feltüntetésétől eltekintettek, azzal az indokkal, hogy nem sok osztrák katona ismeri őket, és így fölöslegesen növelték volna a terjedelmet.

Magától értetődően fontos szempont volt az is, hogy a füzet mérete és súlya minél kisebb legyen; a katonák így is nem csekély mennyiségű felszerelést hordanak maguknál. A köny-

⁵ Nagyon kis számban, de magyar katonák is vettek részt az EUFOR csádi és közép-afrikai köztársasági (Tchad/RCA) missziójában. A Honvédelmi Minisztérium 2008-ban hozzájárult ahhoz, hogy a Magyar Honvédség hat főt az EUFOR rendelkezésére bocsásson a közép-afrikai bevetéshez. Végül három (más adatok szerint két) törzstiszt segítette a missziót, de ők se a helyszínen, hanem Párizsban, a műveletet irányító központban. Lásd Kiss Zoltán László: Magyarok a békefenntartásban. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2011, 105.; Hat katonával segítjük a csádi missziót. <http://www.honvedelem.hu/cikk/10232> (Letöltés időpontja: 2016. 05. 08.); Távoll Afrikától. Magyar Honvéd, 2009/6., 13.

⁶ Mission des Nations unies en République centrafricaine et au Tchad – az ENSZ közép-afrikai és csádi missziója 2007. szeptember 25. – 2010. december 31. között. Elsődleges feladata a szudáni Dárfúrban dúló harcok elől a Közép-afrikai Köztársaságba és Csádba menekülő mintegy 230 ezer civil védelme volt.

⁷ A német szövegben a „Sprachfibel” szó szerepel. A „Fibel” szó eredeti jelentése az iskolákban használt „ábcéskönyv”, de manapság egyéb, képekkel illusztrált kézikönyvekre is használják.

Egy kis
fegyverismereti
kvíz
(Illusztrációs
oldal a
kiadványból)

vecskét emellett állítólag vízálló és „tépésbiztos” papírra nyomtatták.⁸ A francia nyelv esetében az írásképek és a kiejtés nagyfokú eltérése indokolta a fonetikus átírást. A szöszedeket tematikusan csoportosították. Itt minden esetben csak néhány példát tüntetek fel, zárójelben a magyar jelentéssel:

- Általános fogalmak: Auto – voiture – wuatür – arabiyä (*gépkocsi*); Durst – soif – buaf – athasch (*szomjúság*); Ich bin Soldat! – Je suis soldat! – schö büi bolda – Äna djundi!⁹ (*Katona vagyok!*)
- Találkozás/köszönés: Bitte wiederholen! – Répétez, s’il vous plait! – repete bil wu plä – Rätschaän aaid! (*Kérem, ismételje meg!*); Hallo! – Bonjour! – boⁿschur – Marhaba! Salaam aläikum! (*Üdvözlöm!*)
- Család: Sohn – fils – fij – ibn (*valakinek a fia*); Vater – père – pär – ab (*apa*)
- Egészség: Hilfe! – Au secours! – o bökur – Musaada! (*Segítség!*); Ich bin verletzt! – Je suis blessé! – schö büi bleße – Äna indjareed! (*Megsebesültem!*)
- Időfogalmak: Gestern – hier – ijär – umbaarich (*tegnap*); Regenzeit – saison des pluies – bäsoⁿ de plüi – wack al kharif (*esős időszak*)
- Számok. Itt a szerző feltüntette az arab számjegyeket¹⁰ is: ١ – 1 – wahed – un – iⁿ
- Katonai fogalmak: Deckung – à l’abri – a labri – Machbä-ä (*fedezék*); Feuer einstellen! – Cessez le feu! – beße lö fö! – Wagufu daribin! (*Tűzet szüntess!*); Krieg – Guerre

⁸ „...aus zerreib- und wasserfestem Papier...” vö. Bruno Nestler: Sprachenpolitik und Mehrsprachigkeit in der Österreichischen Verteidigungspolitik. „Mehr Sicherheit durch Mehrsprachigkeit.” Dissertation, Wien, 2011, 99–100. http://medienservicestelle.at/migration_bewegt/wp-content/uploads/2012/08/IBIB_Mehrsprachigkeit_Verteidigungspolitik.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 05. 08.) Bruno Nestler ezredes az osztrák Honvédelmi Akadémia Nyelvi Intézetének munkatársa, az újlatin és ritkán oktatott nyelvek szakterületi vezetője, továbbá a szóban forgó kiadvány tartalmi felelőse.

⁹ Egyes arab hangok esetében az angol átírást használták, erre fel is hívják külön a figyelmet. Így a „dj” ejtése „dzs” (német átírásban „dsch” lenne.) A „j” hangot „y” jelöli. Az nem teljesen világos, miért döntöttek a szerkesztők egy ilyen vegyes átírás mellett.

¹⁰ Amelyek nem azonosak az általunk használt ún. „arab számokkal”, de mivel ugyanazon az indiai számrendszeren alapulnak, a különbségek sem annyira nagymértékűek: 0–٠; 1–١; 2–٢; 3–٣; 4–٤; 5–٥; 6–٦; 7–٧; 8–٨; 9–٩.

- Gär – Harbah (*háború*); Maschinengewehr – mitrailleuse – mitrajös – raschasche (*géppuska*); Reiter auf Kamel – chamelier – schamölije – rakib jamal (*tevegelő*)
- Személyek kikérdezése: Haben Sie ein Funkgerät? – Vous avez un émetteur radio? – wu sawe äⁿ nemetör radijo – Indukum tokay wahid? (*Van önnek adó-vevő készüléke?*); Vertrauen Sie mir! – Ayez confiance! – äye koⁿfiaⁿB – Chälli ändek thighe biyyä! (*Bizzon bennem!*)
 - Biztosítás/személyellenőrzés: Halt, oder ich schieße! – Arretêtez-vous ou je tire! – aräte wu u schö tir – Giff, wäillä hadarab billmälian! (*Állj, vagy lövök!*); Machen Sie den Kofferraum auf! – Ouvrez votre coffre, s’il vous plaît! – uwre wotr kofr bil wu plä – Fuku khasinatku! (*Nyissa ki a csomagtartót!*); Wir sind Österreicher! – Nous sommes autrichiens! nu ßom sotrischijäⁿ – Ähne nimsauiin! (*Osztrákok vagyunk!*)
 - Tájékozódás/terep: Wo ist ein Brunnen? – Oü y a-t-il un puits? – u i ja til äⁿ püi – Ween fii biir? (*Hol van egy kút?*)
 - Fontos fogalmak (a kiadvány hátlapján): Hände hoch! – Haut les mains! – o le mäⁿ – Ideenku fok! (*Kezeket fel!*); Wer ist der Kommandant? – Qui est le commandant? – ki ä lö komaⁿdan – Ween al kamanda? (*Ki a parancsnok?*)

A témakörök között természetesen vannak átfedések, így egyes fogalmak és mondatok többször is megjelennek, de így is több mint 300 kifejezés található a kis méretű kiadvány szöszedeteiben. Emellett összegyűjtöttek alapvető viselkedési normákat is, amelyek ismeretében számos félreértésen alapuló incidens előzhető meg. A mindenképp kerülendő cselekedetek („Du darfst nicht...”) néhány példája:

- Kézfogásnál, üdvözlésnél, evésnél, ajándékok átvételénél sose használd a bal kezet! Tisztátlannak számít.
- Tilos nőket a környezetben megbámulni, megérinteni, megszólítani! Ezek súlyos hibák, amelyek agressziót válthatnak ki.
- Férfiaknál ne érdeklődj a feleségeik felől! A gyerekekről kérdezheted őket.
- A böjthónap (Ramadán) idején napfelkelte és napnyugta között ne egyél vagy igyál nyilvánosan, és ne kínálj muszlimot étellel, itallal.
- Ne vitatkozz muszlimokkal a vallásukról!
- Ne mutakozz ittas állapotban a nyilvánosság előtt! A büntetés ezért 40 korbácsütés.

A helyiekkel való barátságos viszony kialakítása érdekében többek között a következőket ajánlják („Du sollst...”):

- Mindig mutass tiszteletet! Kérj mindig engedélyt tervezett cselekedeteidhez!
- Minden helyzetben nyugodtan és megfontoltan cselekedj! Gondolj erre: „Idegen országok, idegen szokások!”
- Nyilvánosság előtt mindig viselj hosszú nadrágot! A rövid nadrág provokációnak számít.
- Próbálj megtanulni néhány szót arabul! Igyekezzetedet meg fogják becsülni.
- Ne háborodj fel a késésen, ez normális! Te magad viszont légy mindig pontos!

A kiadvány másik részét különböző színes ábrák és fényképek teszik ki. A funkciójuk egyértelműen az, hogy a helyi lakosok ezekre rámutatva tudjanak „válaszolni” kérdésekre. „Was haben Sie gesehen? – Vous avez vous quoi? – Wu sawe wü kua? – Änte schuft äh?” (*Mit látott?*) Ehhez a kérdéshez tartoznak különböző típusú repülőgépeket, helikoptereket, harckocsikat, katonai személyszállító járműveket ábrázoló, alaposan kimunkált kis rajzok, továbbá fényképek, melyeken többek között egy AK–47 gépkarabélyt tartó gyerekkatona teve- vagy lóháton, illetve dzsippel közlekedő fegyveresek láthatóak. Más ábrákon a kérdőre vont helyi lakos életkort, bőrszínt, testmagasságot, frizurát, ruházatot, de még szemszínt is

meg tud mutatni. „Welche Waffen haben Sie gesehen? – Vous avez vu quelles armes? – Wu sawe wü käl sarm? – Shinuu esleha illi schuftähä ntä?” (*Milyen fegyvereket látott?*) A szerkesztők igyekeztek mindenre felkészülni, így ábrázoltak aknavetőt, vállról indítható rakétát, légvédelmi gépágyút, tarackot, AK-47-es gépkarabélyt, tört, taposóaknát, kézigránátot, de még Molotov-koktélt is.

Találhatunk néhány nagy méretű fényképet is, az egyikben egy jól látható vöröskeresztes karszalagot viselő férfi tart a karjaiban egy afrikai csecsemőt, alatta a felirat: „Ich bin Arzt! Kann ich helfen? – Je suis docteur! Je peux vous aider? – Schö Büi doktor! schö pö wu säde – Äna doktoor! Wa ana saadtukum?” (*Orvos vagyok! Tudok segíteni?*) Egy másikon egy feje tetejére borult terepjáró látható, amelynek ajtajára szemmel láthatólag utólag, képszerkesztővel került fel egy osztrák zászló: „Hilfe! Ich hatte einen Unfall! – Au secours! J'ai eu un accident! – O bökur! Schä ü iⁿ akßidaⁿ! – Musaada! Kaan ghindii haadis!” (*Segítség! Balesetet szenvedtem!*) A következő oldalon pedig egy nagy pohár víz fényképe alatt olvashatjuk: „Wir brauchen Hilfe! Haben Sie Wasser? – Nous avons besoin d'aide! Vous avez de l'eau? – Nu sawonⁿ bösuⁱn dä^d! Wu sawe dö lo? – Nahtatsch musaadä! Ändäk mooya?” (*Segítségre van szükségünk! Van vize?*)

A szerkesztők az afrikai fauna lehetséges veszélyeit is igyekeztek összegyűjteni. „Ich bin verletzt! – Je suis blessé! – Schö Büi bleße! – Äna medjueh!” (*Megsebesültem!*) Itt egy kar rajzát láthatjuk, rajta egy fogsor véres nyomával, alatta a sérülés lehetséges okozói: hangyát, darazsat, pókot, skorpiót, gyíkot, kígyót, kutyát és majmot. A következő oldalon ugyanezzel a felirattal egy vérző ujjat és különféle eszközöket ábrázoltak: fűrész, olló, kalapácsot, szöveget, baltát, törött üveget. Ezt követi egy nagy vörös kör, benne halálfej két keresztbe tett lábszárcsonttal: „Dort ist es gefährlich! – C'est dangereux là-bas! – ße daⁿschö^{rö} laba! – Hunak chatar!” (*Ott veszélyes!*) Végül a füzet utolsó oldalán egy térképet találunk Csádról, a prefektúrák fővárosaival, a fontosabb kiépített utakkal, de feltüntették a szomszédos országok, különösen Nigéria és Szudán határközeli településeit is.

Vargha Zoltán és szerkesztőtársai nehéz feladatra vállalkoztak, amikor erősen korlátozott terjedelemben megkísérelték felkészíteni a békefenntartó katonákat azokra a kihívásokra, amelyek ebben a rendkívül összetett konfliktusokkal sújtott térségben várhatnak rájuk. A katonák pozitív visszajelzései alapján¹¹ ezt a feladatot sikeresen teljesítették. Napjaink világeseményei azonban azt vetítik előre, hogy lesz még szükség számos hasonló kiadványra a jövőben is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Forgács Márton: *Csád: konfliktusgócból stabilizáló tényező?* Honvédségi Szemle, 2018/1., 2018/2.

Hat katonával segítjük a csádi missziót. <http://www.honvedelem.hu/cikk/10232>

Kiss Zoltán László: *Magyarok a békefenntartásban.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2011.

Nestler, Bruno: *Sprachenpolitik und Mehrsprachigkeit in der Österreichischen Verteidigungspolitik. „Mehr Sicherheit durch Mehrsprachigkeit.”* Dissertation, Wien, 2011. http://medienservicestelle.at/migration_bewegt/wpcontent/uploads/2012/08/IBIB_Mehrsprachigkeit_Verteidigungspolitik.pdf

¹¹ Nestler: i. m. 99–100.

Schmidl, Erwin A.: *Going International. In the Service of Peace. Das österreichische Bundesheer und die österreichische Teilnahme an internationalen Einsätzen seit 1960.* Vehling Verlag, Graz, 2005.

Schmidl, Erwin A.: *Österreich: 55 Jahre Teilnahme an internationalen Einsätzen.* Bundesministerium für Landesverteidigung und Sport, 2014. http://www.bundesheer.at/ausle/pdf/55_jahre_ausle.pdf

Távol Afrikától. Magyar Honvéd. XX. évf., 2009/6.

Vargha Zoltán: *Tschad – Visuelle Verständigungshilfe 2. Erweiterte und verbesserte Ausgabe.* Bundesministerium für Landesverteidigung, Sonderpublikation der Landesverteidigungsakademie, 2007.

A HVK TUDOMÁNYOS SZAKKÖNYVTÁR KÖNYVAJÁNLÓJA

- Noam Chomsky: *Miféle teremtmények vagyunk?*
Kossuth Kiadó, 2018, 3490 Ft
- Ágh Attila: *Mozgalmi társadalom*
Noran Libro, 2018, 3990 Ft
- Lothar Seiwert: *Munka és magánélet.* Hasznos tudás mindenkinek
Kossuth Kiadó, 2017, 995 Ft
- Detlef Koenig: *Életszervezés.* Hasznos tudás mindenkinek
Kossuth Kiadó, 2017, 995 Ft
- Antony Fedrigotti: *Stresszkezelés.* Hasznos tudás mindenkinek
Kossuth Kiadó, 2017, 995 Ft
- György István: *Fegyvertelenül a tűzvonalban*
Noran Libro Kiadó, 2018, 2800 Ft
- Sallai R. Benedek: *Egy kezdő képviselő naplója*
Kossuth Kiadó, 2018, 3400 Ft
- Nógrádi György: *A városligettől Zanzibárig*
Kossuth Kiadó, 2018, 3490 Ft
- Bettina Lemke: *Ikigai – Találd meg az élet értelmét a mindennapokban*
Kossuth Kiadó, 2018, 2990 Ft
- Font Márta: *Sorsfordítók a magyar történelemben – Könyves Kálmán*
Kossuth Kiadó, 2018, 1790 Ft
- Abbas Khider: *A pofon. Egy bevándorló Németországban*
Noran Libro, 2018, 2990 Ft
- Szabó Illés: *Szénszünet*
Noran Libro, 2018, 2600 Ft
- Andaházi Szeghy Viktor: *A magyar királyi honvédség részvétele a Szovjetunió elleni támadásban. 1941. június–december*
Belvedere Meridionale, 2016, 3000 Ft
- Domonkos Endre: *Közép- és Kelet-Európa gazdaságtörténete a két világháború között. A félperiféria és a világ gazdasági folyamatoktól való elzárkózás*
Aposztróf Kiadó, 2016, 2990 Ft
- J. Nagy László: *Magyarország és az arab világ 1947–1989*
JATEPress Kiadó, 2017, 4725 Ft
- Tömösváry Zsigmond: *A hagymakupolák árnyékában. Egy katonadiplomata visszaemlékezései*
Zrínyi Kiadó, 2017, 8800 Ft
- Bear Grylls: *Túlélés teljesítve: A leopárd búvóhelye*
Jaffa Kiadó, 2016, 3150 Ft
- Kézifegyverek / Ventus Libro Kiadó, 2018, 3990 Ft*
- Francia–magyar, Magyar–francia küsszótár / Kossuth Kiadó, 2003, 2400 Ft*
- Szlovák–magyar, Magyar–szlovák küsszótár / Kossuth Kiadó, 2009, 2400 Ft*
- Az Osztrák–Magyar Monarchia I. rész. A boldog békeidők / Kossuth Kiadó, 2018, 2990 Ft*

ABSTRACT

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Lt. István Paráda: Cyber defence in NATO 3

Although NATO has always protected its communication and information systems, it was the 2002 Prague Summit Meeting where cyber defence was first on the agenda. At the 2006 Riga NATO Summit the Alliance leaders recognised that further protection was necessary for these information systems. As a consequence of the cyber-attacks targeting Estonia's private and public institutions in 2007, in June same year the ministers of defence of the Alliance made an agreement that significant work was to be done in this field. As a result, in January 2008 NATO approved the first cyber-defence guidelines of the Alliance. The present study introduces the cyber-defence guidelines and efforts of NATO.

Keywords: cyber defence, cyber security, cyber operations, NATO, guideline

Lt. Col. Tibor Pék: Regime change in the air command and control system of NATO and of the Hungarian Defence Forces. Current issues in the commissioning of the new air command and control system 14

Since its launch in 1977 the Air Command and Control System (ACCS), aimed at the modernisation of the NATO Integrated Air Defence System (NATINADS) has grown into the longest-lasting project of the Alliance to date. The program, with the primary goal to renew the tools of the NATINADS gained momentum after a short pause in 1989 and currently it entered the implementation phase in many NATO member states, including Hungary. However, the program is still not without deficiencies, and presents a large number of technological challenges both for the system developers and those who wish to commission it. This is why those questions need to be examined which help with installing the system, and understanding and managing the problems following the initial phase.

Keywords: Air Command and Control System, integrated air defence, development, Air Command and Control

Gen. (Ret.) Ferenc Végh: The Hungarian Defence Forces from the regime change to date (1.) 27

The Hungarian Defence Forces were established during the revolution and war of independence of 1848-49, whose 170th anniversary is celebrated this year. The author of the study – a former commander and then Chief of General Staff of the Hungarian Defence Forces – analyses the last three decades of the history of the HDF. Part 1 contains the detailed presentation of the influence of social environment on the military, the transformation of the command and control system of the forces, responses to new security challenges, stages of Euro-Atlantic integration, and the process of adjustment to allied requirements.

Keywords: national round-table negotiations, depoliticising, transformation of military forces, Euro-Atlantic integration, NATO accession, allied requirements

INTERNATIONAL ACTIVITIES

Jenő Spitzer: Options of self-defence against the Islamic State 48

The appearance of the terrorist organisation Islamic State (IS) was openly declared before the action of the coalition, which may be even a new trend for terrorist organisation in crisis zones. How can this newly developing tendency be evaluated in practice? How to assess the role of the Islamic State in international law? Is it legal to take the self-defence mechanisms provided for in Article 51 of the UN Charter as the base of actions against the Islamic State or any other terrorist organisation? Is international law able to appropriately respond and solidly adapt to the system of relations of international terrorism, shaped more than 15 years ago but continuously changing? The paper provides an overview of the existing professional positions and develops them further.

Keywords: Islamic State, international law, self-defence, UN Charter

COMMAND TRAINING

Lt. Col. Péter Szegedi: The preparation of Hungarian soldiers for the generation change of warfare in light of allied expectations (2) 60

The Hungarian military traditions provide a number of models of keeping up with development parallel with maintaining our values. In a military organisation one of the options is the strategic development

of preparation and training. The extent of success also depends on how precisely experts (both military and civil) are able to forecast the nature and characteristics of the next war, and on the basis of the resources of friendly forces what suggestions they are able to formulate for the political leadership in order to allow them to identify various goals and objectives, and outline the proper suggestions for the military preparation of the country. The current decisions and resolutions for the preparation of the Hungarian Defence Forces will have a decisive impact on the potential capabilities and results of the Hungarian military, anticipated in the second half of the 21st century. In his study the author analyses these issues through the processing of open sources documents.

Keywords: generations of warfare, development of warfare, training systems, preparation systems

Maj. Mihály Czeglédi: Some thoughts on the present and future of command and control 74

Hungarian military science has long been requested to interpret the position and role of modern command and control. In his thought-provoking study the author presents command and control systems and structural models which may help with identification of the capabilities of certain organisations. It also provides guidance for the identification of development trends; outlines the prospective development tendencies for the near future; emphasises the importance of team-building; and makes a reference to the establishment of an organisation allowing a qualitatively different approach.

Keywords: command and control, leadership philosophy, commander, command, complexity, mission oriented command, organisational development

Lt. Col. Zsolt Simon: The use of tactical simulators in the operational training of helicopter pilots 92

Whether civil or military pilot training is concerned the use of various types of ground-based training equipment and simulators to support practical flights is inevitable. Such devices are of particular significance in the field of military aviation as the wide range of missions and the rapidly changing operational environment require the use of cost effective training methodology which ensures the capabilities of flight crews to execute their missions even in the most extreme circumstances. The study presents the potential use of tactical simulators providing support for the operational training of helicopter pilots.

Keywords: helicopter, training, helicopter pilot training, tactical simulator, flight simulator

Capt. Zoltán Harangi-Tóth: The last deployments of the 100th French Mechanised Group (Groupement Mobile 100 – GM 100) in Indochina 104

After 1949-50, following the victory of Mao's revolution in China, the French forces were getting increasingly disadvantaged in Indochina. Thanks to the continuous and large-scale Chinese resupply, the Viet Minh attacked the troops of the French Union on increasing territories. The previously dominant irregular warfare transformed, and the guerrilla groups were gradually structured into regiments which were organised into divisions. The French – in order to compensate their disadvantages – established highly mobile and effective brigade-size battle groups, following the American system. They could be in the hottest areas thanks to their mobility. GM 100 was one of the most experienced and largest combat units, the elite of the French Far East Expeditionary Forces. The study focuses on the presentation and analysis of the last combat actions of the unit. The tragic faith of GM 100 was also mentioned in film "We were soldiers" (2002) thus making its name well-known for the public as well.

Keywords: Indochina, Viet Minh, French Union, GM 100

LOGISTICS

Col. Attila Kolonics: The establishment of a convoy support centre in the framework of Host Nation Support 117

The article presents an overview of the support used during the redeployment of NATO member states' forces to an Area of Operations. The author outlines the ways of providing the necessary resources on the basis of the commitments of the participating nations, the arrival of coalition forces in the Area of Operations, and the concept and notion of Host Nation Support. The latter includes principles and aspects to be taken into consideration by a transit country in the framework of the support. The NATO STANAG-based general requirements for the convoy support centre of Exercise Saber Guardian 2017 are presented and followed by the practical execution and the missions accomplished.

Keywords: Host Nation Support; reception, assembly, movement of forces; convoy support centre

MILITARY HISTORY

Lt. Col. Tibor Balla: The issue of independent Hungarian Armed Forces between the Great Compromise and the end of the First World War (1867-1918) 129

The military reforms, following the defeat by the Prussians in 1866, would have created favourable conditions for military reforms in the Habsburg Empire, through splitting the Imperial and Royal Military Forces into an Austrian and a Hungarian Armed Force. However, this demand could not have been met at the time of the establishment of the Austro-Hungarian Empire in 1867 or in the subsequent five decades. The cause of the failure was the fact that the political forces decisive in the question did not support the idea.

Keywords: Imperial and Royal Armed Forces, independent national army, Parliament conflicts, Hungarian language of command, officer corps, national achievements, Royal Hungarian Armed Forces, Great War, split of armed forces

Lt. Gen. (Ret) Miklós Szabó: The “Prague Spring” and the military occupation in the light of Hungarian diplomatic documents (May-October 1968) (I) 141

Many experts have already dealt with the crisis and military intervention in Czechoslovakia in 1968 – from different aspects and in different ways. At the same time just a few of them did research – of various depth and precision – of the “Zala” fonds of the Military History Archives. Through the HL MN “Zala” fonds, the present study gives the readers an insight into the Hungarian diplomatic reports relating to the preparation and execution of the occupation, and presents the diplomatic information at the disposal of Hungarian decision makers during the crisis.

Keywords: “Prague Spring”, military actions of 1968, military occupation of Czechoslovakia, crisis in Czechoslovakia

FORUM

Sándor Szakály. The Ludovika Academy 154

The Ludovika Academy was awarded Hungarian Heritage Prize. The curatorium of the Foundation awards the Hungarian Heritage Prize, established in 1995, to Hungarian institutions, groups, or persons that contributed to the moral and spiritual progress of the Hungarian culture, economy, sport, or science through their activities. The Hungarian Heritage Prize awarded to the Ludovika Academy was received from Mr István Klinghammer, the President of the Hungarian Heritage Committee, by Lieutenant General János Huszár, Deputy Chief of Defence of the Hungarian Defence Forces, and Mr András Patyi, Rector of the National University of Public Service. At the award ceremony in the HAS Ceremony Hall, historian Sándor Szakály, Director General of Veritas Institute delivered his laudation, published in this issue.

REVIEW

Col. (Ret.) Eng. Csaba Gál: International military and military technology review 157
A summary of the latest news in the international military and military technology press.

Márton Forgács: „Nu Bom sotrischijä^{n!}! Ähne nimsauin!” – Or, in survival Chadian for soldiers 164
The author of the article reviews book „Tschad – Visuelle Verständigungshilfe” in the book collection of the HDF Museum of Military History.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

Közlési feltételek a Honvédségi Szemlében

Tájékoztatjuk szerzőinket, hogy a folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközökkel, a jegyzetek és az esetleges illusztrációkat beszámítva) tanulmányok, szakcikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szerződést köt*, mely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket.

Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése, az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word DOC- vagy DOCX-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a szerkesztőségnek (kisszoltan@armedia.hu, illetve hsz@hm.gov.hu).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket.
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. *Az illusztrációkat ne illesszék be a szövegbe (csak a helyüket jelöljék), azokat külön csatolva küldjék el (jpg-, bmp- vagy tiff-formátumban).* Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, melyben az ábra címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés idejét.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Kérjük, ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra, illetve az ábrákhoz hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- Kérjük, a leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni, az alábbiak szerint. (Az internetes hivatkozásokat a Felhasznált irodalom végén tüntessék fel.)

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Könyvfejezet esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Folyóiratcikk esetében:

Beluszky Pál: *A mezővárosok és az „alföldi út”*. Földrajzi Közlemények, 2005. 1–2., 31–46.

Internetes hivatkozásoknál:

NATO looks to global partnership. http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyék figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, *lábjegyzetben* történjen, rövidített formában, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével (Mendöl 1963, 122.).

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

Kydd–Walter 2016, 15.

Ha azonos szerző(k)től ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük megkülönböztetni mind a szövegben, mind az irodalomjegyzékben (Mendöl 1963/a, 122.). A hivatkozás ismétlődése esetén: Mendöl: i. m. 156., illetve Uo. 156.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

Internetes hivatkozásnál tüntessék fel a letöltés idejét:

NATO looks to global partnership. http://www.nato.int/cps/en/SID-42EC607A-C84E90A3/natolive/news_22328.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2014. 03. 02.)

Köszönjük együttműködésüket!

*A Honvédségi Szemle
szerkesztőbizottsága és szerkesztősége*

A Zrínyi Kiadó újdonsága

Görgei Artúr válogatott írásai

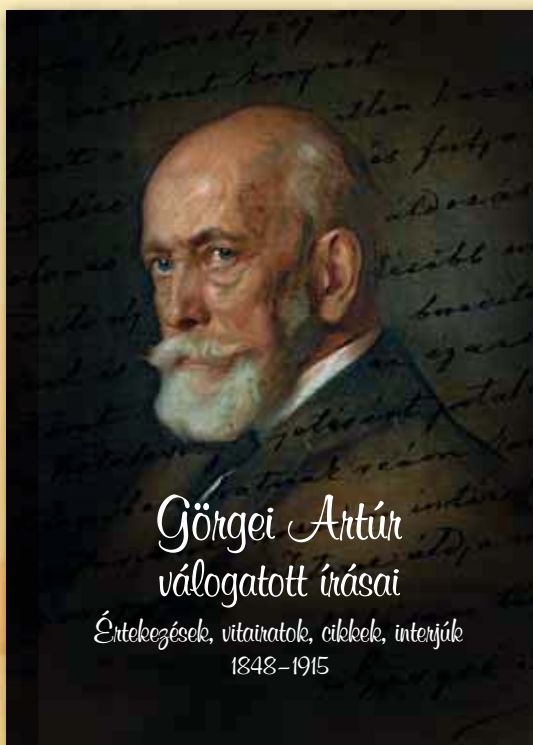
Értekezések, vitairatok, cikkek, interjúk 1848–1915

Válogatta és sajtó alá rendezte:

dr. Hermann Róbert

Görgei Artúr az 1848–1849. évi forradalom tábornoka, egy ideig hadügy-minisztere és a hadsereg főparancsnoka volt. A tábornok német nyelvű emlékiratai 1852-ben, Lipcsében láttak napvilágot, ám magyar fordításuk csak 1911-ben, majd 1988-ban került az olvasóközönség elé.

A Görgei Artúr születésének 200. évfordulójára megjelent kötet közreadja a tábornok 1848-ban befejezett kémiai doktori értekezését, 1848–1849-es kiáltványait, beszédeit, 1861–1881 közötti hírlapi cikkeit és folyóiratokban megjelent tanulmányait. A kötetben olvashatók még a tábornokkal 1884 és 1915 között készített interjúk, valamint azok az önéletrajzi jellegű levelek, amelyekben pályafutására, illetve 1848–1849 egyes szereplőire vonatkozó emlékeiről ír.

Zrínyi Kiadó, 2018

További információk, vásárlás: shop.hmzrinyi.hu/

ZRÍNYI KIADÓ